J. du Plessis
1908

Inhoud

REDEVOERING

BIJ HET

TWEEDE EEUW-FEEST,

TER

HERINNERING AAN DE VESTIGING

DER

CHRISTELIJKE KERK, IN ZUID-AFRIKA,

GEHOUDEN IN DE GROOTE KERK, IN DE KAAPSTAD,

OP

DINGSDAG DEN 6 APRIL, 1852,

DOOR

ABRAHAM FAURE.

UITGEGEVEN OP EENPARIG VERZOEK EN VOOR REKENING DER GEZAMENLIJKE LEDEN VAN DEN EERWAARDEN KERKERAAD DER GEREFORMEERDE KERK, KAAPSTAD.

KAAPSTAD:
VAN DE SANDT DE VILLIERS & TIER.

1852.

Van de Sandt de Villiers en Tier, Drukkers.

FEESTREDE

GEHOUDEN

BIJ DE TWEE HONDERDSTE VERJARING VAN DE KOLONIE DE KAAP DE GOEDE HOOP, IN DE GROOTE KERK,

KAAPSTAD, 6den APRIL 1852.

VOORWOORD.

Om gedachtenis te vieren van eene gebeurtenis, welke twee honderd jaren alhier heeft plaats gehad,—eene gebeurtenis, welke met de invoering van de Christelijke Godsdienst in deze gewesten in een zeer naauw verband staat—eene gebeurtenis, bij welke wij allen, min of meer, belang hebben, hetzij wij dit oord tot ons vaderland hebben gekozen, hetzij wij hier het levenslicht hebben aanschouwd,—zijn wij heden in deze voorhoven Gods te zamen vergaderd. Wij zijn hier te zamen gekomen, in vereeniging met de duizenden onzer geloofsgenooten in andere gedeelten dezer volkplanting, omdat het Hoogste Bestuur onzer kerk aanbevolen heeft, dat het regt, dat het nuttig ware, dat dit zoude geschieden. Doch wat regt had het tot die aanbeveling? Welk nut stelt het zich van die handeling voor? Zoo vraagt men;—en wederkeerig vragen wij:—Is het niet verpligt de gemeenten indachtig te maken op de weldaden, waarmede de Heer haar heeft begunstigd, de bescherming, welke zij hebben genoten en genieten, opdat het vertrouwen op God verlevendigd, het hart tot dankbaarheid gestemd en de ijver tot bevordering van haren bloei verlevendigd zou worden? En is deze dag, welke ons eene zoo belangrijke gebeurtenis voor den geest roept, daartoe niet juist geschikt? Wij hebben het voorbeeld van den eersten inboorling,(1) die het leeraarambt bekleedde, en wien de spreker in zijne jeugd in persoon heeft

gekend, hoe hij bij het honderdjarig bestaan dezer volkplanting eene eeuwfeest-rede heeft gehouden—en zoude een goed voorbeeld geene navolging verdienen? Wie zou die aanbeveling en opwekking van het kerkbestuur niet billijken, daar wij in den Bijbel voorbeelden hebben, hoe God stellige bevelen aan zijn Israël heeft gegeven, dat zij op zekere tijden zich bepaaldelijk het voorledene zouden herinneren—den geringen staat waarin het voorgeslacht verkeerde—opdat zij, het voorledene met het tegenwoordige vergelijkende, opgewekt zouden worden in de wegen des Heeren te wandelen en zijne inzettingen te onderhouden. Daarom was het (Deut. viii.): "Gij zult gedenken aan al den weg, dien u de Heer uw God deze veertig jaren in de woestijn geleid heeft," enz. Daarom moesten zij, bij het feest der eerstelingen, wanneer zij hunne offergaven bij het altaar bragten, steeds uitroepen: "Mijn vader was een bedorven Syrier, en hij toog af naar Egypte en verkeerde aldaar als vreemdeling met weinig volks; maar hij werd aldaar tot een groot, magtig en menigvuldig volk." Zoo willen wij ook, op dezen, voor ons belangrijken dag, ons herinneren, hoe de *enkelen* tot *tien* en de *tien* tot *honderdtallen* vermenigvuldigd zijn;—en terwijl wij ons, wegens het vele verkeerde, voor God verootmoedigen, zoo willen wij ook, bij de herinnering aan al dat goede, dat onze voorvaders en wij genoten hebben en genieten, Gode onzen lof en onzen dank toebrengen!—Vereenigen wij ons daartoe in het gebed.

NA HET GEBED GEZONGEN PS. LXXVIII: 2, 3.

PSALM lxviii. 32[b.]

"Moorenland zal zich haasten zijne handen tot God uit te strekken."

Deze tekst werd heden in vele huisgezinnen gelezen. Hij is de dagtekst, waarbij veler aandacht werd bepaald. Hij is genomen uit eenen Psalm, door David gedicht, waarschijnlijk toen de Ark, zoolang reeds uit den Tabernakel verwijderd, door hem uit het huis van Obed Edom opgehaald en naar de stad werd gebragt, alwaar hij een verblijf voor dezelve had toebereid. Had David nu de teugels des bewinds in handen, zoo wilde hij ook, dat voor het zinnebeeld der goddelijke tegenwoordigheid, waarnaar in de dagen van Saul zoo weinig werd omgezien, behoorlijk zorg zou worden gedragen. Zich herinnerende, hoe met dit zinnebeeld, dat vroeger *voor* Israëls heirscharen gedragen werd, de overwinning over hunne vijanden was behaald, bezingt hij die overwinningen en wekt hij daardoor zijne landgenooten op, dat ook zij hetzelve mogten verwachten. Daar zijn oog in de toekomst tuurde, gewaagt hij van den Messias en diens zegepraal, hoe aan zijne voeten de wreedste vijanden overwonnen zullen liggen. Wijd en zijd zou zijn rijk worden uitgebreid. De bitterste vijanden zouden de hand der broederschap elkander toereiken. In het Noorden van Afrika zal de Heer in waarheid worden aangebeden. In het Zuiden zoude het even zoo zijn. Egypte en Moorenland, dat is, het Noorden en Zuiden van dat werelddeel—door de Chamiten bewoond—zouden, gelijk Abrahams nakomelingen, in dezelfde voorregten deelen, dezelfde geestelijke zegeningen genieten. Niet altijd zou de duisternis hen bedekken; niet altijd zouden zij in diepe onkunde verzonken blijven. Het is het Zuiden van Afrika, waarvan wij het verst afgelegen gedeelte bewonen, dat hier bedoeld wordt. Het is: "Moorenland zal zich haasten zijne handen tot God uit te

strekken." Het zal het laatste, het achterlijkste, niet zijn, om den Heer te huldigen—om Jezus Christus te erkennen voor Heer en Heiland.

Wij, die deze Zuidpunt bewonen, wij willen Hem erkennen voor onzen Heer en Zaligmaker, en wij zijn heden in deze voorhoven verschenen, om gedachtenis te vieren van zijne goedertierenheid, daar Hij ook hier zijne kerk heeft geplant—haar bewaart en uitbreidt—zoo dat men ook nu zeggen moge: "Moorenland zal zich haasten zijne handen tot God uit te strekken."

I. *Betreurenswaardig, immers, is de toestand van het land, alwaar de Kerk des Heeren niet is geplant.*

II. *Groot daarentegen is het voorregt tot die Kerk te behooren.*

Hare planting en wasdom, in deze gewesten, willen wij ons dankbaar herinneren; haren bloei moeten wij getrouw behartigen; en krachtdadig bevorderen.

Ziedaar het onderwerp, waarover ik in dit uur tot u spreken wil.

I. *Betreurenswaardig is de toestand van het land alwaar de Kerk van Christus niet is geplant.*

Alwaar zijne kerk is, daar kent men Hem, die een Geest is en in geest en in waarheid wil aangebeden worden. Daar vereert en huldigt men Hem, die door zijn lijden en dood een eeuwig zoenoffer heeft te weeg gebragt. Daar zoekt en bekomt men ook vergiffenis van zonden, alleen door het geloof in Hem, die zichzelven heeft overgegeven, "Hij, de Regtvaardige, voor ons, onregtvaardigen, om ons tot God te brengen." Daar weet men wat het zeggen wil, "een nieuw schepsel in Christus te zijn." Daar gevoelt men zijne betrekking op de eeuwigheid, beseft men de liefde van Christus, welke alle kennis te boven gaat. In al zijn doen is Gods eer het doel desgenen, die door den Geest is verlicht, zijne liefde het beginsel waardoor het hart wordt aangevuurd,—en de openbaring van Gods wil, in zijn woord ver-

vat, de bestendige regel, waarna zijne elke daad wordt ingerigt. Daar kent men zichzelven,—zijn gebrek, zijne hulpeloosheid, zijne onwaardigheid;—maar men kent ook, bij ondervinding, Hem, wien te kennen, het eeuwig leven is,—die alles is in allen voor den diep gevallen zondaar. Gelukkig het land, alwaar de waarheid, zoo als die in Christus is, geleerd, gekend en beoefend wordt. Daar wandelt men Gode welbehagelijk, men breidt de handen tot Hem uit, en deelt rijkelijk in zijne zegenende gunst.

Maar hoe betreurenswaardig is dan niet de toestand van die volkeren, van die gewesten, alwaar men verstoken is van de kennis dier openbaring, waarin God zijnen wil omtrent der zondaren zaligheid heeft bekend gemaakt,—alwaar men niet weet, wie en wat men is,—noch hoe men van de bezolding der zonde ontslagen kan worden. Van de zedelijke gesteldheid dier volkeren, hoezeer zij ook in geleerdheid hebben uitgemunt—heeft Paulus een zwart tafereel opgehangen in den brief aan de Rom. i. Daar is het: "zij eeren en dienen het schepsel boven den Schepper, die te prijzen is in alle eeuwigheid," en voorts vers 26—32.

Wanneer gij dat leest, bedenkt dan, zoo was de algemeene gesteldheid van de bewoners van deze Zuidpunt, toen zij alsnog verstoken waren van de zaligmakende kennis van God en Jezus Christus zijnen Zoon. Men strekte de handen niet uit naar God. Er was naauwelijks een woord in hunne wanklankige taal, waarmede zij den Schepper aller dingen noemden. Men leest hier van de stammen van Hassekwas, Gorinkwas, Caapman, en andere meer, maar hoe waren zij alle in dierlijkheid verzonken! Hoe schenen zij, naar het uiterlijke, als maar weinige graden verheven, boven het redeloos gedierte, waardoor zij in menigte werden omringd! Hoe was het met de Amakozas, Amazolahs, Amapondas? Hoe met de Bazoutoos, die als cannibalen leefden, eer zij met het Evangelie licht werden bestraald? Helaas! Hoe kan het schepsel, oorspronkelijk naar het beeld van God geschapen, door de zonde zichzelven mismaken! Hoe diep is hij gevallen! Hij is verduisterd in het verstand, vervreemd

van het leven Gods door zijne onwetendheid, door de verharding zijns harten.

Zoo was de gesteldheid van dit land, eer de Kerk des Heeren in hetzelve werd geplant. Zij was betreurenswaardig.

De invoer van de Christelijke Godsdienst in deze gewesten, kan en moet dus als een zegen beschouwd worden. Toen dat geschiedde, kon men zeggen dat "Moorenland" begon "zijne handen tot God uit te strekken."

Wij zeggen dus:

II. *Tot die kerk te behooren is een groot voorregt.*

1. Het is een voorregt tot de Kerk van Christus te mogen behooren. Gelijk de waarde van vele zegeningen niet erkend wordt, tenzij men van dezelve verstoken zij,—zoo beseffen velen niet, hoe groot een voorregt zij genieten, binnen de palen van Christus Kerk te zijn geboren en opgevoed. Zij zouden eenig meerder besef van dat groot voorregt hebben, indien zij hunnen staat,—het onderwijs dat zij mogen genieten—de zegeningen, welke, als Christen-belijders, hen beschoren zijn,—wilden vergelijken met die volkeren, onder wie de naam van den Zaligmaker geheel onbekend is,—die de stem niet hooren, welke in de Schriften tot hen spreekt:—"Komt herwaarts tot Mij allen gij die vermoeid en belast zijt en Ik zal u ruste geven" (Math. 11 vers 28), en zoo vele andere heilige woorden meer.

Gij, die u nu verheugt in de kennis van uwen Zaligmaker—die door het geloof aan Hem zijt verbonden, in wien gij hebt de vergeving van al uwe zonden, naar den rijkdom zijner genade,—die de blijde hoop en de zalige verwachting moogt koesteren dat, wanneer het "aardsche huis dezes tabernakels verbroken wordt, gij een gebouw van God hebt, een huis niet met handen gemaakt, maar eeuwig in de hemelen,"—die telkens aan die heugelijke waarheid wordt herinnerd, dat "God in Christus is, de wereld met zichzelven verzoenende, hare zonden haar niet toerekenende,"—wier geloof en hoop telkens wordt versterkt en verlevendigd, en die eene troost

geniet welke de wereld u niet schenken kan :—erkent gij niet dat het een voorregt, een groot voorregt is, tot de Kerk van Christus te mogen behooren, Hem als uwen Vader te hebben mogen leeren kennen, tot wien gij "uwe handen moogt uitbreiden,"—voor wien gij uw hart moogt openen, en die gereeder is u te helpen, dan gij om te bidden? Gewis is zulks een groot voorregt, en o! dat de waarde daarvan levendiger gevoeld en dankbaarder erkend wierde!

2. God toch heeft zijne kerk *hier* geplant en wij worden geroepen, ons heden te herinneren *hoe* en *wanneer* dit is geschied, en op *welke wijze* zij is uitgebreid.

Onze voorouders, gij weet het, bewoonden niet oorspronkelijk deze kusten. Uit eén ander werelddeel zijn zij hier aangekomen. De zucht naar rijkdom had, in vele staten van Europa, na de ontdekking van Amerika, vele vereenigingen tot stand gebragt, om door den handel, vooral naar het afgelegen Oosten, dat doel te bereiken. Ook in de Nederlanden, wier zeevaart destijds zeer uitgebreid was, kwamen die vereenigingen, onder den naam van Maatschappijen tot stand—waarvan, die den naam van Oost-Indische voerde, beroemd werd door de aanzienlijke bezittingen, welke dezelve in Azië magtig werd. Jaarlijks stevenden hare rijk geladen vloten derwaarts—maar, wegens de langdurigheid der reis, vonden niet weinige schepelingen hun graf in de diepte. Dezen en genen kwam het dus wenschelijk voor, ware er voor de *uit* en *t'huis* varende schepen toch eene plaats, alwaar men de noodige ververschingen konde bekomen! Daartoe werd deze uithoek—welke toen reeds honderd en zestig jaren aan de Europesche volkeren bekend was—door deskundigen, die de gesteldheid van den grond en de ligging des lands onderzocht hadden, als verkieslijk aanbevolen. Aan hunne aanbeveling werd ook gehoor gegeven. Dit geschiedde in het jaar 1649.

Nu was het er echter ver van daan dat die ontwerpers, zoo als algemeen gezegd werd, alleen het stoffelijke zouden beoogd hebben. Verhevener oogmerk bedoelden zij. Met medelijden aanschouwden zij den diepgezonken staat der hier

omzwervende heidenen, en zij meenden dat, met het vestigen van eene Christelijke volkplanting, ook de Christelijke leer, in hare zuiverheid, onder deze wilde volkstammen zoude kunnen worden verbreid.

Van daar dat in de voordragt aan het Bewind, drie jaren *voor* het bezit nemen van dezen uithoek, deze woorden in hunne Memorie gelezen worden :* "Men zal eenigen van hunne kinderen (Hottentoos) kunnen in de christelijke religie optrekken, waardoor, als God almagtig deze goede zaak geliefde te zegenen, veel zielen toegebragt zullen worden tot de Christelijke Gereformeerde Religie en God." Zij noemden dit uitnemender dan eenig tijdelijk voordeel, er bij voegende: "dit is het treffelijkste, tot grootmaking van Godes allerheiligsten naam en voortplanting van zijn Heilig Evangelie."

De man, wiens voorstel vervolgens ingang vond, zegt in zijn geschrift (1651): "De inwoners zouden de Nederlandsche taal niet alleen kunnen leren, maar, nog beter, de voortplanting onzer Gereformeerde Christelijke Religie,—waartoe groote hoop is, en in welke zaak een goed leeraar de beste dienst zoude kunnen doen."†

De man, die dit schreef, was de arts en kruidkundige JOHAN ANTHONIE VAN RIEBEEK, die in datzelfde jaar met drie schepen werd afgezonden, en op den 6den April van het jaar 1652 het anker in deze Tafelbaai wierp.([2]) Waren hem, door zijne zenders, eenige mannen tot eenen Raad toegevoegd, hij vergaderde die op den tweeden dag na zijne aankomst. Daar dankten zij God plegtig voor de bescherming hun verleend, en smeekten zij dat Hij hun wijsheid moge schenken om die maatregelen te nemen, waardoor het doel der bezitneming bereikt zoude kunnen worden.([3])

Tot hunne beveiliging bouwden zij een klein fort‡ en om dat werk te bespoedigen, werden de schepen hier een paar maanden aangehouden, na wier vertrek de geheele bevol-

* Memorie ingeleverd door LEENDERT JANSZ. en M. PROOST, 26 Juny 1649.
† "Tijdschrift," Deel iv. p. 134.
‡ Naderhand, 1666, geslecht.

king, met vrouwen, kinderen en krijgslieden, uit 91 zielen bestond.([4])

Geen leeraar (predikant) vergezelde de eerste volkplanters, maar de godsdienst-onderwijzer, Willem Barentz Weilandt, onder den naam van "ziekentrooster." Hij nam geregeld, des morgens en des avonds van elken dag, en op den dag des Heeren de godsdienst waar,* onderwees de kinderen, en door zijne pogingen werd deze en gene heidensche inboorling, bij name genoemd, tot de kennis en belijdenis van de Christelijke godsdienst gebragt.([5])

Niet weinig bekommering baarde het aan het hoofd der eerste volkplanters, dat onder het klein getal, vooral der krijgslieden, roekeloozen waren, die God niet in erkentenis hielden bij de zegeningen, welke zij mogten genieten, en wier buitensporigheden hij door strenge tucht genoodzaakt was te beteugelen.†

Gedurende de eerste twaalf jaren na de vestiging van deze volkplanting, werden, bij gelegenheid dat eenige naar de Oost Indië reizende leeraars deze plaats aandeden, behalve de prediking des woords, ook de bondzegelen bediend. Dit geschiedde niet lang na hunne aankomst,‡ daar wij lezen dat reeds op den twaalfden der volgende maand, "in een nog ongedekt stuk van het huis, binnen het plein van het ongemaakte fortjen staande, de eerste predikatie gedaan, en het Heilig Avondmaal gevierd werd." In het volgende jaar was het kind van den ziekentrooster het eerste, dat door de toediening des Doops den Heer alhier werd opgedragen, terwijl op denzelfden dag de weinige Christen belijders hier weder gedachtenis mogten vieren van 's Heeren verzoenend lijden en sterven.([6])

Die gelegenheden waren echter uiterst zeldzaam; niet

* Dagelijks door gebed en bijbellezing en des Zondags door de voorlezing eener predikatie.

† Men leze eenige voorbeelden in zijn Dagverhaal, onder anderen, *Z. A. Tijdschrift,* D. I. p. 460, D. II., p. 253. D. III. p. 197, en men zal ontwaren dat hij het hier moeijelijk had.

‡ Door den Predikant Broukerius, alhier den 7 Mei met de *Walvisch* aangekomen. Men had 45 man verloren, en het grooter deel der equipagie was ziek.

onwaarschijnlijk zullen er meer leeraars in dien tijd alhier zijn geweest, doch wij kennen slechts de namen van een negental predikanten, die de dienst verrigt hebben.(7)

Toen men nu, na een drie à vierjarig verblijf, met de vruchtbaarheid van den grond en deszelfs geschiktheid voor land- en akkerbouw, meer bekend werd, besloot men, niet ver van het Fort, twee kleine Kolonies (Harms en Amstel) op te rigten, waar, tot loon van getrouwe dienstvervulling, aan de uit de dienst ontslagenen, grond, in eigendom werd afgestaan, en voor dezen was het dat de weinige gezellinnen uit het moederland zouden zijn ontboden geweest.

Hoe gering ook het getal was van degenen, die vrijheid verkregen zich hier te vestigen, men gevoelde behoefte aan eenen leeraar, die geregeld de dienst vervulde. Het garnizoen was van tijd tot tijd aanmerkelijk versterkt. De kinderen werden naarstig onderwezen ;* bepalingen waren gemaakt tegen het ontheiligen van den dag des Heeren : † om eenen leeraar had men ernstig aangedrongen, en in dat jaar, het dertiende na de vestiging,‡ kwam de Predikant Johan van Arckel, de eerste leeraar, hier aan. Het was een dag van vreugde voor de kolonisten, want in ruim achttien maanden was geen leeraar hier aan geweest.

Op den eerstvolgenden Sabbat|| predikte hij des morgens en des avonds, doopte negen christen kinderen, terwijl, veertien dagen daarna,§ acht heidensche kinderen door den doop de Christelijke Kerk werden ingelijfd. De slavernij was hier reeds in het tweede jaar ingevoerd, en naar het voorbeeld van Abraham, wiens huisgezin het teeken der inlijving in Gods Kerk met hem ontving, werden deze kinderen, op de belijdenis en belofte der heeren en eigenaren, in den schoot der kerk opgenomen.

Volgens eigenhandige aanteekening, welke wij van dien eersten Leeraar bezitten, werden, niet lang na zijne aankomst, de namen van een vijftiental gelezen, die belijdenis

* Zie de verrigtingen in het Dagverhaal van Z. Wagenaar, 1 Januarij 16[illegible]

† Placaat van 17 Jauuarij 1655. ‡ 17 Augustus 1665.

|| 23 Augustus 1665. § 6 Sept. 1665.

des geloofs hadden afgelegd; anderen vertoonden ook naderhand hunne bewijzen van lidmaatschap. De gemeente koos uit haar midden één broeder tot ouderling,* een ander tot diaken, die op de tot heden bij ons gebruikelijke wijze werden ingezegend. De Kerk had nu hare opzieners, en op den 13 September (1665) zag men een vier-en-twintigtal aanzitten aan den Maaltijd des Heeren. "Eene beklagelijke zaak," zegt de kronijkschrijver, nadat hij het getal der aanwezigen had genoemd, "dat zoo weinigen dat deden."†

Misschien was het wel daaraan toe te schrijven, dat vooral het grooter deel der krijgslieden tot eene andere afdeeling der Protestantsche Kerk behoorde. Van daar dan het besluit, hetwelk kort voor de eerstvolgende Avondmaalsviering genomen, *woordelijk* luidt:‡ "Goedgevonden alle en een iegelijk, leden van onze Lutheriaansche Zusterkerk, die begeeren met ons te communiceren, op goede getuigenis, aan de gemeenschap van 's Heeren tafel met ons toe te laten, op zulke wijze als in Frankrijk en andere Gereformeerde Kerken geschiedt."

Het werd dezen leeraar niet vergund lang de voorganger der gemeente te zijn. Daar de zaal in het oude Fort te klein was geworden om de gemeente te bevatten, had men in de toen gebouwd wordende nieuwe Fortresse, eene groote "timmerloots" tot eene kerk ingerigt. Van Arckel echter kon de dienst daarin niet waarnemen. Hij had eene aanspraak en gebed gedaan bij het leggen van den hoeksteen der nieuwe Fortresse,—het tegenwoordige Kasteel.|| Op den eersten rustdag§ des jaars hoorde men hem voor het laatst. Op dienzelfden dag werd hij krank, die krankheid nam toe, en op den morgen van den 12den Januarij 1666, na "eenige hartelijke woorden gesproken te hebben tot de omstanders," ontsliep hij, zijnde naauwelijks vijf maanden hier in de gemeente geweest. Groot was de droefheid eener eenige zuster,—groot het verlies der gemeente,—daar de Regering hem noemt: "de goede leeraar, de regte voorganger, en leider tot alle Christelijke deugden."

* Abraham Schut, ouderling; Johan de Weiner, diaken.
† *Z. A. Tijdschrift*, D. V., p. 271.
‡ 23 December 1665. || 2 Januarij, 1666. § 3 Januarij, 1666.

Ds. Johannes de Vooght, in de volgende maand hier aangekomen, nam gedurende negen maanden* de dienst waar, doch deed daarop afstand aan den Predikant Johs. Petrus Wachtendorp, die hier eene vaste aanstelling bekwam. Ook hij overleed reeds in het volgend jaar (1667), wanneer het dienstwerk werd opgedragen aan Ds. Adrianus de Vooght, die hier juist was aangekomen, en deze verkondigde, gedurende vijf jaren,(8) het woord des levens, toen, bij zijn vertrek naar Indië (Feb. 1673), Ds. Van Maerlandt de bediening van hem overnam, tot de aankomst van Ds. Petrus Hulzenaar (1674), dien men beschouwen kan als den derden vasten leeraar dezer gemeente.

Drie jaren slechts heeft deze hier mogen arbeiden, toen de dood hem wegnam.† Zijn gebeente werd gelegd ter *dezer* plaats, toen bestemd en afgezonderd tot het bouwen van een Godshuis. "Hij was," zegt de kronijkschrijver "een leeraar aan wien de Kaapsche gemeente, voorwaar, zeer veel heeft komen te *verliezen*."

Zijn opvolger Ds. Johs. Overney, was hier langer in de bediening:‡ negen jaren stichtte hij de gemeente, en zorgde hij dat de verder afwonenden ook de genademiddelen zouden genieten. Hij was de grondlegger van de tweede Christenkerk in deze volkplanting, welke hij in het zoogenoemde Wildebosch plantte,(9) waaraan de Bevelhebber zijn eigenen naam toen gaf *(Stellenbosch)*. Hij was nog in den bloei zijns levens, toen hij, te midden zijner werkzaamheden, door den Heer werd opgeroepen (1687). Het was bij gelegenheid van de beroeping en aanstelling van eenen kerkeraad in die gemeente, dat men ontwaarde hoe ijverzuchtig de Staat was, om hare beambten als leden van denzelven benoemd te hebben,(10) hoe er toen eene bepaling werd gemaakt, op welker nakoming vooral in de stads gemeente, gedurende

* Van den 26sten Februarij tot den 23sten November 1666.

† 17 December 1677.

‡ Voor de aankomst van Ds. Overney heeft Predikant Stumphius, op zijne reis naar de Oost, hier in de maand Mei 1678, de bondzegelen bediend, en het Woord verkondigd. Hij bragt hier het berigt van den naam des Leeraars toen voor deze plaats benoemd.

honderd twintig jaren stipt werd aangedrongen, dat de helft der te benoemen leden, die dan nog aan de keus der regering werden overgelaten, beambten van den Staat moesten zijn. Geene bijeenkomst mogt er, vooral in de stad worden gehouden waarin de Staat niet werd vertegenwoordigd.([11]) Wel werden er pogingen aangewend,([12]) om het regt der kerk te handhaven, maar zij bleven vruchteloos. Eerst in lateren tijd konden wij ons in het bekomen dier vrijheid verheugen.*

Te dezer tijd, of wel twee jaren later (1688 tot Februarij 1689), ontscheepten aan deze kusten ongeveer tachtig huisgezinnen,† die, de bloedige vervolging in Frankrijk ontkomen, door den Edelen Vorst van Oranje (ook Koning van Engeland), in bescherming werden genomen, en wien een toevlugtsoord alhier werd aangeboden,—daar men uit hun verblijf voor de maatschappij ook tijdelijk voordeel beoogde.‡—Vergezeld door hunnen leeraar Ds. Pierre Simond, werden hun de dalen ten verblijf aangewezen, waaraan *voor een gedeelte* de naam van *Fransche* nog is verbleven. Den leeraar werd door het bewind alhier opgelegd de dienst voor zijne gemeente te Stellenbosch‖ te verrigten,§ terwijl hun geweigerd werd eigene opzieners te kiezen uit die mannen, die met hen, om het geloof der vaderen, huis en have hadden verlaten. Dit hadden zij niet verwacht. Dit verwekte geene aangename gewaarwordingen. Dit maakte een beroep op hooger bewind noodzakelijk; en eerst drie jaren na hunne aankomst¶ werd het hun vergund aan de

* Namelijk toen men in Sijnode vergaderde, en eerst Commissarissen Politiek op het land, in 1826, en vervolgens in de stad, in 1828, werden afgeschaft, eerst bij den Kerkeraad en eindelijk bij de Sijnode, alwaar de regering door twee werd vertegenwoordigd tot 1842.

† 150 Personen, *Z. A. Tijdschrift*, D. V., p. 262. De eed door hen afgelegd leest men in het *Z. A. Tijdschrift*, D. I., p. 154. Het reglement voor hen gemaakt D. I., p. 185, ook 230.

‡ *Z. A. Tijdschrift*, D. I., p. 230.

‖ De Franschen die den 4den December 1690, te Stellenbosch, tot Diakenen werden aangesteld, waren Guillaume du Toit en Claude Marré.

§ Men had, uit de eerst aangekomenen, Paul Roux tot Voorlezer en Schoolmeester voor de Fransche Gemeente te Stellenbosch aangesteld, 8ste November 1688.

¶ 30sten December 1691.—Zie *Z. A. Tijdschrift*, 5de Deel, bl. 268.

regering een dubbeltal namen voor te dragen uit hunne geloofsbroederen, opdat dezelve kiezen zou, wie ouderlingen en diakenen hunner gemeente zouden zijn,* terwijl zij uit hunne geringe middelen (want zij waren arm naar de wereld) een eenvoudig gebouw in het Drakensteinsche stigtten, alwaar zij Gode hunne lofzangen zongen, terwijl zij hunner broeders gedachten, wier bloed in het verlaten vaderland stroomde. Dat het hun tien jaren(13) daarna verboden werd in het Fransch te prediken; dat hun des noods vergund werd de Heilige Schrift in hunne moederspraak in het openbaar te doen voorlezen,† dat hun andere moeijelijkheden in den weg waren gelegd,‡ kan, als aan onderdrukking grenzende, door den naneef niet worden gebillijkt,—en dankbaar mogen wij zijn dat zulk voorbeeld door eene volgende regering, ten onzen opzigte, geene navolging heeft gevonden. Zigtbaar heeft het Hoofd der Kerk over die gemeente gewaakt, en uit de nakomelingen dier verjaagden dezulken opgewekt, die Christus en dien gekruisigd prediken,(14) terwijl anderen, door hunnen godsdienstigen wandel, het zout des lands geheeten kunnen worden.

Zoo waren er op het einde der voorlaatste eeuw drie Christen gemeenten, in éénе van welke de dienst in het Fransch werd verrigt, doch waarin, bij den aanvang der eeuw, op bevel der Regering, voortaan de dienst ook in het Nederduitsch moest waargenomen worden.

Wel is door de aankomst der Fransche Protestanten de bevolking aanmerkelijk vermeerderd, echter zoo grootelijks niet, als zij, der geschiedenis onkundig, wel schijnen te veronderstellen. Zes en dertig jaren toch na hunne aankomst (1726) bedroeg de geheele landelijke bevolking nog geene

* De Eerste Ouderlingen waren Claude Marré, Louis de Beraut en Louis Cordier, en de Diakenen Abraham de Villiers, Pierre Meyer, Pierre Benezet en Pierre Roussou.

† Voor de laatste maal een Fransche Voorlezer toegestaan, 23sten Junij 1724.

‡ Schrijven in het Fransch aan de Regering verboden, 10den December 1709.

3000 zielen,* terwijl de geheele Kaapstadsche gemeente, ruim tachtig jaren† na de bezitneming volgens eene naauwkeurige opname (toen gedaan) slechts 313 leden telde.

Stipte ik aan, hoe, bij het afsterven van den Predikant Hulzenaar (1677), wel grond was afgezonderd tot het bouwen van een Godshuis, het huis zelf werd zoo spoedig niet voltooid. De Predikant Van Andel‡ en zijn opvolger Terwolt,‖ bleven nog de dienst in de bovengenoemde Loots, in het Fort, waarnemen, terwijl het den Predikant Petrus Kalden te beurt mogt vallen, in den aanvang der vorige eeuw het huis, toen voltooid, voor de dienst des Heeren te doen ontsluiten.§ *Honderd vijf en dertig* jaren diende het der gemeente tot eene vergaderplaats, terwijl in dien tijd, om voor de toenemende gemeente ruimte te bekomen, eenige groote veranderingen(15) en uitbouwingen hebben plaats gehad. Hoe het, voor nu vijftien jaren (1837), tot op de fondamenten werd geslecht, wat daartoe aanleiding heeft gegeven, hoe dit huis in deszelfs plaats werd opgetrokken, wat het heeft gekost,¶ hoe lang de gemeente het gebruik van haar eigen Godshuis heeft moeten derven,** hoe edelmoedig zij in al dien tijd het vrij genot heeft gehad van het gebouw der Zuster Kerk,†† en wanneer wij, voor het eerst, ons hier hebben mogen vereenigen in onze openbare Godsdienstoefening,‡‡ is u allen zoowel bekend, dat het niet noodig zij één woord daarvan te reppen;—noch ook te gewagen van het tweede kerkgebouw, in deze stad, waarom en wan-

* 2771 zielen—zijnde 385 mannen, 219 vrouwen, 365 zoons, 365 dochters, 30 knechts, 1407 slaven, onder welke ettelijke Christenen.—*Z. A. Tijdschrift, D. II., p.* 274.

† 1733—door de Predikanten Le Sueur en Kok. In het jaar 1713, was het 170 volgens opgaaf aan de Classis van Amsterdam.

‡ Ds. Johannes van Andel, van Mei 1687 tot 4 Februarij 1689.

‖ Ds. Leonardus Terwolt, van 6 Februarij 1689 tot 4 April 1694.

§ Ik vind (doch niet in de acten) aangeteekend dat dit zoude geschied zijn den 28sten December 1701, maar dit komt mij twijfelachtig voor.

¶ £20,000.

** Van 30 Aug. 1835, tot 31 Jan. 1841.

†† Kerkgebouw in de Strandstraat, van de Evangelisch Luthersche Gemeente.

‡‡ 31 Januarij 1841.

neer (1829) daartoe is besloten, wanneer het is begonnen* en wanneer voltooid.(16) Dit alles toch kan niet dan versch in het gehengen zijn.

Keeren wij van deze stoffelijke gebouwen tot de kerk zelve terug. Gij, die geene vreemdelingen zijt in de geschiedenis dezer volkplanting, weet, welke botsingen bij den aanvang der vorige eeuw hier hebben plaats gevonden. Met de leden der regering alhier, werd ook de predikant destijds naar het vaderland ontboden, en niet terstond gehoorzamende, van de bediening ontzet.(17) Die hem opvolgde, † was van Batavia alhier aangekomen, ten dienste der Drakensteinsche (of Fransche) gemeente; doch, bij zijne aankomst voor deze plaats aangesteld, (18) werd hij, na weinige maanden in dienst te zijn geweest, door de regering plotseling verhinderd, in den namiddag, den predikstoel te beklimmen, nadat hij in den morgen de dienst had verrigt, en bevolen naar Indië terug te keeren, omdat hij dien dag eenige leden des kerkeraads willekeurig en onkerkelijk zoude hebben behandeld, (18a.) terwijl de Drakensteinsche leeraar, die eens en andermaal toen de dienst alhier vervulde, van die verrigtingen ontslagen werd door de aankomst van eenen man, die toen den herderstaf opnam, en gedurende achttien jaren, denzelven bezigde in het weiden en hoeden der gemeente, toen de dood zijne aardsche loopbaan eindigde (1726). Deze was Ds. Johs. Godef. D'Ailly, door de Classis van Amsterdam, bepaald voor deze plaats, beroepen.‡ In zijne dagen werden van wege de regering naauwkeurige bepalingen gemaakt voor eene meer doelmatige opvoeding der kinderen,‖ en werden wenken gegeven voor een meer vereenigd bestuur der kerk.(19) welke laatste toen echter niet werden opgevolgd.

Zeide ik dat de slavernij hier vroeg was ingevoerd,—

* Hoeksteen gelegd 18 April 1832.

† Ds. Engelbertus Franciscus le Boucq.

‡ Alhier aangekomen den 7den Februarij 1708.

‖ Men leze de instructie voor de scholarchen en de inrigting der scholen, 1710. De Rector Lambertus Slicher, gewezen Predikant te *Lillo*, was herwaarts uitgezonden om eene Latijnsche Kostschool op te rigten.

weten wij ook dat er velen het eigendom van den Staat waren,—zoo weten wij tevens, dat, voor de christelijke opvoeding van dezen, bijzondere bepalingen waren gemaakt en nagekomen. De doop en ledematen registers der kerk getuigen, hoe velen in haren schoot waren opgenomen,([20]) en, gij ouden van dagen, kent nog het groot gebouw, dat vroeger (zonder tusschen straat) aan ons hier paalde, alwaar voor de tijdelijke, zedelijke en godsdienstige belangen dezer menschen gezorgd werd.

Nemen wij in aanmerking hoe er van staats wege* eene bepaling bestond, dat elk eigenaar zijn eigendomsregt in zijnen slaaf verliest, zoodra die in den schoot der kerk wordt opgenomen, en lezen wij, desniettegenstaande, van niet weinige namen, die alzoo de christelijke kerk waren ingelijfd,([21]) dan hebben wij onwraakbare bewijzen van de goede gezindheden der Christen belijders, in die vroege dagen, die gaarne anderen gunden, hetgeen zij zelven hoogschatteden, namelijk, *de vrijheid.* En hunne naneven hebben het tijdstip beleefd, toen het gebod werd uitgevaardigd en gehoorzaamd, waarbij de slavernij werd vernietigd.([22])

Begon de gemeente zoowel door de aankomst van buiten, als door inwendigen aanwas, te vermeerderen,—wilde men ook voor de verspreiding van godsdienst kennis onder de heidenen zorgen,—zoo oordeelde men het noodig, den Predikant D'Ailly eenen ambtgenoot toe te voegen, waartoe de Predikant Lamb. Slicher benoemd en aangesteld werd.([23])

Hunne vereenigde dienst duurde maar weinige jaren. De laatstgenoemde werd opziener der Drakensteinsche gemeente (1725) alwaar eene vacature was ontstaan, en moest tevens de dienst te *Stellenbosch* waarnemen, wiens Leeraar Ds. Henricus Beck, voor hij zijne rust nam, hier nu de plaats van den ontslapenen D'Ailly vervulde, waarin hij weldra werd bijgestaan door den Predikant Franciscus le Sueur ([24]) (1730), en aan wien drie jaren later, op dringend verzoek der gemeente, tot ambtgenoot werd toegezonden de Predikant

* Brief uit Holland, 11 Maart 1683.

Henricus Kok.([25]) De eerste diende de kerk nog elf jaren na zijn* emeritaat, en de laatste keerde, na eene elfjarige dienst, naar het vaderland terug.

Toen Ds. Le Sueur de dienst neerlegde, werden de kort na elkander hier aangekomen Leeraars, Ruardus van Cloppenburg en P. van der Spuy, voor deze plaats aangesteld (1746).

Zoo werd dan nu, en sedert eenigen tijd, de dienst door twee leeraars in de stad waargenomen, en ook in de beide andere gemeenten, werd het woord van God geregeld verkondigd. Vele kolonisten echter en hunne kinderen, hadden, om den veeteelt en landbouw, zoo wel langs, als over het gebergte heen, zich neergezet. De moeijelijkheid der wegen maakte het hun bijkans onmogelijk de eenige aanwezige plaatsen, ter waarneming van de openbare godsdienst, te bezoeken.([26]) Die verwijdering was niet gunstig voor hunne zedelijke en godsdienstige ontwikkeling. De kerk is derhalve verpligt, in zulke gevallen, ijverig te zijn in het aanwenden van alle geschikte middelen, om in die behoefte te voorzien. Zij moet zich aan het voorbeeld van anderen spiegelen, want de geschiedenis leert, hoe, uit gebrek aan eigen leeraars, anderen hunne genegenheden hebben gewonnen, zoodat zij zich hunne leiding dan ook hebben laten welgevallen.

Treurig is het tafereel, dat toen werd opgehangen door den Gouverneur-Generaal Ernst Willem van Imhoff, die de gesteldheid dier verder afwonenden zorgvuldig had gadegeslagen, ([27]) en ernstig had hij zich met de leeraars, in die dagen, ook onderhouden over de noodzakelijkheid, dat de genademiddelen binnen hun bereik werden gesteld. Hij bepaalde daarom, dat twee kerken verder landwaarts in zouden worden gebouwd, twee leeraars beroepen, dat andere godsdienst-onderwijzers zouden worden aangesteld, en dat tevens behoorlijk zorg zoude worden gedragen voor het onderwijs der kinderen in het Oostelijk gedeelte, of

* Deed zijn afscheidsrede den 11 September 1747, over Efes. iii. 14 en 16.

het Overbergsche* alwaar eenige jaren vroeger([28]) zich een christen broeder had neergezet, om onder de ruwe Heidensche stammen de kennis van den waren God en Zaligmaker te verbreiden.

Aan de bepaling van dien Gouverneur werd voldaan. In de jaren 1743 en 1745 werden aan het *Roodezand* of *Waveren* (nu Tulbagh) en aan *Zwartland,* twee predikanten, voor de Indische kerk bestemd,([29]) aangehouden, om vooreerst in die gemeenten de dienst te vervullen, en tot hunne hulp werden ook ondergeschikte godsdienst-onderwijzers benoemd.

De oprigting van twee nieuwe gemeenten noopte den bevelhebber dezer volkplanting† eene vergadering van de opzieners der vijf hier toen gevestigde kerken te beleggen, ten einde de grenzen der onderscheidene parochien te bepalen.‡

Men kwam op den bepaalden tijd te zamen.([30]) De verrigtingen werden goedgekeurd. Men vond die bijeenkomst zoo nuttig, zoo overeenkomstig den aard der instelling onzer Gereformeerde Kerk, dat men, met goedkeuring der regering alhier, besloot, jaarlijks te zamen te komen en aan die vergaderingen den naam van *Classikale* te geven. De eerste vergadering, onder dien naam, werd in de eerste maand van het volgend jaar gehouden (17 Jan. 1746). Het Kerkbestuur in Nederland kreeg er berigt van. Het was hun vreemd dat men, onder die benaming, alhier te zamen gekomen was. Dit was, meende men, eene gezagsaanmatiging, waaruit nadeelige gevolgen zouden kunnen voortvloeijen. Het werd daarom geraden, dat men zich met eene andere benaming zoude vergenoegen en naauwkeurig verslag van alle verrigtingen over zenden.([31])

Ik kan hier in geene bijzonderheden treden, noch vermelden hetgeen telkens in die vergaderingen werd behandeld.([32]) Ik zou anders kunnen gewagen van éénen leeraar, die klaagt omdat hij door de regering, met toedoen des kerke-

* *Grootvadersbosch,* digt bij *Swellendam.*
† Gouverneur H. ZWELLENGREBEL en Politieke Raad.
‡ Belegd tegen 30 Augustus 1745.

raads, *onkerkelijk* van zijne bediening werd ontzet;([33]) van eenen anderen, wien het bewind alhier met geweld van deze kusten heeft verwijderd, omdat hij, ter bevordering van zijne gezondheid hier aangebleven, den tijd zich ten nutte maakte, om naar vermogen, zoo wel op het land als in de stad, de godvruchtigen te stichten en den opbouw van het Godsrijk te bevorderen; ([34]) ik zoude kunnen spreken van hare verordeningen om het in- en uitwendige in de Kerk te regelen. Gedurende twaalf jaren vergaderde men jaarlijks, zorgde men voor de aanvulling der openvallende leeraarsplaatsen, reisden jaarlijks bij beurte afgevaardigden, om in elke gemeente naar haren toestand onderzoek te doen, * en arbeidde men gemeenschappelijk aan de verbreiding van christelijke kennis,—toen helaas! (terwijl men niet was vergaderd) een schrijven van wege het bewind alhier werd ontvangen, waarbij deze vergaderingen werden verboden:† en men ook niet in eene geregelde vergadering op den inhoud van dien brief konde besluiten. De staat had gesproken. Men gehoorzaamde, verwachtende betere tijden. En wat mag wel de oorzaak zijn van dat verbod? Men pleitte het stoffelijke (de zware onkosten). Doch ten onregte, zoo als de leeraars opmerkten. Het kostte den staat niets. De kerk droeg dat bezwaar gewillig. ([35]) Het was ijverzucht,([36]) en wel van een hooger kerkbestuur([37]) door de wereldlijke magt ondersteund. Vruchteloos waren alle pogingen om deze vergaderingen te vernieuwen,([38]) zelfs toen de drang der omstandigheden van buiten, in volgende jaren, zulks noodzakelijk maakte; men moest zich nu maar vergenoegen met een' jaarlijkschen brief aan de Classis van Amsterdam,([39]) welke ter lezing der gemeenten werd toegezonden, en aan dat kerkbestuur telkens een verslag doen geworden van den staat van elke gemeente.

Na de helft der vorige eeuw scheen het als of de leeraars in de stad aan een' werkkring op het land de voorkeur

* De laatste Kerkvisitatie werd in de Kaapstad gehouden, den 1sten November 1757, door Ds. G. Croeser.

† Afgeschaft by besluit des Bewinds, 2den Julij 1759.

gaven, en dat men de gemeente der Fransche afstammelingen als de voornaamste beschouwde.([40]) Verwisselingen, althans van standplaats, waren niet vreemd,([41]) waartoe hij, die de eerste Eeuwfeestrede in zijne dagen hier hield, het voorbeeld schijnt gegeven te hebben.([42])

Had zijn opvolger, Ds. KRONENBURGH* voor eenen korten tijd alleen de geestelijke zorg van deze geheele stad,† in datzelfde jaar (1758) werden zijne handen gesterkt, eerst door de aankomst van Ds. JOH. FRED. BODE,‡ en niet lang daarna, door Ds. J. P. SERRURIER,([43]) zoodat sedert dien tijd tot den huidigen dag, de gemeente in deze stad, met een paar tusschenpozingen,([44]) door een drietal Leeraars is bediend geworden.([45])

De oudste van dit drietal had tot zijnen opvolger een' inboorling des lands‖ die met jeugdigen ijver voor de vrijheid der kerk pleitte, die met zijne ambtgenooten voor de verstandelijke ontwikkeling van zijn vaderland zorgde, § en in zijnen ouderdom eene inrigting tot stand bragt, ¶ welke weldadige vruchten tot op dezen dag voortbrengt. Omtrent de regeling der openbare godsdienst schikte men zich, zoo vroeger als later, naar de gebruiken der moederkerk, ([46]) waaromtrent ook deze man behulpzaam was.

En hoewel het woord door een drietal leeraars werd gepredikt, en onder dezen door een man, ([47]) wiens geschriften van zijne geleerdheid en zijne godsvrucht getuigen, en van wiens ijver ik vele levende getuigen heb hooren gewagen, zoo was het hier nogtans, volgens zijne verklaring en hunne eenparige toestemming, met het geestelijk leven aller treurigst gesteld.([48])

* KRONENBURGH aangekomen, 17 Nov. 1752. Emeritus 10 Dec. 1778.

† Veroorzaakt door overlijden van Ds. C. B. VOLTELEN, Maart 1758.

‡ Aangesteld in plaats van Ds. C. B. VOLTELEN, 6 November 1758, en overleden 2 Augustus 1784.

‖ Ds. CH. FLECK, aangesteld tot derden leeraar, 3 Maart 1781. Hij overleed, 25 Oct. 1820.

§ Oprigting van Latijnsche School in 1793, als voorbereidend tot hooger onderwijs, in vereeniging met zijne ambtgenooten.

¶ Bijbelvereeniging, in 1818.

Was het alzoo, alwaar het woord getrouw werd verkondigd, hoe moest het dan niet zijn alwaar men zeer ver verwijderd was van de genademiddelen?[49] Dat gebrek was groot, en gelijk het noodzakelijk werd beschouwd gerigtshoven meer landwaarts in op te rigten, zoo beschouwde men het noodzakelijk, dat er voor de godsdienstige leiding en ontwikkeling der ingezetenen gezorgd werd,—waardoor dan tegen het einde der vorige eeuw het vijftal kerken met nog twee[50] werd vermeerderd, voor welke als leeraars, inboorlingen hadden kunnen worden benoemd, indien zij, door den drang der tijden toen niet allen als genoodzaakt werden, beroep aan te nemen in de gewesten, werwaards zij zich hadden begeven, om voor de dienst der kerk te worden voorbereid. [51]

Zoo had men, na een tijdvak van honderd en vijftig jaren, zeven Gereformeerde kerken in deze Volkplanting. Ook ongeveer twintig jaren voor het einde der vorige eeuw, [52] hadden, na lang worstelen, [53] de Broeders, der Augsburgsche Geloofs Belijdenis toegedaan, onder zekere bepalingen, verlof bekomen om in het bezit van hun eigen Godshuis, en hun eigen instellingen gemeenschappelijk, onder de leiding van hunnen eigen leeraar, den Heer te mogen dienen.

In de binnenste deelen der volkplanting waren de woningen der landlieden ver van elkander gelegen: daar en in de stad en hare nabijheid was de heidensche bevolking niet weinig toegenomen. Wel zoude het geweest zijn, indien bij de opwekking, welke toen onder de belijders van Christus in het Noorden plaats had, en waarvan mededeeling aan de geloovigen alhier in het Zuiden geschiedde, [54] de kerk eene rigting aan die pogingen gegeven had, om met vereenigde krachten aan hare verhevene roeping te beantwoorden! Wie toch zoude het durven loochenen dat het hare roeping is "het Evangelie der zaligheid wijd en zijd te moeten bekend maken." En welke botsingen zouden zijn voorgekomen, en hoe gezegender zoude de voortgang de kerk geweest zijn, indien dat geschied ware? En zoude het niet wel gebeurd zijn, indien men gemeenschappelijk had mogen te zamen komen, zoo als men dat vroeger wenschte en verlangde? (1792.)

Op het einde toch der vorige, en bij den aanvang dezer eeuw waren er Zendboden aangekomen die geenen geringen invloed in dit land oefenden, vooral in de verspreiding van godsdienstig onderwijs onder de Heidensche bevolking en andere Onchristenen.(55) Hunne geschiedenis, met die van andere Genootschappen, welke zich hier gevestigd en uitgebreid hebben, sedert deze volkplanting geheel aan het beheer van de Britsche kroon is afgestaan en opgedragen, zal ik hier niet aanstippen, want de kortheid des tijds gedoogt dit niet.(56) Gij kent ze en wat zij verrigt hebben en verrigtten ter bevordering der groote en goede zaak uit de door hen bekend gemaakte berigten.

Ook over andere kerkgenootschappen, welke in deze eeuw alhier werden gevestigd, kan ik niet uitwijden.(57)

Wij keeren weder tot onze Gereformeerde Kerk. Was hare uitbreiding in deze eeuw, vooral sedert deze volkplanting voor de tweede maal* aan de tegenwoordige Staatsregering is overgegaan, snel, zoo in aanwas van ledematen als gemeenten, (58) in mijn verhaal zal ik moeten kort zijn. Het zevental is, gedurende de laatste veertig jaren, tot een vijftigtal aangegroeid en dit heeft vooral plaats gehad in de laatste tien jaren (59) en dit neemt gedurig toe. Groot wordt het getal dergenen die Christus voor hunnen Heer erkennen: vermenigvuldigd worden de *plaatsen*, alwaar men zich gemeenschappelijk vèreenigt om met elkanderen het brood te breken,—Ja! "Moorenland haast zich zijne handen tot God uit te strekken." En grooter zoude onder ons het getal Christenbelijders zijn geweest, indien, overeenkomstig de bepalingen onzer Kerk, arbeiders uitgestooten hadden kunnen worden, om de baniere van het kruis onder hen te verheffen.

Gij vernaamt hoe in de vorige eeuw (1759) de vergaderingen van de leeraars en opzieners der gemeenten waren opgeheven. Op herhaald aanzoek bij het Bewind en inroeping van medewerking van het Kerkbestuur in de Neder-

* 1806—en voor altijd afgestaan in 1815.

landen, heeft men geen verlof tot dergelijke bijeenkomsten mogen bekomen.([60]) De aard onzer kerkelijke instellingen vordert vereenigde werkzaamheid; daardoor toch wordt, bij verscheidenheid, éénheid te weeg gebragt. Niet te mogen te zamen komen, om over de aangelegenheden der kerk te kunnen raadplegen, was dus eenigermate het middel om haar veel nadeel te berokkenen, en den staat onbepaald in haar te doen heerschen.([61]) Het Nederlandsch Staatsbewind schreef gedurende deszelfs kortstondige regering wel eenige bepalingen voor, misschien wel ten gevolge van een verzoek van de Kaapstadsche Kerk,([62]) en maakte eenige verordeningen, welke voor haar niet onbelangrijk, noch zonder eenige goede gevolgen zijn geweest. Wel was er gezorgd voor eene Algemeene Vergadering,([63]) maar de vrije beraadslaging was daarbij zoo beperkt en zoo geheel aan de willekeur van het Uitvoerend Staatsbewind alhier onderworpen, dat het ruim twintig jaren duurde, eer men zich van het regt bediende om te zamen te komen.

Het belang der Kerk vorderde toen "gemeenschappelijk" overleg([64]) en in de hoop dat men, onder opzien tot God, iets zoude kunnen uitrigten tot haar welzijn, verzochten en bekwamen de Leeraars van de Kaapstad verlof, tot het bijeenroepen eener Algemeene Kerkvergadering.([65]) In die hoop werd men ook niet te leur gesteld. Ten jare 1824, in de maand November, vergaderde men in het vorige Godshuis voor dezen predikstoel. Wij telden toen nog maar dertien gemeenten.

Nadat men voor een meer zelfstandig bestaan had gezorgd, en daartoe had aangenomen die bepalingen, welke *toen* ([66]) in de moederkerk in gebruik waren, in zoo verre die, naar den aard en de gesteldheid des lands, hier van toepassing waren, was men er ook op bedacht, voorgelicht door de geschiedenis der vorige eeuw, dat het op vaste tijden vergaderen van de opzieners der gemeenten, aan de willekeur van het bewind alhier niet onderworpen zoude zijn.([67])

Het is zoo, er waren in sommige volgende vergaderingen,([68]) welke telkens in getal van hare leden vermeerderden,

naar mate de gemeenten waren toegenomen, eenige wrijvingen tusschen den staat en de kerk, vooral waar het de vrijheid der laatste gold, doch gelijk stormvlagen en winden in de natuur groot nut aanbrengen, zoo dienden ook deze om vele belemmeringen([69]) op te heffen, eene vrije vertegenwoordiging der kerk te verzekeren,([70]) en hare belangen te bevorderen. Aan al die bijzonderheden kunnen wij u nu niet herinneren. In de handelingen der zeven alreede plaats gehad bebbende, algemeene vergaderingen, wier besluiten door den druk bekend gemaakt zijn geworden, zijn zij allen aangeteekend.

Dit alleen wil ik u doen opmerken, dat, zoo wij thans slechts een vierde van eene eeuw terug zien, en het tegenwoordige met het toen bestaande vergelijken, *en* wat betreft het getal onzer gemeenten,([71]) *en* de wijze haar toe te spreken,([72]) *en* de voorregten welke wij in onze bijeenkomsten genieten,([73]) *en* de benoeming van hare vertegenwoordigers,([74]) *en* de begeerte onder hare wijd en zijd verspreide leden om in de gelegenheid gesteld te worden, een veelvuldiger genot der genademiddelen te mogen hebben, wij bemoedigd worden en dankbaar mogen uitroepen :—"Ebenhaëzer, tot hiertoe heeft de Heer ons geholpen," en Hij die tot dus verre ons geholpen heeft, zal ook verder helpen!

GEZONGEN :—PSALM 118 VERS 1.

Ik zeide, dat wij ons *de planting* en *toeneming* der Gereformeerde Kerk in deze gewesten DANKBAAR moeten herinneren. En behoorde dat niet te geschieden?

1.—Wel mogen wij dankbaar zijn, wanneer wij bedenken hoe door den Staat hare *vrijheid is verzekerd* en vermeerderd. Heeft het kort verhaal, dat ik u van de vestiging der kerk heb gegeven, u niet geleerd hoe ijverzuchtig de Staat op de vrijheid der kerk was, hoe zij door denzelven als geheel aan banden was gelegd, hoe herhaalde verzoeken, bij eene vorige regering daarop aandringende, geen gehoor

hebben gevonden; en heeft de tegenwoordige Staatsregering de kerk vergund het genot van die regten, welke zij verklaart haar eigen te zijn,—heeft dezelve het genot daarvan gewaarborgd,*—heeft zij voorziening gemaakt voor het stoffelijke?—was die van den aanvang(75) bereidvaardig geweest dat de kerk, gelijk die hier oorspronkelijk was geplant, ook onderhouden zoude worden,—zoo doet zij tot op den huidigen dag. Dankbaar willen wij de hand des Heeren hierin erkennen, vooral wanneer wij uit de berigten van andere afdeelingen onzer Gereformeerde Kerk, in andere oorden gevestigd, vernemen, hoe zij die vrijheid nog moeten derven, welke wij genieten.(76)

Met mij zult gij dan wel erkennen, ook die weldaad is van den Heer! Geprezen en geloofd zij daarvoor zijn groote naam!

2. Dankbaar moeten wij ons herinneren hoe zij ook, naar het uiterlijke, te midden van vele bezoekingen en rampen is bewaard gebleven.

Gij weet het dat de Gereformeerde Kerk in andere kolonien, vroeger met deze verbonden, aanzienlijke gemeenten telde, maar helaas! deze bestaan niet meer. Op sommige plaatsen zijn nog de bouwvallen te zien der ruime Godshuizen, waarin de gemeenten te zamen kwamen, maar de stem van den Godsman wordt in dezelve niet meer gehoord. Al wat men van dezelve weet, is "daar was vroeger eene kerk Gods, die is er nu niet."(77) Maar alzoo is het hier niet. Waar eene gemeente geplant werd, daar is die nog, daar neemt die ook toe. Trots de vrees voor gebrek aan leeraars en geen hulp van buiten meer verwachtende, wekt de Heer dezen en genen zoon der Afrikaansche-Kerk op, om zich ten dienste des Heeren te wijden, zoo dat ook door een-derde honderdtal, in deze eeuw, het woord des levens verkondigd is, en verkondigd wordt; en wanneer wij bedenken hoe deze onze gemeente sedert de aankomst van Ds. D'Ailly, dus gedurende een tijdvak van bijkans honderd

* Door Ordonnantie in November 1843 en herhaald bij vernieuwing 1851.

vijftig jaren, nooit herderloos is geweest, roept dit ons dan niet op dezen dag tot dankbaarheid : Ja

Looft den Heer, want Hij is goed :
Looft Hem met een blij gemoed ;
Want zijn gunst alom verspreid,
Zal bestaan in eeuwigheid.

Hij heeft onze koorden verlengd en onze staken versterkt. Het is de Heer die ons heeft bewaard te midden van vele rampen en bezoekingen.

De jaarboeken dezer volkplanting gewagen reeds vroeg van plegtige vast-, bede- en dankdagen,(78) en zij gewagen ook van de oorzaken, welke tot die diepe verootmoediging des volks hebben geroepen, en de redding en verlossing welke God zoo genadig heeft willen bewerkstelligen.

Wij lezen van droogte en overstroomingen, van groote sterfte onder vee en menschen,(79) van besmettelijke krankheden,(80) van bezoekingen van sprinkhanen,(81) kevers en rupsen. Van inwendige beroerten en bloedige oorlogen (82) van roest,* van groot gebrek en duurte van levensmiddelen ; maar te midden van al die bezoekingen was de Heer des ontfermens indachtig,—verhoorde Hij de verzuchtingen zijns volks.—Hij sprak ook wel in eene aardbeving eens en andermaal,† maar spaarde het land genadig ;—en o ! dat het Hem ook nu genadig behage, ons den zegen des vredes te schenken, opdat wij ook van dezen, wier handen de moordwapenen vasthouden, mogen kunnen zeggen :—" Ziet—Moorenland heeft het moordwapen van zich geworpen, het strekt nu de handen uit tot den Heer!" Dit schenke de Heer.

Aan het stoffelijke heeft het der kerk alhier ook niet ontbroken. Ook daaraan wil ik u met een enkel woord herinneren.

Het voorbeeld door den Commandeur Zacharias Wagenaar vroeg gegeven, werd loffelijk door dezen en genen nagevolgd.(83) Daardoor werd de Kerk in staat gesteld kran-

* 1821—1822. † In 1809—1810, enz.

ken te kunnen verplegen([84]); behoeftigen te helpen([85]); verarmden te ondersteunen ([86]); onkundigen te doen onderwijzen([87]); voor den opbouw van Godshuizen te kunnen bijdragen ([88]) en op andere wijzen weldadige ondernemingen te kunnen bevorderen. Met haar huis kon zij anderen gerieven.([89]) Zij bezit hetgeen haar edelmoedig werd geschonken, dat voor de wetenschappen en de beschaving van den menschelijken geest onontbeerlijk is, in welks bezit zij wel werd gestoord,([90]) doch hetgeen tot kern verstrekt heeft van hetgeen de sieraad uitmaakt van deze stad. Deze zwaar met kostbaar metaal belegde kleinodien,([91]) welke het geschenk des hemels in zich bevatten, waaruit in onze godsdienstige bijeenkomsten de wil van God u wordt bekend gemaakt, zijn haar geschonken; niet minder de middelen, waardoor in dit huis de voorwerpen 's avonds hier zoo duidelijk worden opgemerkt. Ook het speeltuig, dat de zangtoonen bij onze openbare Godsdienstoefeningen vergezelt, is het geschenk van één harer leden, gelijk van anderen, de kostbare schalen,([92]) waaruit wij de teekenen nemen, wanneer wij het bevel van onzen Heiland gehoorzamen, om in zijnen naam te doopen, en aan zijnen dood te gedenken.

De herinnering aan het voorledene bepaalt ons ook bij het tegenwoordige. Wij zien hier Moorenland zijne handen tot den Heer uitstrekken, en niettegenstaande veel dat ons treuren doet en tot diepe verootmoediging roept, mogen wij dankbaar Gode onzen lof toebrengen voor het wezenlijk goede dat er bestaat. Zijn er, helaas! ook thans, gelijk er vroeger waren, die door hunne gezindheden, woorden en daden, den naam smaadheid aandoen, waarna zij genoemd worden,—er zijn, die den Heer in waarheid liefhebben—wier toeleg het is Hem te verheerlijken. Er zijn, gelijk er vroeger in elk tijdvak der kerk ook waren, die wandelen als kinderen des lichts,—voor wien "Christus Jezus geworden was, wijsheid van God, regtvaardigheid, heiligmaking, en verlossing." Hem zij daarvoor de lof toegebragt, die aan het Woord zijner genade getuigenis heeft willen geven, zoodat hier niet weinigen, levende brieven van Christus waren,—en wij

hopen ook nog zijn en leesbaarder mogen worden; en zoo is ook uit dit gedeelte des aardbodems, door de prediking van het Evangelie, de gemeente der eerstgeborenen in den hemel vermeerderd geworden,—die ook daar de stonde verbeiden, wanneer hun stoffelijk deel, hier met de aarde verbonden, eens met het onstoffelijke zal worden vereenigd, om dan volkomen met het beeld huns Verlossers verzadigd te worden.

Zoo was het met ouders en kinderen: Velen zouden wij kunnen noemen, die als lichten hebben geschitterd, die vaders en moeders in ons Israël waren.

God zal ze zelf bevestigen en schragen,
En op zijn rol, daar Hij de volken schrijft,
Hen tellen in zijne kerke ingelijfd,
En doen den naam van Zions kindren dragen.

Wanneer wij nu ook aan de andere afdeelingen van Christus Kerk gedenken, welke in den loop dezer eeuw, of een weinig vroeger in deze volkplanting zijn gevestigd;—den voortgang door dezelve gemaakt, in de toebrenging der heidenen;—wanneer wij vernemen, hoe zij, wier handen zich met vaardigheid naar het verbodene uitstrekten, en wier toeleg alleen was het vleesch te verzadigen, nu de inzettingen des Heeren liefhebben, en terwijl de traan van weemoed en dankbaarheid hun oog bevogtigt, de hand uitstrekken naar de teekenen van 's Heilands verzoenend lijden en sterven, moeten wij dan niet uitroepen:—"Moorenland strekt de handen uit tot den Heer!" en zullen wij ons niet dankbaar die pogingen herinneren, door welke afdeeling van Christus Kerk ook begonnen en ondersteund, en met hen bidden:

"Och brak die dag toch eenmaal aan
Dat Kaffer, Moor, en Indiaan,
De knie voor u, o Jezus, bogen!

Gewis dat willen wij doen.

Maar misschien vraagt gij: " indien de regering van den aanvang uit mannen heeft bestaan, die de christelijke leer beleden,—hoe en wanneer is dan de leer hier ingevoerd van

den Arabischen Profeet, welke hier zoo vele aanklevers vindt—en waaraan is dat toe te schrijven?

Omtrent het eerste gedeelte dezer vraag verspreidt ook de geschiedenis eenig licht ;([93]) en uit den aard der leeringen, welke het dierlijk zingenot strelen en den mensch zoo ongestoord, met het denkbeeld van het onwederstaanbaar noodlot, zijnen weg doet vervolgen, zoude het laatste gedeelte dier vraag beantwoord kunnen worden : ([94]) en daar het eene droevige waarheid is, welke uit ons geheugen op dezen dag niet verbannen kan worden, dat ook zij, die in den naam van Vader, Zoon en Heiligen Geest gedoopt zijn,—dien eenigen naam hebben verloochend, onder den hemel gegeven, waardoor men zalig kan worden, en het teeken van inlijving hebben ontvangen in de gemeenschap dergenen, die het evangelie verwerpen, en die zielverpestende dwaalbegrippen belijden en aannemen: en daar aan de uitbreiding van dezelve met ijver gearbeid wordt, wil ik elk een, die verklaart de eer te bedoelen van dien Zaligmaker, met wiens bloed hij belijdt gekocht te zijn, ernstig herinneren, hoe hij, die *op eenige wijze* ondersteuning verleent aan die wijze van Godsvereering, waarin Christus geloochend wordt als de *eenige* Zaligmaker der wereld, zichzelven geesselen bereidt, waarmede zijn geweten geteisterd zal worden, wanneer de doodsengel zijne ziel van deze aarde opeischt ; want hij werkt mede om afbreuk te doen aan de Kerk van Christus, daar hij het rijk van on- en bijgeloof zoekt te bevorderen.

---

3. Herinneren wij ons met dankbaarheid jegens God den invoer, de bevestiging en voortplanting van de Kerk van Christus in deze zuidelijke gewesten,—zoo is het ook *onze dure pligt haren bloei en wasdom getrouw te behartigen.* En zijt gij genegen u daartoe op dezen dag te verbinden? Is er nog iemand, die huiveren zoude, daarop bevestigend te antwoorden? Zijt gij allen daartoe in waarheid genegen? En vraagt gij, hoe gij u van dien pligt zult kunnen kwijten? Zoo

weet dan dat gij het doen kunt, wanneer gij niet maar te vreden zijt in den naam van Christus te zijn gedoopt, maar wanneer gij van ganscher harte streeft naar die vernieuwing des gemoeds, welke de verzegeling is van uw toekomstig welzijn;—want dan zullen zich uwe handen tot God uitbreiden;—dan zal het uwe dagelijksche bezigheid zijn, in het verborgene, uw hart voor den Heer uit te storten;—dan zult gij ook voor hun welzijn bidden, die aan den opbouw en uitbreiding der kerk meer bepaaldelijk arbeiden:—dan zult gij ook in het gemeenschappelijk gebed, u met de telkens zaamgevloeide schaar vereenigen—"dat Gods Koningrijk kome, en de aarde vol zij van de kennis des Heeren, gelijk de wateren den bodem der zee bedekken." Uw toeleg zal het dan zijn om de heiligmaking na te jagen, want zonder heiligmaking—zoo staat er geschreven—zal niemand God zien. Het voornemen van den ouden Godsman zal ook het uwe zijn, en getrouw zult gij het trachten na te volgen, waar hij zegt:—"Ik en mijn huis, wij zullen den Heer dienen." Vlijtig en vruchtbaar zal het huis des Heeren door u worden bezocht. Aangenaam zal het u zijn, ja gezegend, u gehoorzaam te betoonen aan het bevel van Christus uwen Heer—aan zijne tafel gedachtenis te vieren van zijn verzoenend lijden en sterven; en wordt u daartoe in deze dagen niet weder de gelegenheid aangeboden? Heeft Jezus gezegd—"dit gebod geef ik u, dat gij malkanderen lief hebt," en er bijgevoegd—"hieraan zal de wereld bekennen dat gij mijne volgelingen zijt, zoo gij *malkanderen lief hebt,*"—naarstig zult gij u dan ook toeleggen op de beoefening en aankweeking van die vrucht des geestes: zoo doende behartigt gij den bloei der kerk.

4. Ik zeide, dat wij den bloei der kerk *krachtdadig moesten bevorderen.*—De kerk wordt het ligchaam van Christus genoemd, en dat moeten wij opbouwen.

De laatste herderlijke brief, welke door de vereenigde leeraars en opzieners onzer kerk aan u en anderen harer leden werd afgevaardigd, heeft u bekend gemaakt met hetgeen zij noodig oordeelden, dat behoorde gedaan te worden

om den bloei der kerk in dit ons vaderland te bevorderen. En waartoe geschiedde die bekendmaking? Om uwe hulp in te roepen, dat gij de verordeningen, door hen wenschelijk en noodzakelijk geoordeeld, krachtdadig zoudt ondersteunen. En zult gij dit weigeren? Zal dat dan zijn zich van zijnen pligt te kwijten, als zonen en dochteren der kerk? Kunt gij dan zeggen den Heer lief te hebben? Vraagt niet wat anderen—vraagt niet wat uwe ouders of voorouders gedaan hebben, om alhier de kennis van God te verbreiden, maar wat gij daarvoor gedaan heeft, wat gij daarvoor doet?

Heeft niet de kerk verordend, dat er voor het zedelijk, verstandelijk en godsdienstig onderrigt van het aankomend geslacht worde gezorgd—en daartoe bepalingen gemaakt, waartoe zij uwe medewerking heeft ingeroepen?*

Heeft zij niet u op het hart pogen te drukken de noodzakelijkheid, dat, gelijk er vroeger ondergeschikte hulpen in de christelijke kerk waren, ook die onder ons, en in elke gemeente, zouden zijn, die zich uitsluitend zouden bezig houden, om door godsdienstige toespraak, hier te troosten, daar te bestieren, ginds te onderwijzen, en alzoo ook die alsnog buiten zijn, binnen de palen van het Godsrijk te brengen? Is het nuttige van die verordening alreede ondervonden,(95) zoodat wij de beminnaars van den Heer ernstig en nadrukkelijk mogen toeroepen—sterkt onze handen door uwe milddadigheid, opdat een meerder getal van getrouwen onder ons het zaad des levens uitstrooijen mogen:—en zullen wij te vergeefsch gesproken hebben en spreken?

Heeft men ook, toen hier nog maar een zestal gemeenten bestonden, de noodzakelijkheid gevoeld, dat ook voor hooger onderwijs zoude worden gezorgd?(96) Was die inrigting niet zonder vrucht?(97) Zoude die ook beter geslaagd zijn, waren er geene strijdige werkingen?(98) Heeft men haar in vervolg van tijd meer uitgebreid,(99) zoodat voor de letterkundige en wetenschappelijke leiding de middelen nu be-

* Commissie voor Onderwijs.

staan, indien men voor zijne zonen zich van dezelve wilde bedienen?

Heeft de Kerk het echter noodzakelijk beschouwd, nu zij niet meer aan eenig *oppertoezigt van buiten* is onderworpen, maar zoo als de Gereformeerde Kerk in elk afzonderlijk oord der aarde, dat gelijk zijn eigen staatsregering heeft, ook haar eigen bestuur en eigen inrigtingen hebben, waardoor voor de godgeleerde opleiding van hare zonen onder haar opzigt gezorgd worde, herhaaldelijk, sedert hare eerste Algemeene Vergadering daaromtrent hare wenschen en verlangen doen hooren;—is die stem ook meer bepaald en luide geweest in en sedert de laatste Algemeene Bijeenkomst van de vertegenwoordigers der Gemeenten;—en hebben sommige Gemeenten, vooral die zich meer bepaald de Fransche Gemeente noemen kan, zij, de nakomelingen der verdrukte, verjaagde en vervolgde Hugenooten, een allerloffelijkst voorbeeld gegeven, hoe men aan de bede en wenschen der Kerk behoorde te voldoen, om hare ondernemingen, in de vrees en mogendheid des Heeren, tot stand te mogen brengen en te schragen;(100)—zoo wil ik u op dezen dag—waarop uwe milde bijdragen tot die verordening der Kerk worden verzocht, hebben toegeroepen: "Gemeente van deze hoofdstad, wees niet achterlijk, maar doe desgelijks." De zegen der nakomelingschap ruste op u en uwe pogingen!

Zijn er niet honderde huisgezinnen verspreid door het land, die zelden, zeer zelden, tot het huis des Heeren kunnen opgaan? Is niet thans de toeneming der Gereformeerde Kerk, door het geheele land in één jaar, meer dan die in den aanvang was, in eene halve eeuw.(101) Zijn er niet duizenden, ja, tienduizenden onzer geloofsgenooten, die jaar op jaar tot ons roepen:—"Zendt ons mannen, die het brood des levens onder ons breken, die geregeld in de dienst des Evangelies onder ons arbeiden," en zullen wij aan hun geroep geen gehoor geven? Doch hoe kunnen wij dat doen, daar het ons ontbreekt aan mannen, die wij zenden kunnen: en daarom ontbreekt het ons—omdat die zoo gewenschte inrigting alsnog niet tot stand heeft kunnen komen, welke de

kerk zoo nodig heeft geoordeeld, om haren bloei en wasdom te bevorderen. Zal dan de Gereformeerde kerk van Zuid-Afrika *de eenige* onder de zon zijn, wier het aan eene eigene inrigting alsnog ontbreekt, om uit dezelve in de geestelijke behoeften der gemeenten te voorzien,—zoodat zij zich moet laten welgevallen, hetgeen haar schier klein en verachtelijk doet voorkomen in het oog der moeder.(102) waaraan zij, onder God, hare planting verschuldigd is? Dat ontbrekende worde aangevuld—opdat haar sieraad meer en meer uitblinke, opdat hare handen gesterkt worden en alzoo door den ijver harer zonen—"Geheel Moorenland de handen tot God moge uitstrekken." Daartoe schenke God ons rijkelijk zijne genade en zijnen zegen! En zoo heersche Jezus van zee tot zee, en van de rivier tot de einden der aarde!

Ik heb gezegd.

GEZANG 3, VERS 1.

GEBED EN DANKZEGGING.

GEZANG 3, VERS 2.

BIJVOEGSELS TOT OPHELDERING.

(¹) De Wel-Eerw. Petrus van der Spuy, destijds Leeraar aan de *Kaapstad*, hield de Eeuwfeest-rede op den 8 April 1752, den dag waarop de Commandeur voor het eerst zijnen Raad vergaderde, doch volgens aanteekening van 6 April 1654 was het een gebruik onder de eerste kolonisten, den 6den, of den dag der aankomst, in godsdienstige gedachtenis te houden.

(²) De namen dier drie schepen waren *Dromedaris, Reijger* en *Goede Hoop.* Men leze van hun vertrek en aankomst alhier *Zuid-Afrik. Tijdschrift,* D. I., p. 103 en 196; alwaar men ook verslag vindt van de eerste verrigtingen.

(³) Het gebed toen gedaan luidde dus—"O, barmhartige, goedertieren God en Hemelsche Vader, naardien het uwe Goddelijke Majesteit gelieft heeft, ons te beroepen over het Bestier der zaken van de Generale Vereenigde Nederlandsche Oost Indische Geoctroijeerde Compagnie alhier aan de *Cabo de Bona Esperanza,* en wij ten dien einde met onze bijhebbende Raad, in uwen Heiligen naam vergadert zijn, omme met advijs van dezelve, zoodanige besluiten te maken, waarmede den meesten dienst, van de opgemelde Compagnie gevorderd, de justitie gehandhaafd, onder *deze wilde brutale menschen* (mogelijk zijnde) *uwe ware Gereformeerde Christelijke Leere,* met der tijd, mogte voortgeplant en verspreid worden, tot Uwen Heiligen naams lof en eere, en welstand onzer Heeren Principalen, waartoe wij zonder zijne genadige hulpe, het allerminste vermogen, zoo bidden wij U, derhalve, o Allergenadigste Vader! dat gij ons met uwe Vaderlijke wijsheid wilt bijwoonen en in deze Vergadering presiderende, onze harten zulks verlichten, dat alle verkeerde passien, misverstanden en andere diergelijke gebreken, van ons mogten geweerd blijven, ten einde onze herten, van alle menschelijke effecten reijn, en onze gemoederen, zoo gesteld zijnde, wij in onze raadslagen niet anders voornemen nog te besluiten, als hetgeene mag strekken tot grootmaking en lof van Uwen Allerheiligsten naam en den meesten dienst van onze Heeren en Meesters, zonder in eenigermate op eigenbaat of particulier profijt acht te neemen. Hetwelke en wesmeer, ons tot uitvoering onzer bevolene dienstes en zaligheid nodig zij, wij bidden en begeeren, in den naam Uwes wellievens Zoons, onzen Heijland en Zaligmaker Jesu Christi, die ons heeft leeren bidden: Onze Vader, enz."

(⁴) 46 Kolonisten, waaronder de Commandeur, 15 vrouwen en kinderen en 30 krijgslieden.—Lid van den Raad was Jacob Reyniersz, naderhand (8 Nov. 1653) gehuwd met Elizabeth Opdorp, nicht van den Commandeur

Van Riebeek.—Dit eerste huwelijk werd ingezegend door den Secretaris des Raads Fredrik Verburg, die huwde, den 9 Maart 1655, met de zuster van den Predikant Campius, wordende in het huwelijk bevestigd door Predikant P. Mus.

(5) Zoo lezen wij, onder anderen, van de Tolkin Eva (eene Hottentottin), die gedoopt en gehuwd is met den Chirurgijn Pieter van Meerhof. (Zie *Z. A. Tijdschrift*, D. V., p. 271.)

(6) Dit was den 20 Augustus 1653, door den Predikant Trunlus, dus vijftien maanden na Ds. Broukerius. Het kind van den ziekentrooster was in het vorige jaar geboren. De zoon van den Commandeur Van Riebeek, het tweede kind, hier geboren 18 October 1653, was in 1709 Gouverneur Generaal van Indië. (Men zie *Levensschets, Z. A. Tijdschrift*, D. V., p. 65.)

(7) Op Zondag, 1 November 1654, werd het Avondmaal bediend door Marcus Masius. In de maand Februarij 1655 kwam hier een vloot aan. Op elk der schepen *Malacca* en *Wapen van Holland*, was een predikant. Op den 26sten Februarij deed de predikant Petrus Mus eene belijdenis-predikatie, terwijl op den 28 Februarij het Avondmaal werd bediend door den Predikant Johannes Campius. Veertien dagen vertoefden zij hier. Op den 6den April 1655, de Predikant Hermanus Bushoff. Op den 18 Maart 1656 hield de Pred. Zas Voorbereiding, en 19 Maart Avondmaal. Den 3 Aug. 1656, is de Pred. Wilhelmus Vinderus aangekomen, die het Avondmaal bediende 13 Aug. Den 17 Oct. 1656, de predikant Bernhardus Brochbron hier aangekomen, die den 22sten in het Fort predikte en den doop bediende. Voorts lezen wij 1 Nov. 1656 :—"Bernh. Matth. Brochbron, met het schip *Breda* hier gekomen op zijn aanhoudende instantie en ernstelijk verzoek (vermits eenige kwellingen, enz. van de opperhoofden des gemelden schips was lijdende), is vergunt tot nader gelegenheid hier aan land te verblijven, en op den *Ulissis* gansch geen accomodatie voor hem en zijne familie is, om daarmede voort te varen, zal denzelven nog eenigen tijd, tot beter occagie staat te continueeren, zoo is beraamt alhier des Zondaags en Woensdaags hem zijn predikambt te laten bedienen, en ten dien eijnde heden (Woensdagh zijnde) begin te maken, ter tijd bekwamer gelegenheit voor hem zal offreren, om met vrouw en kinderen voorts te varen en zijn reijze naar Batavia te vervorderen."

Van het vertrek van dezen Predikant en hoe lang hij hier de dienst heeft vervuld heb ik voorts geene aanteekening meer gevonden.

(8) In het Doopregister van Ds. De Vooght, lezen wij, "25sten December 1669, zijn na gedaen belijdenisse gedoopt twee bejaarde personen te voren Joden geweest zijnde, waarvan de eene genoemt wiert David, ouwt 22, de andere Samuel ouwt 20 jaer."

Deze Leeraar heeft zich, zoo als blijkt, aan de christelijke opvoeding der kinderen veel laten gelegen leggen. Wij lezen, onder anderen, hoe in het jaar 1669 de Kerkeraad ouderlooze kinderen van Hottentotten heeft besteed, onder voorwaarde dat, voor hunne christelijke opvoeding worde gezorgd.

Op den 7 Januarij 1667 werd door den Kerkeraad besloten, welk besluit tot op den huidigen dag in deze gemeente wordt nagekomen—nam.: "Goed geöordeeld het Heilig Avondmaal des Heeren, vier maal in het jaar te doen bedienen, als de eerste wijze, op den dag van Paschen, de tweede wijze, drie maanden daarna, de derde wijze, een half jaar daarna, en de vierde wijze op den dag van Kersmis of het Feest der geboorte Christi."

(9) De Commandeur Simon van der Stel had een Gerigtshof in het *Wildebosch* opgerigt, alwaaar hij aan eenige burgers, op hun verzoek, landerijen had afgestaan; Ds. Overney had hem op een bezoekreis derwaarts vergezeld, en werd overtuigd dat het noodzakelijk was dat daar geregeld openbare Godsdienst gehouden werd.

Op den 13den October 1686, predikte hij in het huis van zekeren vrijburger, onder een' tamelijken toeloop van menschen, over de woorden, Is. 52 : 7, en doopte drie kinderen, aldaar geboren.—*Z. A. Tijdschrift*, Deel IV., p. 449.

Zoo te *Stellenbosch* als in de *Kaapstad* spoorde hij de menschen aan de geestelijke belangen, ook der heidenen, te behartigen—zorgende dat de vroeger gemaakte bepalingen werden nagekomen, ten opzigte van de slaven des gouvernements. Zoo lezen wij, 27 December 1677 :—"Goedgevonden wederom bij de overigheid te verzoeken, daar de zaak tot verval gekomen is, dat ook de slaven en slavinnen van de Ed. Compagnie een schoolmeester moehte toegevoeght worden, om van jongh af in leesen en schrijven en in de fondamenten van de Christelijke religie onderwesen te worden, hetwelk bij dEd. Gouverneur en zijn Raadt is geapprobeert en toegestaan."

Omtrent de waarneming der dienst in de Gemeente van Stellenbosch diene het volgende tot narigt :—Van 1689 tot 1697 is de dienst te *Stellenbosch*, behalve door den Predikant Pierre Simond, waargenomen door Di. Overnei, Van Andel, Terwolt en Kalden, en worden de namen der aldaar gedoopte kinderen gelezen, in het Doopreg. der Kaapsche Gemeente van die jaren. In 1700, was Pred. Hercules van Loon, overleden 1700. In 1704, 27 Oct. tot 1726, Henricus Beck, toen vertrokken naar de *Kaapstad*. 1733—1736, Salomon van Echten, toen naar *Paarl*, onder beding dat hij de dienst te *Stellenbosch* zou blijven vervullen. 1738, 3 Dec. Wilhelm van Gendt, overleden 9 Oct. 1744. 29 Sept. 1747, Eduard Arends, overleden 8 Julij, 1749. In 1753, 9 Dec., Johannes Appeldoorn, onder het prediken eene beroerte gekregen en kort daarop overleden 20 Sept. 1772. In 1777, 20 April, Philippus Kuijs, overleden 29 Janu-

arij 1785. In 1787, 24 Sept., MEENT BORCHERDS, Emeritus, 9 Dec. 1830. 1831, Mei, TOBIAS JOH. HEROLD.

([10]) Men leze de Resolutien 1693—1708.

Eén der Ouderlingen moest uit ambtenaren en één uit de vrij burgers worden gekozen,—en die order werd bij de aftrede van elken onderling in acht genomen. Een dubbeltal diakenen moest worden benoemd, waaruit de keus aan het bewind werd overgelaten.

([11]) Door een Commissaris-Politiek. De Secunde of tweede persoon van het Gouvernement was *ex officio* Commissaris Politiek. Door die naauwe betrekking tusschen kerk en staat, en het ijverzuchtige van den laatste, zijn, in lateren tijd zelfs, wrijvingen ontstaan die onaangename gevolgen hadden. In het jaar 1806, na de herneming der Kolonie, was de Wel-Ed. Heer RHENIUS het Commissariaat bij de kerk blijven behouden; het volgende lezen wij in de Resolutien van den 6den Mei :—

"De Præses des Kerkeraads had aan den Ed. Achtbare Heer RHENIUS gevraagd om de Vergadering te willen bekend maken met zijne aanstelling tot de betrekking van Commissaris Politiek,—waarop hij den brief van het Gouvernement vertoonde. Doch daar aangemerkt werd dat die post eenig bezwaar voor den Kerkeraad opleverde, waarover dezelve zich aan het Gouvernement wenschte te adresseren, werd hij verzocht de Vergadering voor eenigen tijd te willen verlaten, hetgeen zijn Ed. deed, "met protestatie tegens de illegaliteit, die volgens zijn sustenu door zijne afwezigheid daaraan zoude worden toegebragt."

Hierop werd met meerdering van stemmen besloten de volgende Memorie aan den Gouverneur in te zenden :—

"Hoog-Edele Gestrenge Heer,

"De Kerkeraad der Hervormde Gemeente, aan deze Hoofdplaats, heeft voor eenigen tijd, de aanstelling van den Heer RHENIUS tot Commissaris Politiek over de Kerkelijke zaken uit de Courant verstaan. Hij had verwacht, dat deze Heer, voorzien van eene Acte zijner aanstelling, in de Vergadering zoude zijn verschenen, ten einde uit dezelve, nopens den aart zijner werkzaamheden, naar de intentie van Uwe Excellentie, bij de onlangs gemaakte organisatie, nader onderrigt te mogen worden, doch hierin tot dus verre te leur gesteld zijnde, gebruikt de Kerkeraad de vrijheid, uwe Excellentie eerbiedig te verzoeken om hieromtrent nader informatie te mogen erlangen, te meer daar hij niet kan denken, dat deze aanstelling geschied is, op den *ouden voet, gelijk voor dezen,* omdat zulks zou aanloopen tegens de origine van het Politieke Commissariaat in de Hervormde Kerk, welk Commissariaat nimmer anders kan worden beschouwd, dan van het jaar 1575, met de Hervormde Kerk, als de heerschende godsdienst, in een onafscheidelijk verband te hebben gestaan, daar hetzelve,

vooral bij gelegenheid van de geschillen in Neêrlands Hervormde Kerk, tusschen Remonstranten en Contra-remonstranten is aangehouden, zijnde dezelve zoo hoog gerezen dat, om derzelver verderfelijke invloeden op Nederlands Staatkundig Bestuur te stremmen, in de jaren 1618 en 1619 eene Algemeene Sijnode werd gehouden, tot welke ook Groot Brittannie, eenige Godgeleerden heeft afgezonden. De Hervormde Kerk, toen hare leerstellingen bepaald hebbende, vond het Bestuur der Nederlanden goed, om een of meer personen, uit hunner midden, de Sijnodale Vergaderingen te doen bijwonen, om te zorgen dat de gemelde verschillen onaangeroerd bleven, en geene verdere bewegingen in het land zouden verwekken. Dit bleef zoó lang stand grijpen als de Hervormde Godsdienst in Nederland de heerschende was; doch hield op, met de laatste veranderingen, wanneer personen van alle gezindheden admissibel verklaard zijn tot alle politieke ambten—van dat oogenblik af weet men in Nederland van geen Commissaris Politiek bij eenige Kerk, daar men vooronderstelt dat elk godsdienstig Genootschap, voor zichzelf moet waken voor de bewaring van zijne geloofs-leer.

"Houdt men dit in het oog, dan is er waarlijk geene reden, waarom het Politieke Commissariaat in *ééne* gemeente aan de Kaap zou stand houden, vooral niet, nu deze kolonie onder het Britsche Bestuur is overgegaan: want vertegenwoordigde de Commissaris Politiek eertijds 's lands overheid, hoe vreemd zou het dan niet schijnen dat Zijne Groot Brittannische Majesteit iemand van zijnent wege, en wel tot eene bijzondere gemeente, zou afvaardigen, om uit hoogst derzelver naam te caveren voor disputen, die geene betrekking ter wereld hebben tot de grondwetten van *Engeland*, te minder nog daar in *London* zelf eene Hollandsche gemeente is, die haar vrij kerkbestuur onder de bescherming der wetten oefent, zonder dat van Konings of Parlements wege iemand bij hare vergaderingen tegenwoordig is. Men heeft er hier wel eens die explicatie aan willen geven, dat de Commissaris Politiek bij de Kerkeraads Vergadering gevoegd is, om te beletten dat daar geene politieke zaken verhandeld worden; dan ook, die verklaring weerspreekt zichzelve, want dan was dit vooral noodig geweest in de Hollandsche Kerk sedert het jaar 1795, wanneer daarop wel bijzonder een wakend oog diende gehouden te worden, in een land vol beroeringen, gelijk het Bataafsche Republiek in dien tijd was.

"En dan zou men, met alle eerbied, mogen vragen, waarom *alleen* de Hervormde Kerk aan deze hoofdplaats, en geene der buitenkerken, ook de Luthersche, aan deze bepaling niet onderworpen is?

"Wij kunnen dan geen ander oogmerk bij de aanstelling van den Commissaris Politiek vermoeden, dan alleen, dat hij toezigt zal hebben voor de kerkelijke goederen; doch, ook deze goederen zijn het volle eigendom der gemeente, en niet van het gouvernement, en staat de kerk van deze hoofdplaats in dit opzigt wederom gelijk met de buitenkerken en Luthersche

kerk, en nooit is er bij deze gemeente iets gehoord, dat haar dit toezigt bij uitzondering zou noodig gemaakt hebben; behalve dat de Kerkeraad jaarlijks zijne rekening en verantwoording regtstreeks aan het Gouvernement komt te doen, dat zoo veel hij weet, ook altoos na genoegen is geweest.

"Of heeft het misschien zijne relatie tot het begeven van de zitplaatsen in de kerk, om het oppertoezigt daarover te hebben, en alle wanorder voor te komen? In zoo verre zou de Kerkeraad zich verblijden, om van eene zeer lastige en haatverwekkende Commissie verschoond te zijn; doch in dit geval heeft de Commissaris Politiek geene betrekking meer tot de Kerkeraads Vergadering, om die bij te wonen, dewijl daar geene zaken van dien aart behandeld worden."

"Heeft de Kerkeraad in het jaar 1795 geen verzoek van dien aart aan het Engelsch Bestuur gedaan, het was omdat hij niet beter wist of deze gewoonte had ook nog in andere kerken plaats, waarvan hem jaren later eerst de bewijzen van het tegendeel was overhandigd, hoewel hij in het zekere verwittigd was, dat de Generaal-Majoor Sir James Craig, destijds zijne bevreemding over dat gebruik heeft te kennen gegeven.

"Dat de Kerkeraad zich onder het vorig Gouvernement, den Commissaris Politiek op dien voet heeft laten welgevallen, was alleen temporair. Ook heeft hij destijds zijne consideratien hieromtrent aan het bestuur medegedeeld, in de verwachting dat de kerk van Nederland den Kerkerade in zijn regt zou handhaven, zoo haast zij van de nieuwe kerkorde alhier, na het jaar 1804 uitgegeven, zoude hebben kennis gekregen, wanneer alles wel en ten genoegen van deze kerk zoude zijn geschikt. Daarenboven zoo heeft iedere vergadering hare regten; zoo deze door de eene of andere tusschenkomende omstandigheden gekrenkt worden, behoudt zij altoos het vermogen om die ter gelegen tijd te reclameren, en daaromtrent vertrouwt de Kerkeraad bij uwe Excellentie, de noodige ondersteuning te zullen vinden

"De Kerkeraad kan ook bezwaarlijk gelooven dat de Heer Rhenius dien post zal aanvaard hebben, daar zijn Ed. eenigen tijd geleden, bij zekere gelegenheid in de Vergadering ronduit verklaard heeft,—*dat hij het onder de genoegelijkste oogenblikken van zijn leven zoude rekenen, zoo hij van dien lastigen post eens mogt worden ontslagen*,—om thans niet eens aan te merken, dat volgens de Hollandsche wetten, de Commissaris Politiek altijd zijn moest een wezenlijk lid der regering, en naar de Costume van dit Gouvernement, het tweede lid van Politie; doch van welke vereischten geene in den Heer Rhenius is te vinden.

"Uwer Excellenties hogen persoon in des Almagtigen handen aanbevelende, heeft de Kerkeraad de eer zich met allen eerbied te noemen," enz.

Het verzoek vond geen gehoor, want in de maand September, bekwam de Kerkeraad, met toezending van de Instructien voor den Commissaris Politiek, het volgende antwoord:

"Secretarij, 18 September, 1806.

"Mijne Heeren,

"Zijne Excellentie UwE. missive van den 4 Mei dezes jaars, welke ik de eer gehad heb aan Zijn HoogEd. te presenteren, overwogen hebbende, heeft Hoogstdezelve mij gelast UwE. te kennen te geven, dat in de capitulatie, waardoor deze stad zich aan Zijne Majesteits wapenen heeft overgegeven, Zijne Excellentie aan de inwoners gewaarborgd heeft, de vrije uitoefening van hunne Godsdienst, zoo als dezelve tegenwoordig gevestigd is, weshalve hij zich gehouden acht den post van Commissaris Politiek over kerkelijke zaken te doen voortduren, welke betrekking bij het vorig Gouvernement dezer Kolonie noodzakelijk beschouwd werd, wordende dezelve in sommige opzigten aangezien als een gedeelte van het etablissement van de Hervormde Kerk in Europa, om dezelve des te meer met het Gouvernement te verbinden.

"Zijne Excellentie heeft mij dan bevolen om UwWelE. te bezorgen Copia van de Instructien welke zijn HoogEd. aan den Heer Commissaris Politiek J. I. Rhenius heeft laten geven, om deszelfs gedrag in gem. capaciteit daarna te reguleren, en terzelfdertijd heb ik van zijn HoogEd. order bekomen om UwWelEerw. onder het oog te brengen, niet alleen de klaarblijkende noodzakelijkheid van eene goede verstandhouding tusschen de Leden van den Kerkeraad en den Commissaris Politiek, maar ook dat zijn HoogEd. hopende is dat voor het toekomende alles zal geschikt worden met die ijverige en hartelijke tezamenwerking van weerskanten, als welke zoo noodzakelijk is voor de welvaart der Kerk en het daaruit spruitende geluk der Kolonisten. "Ik ben, enz.

(Get.) "J. SMYTH, Fung. Secretaris."

De handen des Kerkeraads werden nog meer gebonden door hetgeen naderhand heeft plaats gevonden, te weten:

In het jaar 1810, bespeurde men dat in het Naamboekje of Almanak van dat jaar, de bijvoeging van eenen naam was geschied, buiten weten des Kerkeraads. De Commissaris Politiek verklaarde dit te hebben gedaan en daartoe regt te hebben. De zaak werd voor den Gouverneur gebragt, en de beambte des Gouvernements in het gelijk gesteld. Deze beuzeling had onaangenaame gevolgen, met welke men volledig kan bekend worden door de lezing van de volgende stukken, welke voor zichzelven spreken, en ons den geest der tijden duidelijk leeren kennen. De Predikanten werden bedreigd met schorsing van traktement, omdat verzuimd was geworden de jaarlijksche naamlijst op 's Gouvernements Drukkerij in te zenden, en beschuldigd van ongehoorzaamheid aan eene wet, welke niet bestond. Men oordeele:—

"[Secret.] "Secretary's Office, Dec. 15, 1810.

"Gentlemen,

"I am directed bij His Excellency the Governor to express to you how much distressed he is at being obliged to notice your entire neglect of the

Annual Government Order, for the transmissal of the names of the persons belonging and attached to the Consistory to the Printing Department.

"His Excellency cannot, under all circumstances, view this conduct, but as direct disobedience of a Government Order, with which you are bound to comply; and however unwilling His Excellency may be to take a strong step with a body it is so much his wish to uphold and respect, yet if the list be not given in forthwith, His Excellency will consider it an omission of duty and will not sign the Quarterly Warrants for the salaries of such of the Members of the Consistory as draw their pay from Government.

"I have the honor to be,

"Gentlemen,

"Your most obedient humble Servant,

(Get.) "C. BIRD, Dep. Sec."

De Præses deelde aan de Vergadering mede, dat hij bij ontvangst van dien brief de naamlijst van Kerkeraads Leden aan 's Gouvernements Drukker had ingezonden—doch merkte op den inhoud van boveng. brief aan, dat disobedientie aan de Regering, uitmakende de beschuldiging in gemelden brief, "eene zeer delicate beschuldiging voor het Consistorie, kwam te wezen, als zijnde van dien aard, dat indien de Kerkeraad bevonden werd zich daaraan te hebben vergrepen, het gansche Collegie dan na de Kerkelijke Wetten zoude moeten worden aangemerkt censurabel te zijn." Waarop besloten werd de volgende Memorie in te zenden aan Zijne Excellentie den Gouverneur:—

"My Lord,

"De Kerkeraad heeft eenen brief van den 15 December ll. ontvangen, geschreven uit naam van uwe Excellentie, van welke wij de eer hebben, eene copij hier bij te voegen.

"In deze missive vinden wij een bezwaar dat het Consistorie zich zou hebben schuldig gemaakt aan direkte disobedientie van een Gouvernements Order.

"Wij verzoeken derhalve zeer eerbiedig dat ons een weg mag worden geopend en aangewezen waarbij het Consistorie zich in de gelegenheid zal gesteld zien om zich tegen dit bezwaar te kunnen verdedigen. In het kerkelijke, My Lord, wordt disobedientie aan de Regering zeer hoog genomen. Wij mogen dus dit bezwaar niet onaangeroerd laten, zal onze ambtsbediening daaronder niet lijden. Een geheim dat in vele boezems berust, blijft toch zelven lang verborgen. De zucht tot onze eer, en om niet heimelijk het vermoeden tegens ons te hebben, of wij zelfs opzettelijk wel leven, zoo als de Godsdienst ons dat voorschrijft—wij bidden uwe Excellentie, dit wel te willen in aanmerking nemen—is de eenige en voorname reden tot dit verzoek.

"Wij hebben," enz.

(Geteekend door de twee Predikanten en beide Ouderlingen.)

In de buitengewone Vergadering van 28 Dec. 1810, werd het volgende antwoord gelezen:— "December 24th, 1810.

"Gentlemen,

"His Excellency the Governor has directed me to acknowledge his receipt of your letter of the 19th instant, praying that an opportunity may be given you of clearing yourselves from the blame, which his Excellency had imputed to you for a disobedience of a Public Order, expressed in my letter of the 15th instant.

"His Excellency will not think it necessary to enter into any discussion upon a point in itself so evident as that the Public Order was disobeyed; but as he is willing to believe that it was not an intentional mark of disrespect to his Government, he is willing to receive any explanation on that head you may choose to offer.

(Get.) "C. BIRD, Dep. Secretary."

De Præses nam toen op zich over die *Gouvernements Order* privaat aan den Heer C. Bird zich te adresseren, en schreef den volgenden brief aan zijn WelEd.:— "Kaapstad, 28 December 1810.

"WelEdele Heer,

"Nademaal het Consistorie in de Secrete Brief door UEd., uit naam van Zijne Excellentie, den Heer Gouverneur, geschreven, zoo de eerste als die van dèn 24sten dezer, bij herhaling vindt gewag gemaakt, van een Gouvernements Order, in de bewuste affaire, waartegen de Kerkeraad zich zou hebben vergrepen, ben ik verzocht mij privaat bij UwWelEd. te vervoegen, om UEd. te vragen of UEd. de goedheid zou willen hebben, ons te informeren, waar die Order voorkomt, terwijl wij betuigen, tot heden, van zulk eene publieke Gouvernements Order geheel onkundig te zijn.

"UWelEd. zal mij zeer verpligten met eenige elucidatie daaromtrent— waarmede verblijvende, de eer heb mij te noemen,

"WelEdele Heer,

"UwEd. gehoorzame Dienaar,

(Get.) J. H. von MANGER.

Deze missive, behoorlijk geeouverteerd en verzegeld aan den Secretaris Bird, toegezonden, werd dezelve in den namiddag aan zijn Eerwaarde, door een ordinaire klerk, *zonder cachet* of *couvert*, terug gebragt, met bijvoeging, uit naam van gemelde Secretaris, dat hij geene onvertaalde brieven aan den Gouverneur konde overleggen.* De Predikant Von Manger dit als eene belediging aanmerkende, liet den brief vertalen, doch voegde er per slotte bij:—"Ik kan niet voorbij, om UEd. mijn compliment te maken over de zeer discrete wijze, op welke mijne missive van den 28sten December 1810 mij is terug gezonden,—eene wijze van doen, die mij voor-

* [Die boodschap was strijdig met een Gouvernements brief van 18 December 1809,—geteekend door den Secretaris Henry Alexander,—waarin aan den Kerkeraad wordt geschreven: "His Excellency is willing to receive your communications in the Dutch Language, without putting the Church to the expence of translation."]—A. F.

komt allezins bekwaam te zijn, om aan eene zaak, die Zijne Excellentie begeert geheim te houden, alle mogelijke publiciteit te geven."

Dit had ten gevolge dat de Heer BIRD zich daarover bij het Gouvernement bezwaarde en op satisfactie aandrong, hetgeen van Ds. VON MANGER, als beweerende beleedigd te zijn en niet beleedigd te hebben, geweigerd zijnde, den Gouverneur het besluit deed nemen, om den volgenden brief aan den Kerkeraad te doen schrijven.

"Secretary's Office, 11th January, 1811.

"Gentlemen,

"I am directed by His Excellency the Governor to acquaint you, that he has been pleased to direct the Revd. VON MANGER to proceed to *Uitenhage* forthwith, for the purpose of performing clerical duties there.

"I have, &c.,

(Get.) "C. BIRD, Dep. Sec."

In de Notulen is vermeld dat Ds. VON MANGER het vast besluit genomen had zich naar Engeland te begeven, om aldaar het noodig redres te bewerkstelligen. Het blijkt echter dat hij daarna van gevoelen is veranderd, zoo als de volgende brief aantoont.

"Castle of Good Hope, January 21st, 1811.

"Gentlemen,

"Although I did not acquaint you with the circumstances which principally induced me, to direct the Rev. VON MANGER to perform his clerical duties in *Uitenhage*, yet the reasons will be sufficiently obvious to you upon the receipt of the accompanying letter.

"The Rev. Mr. VON MANGER having satisfied me that the letter which he addressed to the Colonial Secretary, on the 3rd instant, although written by him, was in fact the composition of ...., that he sees his error and regrets the part he took. I have in consideration of Mr. VON MANGER being misled, accepted his apology, and countermanded the direction for his departure. You will therefore, gentlemen, be pleased to consider him as reinstated in his former situation."

Hierbij werden aan elken Kerkeraad toegezonden de volgende Instructien, waardoor alles als aan de willekeur van Commissaris Politiek werd overgelaten—want weigerde deze een' brief des Kerkeraads te teekenen—zoo werd deze onbeantwoord gelaten, of alzoo weder terug gezonden.

"I. All Letters addressed from the Governor to the Consistory, or written to the Consistory, by his Excellency's order, are to be shewn, without delay, to the Political Commissioner.

"II. All Letters written, by the Consistory, to his Excellency the Governor, or by the Consistory, or in the name of the Consistory, to the Secretaries of Government, are to be contersigned by the Political Commissioner.

"21st January, 1811."

([12]) Hoewel men vroeg scheen te gevoelen, hoezeer die bepaling streed met alle kerkelijke gebruiken, zoo was het echter eerst in lateren tijd dat men pogingen aanwendde om eene verandering te weeg te brengen—dit blijkt uit eenen brief aan de Commissarissen Generaal, door den Kerkeraad alhier, over dat onderwerp geschreven, gedateerd 5 Nov. 1792 :—

"Aan den Hoog-Ed. Commissarissen NEEDERBURG en FRYKENIUS, enz. enz. enz.

"De Kerkeraad der Hervormde Gemeente dezer stede brengt met de zuiverste gevoelens van hoogachting tot UHoog-Ed. kennis, dat hier een locaal gebruik plaats heeft, waarvan dezelve erkennen moet, noch den tijd, noch de gelegenheid, bij welke, noch de oorzaak om welke het ingevoerd is, te weten, dat namelijk jaarlijks bij de gewone verandering van Kerkeraads Leden, ten aanzien van Diakenen aan de Regering een dubbel getal moet worden gepresenteerd, waaruit de verkiezing door de gemelde Regering geschiedt.

"Dan dit is, Hoog-Ed. Heeren, een gebruik, regelregt strijdig met onze Nederlandsche, door de Sijnode Nationaal te Dordrecht in de jaren 1618 en 1619 vastgestelde en door het zegel der goedkeuring van Hunne Hoogmogende Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, den 2 Julij 1619, bekrachtigde kerkenordening, in welkers 22 en 24 artikel uitdrukkelijk gezegd wordt, dat de Diakenen door het oordeel des Kerkenraads zullen verkozen worden, het 86 Art. van dezelve kerkenordening statueert dat het geene bijzondere gemeente, Classen, of Sijnode toestaat in deze kerkenordening eenige verandering, vermindering of vermeerdering te maken, maar naarstigheid zullen doen om die te onderhouden, tot dat anders van de Generale of Nationale Sijnode verordend wordt.

"Gelijk met den letter der Nederlandsche Kerkenordening, is dit gebruik ook strijdig met hetgene daaromtrent in alle de hervormde gemeenten van Nederland gepractiseerd wordt, daar overal, zoo in de steden als ten platten lande, de verkiezing van Kerkeraads Leden, alleen door den Kerkeraad gedaan wordt, ja, zelfs door gansch Neêrlands Indië, noch op de hoofdplaats Batavia, noch op eenig buiten comptoir, wordt van eenigen Kerkeraad het voordragen van een dubbel genomineerd getal gevergd, maar overal geschiedt de volledige verkiezing door den Kerkeraad. Het schijnt dat men in het laatst der vorige eeuw iets dergelijks op Ternaten heeft gezocht in te voeren, doch dit werd spoedig door de Hooge Regering te Batavia gestuit, als die in derzelve missive aan de Regering van Ternaten, de dato 15 Februarij 1694, uitdrukkelijk zeggen, dat het eischen van een dubbel getal strijdig is tegen de kerkelijke gewoonte en even daarom door den Kerkeraad niet meer zal behoeven opgegeven te worden.

"De Supplianten in overweging nemende hoe oneigen het is dat alleen in deze gemeente, in het stuk der aanstelling van Kerkeraads Leden, eene uitzondering van de algemeene orde en gebruik langer zoude plaats hebben,

meenen, dat zij, noch voor zichzelven, noch voor deze gemeente, noch voor de Classis van Amsterdam, zoude kunnen verantwoorden, zoo zij zich de gunstige gelegenheid van UHoog-Ed. hooge tegenwoordigheid in deze volkplanting niet ten nutte maakten om het bovenstaande aan UHoog-Ed. eerbiedig te vertoonen en teffens zoo nederig als instantig te verzoeken, dat het UHoog-Ed. gunstig behagen moge de Suppliauten voor het toekomende van het presenteeren van een dubbel genomineerd getal te ontheffen, en de volledige verkiezing van Kerkeraads Leden aan den Kerkeraad zelven over te laten, zoo evenwel dat de verkozene leden in hunne diensten niet zullen bevestigd worden, voor zij aan de Regeering ter approbatie zullen aangeboden zijn."

Er moet een antwoord zijn ontvangen, hetzij woordelijk hetzij schriftelijk, zoo als wij uit het volgende uittreksel uit den brief aan de Classis van Amsterdam, gedateerd 15 Januarij 1795, opmaken:—

"En daar nog op het een nog ander [nam: vrije Electie van Kerkeraadsleden en herstelling van de Gecombineerde Kerkvergadering] finaal is gedisponeerd, maar Heeren Commissarissen hebben goedgevonden om het daarin versogte te brengen ter decisie van Heeren Majores, zoo is het, dat wij bij dezen UWelEerw. zeer vriendelijk soliciteeren, nomine Classis, een addres te willen maken bij gemelde Groot Achtb. Heeren van het Bewind, ten einde door UWelEerw. veel vermogende voorspraak aan de eene kant het regt onzer kerk gehandhaafd en aan den anderen kant een instituut weder in train gebragt worde, hetwelk in deze gewesten zoo nodig is, zal voor de zuiverheid der leer gewaakt en voor de handhaving der kerkenordeningen, die er voor ijder gemeente gestatueerd zijn, behoorlijk zorge gedragen worden."

En het verzoek werd herhaald in den laatsten brief aan dat Hooge Kerk Bestuur, 2 Junij 1795:—

"Het doet ons leed dat wij geene missive van UWelEerw. hebben mogen ontvangen, te meer terwijl wij nu begerig waren te vernemen of er nog geene dispositie gemaakt ware bij Heeren Majores nopens de verwagte vrije electie van kerkeraadsleden en het oprigten van de gecombineerde kerkvergadering, welke beide pointen wij, zoo daar nog geene decisie omtrent gevallen is, de vrijheid gebruiken bij dezen van nieuws UWelEerw. veel vermogenden invloed aan te bevelen."

(Beide brieven geteekend Ch. Fleck, Sijn. h. t. Scriba.)

Zoo bleven de zaken. *Twaalf* jaren daarna, herhaalde de kerkeraad het verzoek, zoo als men zien kan uit hunnen brief aan den Commissaris Generaal, Mr. J. A. de Mist, gedagteekend, 9 April 1804:—

"Commissaris Generaal!

"De Kerkeraad der Hervormde Gemeente dezer stede heeft de eer aan u eerbiedig te vertoonen, hoe het bij dit Gouvernement tot heden toe is gebruikelijk geweest, dat de Kerkeraad algemeen bij de Jaarlijksche Verga-

dering zijner leden, gehouden was een dubbel getal van Diakenen te nomineren, en daarvan de electie te presenteren aan den Raad van Politie, zijnde hun slechts vergund den Ouderling te verkiezen, onder bepaling van denzelven gemelden Raad, ter approbatie aan te bieden,—eene gewoonte ten eenenmale strijdig met het voorregt, dat de Kerken in de Republiek en ook zelfs in Indiën genieten, en waarvan men tot heden toe de origine niet heeft kunnen ontdekken. Hij wendt zich daaromtrent tot u, Commissaris Generaal, met nedrig verzoek, dat hij, nevens de Kerken in de Buitendistrikten, hetzelfde regt mag genieten, van voortaan eene vrije nominatie en electie te hebben, zoowel van Diakenen, als den Ouderling, op dien voet als in het Gemeenebest. Hij vertrouwt dat u, Commissaris Generaal, daarin te minder zwarigheid zal vinden, daar hij het genoegen heeft u te kunnen melden, dat er reeds nopens dit stuk eene gunstige dispositie was gemaakt bij de Heeren van het voormalig Bewind der O. I. Maatschappij, in het jaar 1794 of 95, en wel op verzoek van de Classis van Amsterdam, gelijk wij uit particuliere berigten vernemen, doch waarvan hier geen aanschrijven gekomen is, waarschijnlijk wegens den toen ontstaan zijnde oorlog met Engeland en de overgave van deze gewesten aan de Britsche magt.

"Ook kan de Kerkeraad niet voorbij bij deze gelegenheid aan te merken, hoe hij van tijd tot tijd meer en meer begint in te zien de noodzakelijkheid, die er is, om in deze landen te hebben eene gecombineerde Kerkvergadering bestaande uit Predikanten en Ouderlingen, zoo van deze hoofdplaats als der buitendistrikten, ten minste eenmaal in het jaar, voorgegaan door eene kerkvisitatie, op den voet der Vaderlandsche Kerk. Hetgeen ons zoo zeer daarna doet verlangen, is om eene onderlinge verbindtenis der gemeenten, tot dezelfde kerk behoorende, te hebben, daar nu, ieder op haar zelve staat, om de goede order in de gemeenten te bewaren, en die eensgezind te houden, op den voet zoo als in de Nederlandsche Kerken-ordening bepaald is, ook om hetgene zuiver kerkelijk is, aan de vastgestelde kerkwetten onderworpen te houden, enz. Al wederom iets waar alle de gezindheden in de Republiek de vrijheid toe genieten, de Mennonieten en Remonstranten zelfs niet uitgezonderd. Het gene ons de vrijheid doet nemen dit ter kennis van u, Commissaris Generaal, te brengen, met verzoek, om ook in dit voorregt te mogen deelen, terwijl wij ter aanmoediging hier gerust kunnen bijvoegen, dat u door deze vergunning krachtig zal voldoen zoo aan de wensch der Classis van Amsterdam, als van de Noord Hollandsche Sijnode, die al lang gaarne gezien hadden dat deze band van vereeniging ook in deze gewesten mogt gelegd worden, te meer daar zij nevens ons wel eens hebben moeten betreuren de inconvenientien, die bij gebrek daarvan plaats gehad en zoowel aan de Politie als aan haar veel werk veroorzaakt hebben."

Het slot behelst eene verklaring dat zij aan die vergadering den vorm van eene *Classicale* niet voornemens zijn te geven—die schikking aan het oordeel van den Commissaris Generaal overlatende. Misschien zijn wel uit

deze Memorie voortgevloeid Art. 46 tot 50 van de Kerkorde van Mr. J. A. de Mist, 1804.

Ten gevolge van de Kerkorde van 25 Julij 1804, beproefde de Kerkeraad het om maar de namen van twee Diakenen benevens dien van eenen Ouderling aan het Gouvernement ter goedkeuring in te zenden—doch men ontving den 22 November 1806, eenen brief van het gouvernement "gelastende dat dezelve een dubbeltal diakenen ter *kiezing* aan het gouvernement moest voordragen," terwijl in den brief van het gouvernement, van 2 Dec. 1806, de Gouverneur op het regt staat bij Art. 24, der Kerkorde van Mr. De Mist bepaald—"Diakenen af te keuren en anderen in hunne plaats aan te stellen," en uit Art. 52 aanhaalt dat hij de magt heeft in gezegde Kerkorde "verandering, verbetering of vermeerdering te kunnen maken." Die order werd van wege het gouvernement aan den kerkeraad herhaald in den brief gedateerd 21 November 1807; waarop dezelve—bij de nominatie in het jaar 1808—den volgenden brief schreef:—

"My Lord!

"De Kerkeraad heeft * * * door den fungeerenden Koloniale Secretaris, de dato 21 November 1807, ontvangen, positieve orders, behelzende dat uwe Excellentie voortaan geene andere voordragt van gemelde nieuwe leden zoude aannemen, dan de zulken waaruit uwe Excellentie zelf de verkiezing zoude kunnen doen.

"In een' brief aan den Generaal Sir David Baird, den 24 November 1806 geschreven, ter Gouvernements Secretarij berustende,* hebben wij de gronden opengelegd, waarop wij de voordragt der nieuw verkozen Leden des Kerkeraads in diervoege gedaan hebben, en dus niet zoo en in diervoege als uwe Excellentie thans van ons stellig afeischt; en wij hebben vermeend, die niet anders te hebben mogen doen, omdat wij het regt, onzer kerk in deze competeerende, en bij de laatste capitulatie, onder andere voorregten, mede bekrachtigd, verpligt waren ambtshalve, als in allen gevalle de gemeente representeerende, te moeten voorstaan.

"Hebben deze redenen niets mogen effectueren, schoon wij om geene nieuwe voorregten gevraagd, maar alleen getracht hebben die te behouden en te bewaren, die wij reeds hadden, en die bij de overgave van deze landen *waarlijk* plaats vonden: in eene zaak ook, daar en boven, ook, zoo ver wij zien kunnen, voor het gouvernement van zoo weinig, en voor de kerk integendeel van zulk een important belang is; wij betuigen dat ons dit gevoelig ter harten gaat, vooral daar ons dit overkomt van een gouvernement, van hetwelk de geheele wereld weet, dat hetzelve anders de grootste toegevendheid gewoon is te oefenen in landen aan de Britsche Kroon behorende, omtrent gewoonten en regten van godsdienstige gezindheden van de heerschende of Episcopale Kerk verschillende, waarvan de Hollandsche Kerk in Londen onder anderen ten voorbeelde kan strekken.

* Zie 'Z. A. Tijdschrift', D. V., bl. 414, alwaar men Copij vindt van dien Brief.

"Intusschen, door de geheiligde godsdienst onderrigt, hoe verre onderdanigheid, aan alle menschelijke verordeningen verschuldigd, zich uitstrekt, waarvan de Apostel Petrus ons onder anderen een schoon voorschrift gegeven heeft, in zijn eerste brief, tweede kapittel,—bieden wij, zonder dat wij echter willen gerekend zijn hierbij van dit ons regt te hebben gedesisteerd, uwe Excellentie thans aan [hier volgen de namen van *éénen* Ouderling en *vier* Diakenen]. En daar wij zeer wel beseffen, hoe moeijelijk het valt eene keuze te doen uit personen die apparent de eer niet zullen hebben bij uwe Excellentie zeer bekend te zijn, zoo is onze hartelijke wensch, dat de Goddelijke Voorzienigheid deze uwe keuze zoo mag bestieren, dat deze Vergadering de voor haar geschiktste personen daarbij mag bekomen.

"Wij zijn met meerder eerbied dan wij kunnen uitdrukken,

"My Lord,"

enz. enz. enz.

"Kaapstad, 4 November 1808."

[Geteekend door alle Leden.]

Het blijkt dat bij die gelegenheid de Kerkeraad besloten had een gedeelte van het Formulier der bevestiging van Ouderlingen en Diakenen af te laten, waarop de Predikanten verklaarden zich verpligt te achten daartegen te moeten protesteren—merkende Ds. FLECK aan, dat dit besluit geheel in liep tegen verscheidene Sijnodale wetten, als ook tegen de onderteekening bij het aanvaarden der bediening van Predikant in de Nederlandsche Kerk, welke uitdrukkelijk zegt:—"in het lezen der vragen bij de formulieren voorkomende, geene veranderingen te zullen maken."

Op dien brief verkreeg men geen ander antwoord dan opgave van de namen der gekozen Kerkeraads Leden.

En zoo is dit gebruik staande gebleven, tot dat het door de Sijnode van 1842, werd afgeschaft, en nu zelfs de approbatie op de gekozen Ouderlingen en Diakenen, van wege den Staat, niet meer wordt gevorderd.

(13) Uittreksel uit brief van *Bewindhebberen*, geteekend in de Vergadering van *Seventienen*, gedagteekend 20 September 1701, "aan den Raadt Extraordinaris":—

"Governeur WILLEM ADRIAAN VAN DER STEL, en den Raadt aan de Cabo de Bonne Esperance!

"Van de voorzegde schepen ——— waarmede UEd. ook staat toe te komen den Predikant in plaatse van den Franschen Predikant PIERRE SIMON, die volgens UEd. schrijven zoude trachten weder herwaarts te komen, dogh wiens tijt nogh niet sijnde geexpireert, sulex bij UEd. nogh wel en te recht is uijtgestelt; gevolgelijk verstaan wij dat hij in allen gevallen van daar niet sal hebben te vertrekken voor en alleer hij door een ander predikant sal sijn vervangen, die UEd. tot dien

eijnde door de Camer van Amsterdam sal worden toegezonden, namentlijk, een die volgens UEd. voorstel en verzoek beijde de Nederlandtsche en Fransche talen verstaat, niet om gelijk wij dat begrijpen in de laatste te prediken, maar alleen om de bejaarde Colonisten, dewelke onze tale niet kennen, door besoeckingen, vermaningen en ook vertroostingen te kunnen dienen, en dat om door dat middel die taal metter tijd te krijgen gemortificeert en als van daar gebannen, tot welcken eijnde mede voortaan de schoolen niet anders nogh verder sullen mogen sijn nogh streeken als om de jeught onse tale te laaten leeren lezen en schrijven."

([14]) Uit de 26 Kolonisten die predikanten zijn, zijn 16 afstammelingen der Refugees van vader of moeders zijde.

Naamlijst van Predikanten, die gestaan hebben in de gemeente van *Drakenstein* (nu *Paarl*) :—PIERRE SIMOND, 1689 tot 1702. VAN AKEN, van 1715 tot 1725, aldaar overleden. LAMBERTUS SLICHER, 1725 tot 1 Junij 1730, toen overleden. JOHANNES WILHELMUS HARTZOGENRATH, April 1731, overleden 27 April 1736. SALOMON VAN ECHTEN, 1738, in 1751 naar *Holland* en vervolgens naar Batavia vertrokken. PETRUS VAN DER SPUIJ, 1752, Emeritus 1784. ROBERT ALING, 1784, overleden 1797. J. P. VAN DER SPUIJ, 1806, overleden 1807. J. W. L. GEBHARD, 1810, vertrokken 1822. T. J. HEROLD, 1823, naar Stellenbosch, Mei 1831. G. W. A. VAN DER LINGEN, Junij 1831.

([15]) Boven de kerkdeuren bouwde men gallerijen, 14 Mei 1753.—Meerder inwendige ruimte aangebragt, 6 Sept. 1762. Den 4 Oct. 1779, werd besloten de kerk te vergrooten,—en den 2 Julij 1781, werd door Ds. J. F. BODE in de Vergadering berigt dat het werk der uitbouwing der kerk was voltooid. De predikstoel was in het jaar 1789 gebouwd door den Beeldhouwer ANTHON ANRITH en den Schrijnwerker J. J. GRAAF voor de som van Rds. 2000 (*toen* £400) buiten het hout.

([16]) October 1847. Men leze de Voorrede der Leerredenen van den Wel-Eerw. Hr. G. W. A. VAN DER LINGEN en Dr. W. ROBERTSON, bij de opening van het Kerkgebouw gehouden, en uitgegeven, 1847.

([17]) Men vindt het volgend breedvoerig verslag in de besluiten van den Gouverneur en Raden.

"Saturdag, den 23 April, 1707, des Nademiddags.

"Aangezien hun Ed. HoogAchtb. de Heeren Bewindhebberen ter Vergadering van Seventienen, bij derzelver missive van den 30 October anno passato den 16den dezer, met het schip *Cattendijk*, hier aangebragt, onder anderen, mede hebben gelieven goed te vinden, den Predikant PETRUS KALDEN, van hier naar het Vaderland op te ontbieden, behoudens zijn qualiteit en gagie, en zulks, zoo het doenlijk was, nog met de retour-

schepen die in het jaar 1707 in het Vaderland wierden verwacht. Dan, dewijl gemelde Predikant, op den 20sten dezer, bij request heeft te kennen gegeven, dat wel genegen was voornoemde orders' gehoorzaamst op te volgen, maar dat het hem onmogelijk was, terwijl de retour-vloot dagelijks op het zeilen lag, om in dien korten tusschen tijd, tot zijn vertrek gereed te kunnen maken. En diensvolgens verzocht hebbende dat hem daartoe uitstel tot het toekomende jaar mogte worden vergund, en middelerwijl deszelfs land en goederen ten besten doenlijk te mogen verkoopen. Op welk verzoekschrift, na gehouden deliberatie in Raade, geappostelleert zijnde: dat de orders van welgemelde HaarEd. Hoogachtb., omtrent deszelfs opontbieding moesten worden geobediceert en opgevolgt: maar indien zijn Eerw. oordeelde niet tijds genoeg in staat te kunnen geraken om met die vloot te vertrekken, en over zulks hier begeerde te blijven, dat zij zulks alsdan tot zijne verantwoordiug zoude moeten nemen, en ondertusschen deszelfs have en goederen, zoo als best te rade mogten worden, te verkoopen. In welker voege dezelve dan aangenomen heeft hier te verblijven,—Zoo is, op de propositie van den Ed. Fiscaal Independent dezes Gouvernements, na gehoudene raadpleging, bij overdragt van stemmen, goedgevonden en verstaan, gemerkt gezegde Predikant Calden de verantwoording van deszelfs continuatie op zich genomen heeft, en hij aan de orders van de Ed. Heeren Majores, die nu met de presente retour-vloot hadden kunnen opgevolgd worden, niet voldaan, zijne gagie bij de Compagnie van ultimo dezer te doen afschrijven ter tijd toe dat dezelve van hier naar het Vaderland komt te vertrekken.

"Aldus gearresteerd en besloten in het Kasteel de Goede Hoop, ten dage en jare voorschreven."

Na de aankomst van den Gouverneur Van Assenburg, klaagde Ds. Kalden over de wijze waarop hij was behandeld; en hoe men toen gunstiger over hem oordeelde, blijkt uit het volgende besluit van Gouverneur en Raden, gedateerd 14 Februarij 1708:—

"Verder gelezen en geresumeerd zijnde zeker request door den Eerw. Pred. Petrus Kalden aan deze Vergadering gepresenteerd, inhoudende klagten over het afschrijven zijner gagie op den 23sten April des voorleden jaars, op het voorstel en door toedoen van den Ed. Fiscaal Independent Joan Blesius, niettegenstaande op den 20sten dato te voren, het verzoek van hem, suppliant, bij request tot Vergadering gedaan, nopende om hier nog een jaar te mogen overblijven, mits de kortheid des tijds, in welke hij tot zijn vertrek onmogelijk konde klaar raken, was toegestaan en geaccordeerd doch op zijn eigen verantwoording gelijk aangenomen heeft. En oordeelende hij Predikant Kalden, dat zulks niet met de billijkheid overeenkomende is geweest, om reden voorz., zoo verzocht zijn Eerw. in het einde van denzelven dat de Ed. Heer Gouverneur en Ed. Achtb. Raad die zaak in bedenken en overweging geliefde te nemen en daarin een gunstig redres te

maken. Waarop met aandacht gelet en de zaak rijpelijk overwogen zijnde, zoo is consonantelijk goedgevonden en verstaan in de Resolutie van den 23sten April vermeld, ten voorz. belangen bij overdragt van stemmen genomen, geene stemming te maken maar dezelve in zijn geheel te laten. En verder dat men in de eerste nu af te gane generale missive aan de HoogEd. Heeren Majores, in faveur van opgemelde Predikant Kalden zal schrijven en Hun Ed. Hoog Achtb. op het needrigst in consideratie geven of het hun goeder geliefte mogte zijn aan Predikant Kalden zijne gagie van voorz. tusschen tijd toe te voegen en te laten genieten; en zulks zonderling ter consideratie dat zijne dienst, nadat de Predikant Engelbertus Franciscus le Boucq dezelve geweigerd had langer waar te nemen, tot verscheidene rijzen, ter liefde voor het gemeen, met veel genoegen in de kerk heeft gedaan en waargenomen, terwijl de Eerw. Predikant Henricus Bek na Stellenbosch of Drakenstein was, om daar te prediken en het Avondmaal des Heeren onder de communicanten uit te deelen."

([18]) Het volgende is een uittreksel uit de verrigtingen van Gouverneur en Raden.

"Woensdag, den 8 Junij, 1707, des Voornoens.

"Den Eerw. Predikant Engelbertus Franciscus le Boucq, request gepresenteert, en verscheidene verzoeken en voorstellen daarin gedaan hebbende,—zoo is, na resumtie van hetzelve en gehoudene deliberatie, eenparig goedgevonden en verstaan, nopens deszelfs eerst gedaan verzoek, om de Kerk aan *Drakenstein* te extenderen voor de Gemeente, wijl de godsdienst aldaar in den hok, of opgeslagen loots, tot nog toe gedaan wierd, voorts het woonhuis van den Predikant en het dito van den Krankbezoeker, dat er bij de eerste gelegenheid na eene bekwame plaats tot het een en ander zal worden uitgezien, en daarna verslag gemaakt, welke materialen en andere kosten daar wel toe benoodigd wezen en in oploopen zouden: En wijders de Ed. Heeren Majores, bij missieve, de zake in consideratie en overleg te geven om derzelver dispositie en goedvinden daarop af te wachten.

"Nopens de voorg. Predikants tweede verzoek, namelijk, om een' duits krankbezoeker aan *Drakenstein* te hebben, die er althans niet is, ten einde de kerkedienst aldaar bij provisie waar te nemen; wijl opgemelde predikant in hetzelve request zegt: niet genegen te zijn naar de gemeente, met zijne familie te vertrekken, voor en aleer de kerk en huis volkomen getimmert, en daar de duits voorlezer of krankbezoeker, zijn woonhuis bij den predikant hebbe,—is verstaan, den krankbezoeker van het hier ter Reede liggende schip *Overrijx*, Hermanus Bosman, te zijnen verzoeken aan land te ligten, en ten fine voorz. aan *Drakenstein* plaatsen, latende de rest tot der gem. predikants verantwoording.

"Ook is de voorz. predikant te zijnen verzoeke toegestaan en geaccordeerd zoodanige emolumenten en rantsoenen te trekken en genieten als de Eerw.

Petrus Kalden te voren genoten heeft, en zulks van den tijd af dat hier aan de Kaap heeft gepredikt, tot zoo lang dat de verwacht wordende predikant voor deze plaats zal aangekomen zijn, of dat hij met zijne dienst hier aan het Kasteel alleen te doen, ophoud.

"Wijders is nog verstaan den voorg. predikant Petrus Kalden, te doen aankondigen, dat hij zijne Kerkelijke aanteekening-boek, nevens zoodanige papieren als daartoe zijn specteerende, zal gelieven over te geven aan voorn. predikant Le Boucq, ten overstaan van dezen Kerkeraad en ter presentie van den Commissaris Politiek; waartoe verkozen en aangesteld is den onderkoopman en winkelier Sr. Willem Corssenaar, zullende opgem. predikant Le Boucq, wijl hij hier de dienst provisioneel waarneemt, dezelve Kerkelijke Vergadering voor dien tijd doen beleggen en presideren om bovengemelde boeken te ontvangen. Blijvende de dispositie, omtrent het verdere verzochte en geproponeerde in voorz. Request tot nader gelegenheid geadjourneerd en uitgesteld.

(18a) Hij had den Ouderling Poulle en den Diaken Oberholster openlijk gecensureerd, en van de bediening afgezet.—Zie Kolbe, II. D., p. 392.

In de Besluiten van den Politieken Raad leest men:—

"Zondag, den 28 Augustus 1707,
des Middags omtrent te één uur.

"Bij inneming der advies mondeling door den Secretaris, dewijl de tijd te kort was om de Vergadering te zamen te roepen.

"Dewijl Ds. Engelbertus Franciscus le Boucq, Predikant voor de Kerk van *Drakenstein*, en door de Heeren Majores, vermits, het opontbieden van Ds. Petrus Calden geordonneerd om met den Predikant Bek, nevens hunne kerken bij beurten, ook die van de Kaap waar te nemen, tot den aankomst van den nieuw aangestelden leeraar voor deze gemeente, heden morgen na het lezen van zijne predikatie en het gebed, den Secretaris van den Raad van Justitie Abraham Poulle, zijnde Ouderling, en den Burger Jan Overholster, Diaken, beiden bij den Raad van Politie geapprobeert en verkozen, en na voorgaande drie Kerkelijke Proclamatien, publick voor de gemeente bevestigd, op eigen authoriteit, buiten kennis van zijnen mede leeraar Bek of den Kerkeraad, veel min den Raad dezes Gouvernements openlijk van den predikstoel van hunne kerkelijke bedieningen respectivelijk heeft afgezet, met ernstige vermaning aan de gemeente, om hen voortaan voor geene leden van dezelve te erkennen; hebbende ten dien einde zijn text genomen uit de Spreuken Salomons, het eerste vers van het negen en twintigste kapittel, met influentie van verscheidene zeer hatelijke expressien, en daarop laten zingen de twee laatste verzen van den 149ste Psalm, tot groote ontsteltenis en aanstoot van de gemeente, excepto die van den bedekten toeleg kennis hadden,—eene zaak waaruit niet dan een groot onheil en eene opschudding in en buiten de kerk zoude kunnen re-

sulteeren, ingeval daaromtrent niet spoedig werd voorzien,—zoo heeft derhalven den Ed. Gezaghebber noodig geoordeeld de verdere Leden des Raads door den Secretaris te laten afvragen of zij tot preservatie van de gemeene rust en bijzonderlijk die van de kerk, in deze constitutie van tijd en zaken niet best zouden oordeelen dat de Predikant LE BOUCQ voor dien middag het prediken staakte, om morgen gem. zake collegialiter nader te onderzoeken: waarop door al de leden excepto de Independent Fiscaal den Ed. JOAN BLESIUS, en zijn schoonzoon den Onderkoopman JACOB CRUSE, zeggende van deze zaken geen kennis te hebben als zijnde kerkelijk goed gevonden, en noodig geoordeeld is, om gem. Leeraar door den Secretaris vergezeld van den Bode om alle exceptien voor te komen, uit naam van den Gezaghebber en Raad te laten aanzeggen, dat hij zich deze namiddag belieft te onthouden van prediken om redenen. En is diensvolgens verder verstaan dat de kerkedienst dezen achtermiddag door den Krankbezoeker JAN VAN HOORN, met het lezen van eenen predikatie zal worden waargenomen.

"Aldus gearresteerd en besloten in het Kasteel de Goede Hoop, op dag en jaar voorschreven.

"JOAN COEN. D'ABLING, O. M. BERGH, ADRIAAN VAN REEDE, W. CASSENAAR, WILLEM VAN PUTTEN, W. HELOT, Rt. en Secretaris."

De gezaghebber D'ABLING zond op den volgenden morgen (29 Aug. 1707) aan de Leden des Raads verslag van het gebeurde, waarin hij den predikant LE BOUCQ ten laste legt dat "hij in het lezen van zijne predikatien, sedert eenigen tijd, telkens meest gebruikt allegatien en toepassingen op deze en gene personen, die van zijnen smaak niet waren, gerigt, tot ongenoegen en zeer weinig stichting van de meeste toehoorderen." En, verder, dat hem "Saturdag avond wierd berigt hoe hij verscheidene personen van zijn aanhang genoodigd en verzocht had om tegen des anderdaags in de kerk te komen, zonder dat hij zich verbeelden konde, dat hij ietwes anders zoude bij de hand nemen, dan hij nu al eenige reizen had gedaan."—Hij voegde er verder bij: "Dog Sondag omtrent 12 uur kwam de Secretaris van de Justitie, hiervoren genoemd, mij, die vergezeld was van den Onderkoopman Sr. CORSSENAAR, in de uiterste ontsteltenis bekend maken, hoe dat hij en den diaken OVERHOLSTER die morgen door den predikant LE BOUCQ, na de predikatie en het gebed, publiek van den predikstoel waren geexcommunieeert of van derzelver kerkelijke bedieningen afgezet, met ernstige vermaning aan de Christelijke gemeente van dezelve na dezen voor geen leden daarvan meer te erkennen, tot de uiterste consternatie van de toehoorderen en alteratie van de meeste vrouwen, onder welke die van den Luitenant, zoodanig dat die haar uit de kerk naar het ziekenhuis moest begeven, alwaar van haarzelve was geraakt en 's namiddags eerst van daar konde komen; biddende voorz. POULLE dierhalven dat

de Overigheid, door middel van hare authoriteit wilde stuiten diergelijke enormiteiten, buiten alle form van regt, bewijs, verhooring of vergadering alleen op eigene authoriteit ondernomen en uitgevoerd, tot voortkoming van verdere onheilen, welke daaruit, na alle oogenschijn, bij gebreke van dien, stonden te resulteren.

"Dit is de reden die mij bewogen heeft om den Secretaris van Politie aan de Ordinaire-leden dezer vergadering rond te zenden, tot bekendmaking van het voorgevallene, en hare advisen af te vragen, of niet raadzaam zoude oordeelen, tot evitatie van meerdere opschudding in en buiten de kerk, de predikant, uit naam van den Gezaghebber en Politieken Raad te laten aanzeggen, dat zijn Eerw. hem dien achtermiddag beliefde te onthouden van den predikdienst, en hetwelk bij al de leden is goedgevonden except de Independent Fiscaal Jan Blesius en zijn Ed. schoonzoon de onderkoopman Cruse, met zoodanige bijvoeging als het schriftelijk relaas daarvan overgegeven, komt te dicteeren, met voornemen om den Raad des anderdaags daarover bijeen te doen komen, met assumptie van de schippers en onderkoopman der twee alhier ter rede liggende schepen, ten einde om met elkander rijpelijk te overwegen, wat in deze dangereuse zaak, geconsidereert de constitutie des tijds, best diende bij der hand genomen ten dienste van de Ed. Compagnie, met deser Colonie in bescherming der ingezetenen, zoowel dienaren als burgeren, doch ook bijsonderlijk het gezag der Overigheid dezer plaatse, tegen infractie en onwettige ondernemingen."

Op dien dag werd er vergadering gehouden van Gouverneur en Raden en eenige schippers van de hier ter rede liggende schepen, als leden aangenomen, in welke vergadering de schrifture hierboven gemeld van den Provis. Gezaghebber, werd gelezen. Voor dien Raad was ook verschenen de predikant Le Boucq, om gehoord te worden op de klagten door de Leden des Kerkeraads tegen hem ingebragt. In die vergadering diende hij een geschrift in waarin hij onder anderen zegt:

"Dewijl op Zondag achtermiddag, zijnde den 28sten Aug. 1707, den predikant Le Boucq, door Signeur Helot, Lid en Secretaris van den Ed. Achtb. Raad, zijnde geaccompagneert door den geregtsbode, de predikdienst, uit order van den Ed. Achtb. Heer Joan Cornelis D'Abling, benevens den Ed. Achtb. Raad, ontsegd is, en dat op zeer leugenachtige aanbrenginge, zelf van partijders, tegen alle form van regten en proceduren, zonder gehoord te zijn, waardoor groote ontsteltenisse onder de gemeente veroorzaakt, de armen merkelijk benadeelt, en de kinderen ongedoopt naar huis gezonden zijn, alle welke dingen, zijnde die tot schending van de godsdienst en tot krenking van des voorgenoemden predikants eer verstrekken, vindt zich de predikant genoodzaakt hierover met reden gevoelig te toonen, dewijl zelf geene souvereine regering, ja de souvereinen van het land, in diervoegen niet souden handelen omtrent den predikant, tegen wiens gedrag of leer in het minste niets zakelijks ingebragt kan worden.

"De predikant verzwijgende de regten der kerkelijke regeringen, zoo van hun Hoogmogenden de Staten Generaal, als die der heeren Majores, benevens de Oost Indische Kerkenorders, alle van hun Hoogmogenden geapprobeert, die bij eene nadere gelegenheid zullen voorgebragt worden, voor zijnen competenten regter, die hij hier omtrent deze zaak aan de Kaap niet erkent; behoudens echter dit gezag der overigheid omtrent andere zaken, die niet ten eenemale kerkelijk zijn." Na eenige aanhalingen van het Kerkelijk regt en tegens de handelwijze van den Raad te hebben *geprotesteerd*, lezen wij verder:—

"Herhalende opgemelde predikant Le Boucq, binnen getreden zijnde, nogmaals bij monde, en ook zijn beklag doende, dat hij gisteren op eene onregtvaardige wijze, en onverhoord, den Predikstoel uit naam van den Heer D'Abling en den Raad is ontzegd, zonder daarbij te voegen, dat hem zulks om redenen, bij het geredeneerde van gisteren ter nedergesteld, eenelijk voor den achtermiddag was verzocht, maar integendeel zeggende dat hij daar mede in het geheel van zijn' Predikambt gesuspendeert zoude zijn, en dat de Secretaris hem zulks in diervoege zoude hebben aangezegd, tot bevestiging daarvan zeggende een' getuige te kunnen brengen, die zijn Eerwaarde in deszelfs huis, op eene geheime plaats had verstoken, om de woorden van den Secretaris aan te hooren, zonder echter die gepretendeerde getuige te noemen of te voorschijn te brengen.

"Overleverende verder eene onderhandsche verklaring met zijne eigene hand geschreven en door eenige personen onderteekend, waarmede hij, predikant Le Boucq, vermeende aan te toonen, dat zijn Eerws. opgemelden ouderling en diaken, Poulle en Overholster niet had geëxcommunieeert, maar hen eenlijk van hunne bedieningen afgezet en de gemeente vermaand hen voortaan voor geene Leden des kerkeraads meer te erkennen.

"Eindelijk tot zijne voorzegde woorden nog voegende dat hij geene leden van den Raad in staat achte om de zaak van voornoemde Poulle en Overholster te decideeren, die geseten hadden om deselve tot die bedieningen te verkiezen en aan te stellen, zeggende tot voorbeeld dat geen persoon een huis zal stichten of bouwen, en dat zelfs weder onder den voet werpen.

"En dewijl het waarachtig is dat voorgenoemde afzetting is geschied op zijne anthoriteit, buiten kennis van zijn Collega Bek, veel min met die van de overigheid, door wie dezelve zijn geapprobeert en aangesteld, ook niet met kennis of bewilliging van den Kerkeraad, gevolgelijk informeel, en zijn gemelde Schriftuur van protest opgevuld met extravagante expressien:— Zoo is derhalve, na rijpgehoudene raadpleging en overweging van zaken, eenparig goedgevonden, noodig geacht en geresolveert, om tot maintenu van het gezag, het Opperhoofd nevens den Raad alhier, 's Compagnies wegen aanvertrouwt, en tot stuiting en wering van alle infractie, tegen opgemelden Predikant Le Boucq, zijn Schriftuur voornoemd gehouden gedrag en mondelinge uitting weder te protesteeren, alsmede tegen alle ver-

dere beweging en onheilen, die daaruit zouden mogen spruiten, en verder daaromtrent te handelen, naar tijd en gelegenheid van de zaak."

In eene raadsvergadering van den 29sten September 1707, werd door de meerderheid besloten zijne gagie en emolumenten hem te onthouden, waarin het gevoelen van elk lid der vergadering is bekend gesteld; vervolgens moest hij de Kolonie ruimen en naar Batavia terug keeren.

([19]) Er werd door den Gouverneur-Generaal hier voorgesteld, dat daar hier *drie* kerken waren, "het billijk zij dat er jaarlijks bijeenkomsten waren in manier van een Classis." Daaraan werd geen gevolg gegeven omdat dit niet volkomen in den zin was van de broeders in het vaderland.—(10 Maart 1710.)

"De Kerken van de Kaap, die drie zijn, behooren onder een Gouvernement en Regeering, billijk derhalve, dat correspondentie houden, en nademaal zaken van belang in de eene of andere kunnen voorvallen, die een' Predikant in verlegenheid zouden brengen, is het noodzakelijk dat er in maniere van eene Classe, jaarlijks eenige bijeenkomst van alle drie gehouden worde en deze Kerk als Hoofdplaats; de Leden kunnen zijn de geheele Kerkeraad alhier, en van de twee buiten kerken, na de wijze van alle Classen van Holland, de Predikant en een Ouderling; de tijd daartoe kan acht of veertien dagen zijn voor iedere Avondmaal, bijzonder om zaken van twist aftedoen, en wel zoo het mogelijk is, viermaal des jaars, na de gewoonte der meeste Vaderlandsche Classen.

"Dit is ook wel oogenschijnlijk een nuttig en stigtig werk voor de algemeene Kaapsche Kerken, maar dewijl de Eerwaarde Kaapsche Predikant D'Ailly vermeent zulks tegen de intentie van de Eerw. Broederen in het Vaderland te wezen, zoo wordt dit tot nader order de Ed. Heeren Seventienen gelaten, in de presente staat, te weten van de Kaap en Stellenbosch en Drakenstein, ieder op zich zelve."

Consideratien over het berigt op de voorgestelde gedachten van Zijne Hoog-Edelheid den Ed. Heer Johan Van Hoorn, Gouverneur Generaal van Nederlandsch Indien.

([20]) Van 1665 tot 1695—282 slaven kinderen en 46 bejaarden.
1696 tot 1711—296 slaven kinderen.
1711 tot 1731—543 do. do.

([21]) Men telt de namen van 154 slaven kinderen van 1699 tot 1711, die gedoopt en dus in vrijheid gesteld werden. Het getal slaven was toen niet groot; in volgende jaren was het getal minder, van 1711 tot 1742, slechts 230.

([22]) Dit geschiedde den 1 December 1838,—en heeft op de toebrenging van velen tot het christelijk geloof grooten invloed gehad. Van wege het

gouvernement in Engeland werd de som van £20,000,000 besteed tot vrijmaking der slaven in de Britsche kolonien, waarvan voor de kaap afgezonderd werd de som van £1,200,000.

([23]) Tot Rector der Latijnsche School hier aangekomen in 1714: tot Leeraar voor de stad beroepen in 1723, en verkreeg zijne aanstelling uit Holland 7 Januarij 1726 tot Drakenstein.

([24]) Ds. FRAN. LE SUEUR, aangekomen 1730; verkreeg zijn emeritaat in 1746, doch bleef, na het ontslag van Ds. R. VAN CLOPPENBURG, de dienst nog vervullen tot 1757.

([25]) Aangekomen in 1732—keerde naar *Holland* terug in 1743. Hij deed reeds in 1739 bij Bewindhebbers aanzoek om naar het Vaderland terug te keeren, wegens den ziekelijken toestand van zijne vrouw, doch eerst nadat de tijd was verstreken, voor welken hij zich had verbonden, kreeg hij verlof de plaats te verlaten.

([26]) Zij hadden zich neergezet aan de Vier-en-twintig Rivieren, Riebeekskasteel, Piketbergen, en ook in het Tulbagsche en langs de Rivier-Zonder-End. Om toen over het gebergte van Roodezand en Hottentots Holland te komen moesten de rijtuigen uit een genomen, op draag-ossen of paarden overgebragt en weder in een gezet worden. Het reizen met wagens was met veel moeite vergezeld. Vrouwen bragten hunne kinderen te paard over het gebergte om ze te laten doopen.

([27]) Na zijne landreis, 1743, zeide hij in vergadering van Gouverneur en Raden, 14 Februarij—"dat hij met verwondering en leedwezen had ontwaard hoe weinig werk aldaar van den publieken Godsdienst gemaakt werd, en zoo ook, in welke groote zorgeloosheid en onwetendheid een groot gedeelte der buitenlieden in die opzigten leefde, zich aan den godsdienst weinig of niet bekreunende, in voegen dat het aldaar eerder na eene verzameling van blinde heidenen, dan na eene Kolonie van Europesche Christenen kwam te gelijken."

([28]) In 1737, GEORGE SMIT, die te Baviaanskloof, zich had neêrgezet—nu Genadendal. Deze plaats werd het brandpunt waaruit andere missien zijn ontstaan.

"Ingevolge de Resolutie van de Vergadering van Seventienen, in dato 11 September dezes jaars, is den persoon van GEORE SCHMIDT, op zijn verzoek geaccordeert, omme vrij van transport en kost gelt naar UEd. Gouvernement te mogen overgaan, en wijl gemelde SCHMIDT zijne inclinatie tot het pieus einde heene strekt, en mogelijk een gezegent werktuig zouw

kunnen zijn, om het onweetent en onbeschaaft heijdendom tot bekeeringh, of ten minsten tot een zeedigen en beter leven te brengen, zoo hebben wij denzelve op dezen bodem tot UEd. laten overgaan, met recommandatie UEd. aan denzelve in dit goede voornemen alle hulp en adsistentie sult hebben te verleenen.

"Middelburg, 3 December 1736.

"Aan Gouverneur JAN LA FONTAINE en Raad."

([29]) Ds. ARNOLDUS MAURITIUS MEYRING voor *Waveren*, 1743, alwaar hij bleef tot zijnen dood, 1756, en Ds. RUT. MEERMAN, die te Zwartland vier jaren de dienst waarnam van 1745 tot 1749 toen hij naar de Indien vertrok.

In het *Roodezand—land van Waveren—nu Tulbagh*, waren Leeraars, na Ds. MEIJRING:—REMMERUS HARDERS, 1758—1774 wegens krankzinnigheid Emeritus geworden—heeft zes en dertig jaren daarna, zijne dagen geëindigd in de *Kaapstad*, en dikwerf met den schrijver gesproken. A. J. KUIJS, 1777, verkreeg zijn Emeritaat, op verzoek in 1787, doch keerde van Holland terug en werd met blijdschap weder ontvangen, 5 April 1789: is naar de *Kaapstad* beroepen, 1794. M. C. VOS, 1794, vertrok naar Europa 1802. WILH. HEND. BALLOT, 1803, overleed in 1814. J. J. KICHERER, 1815, reeds in 1802 had men verzocht hem tot Leeraar te mogen hebben en was van wege den Gouverneur DUNDAS de toezegging gedaan, overleed in 1825. G. THOM, 1826, wegens krankzinnigheid Emeritus geworden in 1833. R. SHAND, 1834.

De Leeraars die na het vertrek van Ds. WEERMAN, te *Zwartland*, gestaan hebben, zijn:—CHRISTIAAN BENJAMIN VOLTELEN, 1750, naar *Kaapstad*, 1750. GERHARDUS CRŒSER, 1755, overleden, 1770. DANIEL GOLDBACH, 1774, overleden 20 Maart 1783. P. J. VAN DER SPUIJ, 1785, naar de *Paarl* vertrokken, 1806. J. SCHOLTZ, 1810, overleden, Nov. 1827. J. SPIJKER, 1829, naar de Kaap vertrokken Januarij 1834. J. C. LE FEBRE MOORREES, Februarij 1834.

([30]) Dezelve bestond uit den Predikant van de *Kaapstad*, F. LE SUEUR, den Broeder J. C. DE WET. Te *Stellenbosch* was geen Predikant en van daar was afgevaardigd de Broeder OLOF DE WET; van *Drakenstein* de Predikant SAL. VAN ECHTEN en de Broeder STEP. MARAIS; van *Waveren* de Predikant A. M. MEYRING en de Broeder JAC. THERON; van *Zwartland* de Predikant R. A. WEERMAN en de Broeder P. VENTER. De Wel-Ed. Heer RIJK TULBAGH was Commissaris Politiek.

([31]) De brief werd gelezen in de (Classicale) Vergadering van 15 Januarij 1748. Daarin waren tegenwoordig de Emeritus Predikant F. LE SUEUR en de Predikanten R. CLOPPENBURG en P. VAN DER SPUY, van de Kaapstad, J. ARENTSZ, van Stellenbosch, SAL. VAN ECHTEN, van Drakenstein,

A. M. Meyring, van Waveren, en R. A. Weerman, van Zwartland—benevens afgevaardigde Ouderlingen uit elke gemeente. De Classis van Amsterdam had in haren brief voorgesteld dat men den naam van *Cœtus* of *Conventus* zoude kiezen. De vergadering verkoos aan hare bijeenkomsten den naam te geven van *Gecombineerde Kerkvergadering.*

([32]) Men vindt eenig verslag van dezelve in het *Z. A. Tijdschrift*, D. V., p. 17—27, 118—123, 278—281.

([33]) De oudste Predikant van de Kaapstad, Ruardus van Cloppenburg, op klagte van den kerkeraad van zijne bediening ontzet 1748. Hij vertrok naar Holland om zijn kerkelijk proces voort te zetten, doch stierf, eer het werd uitgewezen.

([34]) De Predikant Haike van der Veen.

De Predikant Voltelen, naar de stad vertrekkende om bij de voorstelling van den Gouverneur tegenwoordig te zijn, had de leden des Kerkeraads gelast, bijaldien bij zijne afwezigheid de Predikant Van der Veen den predikstoel zoude willen beklimmen, zij dit niet zouden toelaten, misschien omdat hij vernomen had dat hem zulks in de stad ook was geweigerd, nadat hij hier een paar malen had gepredikt. Daarover beklaagde hij zich bij den Kerkeraad in de *Kaapstad,* doch deze verklaarde dat die klagte door hen niet kon worden aangenomen, en zij in die zaak niet konden treden; men nam echter de gelegenheid waar den Predikant Van der Veen het houden van godsdienstige bijeenkomsten in de stad te beletten, waarna hij van de regering alhier verlof verzocht, daar hij nog niet volkomen was hersteld, naar *Holland* terug te keeren, opdat de Classis aldaar uitspraak zoude doen over zijn gedrag. Dit verzoek, ter Politieke Vergadering van 11 Mei 1751 ingeleverd, werd hem geweigerd, en hij gelast met het in de Tafelbaai liggende Schip "*Nieustad,*" terstond te vertrekken. Hij was een gehuwd man, had zijne familie bij zich, en hem werd toegevoegd dat hij te *Batavia* konde verzoeken, naar *Holland* terug te keeren, bijaldien hij het nog noodig mogte vinden. Weigerende aan dat bevel te voldoen, werd door Gouverneur en Raden besloten, "den Predicant Van der Veen, bij aanhoudende weijgering van dien, tot het vertrek naar *Batavia* zal worden genoodsaakt, mits hem door een officier en eenige manschap naar boord van gemelde schip *Nieustad* te laten brengen, en dus de reijse naar Indië waarvoor hij in het Vaderland aangenomen is, te doen voortsetten." Het volgende verslag maakt den lezer bekend met de uitvoering van dat besluit:—" Den ondergeteekende Vaandrig August Frederik Beutler, ter schuldpligtige opvolging uwer WelEdele getrouwe geeerde ordre, sig nevens een sergeant en ses soldaten, naar het logement van den Predikant Harmanus van der Veen vervoegd, en sijn Eerw. afge-

vraagd hebbende ofte denselven geneegen was om sig na volgens de iterative aan hem gegeven ordres, te begeeven naar boord van deszelfs bescheijdenen bodem *Nieustad*, ofte met bijvoeging, zoo neen, dat alsdan genoodzaakt sonde weesen, om hem, Predikant VAN DER VEEN, door de voorzegde ter dier eijnde meede gebragte manschap derwaarts te moeten doen brengen, wierd hierop door denselven geantwoord, daartoe nijt hoofde sijner indispositie, niet instaat te sijn, doch nadat hem daarop door den ondergeteekende was geantwoord geworden, dat tegendeel daarvan UwWelEd. Gest. ten vollen bekend was, verklaarde hij, Predikant VAN DER VEEN, eijndelijk, onder het seggen—van—"Wie kan teegen geweld," sig naar boord te sullen begeeven, waarop den ondergeteekende immediaat deszelfs meede genomene militie terug naar het Casteel heeft gesonden; werdende als doen door gem. Predikant VAN DER VEEN, teegens de ondertusschen in deszelfs logement, ten getalle van 30 à 40, vergaderde mans en vrouwspersonen (dewelke den ondergeteekende egter alle niet distinctelijk kent, of weet op te noemen) verscheijde seditieuse reedenen gevoerd, en onder anderen tot dezelve in snbstantie gesegd:—"*Vrienden, Ik roep u altemael voor God tot getuigen, dat het niet uit mijn eigen is, dat ik u verlaat, maar dat ik met geweld van hier verdreeven word om de getuijgenisse der waarheid,*" waarna denzelven een gebed, onder het welke de evengenoemde aanstootelijke uijtdrukkingen meer dan eens herhaald wierden, gedaan hebbende, vermaande gedagte predikant den voorzegde bijeen gekomen menschen wijders, van steeds in hnn geloof te continneeren en sig daarvan door geene verdrnckingen of geweld, gelijk nn aan hem gepleegd wierd te laaten aftrecken, waarop den zelven voortging met tot den ondergeteckende te seggen:—"*Presenteert mijn dienst aan den Edelen Heer Gouverneur, Ik wenseht, dat hij als een Regtvaardig Regter het regt altijd mag voorstaan, maar mij word tegenwoordig geweld gedaan,*" naar welk gesegde vervolgens van voorz. complot van mannen en vrouwen afscheijd nemende, heeft hij, Predikant VAN DER VEEN, onder derzelver geleijde, sig begeeven naar den voor hem aan het strand gereed leggende schuijt, waarmede hij dan ook, naar egter wederom op het strand een redevoering gedaan en bij dezelve de novo over geweld geklaagd te hebben, naar boord van voorwaarts gem. schip *Nieustad* is vertrocken. Waarmede verhoopende uwe WelEd. Gest. geëerde ordre pligtschuldig te hebben volbragt, neemt de ondergeteekende de vrijheid sig in alle onderdanigheijd te onderschrijven.—enz. enz. enz. (Get.) A. F. BEUTLER. In het Casteel de Goede Hoop, 14 Maij, 1751."

In den brief door de Predikanten LE SUEUR en VAN DER SPUY, naar Amsterdam geschreven, wordt gemeld, dat zijne ziekelijkheid maar voorgewend zou zijn geweest, en dat zij meenden dat hij niet gezond was in de leer. Zij zeggen, hem den predikstoel geweigerd te hebben, omdat een groot getal van de gemeente klaagde over zijne "uitdrukkingen en onhebbelijk prediken."

([35]) Uit de Kerkekas van de *Kaapstad* werden betaald de onkosten van de afgevaardigden van *Stellenbosch* en *Zwartland*; en uit de Kerkekas van *Drakenstein*, die van de afgevaardigden van *Waveren*.

([36]) De volgende brief aan de Classis van *Amsterdam*, zal dit aantoonen :—

"Het heeft ons allezints gesmert, dat wij uw misnoegen hebben gegeven, over het aangaan van eene correspondentie met het HoogEerw. Sijnodus Zuijdt Hollandiæ, alzoo wij openhartig betuijgen, dat zulks nooit van ons ondernomen is met eenig quaadt prejuditie, nadien wij al te overvloedige blijken hebben, hoe zeer UWE. de belangens onzer Kerken met de uiterste vigeur bij aanhoudendheijdt behartigen, maar wij zijn hiertoe gekomen, door een allervriendelijskte missive van het HoogEerw. Sijnodus Zuijdt Hollandiæ zelve, die in deezen niet anders betuigden te beöogen, dan het welzijn der kerken in deeze onze gewesten, welk vriendelijk aanzoek de meerderheijdt der Leeden zoo is voorgekomen, dat zij meijnden zulk een vriendelijk verzoek niet te kunnen afslaan, zonder zig aan de uijterste incivilitei jt schuldig te maaken, terwijl wij ondertusschen niet hebben gedagt op de droevige gevolgen, ende het misnoegen dat wij zonder onzen toeleg daardoor hebben gegeeven, zoo aan UWE. als de WelEd. Groot Achtb. Seventienen ende te gelijk aan onzen WelEd. Heer Gouverneur in loco, gelijk ons reets gebleken is uijt een Extract door de WelEd. Heeren Seventienen geschreven aan den Ed. Heer Gouverneur en de Raadt, ende door deezen ons ter handt gestelt, waaruijt wij ontwaarden, dat wij voortaan de correspondentie zullen hebben te houden alleen met UEerw.; dat wij ook voortaan stiptelijk zullen in agt nemen, terwijl wij UWelEerw. kennisse geeven dat de Correspondentie met Zuijdt Hollandt reets is afgesneeden.

"Voorts kunnen wij niet voorbij UWE. te berigten, dat dit van dat gevolg is geweest dat op Hoog Gezag onzer Regeeringe, de Gecombineerde Kerkvergadering, nevens de gewone jaarlijksche Kerkvisite, is afgeschaft ende vernietigt, geevende daarvan die reden dat ze eendeels van weinig nut was, anderdeels, dat ze tot al te groote kosten strekte van de nog schuldig zijnde Kerken, welke laatste abusievelijk gemeld is, alzoo de geringe kosten, die tot het een en ander geeischt wierden, waren ten lasten, zoo van de Caapsche, als van de Drakensteijnsche Kerken, die beijde verre boven alle schulden zijn en dus deeze geringe kosten wel konde dragen; terwijl wij ondertusschen de nuttige of onnuttigheijdt van het een en ander aan het wijs oordeel van UwHoogEerw. overlaaten.

"Terwijl nu de Gecombineerde Kerkvergadering is vernietigt, zoo dient tot narigt dat nu een ijder onzer Kerken, ofte op zig zelven, ofte door middel van onze Caapsche Kerk (welk laatste voor de oprigting der Gecombineerde Kerkvergaderinge plaatst heeft gehadt) met UWE zullen moeten correspondeeren. (Get.) "H. Kroonenburg, v.d.m.,

"Cabo, den 12 Februarij 1760." "Ibidem et h. t. Scriba.

([37]) Met de Geeombineerde Vergadering had ook eene briefwisseling geopend de Sijnode van Zuid-Holland, waarvan hier een afsehrift volgt:

"Weleerwaarde en Veelgeleerde Heeren!

"Seer Geliefde Amptsbroeders!

"De Christelijke Sijnode van Suidholland in den voorleden jaar, 1755, te Leijden vergadert zijnde, heeft met vergenoegen verstaan, dat UwEerw. een begin gemaakt hebben, van eene loffelijke Broederlijke correspondentie met de Eerw. Classis van Amsterdam en door deszelfs addres met de Hoog-Eerw. Sijnodus van Noordholland, om aan deselve van tijd tot tijd kennisse te geven van de gelegenheid en den toestand uwer zaaken.

"De welgemelte Sijnodus van Zuidholland insgelijks deel nemende in de belangens van Gods Kerk in uwe gewesten en door de banden van hetzelve geloof en liefde aan Uw-Eerw. verbonden, heeft ons ondergesehrevene gelast en gemagtigd, om uit haar naam UwEerw. te verwittigen van dese hare goede dispositie ten uwen opzigte. Het zal haar zeer aangenaam sijn, als sij door en onder ons addres telkens en bij bekwaame gelegentheid door UwEerw. mag geinformeert worden, van de waare gesteldheid der gemeentens onder UwEerw. opsigt staande, op die voet so als door de Heeren Broederen van Batavia en Ceijlon gepractiseert word, met aanbod van hare volveerdigheid om UwEerw. te dienen in alles wat van haar afhangt en met regt kan gevordert worden—ter behartiging van de zaaken van onsen kostelijken godsdienst en van dat allerheuglijkst geloof, hetwelk wij met elkander gemeen hebben. Wij vertrouwen dat dit voorstel sal overeen stemmen met de gevoelens van u hart, staatmakende met de eerstkomende seheeps oceasie daarvan reedelijk verseekert te zullen worden.

"Wij beveelen u Gode en de woorden sijner genade, met toewensehing van het beste der seegeningen des hemels op uwe gemeente en heilige bediening, en voorts over alles wat tot UEw. persoonen en familien eenige betrekking heeft, sijnde met geen minder ijver als opregtigheid.

"WelEerw. seer geleerde Heeren en Amptsbroederen,

UwEerws. dienstw. Dienaaren Medebroederen,

"De Gedeputeerde der E. Classen van Delft en Sehieland. an. reg. in diens en uit derselver naam,

"J. M. Hoffman.

"Actum Sehiedam, in onse Coetus, den 8 Maij 1756."

Dit heeft aanstoot aan de Classis van Amsterdam gegeven, welke behoorde tot de Sijnode van Noord-Holland. Het gevolg was de afsehaffing der Vergadering. Wel wendde men alle pogingen aan, om die hersteld te krijgen, maar vruehteloos, en ook in Holland vond men die ondersteuning niet, waarop men meende te mogen rekenen. Toen men klaagde over de wijze hoe de staat in het kerkelijke alhier indrong, en voorhield dat het herstel der Geeombineerde Kerkvergadering daartegen een evenwigt zoude

zijn, werd het volgende in antwoord ontvangen van de Classis van Amsterdam, gedateerd 11de Januarij, 1763.—"Wij zijn wel op middelen bedacht geweest om de afgeschafte Gecombineerde Kerkvergadering bij uwen hersteld te krijgen, en hebben ten dien einde met Heeren Bewindhebberen daarover gesproken, maar zijn geinformeerd geworden dat UWelEerwn. zelf gelegenheid tot deze afschaffing gegeven hebt, door het beginnen van eene correspondentie met de Sijnode van Zuid-Holland, waarover Heeren Bewindhebberen onvergenoegt zijnde, gewilt hebben dat men die Correspondentie met Zuid-Holland zoude staken en als van onds alleen eorrespondeeren zoude met de Sijnodus van Noord-Holland door middel van de Classis van Amsterdam, bij welke gelegenheid Gouverneur en Raad aan Cabo de Goede Hoop, ook om redenen de Gecombineerde Kerkvergadering, die in den jare 1745, op het verzoek der bijzondere Kerkeraden, aldaar was ingevoert, geheel heeft afgeschaft en vernietigd en daarvan aan de Heeren Majores alhier, in verwagting van dezelve geëerd goedvinden, kennis gegeven, waarbij het dan ook gebleven is. Dit berigt houdt ons voor als nog terug van het doen van sterke instantien, op de herstelling van deze Geeombineerde Kerkvergadering, schoon wij anders oordeelen, dat deze voor uwe gemeentens nuttig zoude wezen. Wij zullen daarom deeze zaak zeer wel in onze gedagte houden en zijn bereid, om alles wat in ons vermogen is, ter berijking van dit goede oogmerk bij te brengen, maar verzoeken ten dien eijnde een omstandiger en naauwkeuriger berigt omtrent dat geval van de eensnre, door Ds. Gerhardus Croeser, predikant op het *Zwarteland*, geoefend, en van hetgeen de Ed. Achtbare Raad van Justitie aan de Kaap, in deze zaak gedaan heeft, opdat wij mogen kunnen oordeelen of die eensure wettig of onwettig zij geweest, en of de Ed. Agtb. Raad van Justitie 't regt van de Kerk in dezen benadeeld en zulke resolutie genomen heeft, waardoor de Kerkeraad aan de Caeb zij genoodzaakt geworden hare besluiten te veranderen, en daarmede strijdende orders van de Ed. Agtb. Raad uijt te voeren. Zoo lang wij hieromtrent niet naauwkeurig onderrigt zijn, vinden wij geene vrijheid en agten het niet raadzaam, ons van dit geval bij de Heeren Majores als een argument te bedienen, om op de herstelling van de Gecombineerde Kerkvergadering aan te dringen."

En toen in het jaar 1767 de Classis van *Zuid-Holland* te *Walcheren*, verzocht de correspondentie te openen, schreven de Kaapsche Predikanten, 26sten January 1768, (geteekend door J. P. Serrurier, h. t. Scriba) :—

"Zoo aangenaam als ons UwelEerw. zeer geëerde letteren geweest zijn, ingerigt ter oprigting van eene broederlijke correspondentie, tusschen de Kerken van dit gewest en de WelEerw. Classis van *Walcheren*, zoo gereed zouden wij zijn om dezelve van onze zijde aan te gaan; ja, wij zouden welligt reeds van overlang zelfs bij UwelEerw. aanzoek daartoe gedaan hebben, waren wij daarin niet verhinderd geworden, gelijk UwelEerw. zelven zullen kunnen beoordeelen wanneer wij UwelEerw. berigten, dat in het jaar 1757

de HoogEerw. Heeren Deputaten van het Sijnode van Zuidholland, insgelijks ons op eene allervriendelijkste wijze aanboden om eene jaarlijksche correspondentie met ons te houden, en van ons jaarlijks den staat onzer Kerken te vernemen, zich verbindende om, na vermogen, onzen welstand en belangen in Nederland te behartigen. Wij, die ons met dat aanzoek vereerd hielden, droegen toen geen het minste bedenken om met het voornoemde Sijnode briefwisseling te houden, niet kunnende denken dat wij daarmede aan onze Heeren Majores, de Heeren Bewindhebberen in het Vaderland, eenig ongenoegen zouden geven, en evenwel is dit geschied,—want hunne Edele Hoog Agtb. schreven, in het jaar 1758, in den brief aan onze Regering, met uitdrukkelijken last, om aan onze Vergadering daarvan extract te geven: 'Dat zij, vernomen hebbende, dat wij getreden waren in eene correspondentie met de Christelijke Sijnode van Zuidholland, en considereerende dat diergelijke veranderingen en nieuwigheden om derzelver gevolgen wille behoorden te worden vermijd, zij best geoordeeld hadden, dat de zaken op den vorigen voet worden behandeld, en dat mitsdien de correspondentie over den staat der Kerken dezes Gouvernements en hetgene daartoe verder behoorde, door onze Vergadering op gelijke wijze, zoo als tot hiertoe, zouden worden gehouden, *alleen* met het Christelijke Sijnodus van Noordholland, met bevel, dat dit zoude dienen tot onze narigt, om ons naar deselve stiptelijk te gedragen.'

"Hieruit kunnen UWelEerw. zien dat ons de handen gebonden zijn, en dat, hoe gaarne wij wilden, wij niet mogen UWelEerw. vriendelijke aanbieding omhelzen, om ons niet andermaal dergelijke onaangename verwijtingen en dat in dingen, waarin onze oogmerken zuiver en rein zijn, op den hals te halen.

"Ondertusschen blijven wij UWelEerw. zeer verpligt voor de eer ons door UWelEerw. vriendelijk schrijven aangedaan, met vertrouwen dat UWelEw. het aan ons, die zeer volvaardig zouden zijn, niet willen verwijten, dat wij aan UwelEerw. godvrugtig oogmerk niet kunnen beantwoorden."

([36]) Men zie uit het volgende wat al pogingen werden aangewend om verlof te bekomen, weder te vergaderen, 18 Februarij 1763:—

"Aan de Classis van Amsterdam (geteekend door J. F. Bode).

"Wat nu de zaak van de Gecombineerde Kerkvergadering betreft, zoo is het ons zeer aangenaam dat UWelEerw. dezelve met ons van eene groote nuttigheid agten te zijn, en dat UWelEerw. op middelen van herstelling zouden denken, hetwelk UWelEerw. van onzen kant, alhier ook was verwagtende. Doch op dit laatste hebben wij de eer, UWEerw. te berigten, als dat wij van gevoelen zijn dat alle onze pogingen in dezen zeer vrugteloos zouden afloopen, zullende de Hooge Regeering alhier hun eens genomen besluit in dezen niet wederom veranderen. En daarom stellen wij de zaak geheel buiten herstelling, waarom het niet mogelijk is de Heeren Majores in het

Vaderland op uw gunstig en wijs voorstel daartoe over te halen, om ons in het eens vergunde en gegevene regt van zulk eene Kerkvergadering te mogen houden, krachtdadig de handhaven. Uit onzen brief van de voorledene jaren zullen UWelEerw. genoegzaam gezien hebben, hoe men het met kerkelijke zaken alhier zal hebben, wanneer men zulk eene vergadering niet mag houden, enz. enz.

"De Kerkeraad van *Drakenstein*, is nopens de geecombineerde kerkvergadering met ons in hetzelfde gevoelen, oordeelende dezelve ook voor de buitenkerken ten uiterste nodig en nuttig, enz.

"Van *Stellenbosch* en het land *Van Waveren*, wenschen zij van hart en ziel dat de geecombineerde kerkvergadering weder mogte worden opgerigt—en smeken om de medewerking van de broeders in het vaderland."

Ook het volgende leze men:—

"Kaapstad, 6 Augustus 1792.

"De Kerkeraad aan Gouverneur en Raden van Politie.

"Dat het tot maintenue der goede orde ongemeen veel toebrengt dat er in alle standen en classen, dewelke er in eene societeit zijn, eene onderlinge verbindtenisse plaats vinde, heeft de ondervinding van alle tijden geleerd, en behoeft geen langwijlig betoog. Deze regel die in alle betrekkingen, waarin men tot malkanderen gesteld is, geldt, heeft ook hare waarheid ten aanzien van het kerkelijke; daar toch komt het vooral op de goede orde aan, zal alles eensgezind geschieden, en de rust en vrede in de onderscheiden gemeenten zoo veel mogelijk behartigd worden.

"Het is hier van daan dat er al vroeg zekere wetten beraamd zijn voor het kerkenbestuur, waaraan alle opzieners der gemeenten verpligt zijn zich te houden. Deze wetten, zoo als zij door de besluiten der hoge kerkvergaderingen in de Nederlanden onder goedkeuring van Humne Hoogmogende Heeren Staten Generaal zijn vastgesteld, zijn der kerke in dezen lande mede ter observantie aanbevolen. En het is onze welmenende wensch, dat dezelve, in alle de gemeenten stiptelijk worden nagekomen.

"Dan, de weinige communicatie, dewelke er is tusschen deze en de buiten kerken, waardoor ijder gemeente kan gerekend worden genoegzaam op zich zelve te staan, belet ons zoowel als de andere gemeenten, daarop behoorlijk acht te kunnen slaan en het hare toe te brengen tot bevordering van elkanders wezenlijk belang, hetwelk anders ieder verpligt is zoo zeer ter harte te nemen als zijn eigen welzijn, omdat de eene gemeente in de tegenwoordige toedragt van zaken niet verbonden is aan de andere, maar ieder haar eigen bestier uitoefent, zonder aan malkanderen onderling mede te deelen, in welker voegen dit geschiedt, waardoor men anders in staat zoude zijn om te kunnen ontdekken, en bij tijds voor te komen, de nadeelige gevolgen, dewelke daaruit bij vervolg zouden kunnen proflueeren.

"Het is om deze en andere redenen, dewelke niet dan het heil van Gods kerk aan dezen uithoek ten beste hebben, dat de ondergeteekenden van

overlang hartelijk gewenscht hebben, dat er eene betere en vastere verbindtenis tusschen alle de gemeenten, onze schoone godsdienst toegedaan, in deze gewesten mogte standgrijpen, iets waarna het WelEerw. Classis van Amsterdam, waaronder deze kerken bijzonder staan, en de Christelijke Sijnodus van Noord Holland mede van vele jaren herwaards zoo zeer verlangd hebben.

"En daar den Kerkeraad hiertoe niets gepaster is voorgekomen dan het behoorlijk doen van Kerke Visitatien in deze en andere gemeenten, eenmaal in het jaar, in navolging van de Nederlandsche kerken, en het houden van eene Generale Bijeenkomst onder den naam van eene Gecombineerde Kerkvergadering, na zulk een gedaan onderzoek, in deze hoofdplaats mede eens in het jaar, om daarin te kunnen raadplegen over hetgeen tot welstand der kerken zoude kunnen dienen, en ter wegneming van bezwaren, die zich somtijds mogten voordoen, zoo is het dat de ondergeteekenden zich in dezen tot UWelEd. Achtb. keeren met nederig verzoek of UWel-Ed. Achtb. niet zouden kunnen goedvinden, zoo het een als het ander dadelijk tot effect te doen komen, ten einde alles op een behoorlijke voet worde gebragt, waardoor het welzijn van Gods kerk onder ons meer en meer mog worden bevorderd, waaruit na Gods gedane toezegging, zoo wij hopen, de zegen over dit land mede zoude kunnen worden verwacht en te gemoet gezien.

"De Kerkeraad meent niet nodig te hebben hier meer bij te doen tot adstructie van haar gedaan verzoek. Men zou des noods voorbeelden kunnen allegeren van voorkomende zaken, die UWel-Ed. Achtb. precieuse attentie menigmaal zouden kunnen occuperen, zoo de toestand van zaken bleef in haren tegenswoordigen staat, die door zulk een instituut kunnen worden voorgekomen; ook zijn er gevallen die waarschijnlijk eenen vrij korteren loop zouden gehad hebben, indien dezelve langs zulken weg, als bovengemeld is, hadden kunnen zijn bevorderd geworden, waarvan de voorbeelden te versch in het geheugen zijn, dan dat het nodig is er in het brede van te spreken." Enz. enz.*

Hierbij wil ik nog gevoegd hebben, het volgende uittreksel uit eenen brief aan de Classis van Amsterdam, gedateerd 2 Junij 1795,—onderteekend door CH. FLECK:—

"Het doet ons leed, dat wij geene missieve van UWelEerw. hebben mogen ontvangen, te meer terwijl wij zeer begeerig waren te vernemen of er nog geene dispositie gemaakt ware bij Heeren Majores nopens de verwachte vrije Electie van Kerkeraads Leden en het oprigten van de gecombineerde kerkvergadering, welke beide pointen wij, zoo daar nog geene decisie omtrent gevallen is, de vrijheid gebruiken bij dezen van nieuws UWelEerw. veel vermogenden invloed aan te bevelen," enz.

([39]) Op voorstel van den Predikant van *Drakenstein*, werd de briefwisse-

* Zie verdere briefwisseling No. 12, pag. 47.

ling met de Classis van *Amsterdam* aangehouden, 21sten Januarij 1760. Zoo zond elke Kerkeraad naar de *Kaapstad* een kort verhaal van den staat der gemeente terwijl die Kerkeraad daarvan berigt mededeelde aan de Classis van *Amsterdam.*

([40]) Niet alleen was Ds. Van der Spuy aldaar beroepen, maar ook bij zijn vertrek Ds. J. P. Serrurier, den 7den Mei 1781, die *na lang* beraad en ernstig verzoek van den kerkeraad en gemeente van de *Kaapstad,* voor dat beroep bedankte. Ook Ds. Ch. Fleck werd daar beroepen den 5den Mei 1783, en gelijk aan Ds. Serrurier, zoo werd eene deputatie ook aan Zijn Eerw. toegezonden, dat hij dat beroep niet zou aannemen. Ds. Von Manger, die nadat hij in de stad was aangesteld, de dienst in de Gemeente van *Drakenstein* vervulde, heeft meer dan eens zijn spijt te kennen gegeven, dat hij het beroep aldaar niet had aangenomen.

([41]) Ds. G. Croeser, Predikant in de *Kaapstad* verwisselde met Ds. C. B. Voltelen, Predikant in *Zwartland,* 1755, 2den Junij; Ds. M. Borcherds, Predikant in de *Kaapstad,* vertrok naar *Stellenbosch,* den 2den October 1786, na aan de Kaap gestaan te hebben sedert den 6den Junij 1785.

([42]) Ds. P. van der Spuy. Men heeft een kort berigt van hem in de *Kerk-Bode,* Maart 1852. Bij vertrek van Ds. Salomon van Echten, naar *Holland,* verwisselde hij de *Kaapstad* met *Drakenstein,* 17 November 1752, en in zijne plaats werd hier benoemd Ds. Henricus Kronenburgh.

([43]) Aangesteld, April 1760.—Emeritus, Junij 1804. Hij deed nog lang daarna dienst in de stad en te *Stellenbosch,* doch vooral aan de *Paarl* en *Zwartland,* alwaar hij, in Mei 1810, Ds. J. Scholtz bevestigde, en overleed 3 Februarij 1819,—werd opgevolgd September 1817, door Ds. J. C. Berrangé, overleden 11 Maart 1827,—opgevolgd door Ds. Spijker, Januarij 1834.

([44]) De tusschenpozingen waren van 1799—1816, toen de dienst werd waargenomen—voor de eerste drie jaren door Di. Serrurier en Fleck, en de laatste dertien jaren door Di. Fleck en Von Manger; en van 1827 tot 1835, door Di. Von Manger en A. Faure.

([45]) De aanleiding tot aanstellen van drie leeraars is het volgende:

Bij het afsterven van Ds. Meijring, te *Waveren,* werd Ds. Harders, op reis naar *Indië,* hier aangehouden, om aldaar provisioneel de dienst te vervullen, en daarvan werd berigt gegeven naar Amsterdam. Intusschen was kort daarna ook overleden Ds. C. B. Voltelen (Maart 1758), tweede leeraar in de stad. De Classis van Amsterdam eenen leeraar voor de Kaap

geëxamineerd en geordend hebbende (Ds. J. F. BODE, hier aangekomen 6 Nov. 1758), liet in zijne acte invloeijen dat hij de dienst te *Waveren* zoude vervullen, bijaldien Ds. HARDERS daar nog provisioneel was. Bij zijne aankomst werd hij echter benoemd tot tweede leeraar, in de plaats van Ds. VOLTELEN; zestien maanden daarna kwam Ds. J. P. SERRURIER hier aan (April 1760). De Regering stelde daarop Ds. BODE aan tot leeraar van *Waveren*, en Ds. SERRURIER, als tweede, in zijne plaats. Ds. BODE weigerde naar *Waveren* te vertrekken, schreef aan den Kerkeraad dat hij niet komen zoude en bleef in de stad, zonder bediening en emolument, doch bezwaarde zich over deze handelwijze der Regering bij het Bewind in Holland. Het gevolg was dat Ds. BODE als tweede leeraar werd hersteld; en Ds. J. SERRURIER, uit hoofde van toeneming der gemeente, tot derde benoemd, welke beslissing genoegen schijnt gegeven te hebben aan leeraars en gemeente.

([46]) Zoo voerde men hier in, de Nieuw Berijmde Psalmen, 5 April 1775: Evangelische Gezangen, 2de Zondag van Januarij 1814, welke laatste in Engeland gedrukt werden, omdat geen vaart bestond tusschen Holland en de Kaap, en hier ook niet konden gedrukt worden. Zie resolutie, 6 December 1813, op voorstel van Ds. C. FLECK.

([47]) Ds. HELP. R. VAN LIER, aangesteld, 2 Oct. 1786; Emeritus, 4 Maart 1793; overleden, April 1793.—Men leze zijne levensbeschrijving in *Z. A. Tijdschrift*, D. III. Opgevolgd 2 Julij 1793 door Ds. J. A. KUIJS, overleden Januarij 1799; opgevolgd door Ds. J. H. VON MANGER, Julij 1802,—Emeritus April 1839; opgevolgd te dier tijd door Ds. S. P. HEIJNS.

([48]) "Vervolgens geliefde de Wel-Eerwaarde Heer Præses (Ds. H. R. VAN LIER) ook in consideratie te geven, hoe men nu sedert een geruimen tijd, helaas! tot droefheid van deze Vergadering en bijzonder ergernis en aanstoot van de gansche weldenkende gemeente heeft moeten ondervinden, dat zeer veele der respectabele ledematen van deze kerk, met ter zijde stelling van allen eerbied voor den Godsdient, hunne zoo zeer in het oog loopende onzeedige levenswijze in zoo verre den ruimen teugel vieren, dat zij, en zelfs veelen van de aanzienlijke, dewelke anderen tot een voorbeeld dienden te verstrekken, niet uitgesondert, sommige zeer zelden en anderen nimmer of nooit zelfs de openbare Godsdienst komen bij te woonen;— welk gedrag eene opsettelijke wederspannigheid tegen en opentlijke bespotting van God en zijne geboden aanduijdende, de zoodanigen gevolgelijk dan ook naar stiptheid der kerkelijke voorschriften tot het gebruik van des Heeren hoogwaardig Avondmaal (het welke zij zich daardoor ten eenen maale onwaardig maken) zoo lange zij zich in zulk een manier van leven voortvaren niet behooren nog kunnen toegelaaten worden."

Hetgeen in den Kerkenraad werd erkend, werd ook door denzelven in dat zelfde jaar aan de Classis van Amsterdam medegedeeld, in de volgende bewoordingen :—

"Wat deze onze gemeente aan de hoofdplaats betreft,—wij hebben stoffe tevens om te treuren en om verblijd te zijn; om te treuren, daar de hoogmoed, pragt, dartelheid, ijdelheid in kleding en in wandel, hoe langs hoe meer veld wint, niettegenstaande onze ernstige vermaningen, daar vele van de Leden dezer Gemeente, zelfs van de aanzienlijkste in zooverre alle vrees Gods hebben verbannen, dat zij zich nimmer verwaardigen, om den openbaren godsdienst bij te wonen, daar, in een woord, verre de meeste der uitwendige belijders, geene de minste blijken geven van hartreinigend geloof en ongeveinsde godsvrugt, zoodat zelfs velen verre van de kragt der godzaligheid te kennen, niet eens de gedaante daarvan vertoonen. Dan, Gode zij dank; wij hebben ook stoffe om ons te verblijden. Het woord der prediking blijft voor veelen niet ongezegend. Sommigen van Gods kinderen worden daardoor opgebouwd in hun allerheiligst geloof en wassen in de genade, terwijl ook nu en dan, hetgeen wij tot roem van Gods genade moeten melden, de een of ander schijnt te ontwaken uit den dood der zonde en ernstig te roepen: *wat moet ik doen om zalig te worden?* De Heere heeft dan nog een overblijfsel in onzen midden overgelaten; Hij bewaart en vermeerdert hetzelve, en dit geeft ons stof tot blijdschap voor het tegenwoordige en tot eene aangename hoop voor het toekomende, dat de Heere niet van ons zal wijken, maar meer en meer den arm zijner sterkte onder ons zal openbaren. Och! of wij verwaardigd wierden om daartoe gezegende werktuigen in zijne hand te zijn."

In het jaar 1789 schreef men het navolgende aan den Kerkeraad van *Batavia* :—

"Wij genieten hier aan de hoofdplaats, Gode zij dank! gewenschte rust en vreede. De genademiddelen zijn niet ten eenenmale vrugteloos. Sommige worden rijp gemaakt voor de heerlijkheid, en somtijds schijnen eenigen bij aanvang te worden gedrongen, om ernstig te vragen naar den Heer en zijne sterkte! Dit geeft stoffe tot blijdschap, maar, helaas! er is ook overvloedig stoffe om te treuren. Dartelheid, hoogmoed, pracht, ongeloof, vertoonen zich meer en meer openlijk. Veele versmaden de openbare godsdienst en vertoonen niet eens de gedaante van godzaligheid. De Heer schenke ons wijsheid en moed om uit te roepen over de gruwelen, die ons omringen en standvastig voort te gaan in het gewigtig werk waartoe wij geroepen zijn."

([49]) Zoo schreef men aan de Classis van Amsterdam:

"Eindelijk kunnen wij niet voorbij te melden, dat ons uit de nieuwe Colonie, *Graaff-Reijnet*, door den Landdrost een brief is toegezonden met verzoek, dat wij het onze willen contribueeren dat dezelve een vast predi-

kant mogte worden geaccordeerd, als zijnde dat district zoo uitgestrekt, dat men daar meer dan 600 huisgezinnen konde bereekenen, die door de verre afgelegenheid van andere Kerken, genoegzaam geene gelegenheid hadden om van de bondzegelen en andere verordende middelen van genade gebruik te kunnen maken."—1 Feb. 1790.

"Wij wenschen ook, met vurig verlangen, het gelukkig gevolg van UWelEerw. aanzoeken te vernemen, om de verafgelegene buitendistricten in deze volkplanting met bekwame leeraars te voorzien, die aldaar zoo onontbeerlijk zijn, dat er, bij gebrek van dezelve, welhaast in die oorden een geslacht zal gevonden worden, dat van de aller nodigste kennis van de eerste grondwaarheden ontbloot *in niets als in den christelijken naam onderscheiden zal zijn van de aangrenzende heidenen.* Mogt de Heere ook in dat gedeelte van zijnen wijngaard getrouwe arbeiders uitzenden en UWelEerw. tot gezegende middelen ter bereiking van dit gewichtig einde, gebruiken!

"7 Februarij 1791."

(50) *Graaff-Reinet* en *Swellendam.*—De eerste leeraar van beide was Ds. J. H. von Manger door de Classis van Amsterdam uitgezonden voor *Graaff-Reinet*, 1792. De Leeraars in die gemeenten waren:

Graaff-Reinet.—1792, J. H. von Manger, naar *Swellendam*, 1798.
1798, H. W. Ballot, naar *Tulbagh*, 1803.
1806, J. J. Kicherer, naar *Tulbagh*, 1814.
1816, J. Schutte, vertrokken 1818.
1818, A. Faure, naar *Kaapstad*, Oct. 1822.
1822, A. Murray,

Swellendam.—1799, J. H. von Manger, naar *Kaapstad*, Julij 1802.
1804, J. Schutte, naar *Graaff-Reinet*, 1816.
1817, J. Spijker, naar *Somerset*, 1822.
1823, C. Mol, overleden 1833.
1834, W. Robertson.

(51) Ds. M. C. Vos, wilde men, in het eerst, zoo als hij in zijne brieven meldt, naar de *Kaap* niet doen terug keeren. Hij nam het beroep aan te *Nykerk*—naderhand te *Woerden.* Eerst na den dood van Ds. van Lier, toen Ds. J. A. Kuys in zijne plaats werd beroepen, werd hij in de plaats van dezen voor *Roodezand* aangesteld. Ds. J. C. Berrangé was 20 jaren predikant in Holland, en keerde naar de *Kaap* terug in 1815; werd aangesteld, voor *Swellendam,* 1816, en de *Kaapstad,* 1817; overleed Maart 11, 1827. Di. J. Herbst en Van Sittert, beiden, namen beroepen aan in *Holland.*

(52) De aanschrijving van de Heeren Majores, vrijheid tot openbare godsdienstoefening toestaande, na herhaald aanzoek, op denzelfden voet als te Batavia, is gedagteekend, 3 April 1778.

(53) Ik heb ontdekt dat van den aanvang hier waren, die de belijdenis van *Augsburg* waren toegedaan. In het jaar 1714 moet, door het vermeerderen van de krijgsmagt, welke meestal uit Duitschers bestond, die leden der Luthersche Kerk waren, het getal grootelijks zijn vermeerderd. In 1741 lees ik dat er sprake was van eenen Lutherschen Predikant hier te mogen hebben, hetgeen werd tegengewerkt, "omdat men voor twist en verdeeldheid vreesde, daar alleen de mans Luthersch en hunne vrouwen Leden der Gereformeerde Kerk waren." De zaak werd sterk verlevendigd (volgens berigt van 18 April) in het jaar 1757—maar het doel werd alweder niet bereikt. Ondertusschen bleef men werkzaam om de noodige fondsen bijeen te verzamelen, ten einde de middelen te hebben een Godshuis te bouwen en eenen leeraar te onderhouden, wanneer het Bewind hun dat vergunde; en in het jaar 1766 moet (volgens berigt 7 Januarij) het kapitaal reeds zeer aanzienlijk zijn geweest, daar iemand in dat jaar schrijft: "Voor *vijftien* jaren zijn pogingen aangewend om eigen predikant en kerk te hebben, maar het is mislukt. De Luthersche Predikant Hooijman, naar *Batavia* passeerende, gaf voor van den Lutherschen Cœtus van Amsteldam last te hebben naauwkeurig het getal der Lutheranen, die aan dezen uithoek zijn, op te nemen en te onderzoeken of dezelve in staat zouden zijn om uit hunne middelen eene Kerk op te bouwen en eenen predikant, met hetgene daaraan vast is, te onderhouden, van welken last dezelve zich ook met ijver heeft gekweten. Behalve de collecte hebben ambagtslieden zich verbonden, zoo het verzoek werde toegestaan, eenen zekeren tijd lang, in plaats van geld te geven, zonder loon aan den opbouw der Kerk te arbeiden, of ook de daartoe vereischt wordende materialen, steenen, kalk, hout, werk, enz. te leveren. De voornaamste der Lutheranen zijn of uit Hamburg of uit Denemarken en Zweden."

In het jaar 1770 (24 Feb.) werden de Lutheranen door den Predikant Tieleman, die de Kaap aandeed, en de Bondzegelen in eene private woning uitdeelde, verblijd met het berigt, dat de zaak hunner Kerk "*op eenen goeden voet stond en er hope was dat het eerlang wel zoude gelukken.*" Het duurde evenwel toch nog tot het jaar 1778 eer zij verlof tot bouwen van een Godshuis bekwamen.

Geen Lidmaat der Luth. Kerk kon in eenige aanzienlijke betrekking of ambt geplaatst worden. Zoo werden nog in 1787, op last van Heeren Majores, uit hunne posten ontzet de Leden van den Raad van Politie en Justitie, de Heeren Ronnekamp, Neethling, Bletterman en Matthiesen, omdat zij Lutheranen waren. De Predikant, die een kind, van Gereformeerde ouders geboren, doopte, maakte zich, *volgens de Placaten van Indiën*, onderhevig aan eene zware geldboete.—De Luthersche Gemeente wordt sedert 1836 door twee leeraars bediend. In het jaar 1847 heeft eene afscheiding in die gemeente plaats gehad, hebbende de afgescheidenen een afzonderlijk kerkgebouw gesticht onder den naam van *Martins Kerk*.

([54]) Bij de aankomst der Zendelingen werd de gemeente van den predikstoel opgewekt, en werd er voorgelezen een brief gerigt door het Zendeling Genootschap, aan de Christenen in *Zuid-Afrika*—23 April 1799. Men leze dezen brief in de *Honigbij*, D. V., p. 82. Sommige Zendelingen schijnen geene behoorlijke documenten te hebben kunnen vertoonen van hun regt om de Evangeliedienst te verrigten. Van daar aanstonds botsingen—3 en 18 Augustus 1801,—alwaar men van de voorwaardelijke vergunning aan eenigen toegestaan, leest.

([55]) De Zending door de *Moravische Broeders*, in 1737 begonnen door George Smit, werd, ingevolge verzoek van den Baron Van Rantzau en den Bisschop Rothe, aan Bewindhebberen der O. I. Maatschappij hernieuwd in 1792, toen op den 21sten November van dat jaar hier aankwamen de Broeders Heinrich Marsveld, Daniel Zwin en Christian Kuhnel. Dezen hebben zich het eerst nedergezet aan de Rivier-Zonder-End, de plaats thans *Genadenthal* geheten. De Broeder-Gemeente heeft zich van daar uitgebreid naar *Groenekloof*, *Elim*, *Enon*, *Clarkson*, enz.

([56]) In 1799 werd het *Zuid-Afrikaansch* Zendeling Genootschap hier opgerigt, zie *Honigbij*, deel V., pag. 80, enz. alwaar men een breedvoerig verslag vindt van de oprigting van dit genootschap en hetgeen de Christenen van Zuid-Afrika gedaan hebben, om aan de uitbreiding van het Godsrijk te arbeiden.

Het *Londensch* Zendeling Genootschap, dat in het jaar 1795, en het *Rotterdamsche*, dat naar dezelfde beginselen in het jaar 1797 werd opgerigt, vaardigden Zendelingen herwaards af. De geleerde Dr. T. J. van der Kemp en de Predikant Kicherer, waren onder de eersten die hier aankwamen. De eerste begaf zich met zijne reisgezellen naar de Oostelijke, de tweede naar de Noord of Noordwestelijke Grenzen dezer volkplanting. De aankomst der Zendelingen deed, bij de teruggave dezer Volkplanting, den Commissaris Generaal Mr. J. A. de Mist en vervolgens den Gouverneur Generaal J. W. Jansens, bepalingen en instructien maken, welke te vinden zijn—en in de Kerkorder van De Mist, van 25 Julij 1804, Hoofd. I., en in eene Publicatie van Gouverneur en Raden, 20 Feb. 1805. Deze bepalingen gaven aanleiding dat Dr. van der Kemp zich per brief addresseerde aan den Kerkeraad, zoo als wij vinden in het verhaal van de Extraordinaire Vergadering, 17 December 1805 :—

"Werd gelezen een brief van de Zendelingen J. T. van der Kemp en J. Read aan den Kerkeraad der Hervormde Gemeente, verzoekende de toestemming van den Kerkenraad zich, gedurende hun verblijf in de Hoofdplaats met het onderwijs der heidenen bezig te houden Alle de Leden waren eenparig van oordeel dit verzoek te accorderen, indien de requestanten zich positief kwamen te declareren, als *particuliere personen*,

in dezen te willen ageren, nadien zoo de bepalingen van den Commissaris Generaal Mr. J. A. De Mist, als de publicatie van het Gouvernement van den 15den Februarij 1805, uitdrukkelijk dieteren,—'dat geene Zendelingen van eenig genootschap binnen de Limieten van deze volkplanting, veel weiniger in reeds gevestigde Gemeenten vermogten te arbeiden;' dus de Kerkeraad zich niet geauthoriseerd vondt *in die betrekking*, met hen in eenige onderhandeling te treden.

"De Broeders Van der Kemp en Read in de Vergadering verschenen, en met het besluit van den Kerkeraad bekend gemaakt, verklaarden; "*Zendelingen* te zijn en te willen blijven, en in die betrekking te worden beschouwd, *als Zendelingen die verhinderd waren geworden hunne Commissie te volbrengen, en die begeerden in die relatie intusschen hier te arbeiden.*"

Er staat mede aangeteekend: "Men deed hen begrijpen, dat de naam tot de zaak niets deed, zoo men daarom het bedoelde nut maar bejaagde; dat men ook niet konde zien dat men daardoor zijn geweten in het minste zou komen te bezwaren,—doch alles te vergeefsch. Hetwelk ten gevolge had, dat dan ook alle verdere onderhandelingen daardoor wierden afgebroken!"

Beide zouden toen het land verlaten, en zich naar *Madagascar* begeven, doch de Kolonie in de volgende maand weder aan het Engelsch bewind overgaande, bleven zij hier en trokken weder naar de grenzen.

Het *Rotterdamsch* Genootschap heeft in het jaar 1816 deszelfs missiën in deze volkplanting overgedragen aan het Londonsch Genootschap, dat thans, zoo binnen als buiten de Grenzen, 34 statiën telt—in dewelke scholen en kerken zijn, als: Kaapstad, Paarl, Zuurbraak, George, Pacaltsdorp, Dijzals Dorp, Avontuur, Hankey, Kruisfontein, Port Elizabeth, Bethelsdorp, Theopolis, Grahamstad, Uitenhage, Kat Rivier, Blinkwater, Cradock, Graaff-Reinet, Somerset, King William's Town, Knapp's Hope, Botman's Kraal, Umzelo, Bosjesman Statie, Philippolis, Griquastad, Vaal Rivier, Lekatlong, Moruane, Kuruman, Mabotsa, Chonane.

Het *Rhijnsch* en *Berlinsch* Genootschap hebben gemeenten te Stellenbosch, Kuilsrivier, Tulbagh, Worcester, Vier-en-twintig Rivieren, in het Clanwilliamsche, in Kafferland en onder de Namaqnas en Damaras. Eenige van dezen waren vroeger in verbindtenis met het Rotterdamsch en Londonsch Genootschap.

De *Schotsche* Kerk heeft ook sedert 1823 hare missiën in Zuid Afrika, voornamelijk in Kafferland, die door de herhaalde krijgen in die streken zeer veel hebben geleden.

Het *Amerikaansche* Genootschap heeft getrouwe Zendboden op zes verschillende plaatsen in het *Natalsche*.

De broeders van het *Parijs* Genootschap arbeiden sedert 1830 in het land des *Basutos* met ruimen zegen. Zij hebben uit de bekeerde heidenen gemeenten vergaderd te Wellington, Bethulie, Beerseba, Morija, Thaba

Bossiou, Mékuatling, Bérée, Béthesda, Carmel, Cana, Hebron, Hermon en Motito.

Die gemeenten, zoowel als de gemeenten der Gereformeerden op de Oostelijke Grenzen, als ook de uit de heidenen verzamelde gemeenten in het Kafferland, hebben door den treurigen Kafferoorlog zeer veel geleden. Sommige der laatste zijn ettelijke maanden herderloos geweest.

Bijzondere Scholen en Gemeenten zijn opgerigt onder het toevoorzigt van Ds. G. W. Stegmann, te Drakenstein, Zwartland, en Clanwilliam.

([57]) Wij kunnen noemen de *Episcopale* Kerk. Deze had in 1806, een Kapellaan voor de Troepen in de Kaapstad, en nu telt men er drie kerkgebouwen en gemeenten.

Voor Simonstad, alwaar ook een groot garnizoen lag, werd een Leeraar aangesteld in 1811.

In het jaar 1821 werd schrijver beroepen tot Predikant van Grahamstad, mits de dienst voornamelijk in het Engelsch te verrigten. Daarvoor bedankende, werd een Leeraar der Episcopaalsche Kerk aldaar aangesteld. Van tijd tot tijd werden Kapellanen aangesteld voor Bathurst, 1821; Port Elizabeth, 1822; Wijnberg, 1825; Rondebosch, 1834, en sedert de benoeming en aanstelling van eenen Bisschop der Anglikaansche Kerk, in 1848 aangekomen, heeft hij, om voor de geestelijke belangen der leden dier kerk te zorgen, Leeraars benoemd en aangesteld voor Uitenhage, Graaff-Reinet, Cradock, Colesberg, Beaufort, Worcester, Paarl, Stellenbosch, Swellendam, Caledon, Fort Beaufort, George, Mancazana, King William's Town, Knijsna, George, Plettenberg Baai, Bloemfontein, Retief, Sidbury, Somerset, en Southwell; en een Kerkelijk Gerigtshof daargesteld, waarvan de oudste Predikant in de Kaapstad Decanus, of Voorzitter, de Artsdiakenen van Grahamstad en George met nog twee Leeraars leden zijn.

De *Schotsche* Kerk werd gesticht in de Kaapstad in 1826. De hoeksteen tot hun kerkgebouw gelegd in November 1827. De eerste leeraar was de Wel-Eerw. Dr. J. Adamson; de tegenwoordige, de Wel-Eerwaarde Heer G. Morgan, vroeger in de Gereformeerde Kerk te Somerset.

De *Wesleijaansche* Kerk; gesticht in 1819 in de Kaapstad, in 1820 te Salem; telt vele afdeelingen binnen de Kolonie, en heeft gemeenten in de Kaapstad, Rondebosch, Wijnberg, Stellenbosch, Somerset (West), Klein Namaqualand, Groot Namaqualand, Damaraland, Grahamstad, Salem, Farmerfield, Bathurst, Lager Albanie, Fort Beaufort, Port Elizabeth, Uitenhage, Cradock, Somerset, Haslope Hills, Kamas Kraal, Witteberg, Fort Peddie, Newtondale en Waterloobaai.

De *Independenten*, of Congregationalisten, hebben, sedert 1822, ook eene eigene gemeente en kerkelijke instellingen in de stad. Zij hebben gemeenten in George en Grahamstad.

([58]) In 1810 werd gesticht de Gemeente van *Caledon*, tot Leeraar aangesteld Ds. M. C. Vos, Emeritus 1818.—Ds. G. Thom 1819, naar *Tulbagh* 1825.—Ds. J. Cassie, 1828, vertrokken 1850.—Ds. P. K. Albertyn, 1851.

In 1811 *George*, Ds. T. J. Herold, naar de *Paarl* 1823.—Ds. J. S. S. Ballot, 1827.

In 1817 *Uitenhage*, Ds. C. Mol, naar *Swellendam* 1823.—Ds. A. Smith, 1824.

In 1818 *Cradock*, Ds. J. Evans, overleden 1824.—Ds. J. Taylor, 1825.

In 1818 *Beaufort*, Ds. J. Taylor, naar *Cradock* 1825.—Ds. C. Fraser, 1825.

In 1822 *Somerset* (West), Ds. J. Spijker, naar *Zwartland*, 1829.—Ds. J. Edgar, 1830, overleden 1848.—Ds. J. F. Reitz, 1848.

In 1825 *Somerset* (Oost), Ds. G. Morgan, naar de Schotsche Kerk, *Kaapstad*, 1841.—Ds. J. Pears, 1842.

In 1828 *D'Urban*, Ds. J. Edgar, naar *Somerset* (West) 1830.—Ds. J. J. Beck, 1834.

In 1829 *Balfour*, Ds. W. R. Thompson.

In 1829 *Glenlynden*, Ds. J. Pears, naar *Riebeek*, 1839.

In 1831 *Clanwilliam*, Ds. W. Robertson, naar *Swellendam*, 1833.—Ds. E. H. F. De Roubaix, 1833, vertr. 1844.—Ds. H. L. De Villiers, 1844.

In 1834 *Wynberg*, Ds. P. E. Faure.

In 1836 *Colesberg*, Ds. J. Reid.

In 1839 *Riebeek*, Ds. J. Pears, naar *Somerset* (Oost) 1842.—Ds. A. Roux, 1842.

In 1839 *Riversdale*, Ds. H. A. Moorrees, naar de afgescheidene gemeente, *Tulbagh*, 1843.—Ds. P. B. Borcherds, 1843, Consulent van *Ladysmith*.

([59]) In 1840 *Piketberg*, Ds. J. W. L. Scholtz, Consulent van *Zoutrivier*.

In 1840 *Wellington*, Ds. A. du Toit.

In 1840 *Bredasdorp*, Ds. J. J. Brink.

In 1841 *Pietermaritzburg*, Ds. Daniel Lindley, afstand gedaan October 1845. Ds. A. C. Stucki, aangesteld Nov. 1845—op reis daarheen overleden, Jan. 1846. Provisioneel gedurende 1846, 47 en 48, Ds. P. Döhne. Thans beroepen, Ds. H. E. Faure.

In 1844 *Prins Albert*, Ds. P. K. Albertijn, naar *Caledon*, 1850.—Ds. J. H. Neethling, 1850.

In 1844 *Richmond*, J. F. Berrangé.

In 1844 *Victoria*, Ds. W. A. Krige.

In 1845 *Mosselbaai*, Ds. T. J. van der Riet.

In 1845 *Franschehoek*, Ds. P. N. Ham.

In 1849 *Bloemfontein*, Ds. A. Murray, Consulent van *Smithfield*, *Fauresmith*, *Potchef*, *Rustenburg*, *Lijdenburg*.

In 1849 *Burgersdorp*, Ds. J. Murray.

In 1850 *Winburg*, Ds. D. van Velden, Consulent van *Harrismith*, *Kliprivier*.

In 1851 *Alexander*, Ds. J. F. Heugh.

In 1851 *Calvinia*, Ds. N. J. Hofmeijr.

In 1852 *Napier*, beroepen Ds. A. Kuijs.

(60) Men leze in No. 12 en 38 wat aangewend is geworden, en hoe ijdel alle aanzoeken waren geweest.

(61) Hoe men handelde in 1810 met Ds. Von Manger, is in vorige aanteekeningen gebleken.

De spreker (A. F.) zonder dat hem om zijne toestemming was gevraagd, of eene schriftelijke kennisgeving geschiedde, werd tegen den zin van de Gemeente van *Graaff-Reinet*, alwaar hij met zegen arbeidde, van daar naar de stad verplaatst.

Ook werden Predikanten in gemeenten aangesteld, die daarmede ontevreden waren. Predikanten konden worden aangesteld, zonder dat men van kerkewege overtuigd was van hunne geregelde toelating tot de predikdienst.

(62) De Kerkorde van Commissaris Generaal Mr. J. A. de Mist 1804. Men leze den brief in No. 38.

(63) In Art. 48, 49 en 50 van de Kerkorder van Commissaris Generaal De Mist, 1804.

(64) Zoo als klagten van den Kerkeraad van de *Paarl*, 5 Junij 1820. Ongeregeldheden in sommige gemeenten, waarover reeds geklaagd was 6 Maart 1815. Klagte over indringen van Leeraars in andere gemeenten, 1821.

In 1806 had de Gereformeerde Kerk het gebruik van haar Kerkgebouw afgestaan ten dienste van het Engelsche Garnizoen. De Kerkeraad vond zich verpligt met den Bevelhebber alhier eene correspondentie te openen over het gedrag van den toenmaligen Kapellaan—waarvan, om het belangrijke der zaak, de volgende uittreksels hier worden geplaatst:

"HoogEdele Heer,

"De Kerkeraad der Hervormde Gemeente alhier in de *Kaapstad*, neemt eerbiedig de vrijheid aan uwe Excellentie te vertoonen: hoe dat aan hun in 't zekere onderrigt geworden is, dat de bij zijne Groot Brittannische Majesteits Guarnisoen alhier dienstdoende Engelsche predikant, behalven de bij voorsz. Guarnisoen voorkomende voorwerpen, zich nog daarenboven occupeert met het doopen van anderen, zoo bejaarde persoonen als kinderen, die aan zijn Eerw. tot dat einde worden aangeboden;—edoch, die nog tot

het Gnarnizoen, nog tot de Engelsche Kerk in eenige de minste betrekking staan. Zij zullen niet beoordeelen of en in hoeverre de wijze waarop dit gedaan wordt, al of niet met den aart van den Christelijken godsdienst, of met het oogmerk van dat heilig sacrament overeen komt, dan wel daarmede mogelijk geheel strijdig is, maar zich alleen permitteeren aan te merken, dat het tegen de goede ordre, die er in alle bijzondere Kerkgemeenten volstrekt plaats behoort te hebben, aanloopt, en dat daaruit niet dan de grootste verwarringen in der tijd kunnen ontstaan,—redenen waarom in deze gewesten altoos die wet heeft plaats gehad, dat ijder predikant zich bij zijn eijgen gemeente moet houden en niet daar buiten mag gaan.

"De ondergeteekenden verlangen zeer het gevoelen van uwe Excellentie daaromtrent te mogen weten, en hebben de eer zig met hoogachting te noemen, "UwExcell. zeer ootmoedige Dienaren, enz.

"25sten Maart 1806."

"[Antwoord.]

"Mijne Heeren,

"UwEd. missive van den 25 Maart, aan den Eerw. Gnarnisoens Kapellaan, Mr. Griffiths, gerefereert zijnde geworden, om daarop te dienen van berigt, heeft dezelve daarop geantwoord dat de Geestelijken van de Kaap gewijgerd hebben om verscheide bejaarde menschen te doopen, omdat ze noch leesen, noch schrijven konden.

"Zijne Excellentie heeft mij gelast UEd. te verzoeken om daarop te repliceeren.

(Get.) "J. C. Smyth, Fung. Col. Secretaris.

"Waarop besloten is, het volgende, ter voldoening aan het verzoek en ter justificatie van de ongegronde beschuldiging bij dat antwoord voortkomende aan den Heere Hoofdgebieder te repliceeren:—

"HoogEdele Heer,

"De Kerkenraad heeft zich vereerd gevonden met het antwoord op haar brief van den 25sten Maart. Intusschen doet het haar wel zeer leed dat het berigt door den Eerw. Heer Griffiths op haar bezwaar ingebragt, de predikanten van onze Kerk bij uwe Excellentie in geen zeer gunstig licht geplaatst heeft.

"De Consistorie vindt zich uit dien hoofde wel serieuslijk verpligt op dat rapport aan te merken, dat hare predikanten niet zoo verkeerd denken dat zij het schrijven als een noodzakelijk requisit voor den doop zoude aanmerken. Nooit zijn zij gewoon iemand die confessie doet, veel minder die gedoopt zal worden, te vragen of hij schrijven kan. Maar in dat begrip staan zij zeker, dat niemand een Christen kan zijn zonder dat hij de leere van het Christendom hoofdzakelijk kenne; en wat meer is, dat niemand, die reeds zijne jaren heeft, mag gedoopt worden, tenzij hij voor den doop *belijdenisse* gedaan heeft. Dit is niet het particulier geloof van de Hollandsche Kerk, maar dat wordt ook van de Engelsche Episcopale Kerk als een grondwet

erkend, gelijk ons de vermaarde Bisschop van Kantelberg, wijlen JOHANNES TILLOTSON, in zijn nagelaten schriften leert; en hoe kan het ook bij een verstandige seete anders begrepen worden, daar men weet, dat het uitdrukkelijk bevel is van Hem, die alle Christen Kerken als den Stigter van het Christendom erkennen, dat *men eerst* moet onderwijzen, daarna *doopen.*

"Wil men nu daarvan afgaan, dan handelt men niet alleen tegen zijn eigen religie aan, maar dan werpt men ook de grondwet van het Evangelium omver.

"Wij willen hier nu niet vragen op wat fondament Mr. GRIFFITHS dan ook jonge kinderen, die tot zijn eurie niet behooren, heeft kunnen doopen. Het sprak dog van zelve dat deze hier, zoo weinig als in Engeland, met de schrijfkonst ter wereld komen, en dat de Kerkenraad die vooral onder zulk eene restrictie niet kan gebragt hebben. * * * * *

"Dan, wij willen hierover verder niet uitwijden; wij verzoeken uwe Excellentie wel zeer instantelijk om te mogen worden geinformeerd, hoe de Consistorie Mr. GRIFFITHS heeft te beschouwen, of als Capellaan van het Guarnizoen, dan als generale Coloniale Predikant,—wijders, of de bepalingen die er tot hiertoe hebben plaats gehad, namenlijk, dat ijder predikant binnen de palen van zijne gemeente in 't dienstwerk moet blijven, nog continueeren, dan opgeheeven zijn; de noodige informatien daaromtrent zouden dikwijls verkeerde opinien kunnen voorkomen.

"Het is de eer van de godsdienst, Generaal, die de Consistorie tot deze addressen aan uwe Excellentie aanlijding gaf, en die haar zoo stout deed zijn om uw Excellenties aandagt van gewigtige bezigheden af te trekken. Zij meende van UE. niet te mogen verbergen, dat zulk een manier van doopen, ten eenemaale en volstrekt strijdig met den geest van het Christendom, hen die voor de zaak van den godsdienst zijn, zeer tot aanstoot en droefheid is; en dat anderen die niet zeer religieus denken er opentlijk den spot mede drijven. Voor zichzelve hebben onze predikanten er anders niets bij te winnen of te verliezen, terwijl zij niet gewoon zijn immer voor den doop iets te neemen.

"De Consistorie beveelt uwe Excellentie en uw gewigtig werk in Gods dierbare protectie, en heeft de eer zich met alle respect te noemen.

"Uw Excellenties zeer ootmoedige Dienaaren," enz.

Kaapstad, den 10 April 1806.

[ANTWOORD.]

"Mijne Heeren,

"Zijne Excellentie de Generaal Major en Opperbevelhebber heeft mij gelast aan UEd. te kennen te geeven, dat na overweeging van uwe missive d.d. 10 deezer, aan den Guarnizoens Capellaan, de Eerw. GRIFFITHS zal worden bekend gemaakt, dat hij op geenerhande wijze zich zal hebben te bemoeijen met zaaken, welke strijdig zijn met de Coloniale wetten of costumen, en dat de uitoeffeningen zijner godsdienstige pligten zig zullen bepaa-

len alleen bij zoodanige Britsche onderdanen welke buiten en behalven het Guarnizoen alhier aanwezig kunnen zijn, of andere, welke door grondbeginselen van religie, Leeden van de Engelsche Kerk wenschen te worden.

(Get.) "J. C. Smyth, Fung. Col. Sec.

"Kasteel de Goede Hoop, 11 April 1806."

(65) De drie Predikanten van de *Kaapstad*, Di. J. H. von Manger, J. C. Berrangé en A. Faure, deden zulks na rijp overleg in Junij 1824, en zich beroepende op de Vergunning in de Kerkorder van 1804, riepen zij eene Vergadering bijeen, waarbij het Gouvernement twee Commissarissen aanstelde. Zie breedvoerig Verslag dier eerste Vergadering in *Z. A. Tijdschrift*, D. I., pag. 415—442.

(66) De Verordeningen van 1815 in *Nederland* ingevoerd.

(67) De tijd der Vergaderingen werd bepaald,—en al die bepalingen van 1824 bekrachtigd door het hoogste bewind in *Engeland*, 1826.

(68) De Eerste Vergadering had plaats in November 1824.—De tweede in 1826.—De derde in 1829.—De vierde in 1834.—De vijfde in 1837.—De zesde in 1842, en de zevende in 1847. Van de Eerste Vergadering was Voorzitter Ds. J. C. Berrangé, van de Tweede Ds. M. Borcherds, van de Derde Ds. T. J. Herold, van de Vierde Ds. J. Spijker, van de Vijfde Ds. A. Murray, van de Zesde Ds. W. Robertson, van de Zevende Ds. P. E. Faure.

(69) Niets kon vroeger zelfs in de Sijnode worden besloten zonder toestemming van Commissarissen Politiek,—en geen besluit, ten uitvoer worden gebragt, zonder goedkeuring van het Uitvoerend Staatsbewind. Zelfs werden besluiten, zuiver kerkelijk, afgekeurd. Men kon dus niet anders zeggen of de Kerk was aan den Staat onderworpen.—Nu is het geheel anders.

(70) Daar geene besluiten eenige kracht hadden of zij moesten door de regering zijn goedgekeurd, zoo verliepen er maanden, eer er Sanctie kwam. De besluiten van de Sijnode van 1834 werden eerst, na herhaalde aanzoeken, provisioneel gesanctioneerd in 1837. Vele besluiten, in 1837 genomen, werden afgekeurd, hoewel zij zuiver kerkelijk waren, terwijl met de Moderatoren en Commissarissen Politiek en het Gouvernement lange briefwisselingen plaats vonden, welke eindigden in het bewerkstelligen van eene vrijheid, welke sedert de vestiging der Gereformeerde Kerk hier, onbekend was. Het Politieke Commissariaat is afgeschaft, en de besluiten kunnen nu terstond ten uitvoer worden gelegd zonder onderworpen te zijn aan de goed- of afkeuring van het Staatsbewind.

([71]) In 1824 waren er slechts dertien gemeenten, als *Kaapstad, Stellenbosch, Paarl, Zwartland, Tulbagh, Graaff-Reinet, Beaufort, Cradock, Uitenhage, George, Swellendam, Caledon, Somerset;* nu zijn er vijftig.

([72]) Geen drukpers door welke men tot de gemeente spreken kon.—De spreker moest in 1823, een maandschrift willende uitgeven, eerst verlof hebben van den Secretaris van Staat—dat met moeite werd bekomen in 1824.

([73]) Vroeger geene Kerkvergadering of de Commissaris Politiek moest tegenwoordig zijn. In de Buitendistrikten waren het de Landdrosten, zelfs die geene leden der Gereformeerde Kerk waren, geen brief kon aan het Gouvernement worden gezonden of moest gecontrasigneerd worden door den Landdrost als Commissaris Polititiek,—en voorbeelden bestaan er, dat brieven werden teruggezonden, omdat die contrasignatie daaraan ontbrak. Nu niets van dien aard.

([74]) Het Gouvernement stelde vroeger Leeraars aan—zelfs, in sommige gevallen, zonder hen te raadplegen. Nu heeft de gemeente de keus van haren Leeraar.—Zie Wetten van 1847.—Ook had het Gouvernement toen de keus van Kerkeraden uit een dubbeltal. Nu is het niet noodig zelfs approbatie te vragen op de gekozenen.

([75]) Men zie van die bereidvaardigheid een blijk uit het volgende:

"Aan zijne Excellentie F. Dundas, enz. enz.

"Wel Edele Gestrenge Heer!

"De Kerkenraad der Gereformeerde Gemeente te dezer stad, heeft de eere aan uwe Excellentie te vertoonen hoe noodzakelijk het is dat de vacature door den onverwagten dood van den Heer Kuys veroorzaakt, zoo ras mogelijk wederom vervuld wierd en neemt uit dien hoofde de vrijheid om uwe Excellentie op't instantigste te verzoeken, om door deszelfs tusschenkomst bij het Ministerie van zijne Groot Brittannische Majesteit te bewerken, dat deze gemeente zoo spoedig als het geschieden kan van een ander Hollandsch Gereformeerd Predikant mag worden voorzien.

"En nadien onder 't voorig Hollandsch Gouvernement Heeren Commissarissen Generaal, in 't jaar 1793, hebben vastgesteld dat in het vervolg bij voorvallende vacature van eenen Predikant, het gewoone tractement zoude blijven voortlopen ten voordeele van diegenen die in den tusschen tijd den kerkendienst zouden waarnemen, zoo verzoekt de kerkenraad teffens, dat het uwe Excellentie moge behagen deze billijke Resolutie van Commissarissen Generaal te confirmeeren en dat dus onze beide Predikanten, die

thans den vollen dienst vervullen, deze vergoeding voor hunnen verzwaarden arbeid mogen genieten tot dat wederom een Predikaut voor deze gemeente mag zijn aaugekomen."

2deu January, 1796.

[ANTWOORD.]

"Mijne Heeren!

"Ik heb UE. Missive van den 7 dezer ontvangeu en heb reeds aan zijne Majesteits Minister de door het overlijden van den Heer KUYS in het gewoonlijke getal der geestelijkheid vau de Gereformeerde Kerk veroorzaakte vacature vertoond. Ik twijffelde dus niet of onverwijlde reguls zullen worden bij der hand genomen om een geschikten opvolger te bezorgen, doch ik zoude hoopen dat de dienst inmiddels niet zal worden aangemerkt voor de overblijvende twee Predikauten zeer bezwaarlijk te zien.

"De tegenswoordige ongelukkige en ten eenen male onder het strenge juk van onbegreusde ongebondenheid verdrukte staat van Holland heeft alle lieden van eigeudom of caracter genoodzaakt, des mogelijk, hunne toevlugt te nemen tot gewesten, waar vrijheid, onder de bepaling van heilzame wetten voor de algemeene veijligheid van de persoon en 't Eigeudom van ijder Iudividu is; het komt mij dus zeer waarschijnlijk voor dat een Hollandsch Gereformeerde Predikant in Loudon zoude kunnen worden bevonden als een geschikt opvolger van den Heer KUYS, en weshalven ik U.E. verzoek mij eene exacte specificatie van de door wijlen den Heer KUYS genotene Tractement en Emolumenten tot narigt van den Heer DUNDAS te willen suppediteeren.

"Aangaande U.E. verzoek met betrekking tot de toeeigening van 't Tractement van den Heer KUYS voor de fungerende Predikanten ter belooning voor hunnen vermeerderden arbeid, kan ik geen zwarigheid vinden het vacante Tractement zonder de emolumenten aan de Kerk gedurende de tegenswoordige vacature toe te staan."

Ik ben, enz.

In 't Kasteel de Goede Hoop, den 28 Jan. 1799.

"Aan Z. E. FRANCIS DUNDAS, enz., enz.

"Wel Edele Gestrenge Heer!

"De Kerkenraad bedient zich met genoegen van deze gelegenheid om Uwe Excellentie onze nederige dankzegginge te betuigen, voor uwe Excellentie gunstige dispositie op hun bij missive van den 7 dezer voorgedragen tweeledig verzoek en heeft teffens ter pligt schuldige voldoening aan uwer Excellenties requisitie d' eer aan dezelve te berigten, dat de inkomsten, die wijlen de Heer KUYS van 't Gouvernement genooten heeft, hebben bestaan in Rijxds. 50 ieder maand aan gagie, Rijxds. 32 en 6 schell. van Emolumenten, en vrije wooning in een Gouvernements Huijs."

In het jaar 1817, deed de Kerkenraad aanzoek bij het Gouvernement om eenen derden Predikant.—2 Junij 1817.

Zij zeggen onder anderen:—"Dit verzoek zonden wij reeds vroeger hebben gedaan en ook behooren te doen, indien wij den aandrang der gemeente hadden toegegeven, dan daar bij het uitkomen van nieuwe Predikanten in de laatste jaren, telkens vacaturen van buiten kerken te vervullen waren, hebben wij ons daarvan, tot nog toe, liefst willen onthonden, maar nu dit gebrek vervuld is en er boven het gewoon getal, nog stof schijnt voor handen te zijn, hebben wij ons daarvan niet mogen exenseeren, te minder nog, om dat de gevorderde ouderdom van onzen oudsten Predikant, gevoegd bij eene toenemende zwakheid in deszelfs spraakvermogen, ons geen hoop geeft, dat wij ons verder juist een langdurige genot van deszelfs dienst zonden mogen beloven, in welk een geval de zorg voor den geheelen dienst op een enkelden Predikant zonde nederkomen, dat inderdaad bij het onverzien toeval hoogst moeijelijk zoude zijn."

Waarop dit antwoord werd ontvangen, 6 Junij 1817:—

"Gentlemen!

"I am directed by His Excellency the Governor to acknowledge the receipt of your application of the 2nd Instant. It is His Excellency's desire at all times to have it in his power to meet the wishes of your respectable Community. If His Excellency has, up to this period delayed appointing a third Minister to the Congregation of the Reformed Establishment of Cape Town, it has arisen from his anxiety to provide for the spiritual wants of many parts of the colony, still without that instruction, which will arise from placing a greater number of regular clergy in the interior, and the necessity he has therefrom been under, of husbanding the small resources of this nature which has been at his disposal.

"Hitherto the immediate necessity of adding to the clerical establishment of Cape Town, where the duty had so long been carried on by two clergymen, had not appeared to His Excellency to be pressing, and it was therefore his wish to have postponed its consideration until more candidates for clerical employment should arrive, but now that you have brought before him the declining health of your Senior Pastor, His Excellency must for the present forego the intention he had formed, for the increase of clergy in the interior, and he will consequently take immediate steps for carrying into effect the object of your application. His Excellency, however, begs to intimate that as soon as he shall have had it in his power to make this new arrangement, he thinks it will be just to the Dutch Inhabitants of Simon's Town, that some mode shall be hit upon (according to the instructions on this head) of having divine service performed there as often as circumstances will permit."—Get. C. Bird.

En hierop volgde de aanstelling van Ds. J. C. Berrangé in Aug. 1817.

([76]) Men overwege de bepalingen voor het Kerkbestuur in Neerlands-Indie, en vergelijke die met de onze en oordeele.

([77]) Welke Gemeenten waren er niet in de Hollandsche bezittingen van *Formosa, Surat, Cochin,* en *Chinsurah,*—welke talrijke gemeenten op het Eiland *Ceylon,* alwaar slechts ééne gemeente nu bestaat? Men leze het verslag van die gemeenten in *Hofstede,* Oost-Indische Kerkzaken. Ook DERMOUT en YPEY, Geschiedenis der Nederlandsche Kerk,—en YPEY, Kerk Geschiedenis der 18de Eeuw.

([78]) 27 Junij 1656.—"Aangezien God de Heer tegenwoordig ons dapper is bezoekende met ziekte en krankheden onder het volk, zoodanig dat qualiek iemand vrij blijft, zoo is goedgevonden tegens Donderdag aanstaande te houden een algemeen Vast en Bededag, hetwelk den volke na het Avondgebed is bekend gemaakt met recommendatie dat dezelve haar op dien dag zullen hebben te vaceren tot alle christelijke oeffeningen en gebeden, enz. midsgaders af te houden van alle oneerlijke tijdkorting," enz.

In 1713 was de bezoeking des Heeren zwaar, zoo ook in 1747; wij vernemen dit uit de volgende uitschrijving van een Biddag:

"Aan de Eerwaarden Prædicanten, Cabo de Goede Hoop.

"Bijzondere Goede Vrienden:—Uijt het uitleggende Billiet sal UEerw. kunnen sien, ten welke eijnde wij goed gevonden hebben een algemeene Dank-, Vast- en Beede-Dag in dit Gouvernement uijt te schrijven, mitsgrs. wat tijd die sal gehouden werden; derhalven sal zulks door UEerw. volgens gewoonte van den Predikstoel niet alleen moeten worden afgekondigt, maar ook een ijder vermaand, om alsdan met een waar boetvaardig harte voor des Heeren aangesigte te verscheinen, ten eijnde vergeeving der sonden te moogen erlangen, en barmhartigheijd te verkrijgen, opdat dit land in het vervolg genadelijk mag bevrijd blijven van alle welverdiende plaagen, en insonderheid van die der Sprink-haanen, dewelke meest alles komen te vernielen."

(Get.) "P. J. SLOTSBOO, E. G. Clercq.

"Vergadering, in het Casteel de Goede Hoop, den 1 Febr. 1747."

"BEKENDMAKING.

"Nademaal het God Almagtig behaagt heeft van weegens de hooggaande sonden en ongeregtigheden deeses Lands, dewelke hoe langer hoe grooter en swaarder zijn geworden, ons nu eenigen tijd herwaarts niet alleen met groote sterfte onder de Slaven te besoeken, maar ook andere zware straffen ons regtvaardiglijk over den hals te zenden, als wel inzonderheijd het vernielen van eene menigte van vee, dewelke in den gepasseerde jaare, hier landwaarts in door de sware regens en overstrooming der Rivieren zijn omgekomen en verdronken, gelijk de Heer ons thans nog verder

zijn slaande hand komt te vertoonen, en te doen gevoelen, door het zenden van soodanige menigte van Sprink-hanen in dit gansche land, waarvan somtijds de lucht geheel vervuld en het aardrijk gantsch bedekt gesien werd tot verbaasens toe, dewelke niet alleen de te velde gestaan hebbende peulvrugten ten eenmaal hebben vernield, maar ook tegenswoordig nog bij continuatie het geboomte seer beschadigen, en de meeste groente en moeskruijden in de thuijnen soowel als het gras op het veld, zijnde het eenigste voedsel voor het vee koomen wet te eeten, waar uijt niet anders als een groote duurte, ja selfs hongersnood in dit land kan verwagt worden: Soo is het, dat wij overweegende dat dit alles niet anders als door Gods Goedertierenheijd en Barmhartigheid kan voorgekomen werden, derhalven goedgevonden en besloten hebben, een algemeene Dank-, Vast- en Beede-dag in dit Gouvernement uijt te schrijven, dat weesen zal op Woensdag den 22 deeser loopende maand Februarij, omme ten selven daagen in de kerken van de *Caab, Stellenbosch, Drakenstein*, *'t Land van Waferen*, en het *Swarte Land* met eenparige harten en stemmen voor eerst den Alderhoogsten God te looven voor alle zijne groote weldaden en zeegeningen van tijd tot tijd aan ons beweesen, en wel voornamentlijk dat het hem behaagd heeft, ons niet alleen dit jaar een seer opulenten oogst van graanen te schenken, maar ook dat wij deselve soo geluckig even voor de komst der Sprinkhanen van het veld hebben moogen insamelen; en daarna door een opregte beleijdenisse van onse sonden en ongeregtigheden ons met een diepe vernedering voor God te verootmoedigen, en met een waare boetvaardigheijd en bekeering hem, die een genadig en barmhertig God is, om de vergeeving onser sonden iverig gebeeden hebbende, wijders vuriglijk en van gantscher herten om zijnen zeegen in het vervolg over ons af te smeeken, alsmede dat het hem behage dit land genadiglijk van alle welverdiende plagen, en inzonderheijd van die der verderfende Sprinkhaanen te willen verlossen; alles tot grootmaking van des Heeren allerheijligsten naam, aanwas van de waare Gereformeerde Christelijke Religie en ons aller Zielen Saligheijd." (Onder stond) Aldus Gearresteerd in 't Casteel de Goede Hoop, den 1 Febr. 1747. (Lager) Ter ordonn. van den Edelen Heer Gouverneur en den Raad.

(Was geteekend) P. J. Slotsboo, E. G. Clercq.

([79]) Hoe akelig was de droogte, om van vroegere jaren niet te gewagen, die van 1817, 1827, 1846, 1849 en 1850, in de binnenlanden, en van overstroomingen in 1810, 1812 en 1822. In 1714 was er zoo groote sterfte, dat aan de Classis van Amsterdam werd berigt "dat meer dan een vierde der ledematen in dat jaar was weggerukt door den dood."

([80]) Kinderziekte in 1713. In 1755 was de sterfte aan de kinderziekte zoo groot dat de Diaken in Kerkeraads Vergadering den 5 Julij, rapporteerde, in de vorige maand 259 lijken te hebben laten begraven. Diezelfde ziekte

heerschte in 1767. Ook in 1840, toen echter, wegens de Vaccine, vele gespaard werden. In 1780 was er de vlekkoorts, die velen wegnam. De Influenza in 1812. De Mazelen in 1807, 1839, 1851.

([81]) In het jaar 1747 was er eene vreeselijke bezoeking van Sprinkhanen. Er was een Vast-, Dank en Bededag uitgeschreven, tegen 23 Feb. 1747. Opmerkelijk was die gebeds verhooring—waarvan gesproken werd in de Combineerde Vergadering van Feb. 1748. En hoe dikwerf had men die bezoekingen in de Binnenlanden, 1806, 1814.

([82]) Oorlog met opstandige Hottentotten, 1740, 1791 en 1794.—Met Kafferstammen in 1799, 1812, 1819, 1835, 1846, 1851.

([83]) Den 5 Augustus 1669 vermaakte hij aan de behoeftige vrijlieden eenige gelden, welke de Kerkeraad op renten uitzette. Dat voorbeeld werd gevolgd door ANDRIES DE LEEUW, in 1723, JAN HENDRIK THOMAS 1728, die legaten aan de Kerk en Diakonie vermaakten. SIMON HENDRIK, MOLLER, in 1756, vooral den Gouverneur TULBAGH, in 1771. Tusschen de jaren 1776 en 1779 lezen wij van ettelijke legaten als, van J. J. MEIJER, J. S. BRIJER, Wed. LAMBERT MIJBURGH, JAN VOGEL, DOUWE STEIJN, T. F. FLEGMAN, Wed. CAREL WINTERBACH, Predikant KRONENBURGH, enz. om van anderen in later tijden niet te gewagen. Onlangs vernam men wat aan de Kerk door uitersten wil van twee harer leden was vermaakt. Zou ieder lidmaat maar een gering iets bij sterven de Kerk nalaten, het zoude het middel zijn om het Fonds, nu geheel uitgeput, weder te kunnen sterken, en dit willen wij aan de overweging van elk lidmaat aanbevolen hebben.

([84]) Men had een eigen hospitaal, ook artsen ter bezoeking van arme kranken en dat reeds meer dan eene eeuw. Den 2 Nov. 1767, verschenen 50 Bastaard Hottentotten in de Vergadering des Kerkeraads om te bedanken voor de verpleging hun gedaan. Loffelijk heeft de Kerkeraad in de jaren 1713, en vooral 1755 en 1767 zich gekweten in de verpleging der armen, die door de kinderziekte werden aangetast. Er was behoorlijk gezorgd voor voedsel, oppassing en geneeskundige hulp. In 1755 wordt de ijver geprezen van den Chirurgijn WIJDENAAR, en in 1767 van den Chirurgijn DOMUS—die met geschenken uit de Diakonies kas werden vereerd.

([85]) Jaarlijks werden en worden, tot heden aanzienlijke geldsommen daartoe besteed, en somwijlen, zoo als in 1834, bedroeg het onderhoud der armen, ƒ44,645. Nu en dan werden aan behoeftige huisgezinnen geschonken geldsommen van Rds. 50 tot 800 en meer op eens—om ze te hulp te komen, en wel in de jaren 1758, 1787, 1788, 1789.

([86]) Men leest hoe geld werd uitgereikt aan eenige landslieden, die een misoogst hebben gehad om niet alles kwijt te worden. Verarmde vreemdelingen werden ondersteund met rijke giften, zoo als er voorbeelden zijn 1773—1794.

([87]) De Kerk had vroeger scholen voor verarmde kinderen.

([88]) 5 Dec. 1763, *f* 2000 Caroli aan de Kerk van *Gulick*. 1 Maart 1765, *Wetzlar*, *f* 300 Carol. In 1710 en 1717, in 1722 en 1756, heeft zij dat gedaan, aan *Stellenbosch*; in 1717 aan *Drakenstein*; in 1757—1765 aan *Waveren*; 1757—1760 aan *Zwartland*; 1799 aan *Swellendam*.

([89]) Zij deed dat aan de Anglikaansche Kerk sedert de Kolonie aan de Engelsche kroon kwam tot December 1834.

([90]) De Heer Nicolaas Dessin had in het jaar 1761 zijne boeken en schilderijen enz. vermaakt aan de Kerk, en daartoe werd boven 's Kosters woning eene zaal opzettelijk voor een Bibliotheek gebouwd, en van tijd tot tijd werd die boekerij vermeerderd. In het jaar 1818, stelde het Gouvernement eene Commissie aan, door wie die boekerij, onder protest van den Kerkeraad, van die plaats werd weggenomen, in een ander lokaal geplaatst, en onttrokken aan het oppertoezigt van den Kerkeraad. Ds. C. Fleck vooral heeft zich zeer sterk verzet tegens de pogingen, toen in het werk gesteld, tegens het ontnemen dier Boekerij. Daarover beklaagde zich de Kerkeraad bij Commissarissen van Onderzoek in 1823, aan wie afschrift van de in 1818 en 1819 plaats gehad hebbende onderhandelingen met die Commissie en den Kerkeraad werd toegezonden. In 1828 veranderde Sir Richard Bourke het beheer en het personeel van de Commissie der Publieke Bibliotheek, en bij Ordonnantie van 3 Feb. 1830, is het beheer der Dessiniaansche (den naam daaraan gegeven) Bibliotheek, weder gebragt onder het beheer van den Kerkeraad der Gereformeerde Kerk, of eene Commissie door denzelven te benoemen.*

([91]) Voor deze Kerk, in het jaar 1770 geschonken, door den Hr. Mijndert Cruijwagen, en in het jaar 1847 voor de Nieuwe Kerk door den Eerw. Jacob Verhaag.

De gaslampen door bijdragen van gemeente-leden in 1849.

([92]) Orgel door den broeder Jan Hoets in 1826 geschonken, kostende ongeveer *f* 80,000. Het zilveren doopbekken, met koperen standaard, in Julij 1752 geschonken door Mev. Ten Damme. In 1850, het zilveren doopbekken

* De Onderhandeling tusschen de Commissie en den Kerkeraad is waardig gelezen te worden.

voor de Nieuwe Kerk door den Broeder ADAM CARSTENS. Voor de Nieuwe Kerk verder, twee zilveren bekers, door de gezusters DE LETTRE; twee door den broeder Diaken B. DANEEL; een zilveren schotel door den broeder Ouderling PAUL ROUX, en een door de broeders M. C. Vos en ABR. BRINK.

Horologie, geschonken door Mev. de Wed. SWELLENGREBEL, 4 Jan. 1762, en in de Nieuwe Kerk in 1848, door eene zuster, die haar naam niet wil genoemd hebben.

Een Orgel voor de Nieuwe Kerk door den Broeder GERH. MECHAU.

(93) Naar deze Kolonie werden vroeger veroordeelde misdadigers, uit *Java, Ceylon, enz.*, gezonden, die alhier hun straf moesten ondergaan. Zoo lezen wij in de besluiten van Gouverneur en Raden van den 20 Febrnarij 1710 de namen van misdadigers en bannelingen, die zelfs in de eerste eeuw der grondlegging reeds hier aan de gemeene werken hebben gearbeid, en toen werden gepardonneerd. In No. 47, 48, 49, 50, 66, 67, 69 der ingekomen brieven van het jaar 1701, lezen wij van Indianen, die, sommigen voor 25, anderen voor een minder getal jaren, eenigen zelfs voor levenslang, gevonnisd waren, "naar de Kaap de Goede Hoop in ketting te worden verzonden, en zonder loon aan 's Compagnies gemene werken te arbeiden" en "vervolgens altijd alhier verbannen te blijven." Ook lezen wij van staatsgevangenen, zelfs in het jaar 1737 en 1749 als van de Pangerang, Diepo-Negoro, Loring Passer, Wargo Digma, Jaty a Dixiata, Soerda Dilrata, enz. enz., die herwaarts waren verbannen. Deze waren meest allen belijders van de Mahomedaansche godsdienst en hebben dezelve ook hier ingevoerd: zij hadden ook invloed bij de Mahomedaansche slaven, die uit de Indien hier werden aangebragt—zoo dat zij, in hunne woningen de godsdienstige voorschriften, waarmede zij uit den Koran waren bekend geworden, uitoefenden.

(94) Misschien werd ook wel door hunne christen eigenaars geene genoegzame zorg gedragen om ze met de Christelijke godsdienst bekend te doen worden, zoodat zij de instellingen van den Koran bleven aankleven, en daar de kinderen der ouderen voorbeeld volgden, zoo heeft deze godsdienstleer alhier vele aanhangers gekregen,—eene Godsdienst-leer, waardoor de zinnelijkheid wordt gestreeld, het verderf van het menschelijk hart aangekweekt, de hoogmoed en trotsche eigengeregtigheid gevoed, en de natuurlijke traagheid tot onderzoek der waarheid gesterkt; daar de vrees in zijnen weg gestoord te zullen worden, menig een, die in de gelegenheid is met de Christelijke Godsdienst bekend te worden, in zijne dwalingen doet volharden. Het is immers niet om het even wat men gelooft "om zalig te worden." De Allerhoogste heeft in den Bijbel den weg des heils aan de menschen bekend gemaakt, en die dezen weg niet bewandelt, kan het Hemelrijk niet beërven.

(95) Zending-wezen.—De werkzaamheden der Broeders KRETZEN en KEET te *Riversdal, Ladysmith* en *Swellendam*, bewijzen de nuttigheid van die bepaling.

(96) De drie leeraars van de Kaapstad, Ds. SERRURIER, FLECK en VAN LIER, rigtten daartoe op de Latijnsche School in 1793, waartoe de ingezetenen veel hebben bijgedragen.

(97) Velen, die als mannen naderhand aanzienlijke betrekkingen hebben bekleed en nog bekleeden, hebben in dat Instituut hunne opleiding genoten. Twee hunner die als Leeraars der Kerk nog dienen, ontvingen daarin het eerste onderwijs in de Latijnsche en Grieksche talen.

(98) Toen, na het vertrek van Dr. TURR, Ds. BERRANGÉ alhier aankwam om die betrekking te vervullen, werd dezelve door den Gouverneur SOMERSET opgedragen aan den Eng. Predikant HOUGH, en geraakte het geheel buiten opzigt der School-commissie.

(99) Het Fonds van de Latijnsche School is aan het Z. A. Athenæum overgemaakt—dat door de Ingezetenen in het jaar 1829 tot stand werd gebragt. Daarin zijn velen, die nu de Geneeskunde beoefenen en het Leeraarambt bekleeden, onderwezen geworden.

(100) Opgewekt door haren Voorganger, Ds. G. W. A. VAN DER LINGEN, heeft die gemeente in het voorleden jaar £1,100 voor het fonds der Theologische Kweekschool opgebragt— het tot stand brengen is door de Sijnode van 1847 opgedragen aan de Sijnodale Commissie, welke Commissie in hare Vergadering van 1850 een plan heeft ontworpen, en aan de gemeenten bekend gemaakt. Men leze het plan in de Kerkbode No. 45, 1850.

(101) In 1715 bedroeg het getal ledematen in de drie gemeenten niet meer dan 400. De aanwas door belijdenis is thans *jaarlijks* meer dan 1500.

(102) In de Nederlandsche Kerk bestaan bepalingen, van welke men zich kan bedienen om tot de predikdienst te worden toegelaten, het zij bij de Gereformeerden of Lutherschen, doch die kan dan alleen buiten 's lands worden uitgeoefend; wil men die betrekking in de Nederlanden vervullen, is men verpligt aan eenige meer Examina zich te onderwerpen. Daar bij de bepalingen, voor de opterigten Theologische Kweekschool gemaakt, die Examina van gelijken aard zullen zijn, als welke bij de Provinciale Kerkbesturen worden gevorderd, zal er bij de MOEDER KERK gewis geen bezwaard bestaan, om de Leeraars der Zuid-Afrikaansche Kerk, ALHIER TOEGELATEN, te erkennen, als met hare zonen op gelijken voet staande, hetgeen zij nu niet doet.

Gedrukt by Van de Sandt de Villiers & Tier, Kasteelstraat.

HET ZENDINGWERK

DER

Nederduitsche Gereformeerde Kerk

IN

ZUID AFRIKA.

EEN BEKNOPT OVERZICHT VAN HETGEEN ER DOOR DE NED. GEREF. KERK IN DE KAAPKOLONIE GEDAAN WORDT TOT EVANGELISATIE DER HEIDENEN BINNEN EN BUITEN DE GRENZEN DER KOLONIE.

(Gratis toegezonden aan de Inteekenaren op het Boek van den Eerw. Heer S. Hofmeyr.

KAAPSTAD:

TOWNSHEND EN ZOON, DRUKKERS, LOOPSTRAAT.

1890.

INHOUD.

DE BINNENLANDSCHE ZENDING.

BERIGT

AANGAANDE HET ZENDING WERK DER

NED. GER. KERK

DER

KAAP KOLONIE.

De Nederduitsche Gereformeerde Kerk in Zuid Afrika verdeelt haar Zending-werk in twee afdeelingen. Zij heeft eene Buitenlandsche en eene Binnenlandsche Zending. Deze beide afdeelingen worden door twee Afzonderlijke Commissiën, door de Synode benoemd, behartigd. De Buitenlandsche Commissie arbeidt aan heidenen buiten de grenzen onzer Kolonie. Zij ontvangt voor het salarieeren harer zendelingen, en voor andere uitgaven aan haar werk verbonden, van iedere gemeente onzer Kerk eene jaarlijksche collecte; van vrienden der Zending vrijwillige bijdragen, en uit sommige gemeenten de opbrengst van Bazaars, Biduur-collecten en gelden op andere wijzen voor dat doel bijeen verzameld. Nu en dan wordt hare kas ook gesterkt door een legaat uit de nalatenschap van een overleden Zendingvriend. De Binnenlandsche Commissie stelt zich ten doel de bearbeiding van "verachterde en van Kerkelijke voorrechten verstoken geloofsgenooten" en van kleurlingen (bruine menschen) binnen de perken onzer Kerk. Hare bronnen van inkomsten zijn dezelfde als die van de Buitenlandsche Commissie. Ook voor hare uitgaven wordt er jaarlijks in iedere gemeente onzer Kerk, "tijdens of zoo nabij mogelijk het Paasch-Avondmaal eene collecte gehouden. Zending-vrienden zenden haar van tijd tot tijd vrijwillige bijdragen; sommige gemeenten storten nu en dan de opbrengst van een Bazaar of penningen door collectanten bijeengezameld in hare kas, en ook zij verneemt soms de aangename tijding, dat een dienstknecht of dienstmaagd des Heeren, bij zijn of haar heengaan naar den hemel, haar eene kleine erfenis nagelaten heeft.

De Commissie werkt op sommige plaatsen *onmiddelijk*, door een gedeelte van het salaris des zendelings te betalen, en toe-

zicht over zijn werk te houden. Op andere plaatsen werkt zij *middelijk*, door het zendingwerk van den plaatselijken Kerkeraad te ondersteunen.

De Binnenlandsche Zending wordt bovendien op voorbeeldige wijze door leeraren en Kerkeraden op vele plaatsen, waar de Commissie wegens gebrek aan fondsen geene ondersteuning verleenen kan, behartigd. Onze Kerkelijke Almanak zegt op pag. 23 met het oog hierop:—"Op sommige plaatsen hebben de Leeraren, met behulp van Kerkeraadsleden en andere Godvruchtige leden der Kerk, gemeenten uit de kleurlingen in hunne omgeving gesticht. In eenige gevallen worden die gemeenten door geordende zendelingen onzer Kerk bearbeid, zoo als te Malmesbury en te Murraysburg; doch waar men geene fondsen genoeg heeft om een Zendeling te salarieeren, of waar de gemeente te klein is, wordt het werk door den plaatselijken leeraar gedaan, en in den regel geniet hij hierin de medewerking van een ouderling en andere Godvruchtige leden der gemeente."

Er wordt ook in iederen Ring, bij elke Ringsvergadering een Zending-Inspector benoemd. Aan dezen Inspector is het opgedragen, in de onderscheidene gemeenten van zijn Ringsressort "de belangen der Zending te behartigen, de belangstelling daarin op te wekken en bijdragen daartoe te verzamelen." Het wordt van hem verwacht, dat hij in iedere gemeente pogingen aanwenden zal om een Hulp-Zending Genootschap te stichten, dat hij persoonlijk het Zendingwerk inspecteeren zal, en in overleg met de Zending-Commissie stappen nemen zal, om waar zich eene gelegenheid voordoet een arbeider in het Zending-veld te krijgen. Hij moet ook jaarlijks bij den Ring verslag doen van zijne verrichtingen. Ware het niet, dat onze Zending-Inspectoren meestal hunne handen vol hebben met werk in hunne eigene gemeenten, dan zouden zij verbazend veel voor de Zending kunnen doen. Als zij met nauwgezetheid en ijver de bevelen hun door de Synode in Art. 207 onzer Kerkelijke Wetten gegeven, konden uitvoeren, zij zouden onder Gods zegen groote verbeteringen op het gebied der Binnenlandsche Zending kunnen aanbrengen. Nu, helaas! kunnen zij weinig van het voorgeschreven werk doen.

DE OPLEIDING ONZER ZENDELINGEN.

Jongelieden, die niet den status van Candidaat tot den Heiligen Dienst verkregen hebben, en toch begeeren zich aan het Zendingwerk te wijden, hebben de gelegenheid om het Godsdienst Onderwijzers Examen af te leggen, bij eene Commissie

daartoe door de Synode benoemd. Dat examen wordt afgenomen in de volgende vakken :—

De Nederduitsche en Engelsche Talen.
De Cijferkunde.
De Aardrijkskunde.
De Algemeene Geschiedenis.
De Theorie van Schoolbestuur.
De Gewijde Geschiedenis.
De Inhoud der Bijbelboeken.
De Christelijke Geloofs en Zedeleer.
De Kerkelijke Geschiedenis.
De Uitlegkunde.
De Pastoraal.
De Geschiedenis der Christelijke Zending.
De Predikkunde.

Iemand die dit examen gedaan heeft, en daarna twee jaren als Godsdienst Onderwijzer gearbeid heeft en bewijs leveren kan van eene roeping tot een bepaalden werkkring onder de heidenen, door eene der Zending-Commissien of door een ander Kerk of Zending-Genootschap, wordt tot de bediening der Sacramenten geordend.

Gedurende de laatste jaren hebben verscheidene jongemannen zich voor bovengenoemd examen voorbereid in de

OPLEIDINGSCHOOL TE WELLINGTON.

Deze school werd door Ds. A. Murray, den plaatselijken leeraar, opgericht ter opleiding van jongelieden, die in den wijngaard des Heeren als onderwijzers of zendelingen arbeiden willen. Om de kosten goed te maken werd de Inrichting verbonden aan een "Boarding House" in verband met de publieke school. De Wel-Eerw. heer George Ferguson, daartoe van Amerika ontboden, staat sedert 1877 aan het hoofd van deze Inrichting. Hij onderwijst diegenen, die het Godsdienst Onderwijzers Examen willen doen, in de bovengenoemde vakken, uitgenomen het Hollandsch, de predikkunde en de exegese van het Oude Testament, welke vakken door den Eerw. heer J. C. Pauw onderwezen worden. Achttien jonge mannen hebben van tijd tot tijd het examen afgelegd. Een van dezen is gestorven, 16 arbeiden in de kolonie, den Vrijstaat en de Transvaal, en één, de heer J. C. Vlok, is onlangs naar Nijassaland gegaan om daar te arbeiden. In 1882 liet Ds. Murray een kostbaar en doelmatig gebouw voor deze Inrichting optrekken. In dit gebouw is er plaats voor 40 kostleerlingen. De Synode van 1880 benoemde eene Commissie om de Opleidingschool te inspecteeren en bij eene volgende zitting te rapporteeren. Die

Commissie bestaat nog. Zij bezoekt nu en dan de school en doet bij elke Synodale vergadering rapport van hare bevindingen.

HARE GESCHIEDENIS.

Toen het schrijver dezes opgedragen werd een bericht over de Binnenlandsche Zending onzer Kerk te schrijven, meende hij, dat het noodzakelijk was, dit bericht met eene korte geschiedenis te beginnen. Daar hij zelf de geschiedenis niet kende en den tijd niet had om de noodige informatie in te winnen, vroeg hij Ds. J. H. Neethling, den Leeraar van Stellenbosch, eene korte schets van het ontstaan en de geschiedenis der Binnenlandsche Zending te schrijven. Daar Ds. Neethling ruim 30 jaren Secretaris en Penningmeester der Zending-Commissie is geweest, en bekend is als een der warmste en ijverigste Zendingvrienden in ons land, kon men wel niet gemakkelijk iemand vinden, die beter in staat zou zijn in korte bewoordingen zulk eene schets te schrijven.

Wij laten hier volgen wat Ds. Neethling schrijft :—

"DE BINNENLANDSCHE ZENDING."

Die schoone, edele christenplicht, die in dit woord wordt erkend en betracht, is der geliefde Kerk, tot welke wij behooren, reeds van voor jaren geen vreemde geweest. Ik heb hooren beweren, dat de geest der Binnenlandsche Zending eigenlijk ontwaakt is, met den schok der aardbeving in 1808, en zou wel wenschen hieromtrent zekerheid te hebben.

Van de Kaapstad sloeg hij over naar Stellenbosch, de Paarl, Worcester, Tulbagh, Swellendam, Graaff-Reinet. Ter dezer plaatsen en mogelijk een paar anderen, *i.e.*, tot nagenoeg al de oudste dorpen, en werd er op ze allen met meerder of minder zegen, nergens zonder zegen, zooverre mij bekend is, gearbeid. Toen ik mijn bewustzijn kreeg, hoorde ik vragen daaromtrent doen, en, doch meestal in den geest der eeuw, den geest, die van de Revolutie in Frankrijk, veel had overgenomen, beantwoorden. De beteren zeiden, geen zwart mensch moet geleerd worden—althans niet lezen en schrijven: overgenoeg dat hij uit den Bijbel leerde. Doch niemand hield toen vol, dien ik mij herinner, dat een slaaf niet moest geleerd worden. Dat was ongeveer het jaar 1836. Toen ontmoette ik soms Zendelingen en ik had mijn tienjarige gedachten aangaande hen—soms liefelijk, soms minder. Te Stellenbosch waren er destijds niet alleen Zendelingen, maar Zending-vrienden en vriendinnen. Voor in de rei stonden Mej. Kuiper, geb. Albertijn, Abraham de Villiers en een tal anderen, mij minder bekend of reeds vergeten

Maar niet in dezen of dergelijken kring slechts openbaarde zich hier en elders de Zendinggeest. Neen, er waren steeds onder onze voorvaderen mannen, wier hart van liefde brandde jegens den blanken broeder, die verwaarloosd en verzonken leefde, jegens den zwarten of geelen broeder, die den Heiland niet kende.

Ik denk het is van een Bezuidenhout dat mij verhaald is, dat hij "opgekommandeerd" in de streken, waar nu de gemeente Fraserburg ligt, het gedurig als zijne meening uitsprak, dat het onnoodig was, dat men een Bosjesman dood schoot. Van den Kommandant kreeg hij verlof om het te pogen of te wagen—hij ging en bragt de twee Bosjosmannen—Kapiteins of Koningen naar het kamp en bewerkte dat er een vrede werd gesloten. Het Gouvernement gaf hem eene plaats tusschen de boeren en Bosjesmannen, en het gelukte dien edelen, vromen man eenen vrede te bewaren, langer en meer volkomen dan men het anders zag. Ook in de stilte openbaarde zich de Geest der Binnenlandsche Zending. Te Elandskloof wilde eene 80 jarige Hottentottin mij zien. Zij was kindsch, en het was een klein bundeltje dat er lag. Toen ik haar mijn familienaam noemde, werd zij wakker, Maar toen ik van den Heerlijken Naam, die boven alle namen is, noemde, zat zij over eind, sprak in goed Hollandsch van Hem en hare liefde tot Hem en zeide—zij was bij mijne grootouders groot geworden, die hadden Hem haar leeren kennen. En zij zijn stille menschen geweest. Naar den aard der zaak moet hiervan meer zijn geweest dan men zich gewoonlijk voorstelt. Maar dit is misschien niet wat gij van mij verwacht. Gij vraagt naar de Binnenlandsche Zending onzer Kerk. Hierop ga ik u nu eenig antwoord geven.

Toen ik mijne oogen opendeed als Predikant—bij name in de eerste Synode door mij bijgewoond, die van 1852, vernam ik van de Zending, en deze was alleen Binnenlandsch, maar wat ik daarvan had vernomen bevredigde mij zoo min, dat ik herhaald tusschen die en de volgende, mijne gedachten trachtte op papier te zetten of liever mijn gevoel uittespreken—mijn gevoel en onvoldaanheid. Maar ik zag de Zending aan in dien tijd, als de man, die de menschen voor boomen aanzag. De Zending-Commissie was zamengesteld uit mannen als de beide Doctors Faure, Van der Lingen, Robertson, Dr. Heyns en anderen, voor wie ik te veel eerbied had, dat ik iets zou afkeuren, dat zij deden. De Commissie was groot: zeven leden (als ik mij niet bedrieg) :—o.a. Ds. van der Lingen en Dr. Heyns, Dr. A. Faure en Dr. Robertson. In 1857 was er gewerkt te George, Swellendam, Beaufort West, Wijnberg en nog eenige plaatsen. Het rapport der Commissie was bemoedigend, en er was £317 16s. 0½d.

aan saldo in handen. Ter deze Synode werd op wondervolle wijs eene nieuwe Commissie uit Di. P. K. Albertijn, Andrew Murray, Nicolaas J. Hofmeyr en J. H. Neethling aangesteld. Onze standplaatsen waren: Caledon, Bloemfontein, Calvinia en Prins Albert. Binnen niet veel meer dan een jaar, bragt ons de goede hand des Heeren digt bij elkander. Ds. Hofmeyr was Professor geworden en ik kort daarna predikant te Stellenbosch, Ds. A. Murray predikant te Worcester. Wij konden elkander aan onze woonplaatsen van tijd tot tijd zien of op centrale plaatsen. De twee die hier wonen herinneren zich de zalige ure, die zij elken Maandag morgen biddend voor de Zending in mijne studeerkamer doorbragten.

Spoedig breidde zich de Zending—de Binnenlandsche uit. Spoedig vinden wij staan op de lijst: als centrums van werk:—Wijnberg, George, Swellendam, Middelburg, Zoar, Franschhoek, Prins Albert, Montagu.

Elandskloof was gekocht en tot statie gesticht—ginds in de bergen tusschen Bokkenveld en Clanwilliam. De Commissie arbeidde ook door colportage, en rondreizende Evangelisten. Zij tastte zeker beide in mannen en in plaatsen mis, maar haar werk bleef niet ongezegend, en de getuigenissen daarvan waren velen. Zij kon het echter niet verhelen, dat de Binnenlandsche Zending niet zoo populair was als de Buitenlandsche, die haar mede toevertrouwd was. Dit bleek onder anderen ook aan de bijdragen. De Commissie moest in sommige opzichten stroom op arbeiden. Maar het was duidelijk dat de Zending, die beoogde de kennis des Heeren te brengen tot de onder ons wonende kleurlingen en verwaarloosde stamgenooten, eene plaats in de conscientien en harten had ingenomen, die door geen onbillijke kritiek, door geen kil van verre staan, door niets haar kon worden ontnomen. En deze was de Binnenlandsche Zending. Zij is de zuster der Buitenlandsche. Zij bemint hare zuster. Hoe meer men haar sterkt, hoe meer zij hare zuster steunt. Zij leve, zij bloeie, in de hand der tegenwoordige Commissie, meer dan ooit, is de bede van

Uwen Broeder,

J. H. N."

Van tijd tot tijd hebben ook: Di. W. Murray, P. J. G. de Vos (nu Theol. Professor), C. F. J. Muller, en E. Z. J. De Beer, als leden der Binnenlandsche Zending-Commissie dien tak der Zending belangrijke diensten bewezen. Op de Synode van 1886 werd de tegenwoordige Commissie benoemd. Zij bestaat uit Di. W. Murray, H. C. de Wet, J. C. Trüter, en D. S. Botha.

Dat de Binnenlandsche Zending minder populair is geweest dan de Buitenlandsche, zoo als Ds. Neethling aanmerkt, blijkt ook daaruit, dat de Binnenlandsche-Commissie tijdens de zitting der Synode van 1886 de som van £1,425 aan de kas der Buitenlandsche Zending schuldig was. Terwijl dus de Buitenlandsche-Commissie meer bijdragen ontving dan zij dadelijk gebruiken kon, waren de inkomsten der Binnenlandsche niet genoeg om hare gewone uitgaven te bestrijden. De Binnenlandsche Commissie was genoodzaakt uit de kas der Buitenlandsche Zending te leenen, als zij niet werk, reeds door haar begonnen, in den steek wilde laten. Geen wonder dat het zoo is! Het ligt in den aard van den mensch om met het meer romantische meê te loopen. Een hoog-geachte Broeder in de Bediening, die de Binnenlandsche Zending lief heeft, schreef ons onlangs: "Er is iets romantisch in de Buitenlandsche Zending, echt prosaisch is de Bekeering van den beschonken Hottentot op onze straten. Wie zou dan niet liever met het romantische en poëtische willen meê-doen? Mij is al onze Zendings-ijver van weinig waarde, zoolang er niet meer aan onze Binnenlandsche Zending gedaan wordt."

De Synode heeft echter tijdens hare laatste zitting eene Commissie bestaande uit Di. J. H. Neethling, H. C. de Wet, J. C. Truter, A. J. L. Hofmeyr, J. A. F. de Villiers, J. Hauman en D. S, Botha, benoemd om in de onderscheidene gemeenten onzer Kerk geld te collecteeren tot delging van bovengenoemd "te kort." Het werk dier Commissie is nog niet afgedaan, maar wij hebben reden om te gelooven, dat zij bij de aanstaande Synodale Vergadering zal kunnen rapporteeren, dat de schuld, die jaren lang de Binnenlandsche Zending gedrukt heeft, afbetaald is.

VIER KLASSEN VAN WERKKRINGEN.

De Binnenlandsche Zending wordt in de onderscheidene gemeenten op verschillende wijzen behartigd. Wij kunnen die van elkander verschillende werkzaamheden in vier klassen verdeelen. Tot de eerste klasse behooren die Zending-gemeenten, die rechtstreeks onder toezicht der Binnenlandsche Zending Commissie staan. De tweede klasse bestaat uit gemeenten, welke onder een plaatselijk bestuur staan, maar toch ondersteuning uit de Zending-kas genieten.

Onder de derde klasse tellen wij die gemeenten, welke door een plaatselijk bestuur geregeld worden, en geene ondersteuning van de Zending-Commissie ontvangen. De vierde klasse bestaat

uit werkkringen op plaatsen, waar men nog geene gemeente uit de kleurlingen gesticht heeft, omdat het aantal te klein is, of omdat de kleurlingen als leden der andere gemeenten bearbeid worden.

I.

Gemeenten die onder toezicht der Binnenlandsche Zending-Commissie staan.

Wij zullen dezen noemen in de volgorde, waarin zij in onzen Kerkelijken Almanak voorkomen :—

GEORGE.

Hier arbeidt de Eerw. heer J. Kretzen, de oudste Zendeling van onze Kerk, aan eene gemeente, die 550 leden en 1,000 zielen telt. Gedurende den tijd van bijna een-en-dertig jaren heeft hij met onvermoeiden ijver als herder dezer kudde hare belangen behartigd. In het jaar 1848 zond de Zending-Commissie hem naar Groot Zwartberg (het tegenwoorde Ladismith) om als rondreizende Zendeling aan de blanke bevolking het Evangelie te verkondigen en de jongelieden te catechiseren. Nadat hij hiermede 7 jaren lang bezig is geweest, werd hij door dezelfde Commissie in 1854 naar George verplaatst om aldaar op dezelfde wijze werkzaam te zijn. Er bestond toen te George eene kleine Zending-gemeente van het Londensch Zending Genootschap. Deze kleine gemeente, die slechts 31 leden telde, verzocht op den 25sten Juni, 1856, de Zending-Commissie om haar tot eene Zending-gemeente der Ned. Geref. Kerk op te nemen en den Eerw. heer Kretzen als haren leeraar te benoemen. De Commissie hiertoe van de Synode volmacht verkregen hebbende, gaf gevolg aan dat verzoek, en stelde in 1858 broeder Kretzen als leeraar dier gemeente voor. Hij kreeg toen slechts 16 leden, daar sommigen weggetrokken en anderen gestorven waren. Spoedig echter, breidde het werk zich onder de gezegende hand des Heeren uit. Eerst moest hij in het kerkgebouw school houden, maar later kreeg hij van de weduwe Dawson voor zijne gemeente een ruim schoolgebouw ten geschenke. Uit Genadendal kreeg hij een onderwijzer, die hem in zijn moeilijk werk helpen kon. Hij zag in, dat hij aan zijn doel niet beantwoorden zou, als hij de kleurlingen, die op de omliggende boerenplaatsen woonden, niet onder bearbeiding kreeg, en dat hij niet veel vrucht op zijn arbeid verwachten kon, als hij geene scholen stichtte, waarin de menschen leeren konden om Gods Woord te lezen. Daarom ontzag hij geene moeite en geene opoffering om de menschen op de plaatsen

onder bearbeiding te krijgen. Het gelukte hem dan ook, niettegenstaande de vele moeilijkheden, die hem in den weg stonden, drie zoodanige scholen tot stand te brengen. Hijzelf schrijft hieromtrent als volgt: " Door vele gebeden tot den Heere Jezus, is het mij gelukt in het jaar 1857 op de plaats van den Heer N. Theunissen, Botteliers kop genoemd, en 4 uren van hier gelegen, een school met 30 leerlingen te beginnen; en in het jaar 1858 op de plaats Jonkershoek van den Heer N. Meyer een tweede met 20 leerlingen. In het jaar 1864 begon ik met eene school te Hemelrood (thans Herbertsdale) 10 uren van hier met 30 kinderen. De buitenscholen te Botteliers kop en Jonkershoek bezocht ik iedere maand, maar Herbertsdale alle twee maanden. Herbertsdale heb ik in het jaar 1868 tot mijn spijt aan het Berlijnsch Zending Genootschap met schoolgebouw en 95 leden overgegeven. Omdat ik geene geldelijke ondersteuning had, was ik daartoe genoodzaakt. In het jaar 1869 moest door de verkooping van grond de school te Botteliers kop opgebroken worden, maar de lieve Heer had eene goede voorzorg gemaakt: Er werd mij een gedeelte van eene boerenplaats, waarop een groot huis stond, te koop aangeboden. Ik kocht het tot school en kerk in. De Heere had voorzien. Het is thans de Buitenstatie Freimersheim."

Broeder Kretzen heeft sedert 1859 tot aan het einde van 1888, 721 personen tot leden der gemeente aangenomen. Van dit aantal zijn ruim tweederden eerst bij hunne aanneming gedoopt. Het grootste deel der leden van de gemeente wonen op de buitenplaatsen onder de boeren verstrooid, en toch heeft een wakkere man als Broeder Kretzen ze onder bearbeiding kunnen krijgen.

Hij arbeidt nu nog met onvermoeiden ijver op de volgende middenpunten :—

1. George. Hier predikt hij, als hij niet op eene buitenstatie is, 'Zondags twee malen. Donderdag avond houdt hij eene Godsdienstoefening. Zondag namiddag bezoekt hij de gevangenis, en eenmaal in de maand leidt hij het maandelijksch bidnur. Elken Woensdag avond komen eenige leden der gemeente bijeen tot het gemeenschappelijk gebed. In de Zondagschool, waarin hij door eenige onderwijzers en onderwijzeressen geholpen wordt, zijn er ruim 50 leerlingen. De dagschool wordt door 103 kinderen bezocht, die benevens lezen en schrijven ook Bijbelsche geschiedenis en het kort begrip leeren.

2. Watsonsdorp.—Omtrent een kwartier van het dorp gelegen. De dagschool aan deze plaats telt 95 leerlingen; de Zondagschool 60.

3. Geelhoutboom.—Hier bezoeken 40 kinderen de dagschool en 30 de Zondagschool. Verscheidene arme blanke kinderen bezoeken ook deze scholen.

4. Freimersheim.—Deze statie ligt in de gemeente Mosselbaai. Het aantal scholieren in de dagschool is 60 en in de Zondagschool 30; 8 der leerlingen hebben in het vorige jaar "Standaard 4" gepasseerd.

5. Ezeljacht.—26 kinderen worden hier onderwezen in dag en Zondagschool. Wij vinden dus dat 224 kinderen in deze Zendinggemeente in de dagschool en 196 in de Zondagschool bearbeid worden. Omtrent werk door Kerkeraadsleden gedaan schrijft Br. Kretzen: "In mijn Kerkeraad zijn mannen, ouderlingen en diakenen, die in de Kerk, wanneer ik afwezig ben, goed een predikatie kunnen voorlezen, en die ik goed in de buitenwijken als Evangelisten kan gebruiken. Van deze broeders gaan beurtelings een, een of twee maal per maand in Outeniqualand op twee of drie plaatsen, waar lieden des Zondags bij elkander komen, om uit den Bijbel voor te lezen, zamenspraak te houden en te bidden. Van Groot-Brakrivier gaat een diaken eenmaal in de maand naar Bottelierskop en een gaat van Freimersheim naar Leeuwenkloof om op de bovengenoemde wijze te arbeiden. De vaste eigendommen dezer gemeente zijn:—

Te George: 1. Het Zendelings Huis; 2. Het Kerkgebouw; 3. Het Schoolgebouw.

Te Blanco: 14 morgen grond door kleurlingen bewoond.

Te Freimersheim: Een Kerkgebouw; een Buitengebouw; een Onderwijzers woning, en 40 morgen grond. Op het eigendom te Freimersheim rust nog een schuld van £200.

De Commissie draagt jaarlijks £125 bij tot ondersteuning van dit werk.

WELLINGTON.

Hier is eene groote en zeer bloeiende gemeente onder de bearbeiding van den Eerw. heer J. C. Pauw. Deze gemeente werd meer dan 50 jaren geleden door den Eerw. heer Bisseux gesticht en tot in 1878 bearbeid. De godvruchtige leden van de Ned. Geref. Gemeente te Wellington hebben den Eerw. heer Bisseux, ofschoon hij niet tot onze kerk behoorde, op velerlei wijzen de handen gesterkt. In het jaar 1878 nam de Binnenlandsche Zending-Commissie die gemeente van het Parijsche Genootschap over, en in het begin van 1879 benoemde zij den Eerw. heer Pauw tot haren herder en leeraar. De gemeente telt ruim 700 leden en 2,000 zielen. Br. Pauw heeft, benevens het werk op het dorp, ook twee buitenstaties, waar hij arbeidt.

Het Dorp.—Alhier wordt er elken Zondag 3 maal gepreekt. Iederen Maandag avond leidt Br. Pauw een gemeente biduur, en 's Donderdags avonds houdt hij eene Bijbellezing. Deze Bijbellezing is velen tot zegen. Mej. Pauw houdt elken Dinsdag middag met de vrouwen der gemeente een Bidstond. Aan het hoofd van de dagschool alhier staat A. J. Ruiter, die geholpen wordt door twee assistenten. De school heeft 2 afdeelingen. De hoogere afdeeling wordt door 33 leerlingen bezocht en de lagere door ruim 150. Ruim 350 kinderen bezoeken de verschillende Zondagscholen, die tot deze gemeente behooren. Verscheidene leden der blanke gemeente zijn Br. Pauw in deze Zondagscholen behulpzaam. Br. Pauw houdt hier ook twee catechisatien—een in den avond en een op den dag. De eerste wordt meer door mannelijke, de laatste meer door vrouwelijke personen bezocht. Hier staat een zeer net, sierlijk en doelmatig kerkgebouw, met 800 zitplaatsen, eenige jaren geleden onder het bekwaam bestuur van Br. Pauw gebouwd. Dit gebouw doet de gemeente en vooral haren ondernemenden leeraar eer aan. Er rust nog een schuld van £600 op. Ware het niet dat de drukkende tijden geldschaarschte onder de leden der gemeente veroorzaakten, dan zou die schuld nu stellig veel geringer geweest zijn. De gemeente heeft hier ook een erf met eene gerieflijke Pastorie en een groot schoolgebouw er op. Ook dit erf is eerst sedert de aankomst van Br. Pauw aangekocht. Hier rust nog een schuld van £130 op.

Bovenvallei.—Op een afstand van omtrent vier mijlen van het dorp staat hier, omringd door een aantal fraaie boerenplaatsen, een net kerkgebouw met 350 zitplaatsen benevens een schoolgebouw en eene onderwijzers woning. Deze gebouwen zijn zonder schuld. In dit kerkgebouw wordt er elken Zondag 's voormiddags de gewone godsdienstoefening gehouden en 's namiddags gemeente biduur. Eenige godvreezende lieden, die in de buurt wonen, komen ook eenmaal in de week tot het gemeenschappelijk gebed bijeen. De dagschool, welke alhier door Jan July gehouden wordt, telt 58 leerlingen. Ook hier wordt geregeld Zondagschool gehouden en sacramenten bediend.

Hermon.—Op deze buitenstatie langs den spoorweg eenige mijlen van Wellington gelegen, komt de gemeente 's Zondags geregeld zamen tot onderlinge stichting, Zondagschool en catechisatie. Een Zondag in de maand gaat een Kweekeling van de Opleidings School te Wellington er heen om Godsdienstoefening te houden. En elken laatsten Woensdag der maand gaat Br. Pauw er heen en heeft dan geregeld een opkomst van tusschen 80 of 100 personen. De gemeente heeft zelf in het jaar 1888, toen geld zeer schaarsch was, £285 8s. 8½d. voor hare gewone uitgaven bijeengebracht.

WIJNBERG.

In 1834 werd Dr. P. E. Faure, leeraar van de Ned. Geref• gemeente aan den Wijnberg. Hij trok zich zeer het lot der kleurlingen aan; spoedig werd door zijne gemeente een gebouw opgetrokken, dat tot Dag- en Zondagschool voor de kinderen der kleurlingen dienen kon. Dat gebouw wordt heden nog voor die doeleinden gebruikt. In 1851 stelde Dr. Faure met zijn Kerkeraad den Eerw. heer D. J. H. Ruijtenbeek aan tot onderwijzer dezer Kerkschool, en in 1853 tot Zendeling onder de kleurlingen, die een gedeelte van Dr. Faure's gemeente uitmaakten. Tot in 1881 arbeidde Br. Ruytenbeek onder toezicht van den Kerkeraad; toen echter werd op aansporing van Dr. Faure en zijn Kerkeraad de Zending-gemeente gesticht. 190 leden sloten zich bij die Zending-gemeente aan, maar een klein aantal bleef bij de moeder-gemeente. Op den 20sten Maart van dat jaar werd de gemeente gesticht door Ds. Neethling—secretaris der Zending-Commissie—een Kerkeraad gekozen en Eerw. Ruytenbeek geordend en als leeraar der gemeente bevestigd. De moedergemeente bouwde voor deze dochter een net en geriefelijk Kerkgebouw, dat ruim 400 zitplaatsen bevat, liet het behoorlijk van meubelen voorzien, en transporteerde het op de Binnenlandsche Zending-Commissie voor de Zending gemeente.

De gemeente zelf kocht eene Pastorie, die haar met kosten van transport, reparatiën enz. £900 kostte. Reeds in 1886 betaalde zij dit geheele bedrag af. Zij heeft tevens op hare kosten een harmonium orgel aangekocht, en een Kerkhof omheind en beplant. Toen Eerw. Ruytenbeek in het begin van 1889 op 70 jarigen ouderdom, wegens gebreken des ouderdoms zijn betrekking moest neerleggen, kon hij aan den Eerw. heer B. Pienaar, die zijn opvolger werd, eene gemeente van 380 leden overgeven, met de bovengenoemde vaste eigendommen, en £270 in de kas. Dr. Faure, Eerw. Ruijtenbeek en degenen, die hem geholpen hebben, verdienen eer voor de wijze, waarop zij de belangen van deze Zending-gemeente behartigd hebben. De moedergemeente heeft tot in het vorig jaar nog altijd een aanzienlijk deel van het salaris des leeraars betaald.

Br. B. Pienaar die nu aan het hoofd dezer gemeente staat, houdt benevens twee diensten in de Kerk ook buitendiensten op verschillende plaatsen. Hij heeft onlangs een stuk grond van den Heer van der Poel en echtgenoote, in de richting van Kalkbaai, ten geschenke gekregen voor de gemeente. Daarop is reeds een school-gebouw opgetrokken. De Zondagschool op het dorp is onder leiding van den ouderling Petrus Carolus, die

geholpen wordt door 12 onderwijzers. 130 kinderen wonen deze Zondagschool bij. De wekelijksche bidstonden worden goed bezocht.

GRAAFF-REINET.

De Eerw. heer A. Compaan is leeraar van de Zendinggemeente alhier. Hij ontvangt uit de kas der Binnenlandsche Zending voor het belangrijk werk, dat hij doet, slechts £30 per jaar. Hij zelf geeft het volgend overzicht van de geschiedenis zijner gemeente en van zijne werkzaamheden aldaar:—

"Reeds van het begin dezer eeuw af werd door middel eener avondschool onder de slaven gearbeid. Deze avondschool werd gehouden door leden der Ned. Geref. Kerk in een der kamers van de Pastorie. Later werd tijdens Landdrost Stockenstrom de tegenwoordige Zending Kerk, door de Ned. Geref. gemeente gebouwd op een plek grond in het midden der stad, daartoe door het Gouvernement aan den kerkeraad dier gemeente afgestaan, op wier naam grond en gebouw heden nog staan. De eerste bekeerlingen uit de heidenen werden ook als leden dier gemeente aangenomen. Toen die gemeente daar een Zendeling plaatste, werden de kleurlingen tot eene tak-gemeente georganiseerd.

"Ruim 40 jaren geleden begon het Londensche Zending Genootschap een Zendingwerk te Graaff-Reinett en van toen af kwijnde het Zendingwerk der Ned. Geref. Kerk, omdat bijna al de kleurlingen (ledematen en anderen) tot de Independente gemeente overgingen. Toch zette de Ned. Geref. gemeente, aangevoerd door den Zendingijver van den sedert ontslapen leeraar Ds. A. Murray, sen., haar werk voort en onderhield een Zendeling tot in 1869, toen zij aan gebrek aan fondsen het werk opgaf. De Zendeling die destijds in het werk bezig was, ging echter met zijn werk voort op het Vrijwillig Beginsel, hoewel zijn inkomen geen £100 per jaar bedroeg, en hij dien ten gevolge in schulden raakte, waarom hij in 1876 de gemeente tijdelijk verliet. In het begin van 1881 kwam hij terug en begon het werk op nieuw in de gemeente, die intusschen onder het toezicht van den leeraar der Ned. Geref. Kerk was gebleven. In 1882 trok de Binnenlandsche Zending-Commissie zich het lot der gemeente aan, door haar ondersteuning te schenken en onder haar opzicht te nemen. Van af dat jaar is de gemeente, die in 1881 nog slechts 60 leden telde, werkelijk vooruitgegaan. Tijdens het bezoek van den Wel-Eerw. heer Mountain en Mejuff. Mountain ontstond er eene Evangelische Afschaffingsbeweging, waarvan de vruchten nog zichtbaar zijn. Nu zijn onder de bearbeiding des Zendelings omtrent 900 zielen, waarvan 260 leden der gemeente. Hiervan woont een 100 tal in

het distrikt Camdeboo en op den Sneeuwberg. Allen hebben zich verbonden geen wijn of sterken drank te drinken, en over het algemeen is de wandel der leden onberispelijk. Voor de buitenleden wordt in elk van de twee wijken 3 à 4 maal 's jaars kerk gehouden. Een 50 tal kinderen bezoekt de dagschool en de opkomst in de Zondagschool, die onder de superintendentie van Miss A. Murray, van het Seminarie staat, is bevredigend, hoewel door de armoede der ouders, niet zoo groot als wenschelijk is. Godsdienstoefeningen en biduren worden goed bijgewoond, en er heerscht een Godsdienstige toon in de gemeente. Twee maal in de week bestaat er 's avonds gelegenheid voor onderwijs—letter onderwijs. Bijbelklas en catechisatie worden door den Zendeling en de ouderlingen gehouden. De opkomst is van 30 tot 50; bij de Zondag avond Godsdienst omtrent 150; bij het biduur Maandag avond en de weekdienst op Woensdag avond van 60 tot 70. Het kerk- en schoolgebouw is goed en sterk, doch heeft behoefte aan een ijzeren dak, ook heeft de gemeente groote behoefte aan eene leeraarswoning. De Zendeling heeft behalve zijn gemeentewerk en buitenkerken ook de gevangenis onder zijne geestelijke zorg. Wij hebben nu 17 kandidaten voor den H. Doop, die reeds aangenomen zijn, doch met nachtmaal den H. Doop ontvangen zullen, 8 van Graaff-Reinet, 8 van Sneeuwberg en 1 van Adendorp nabij Graaff-Reinet. De Heere geeft nog steeds vooruitgang in dit gedeelte van zijne duurgekochte kerk; ondersteun het door uwe gebeden."

BEAUFORT WEST.

De Zending-gemeente aan deze plaats wordt bearbeid door den Eerw. heer Paulus Teske. Deze broeder zegt het volgende omtrent de geschiedenis der gemeente:—Ongeveer 50 of 60 jaren geleden heeft de overleden Ds. C. Fraser, de toenmalige leeraar der Ned. Geref. Kerk alhier, reeds aan de kleurlingen gearbeid, een aantal van hen gedoopt en aangenomen. Dat aantal is later zoo toegenomen, dat de blanken bezwaar vonden om hen langer in hunne kerk toe te laten. Ds. Fraser bearbeidde ze toen in een afzonderlijk gebouwtje, waarin zij later door oefenaars en Zendelingen bearbeid werden. De Eerw. heer Neeser werd toen door de destijds bestaande Apostolische Unie, waarvan Ds. Wm. Stegmann het hoofd was, naar Beaufort gezonden, en het grootste gedeelte der kleurlingen scheidden zich toen van de Ned. Geref. Kerk af, ik meen in het jaar 1856. De heer H. Rose, diaken der Ned. Geref. Kerk, gaf toen een stuk grond, en bouwde, door vrienden geholpen, een klein Oefenings-huis er op en transporteerde den grond op deze *Apost. Unie* waarvan hij zelf met Ds. W. Stegmann trustee werd. In het jaar 1859 meen ik, na het vertrek van Eerw.

Meeser, nam de Zending-Commissie onzer kerk deze gemeente andermaal voor de Ned. Geref. Kerk over met een schuld van £200, waarvoor renten tegen 8 percent. per jaar betaald moest worden. In April, 1862, zond de Zending-Commissie mij naar Beaufort en zeide mij dat ik mijn best moest doen om het gebouw door den heer Rose op onze kerk getransporteerd te krijgen, waartoe hij eerst zeer onwillig was. Later besloot hij aan ons verzoek te voldoen op de bepaalde voorwaarde, dat het gebouw op naam van de gekleurde gemeente getransporteerd zou worden, doch dat de Geref. Kerkleer volgens onze belijdenis daarin geleerd zou worden; dat hij en ik trustees worden zouden voor ons leven; en dat ik mijn woord zou geven het nooit te veranderen. Ds. Stegmann gaf zijne toestemming en bedankte als trustee. Het gebouw was klein en in slechten staat. Wij knapten het een weinig op, maar bevonden dat het te klein was voor de gemeente. In 1868 vergrootten wij het gebouw meestal met behulp van de gemeente en een weinig ondersteuning van anderen benevens een gift van den heer F. J. de Villiers van omtrent £90. In April, 1869, openden wij het gebouw met eene nieuwe schuld van £200, zoodat wij toen een schuld hadden van £400. Op den 23sten October, 1869, werd het gebouw geheel verwoest door het breken van den dam. Daar de grond voor eene nieuwe kerk te klein was en met het oog op een nieuwen dam gevaarlijk gelegen was, kochten wij het erf met woonhuis, waar nu de kerk op staat, voor de geringe som van £500. Ik collecteerde in de kolonie, den Vrijstaat en op de Diamantvelden ongeveer £1,300, en wij bouwden met dit geld en de hulp der gemeente de kerk voor ongeveer £1,600. De kerk werd bijna zonder schuld ingewijd. Het woonhuis werd op mijne eigene kosten veranderd en bewoonbaar gemaakt, en na hetzelve eenigen tijd verhuurd te hebben betrok ik het om het te bewonen. Later heeft de Synode van mij geëischt, dat in het transport van dit vaste eigendom de woorden gevoegd zouden worden: *For the coloured congregation of the D. R. Church.* Dit is geschied zoodat alle bezwaren wegvielen en de gebouwen op de Ned. Geref. Kerk getransporteerd zijn. Daar het in dien tijd moeilijk was een verband van £500 op den grond te krijgen besloten wij aan de achterzijde van het erf eenige kamers te bouwen om meer waarde aan het erf te geven, en om dan deze kamers te verhuren, zoo als wij tot hiertoe gedaan hebben.

Daar wij nu nog een schuld van £400 op de weggespoelde kerk hadden, besloten wij uit de gebroken baksteenen een smidswinkel te bouwen, welke wij zeer spoedig verkochten voor £375, zoodat wij ook van deze schuld verlost werden. Er bleef toen een schuld van £500 op de gemeente rusten. In de laatste jaren is het zeer moeilijk geweest de renten op dit kapitaal

te betalen. Ware het niet, dat eenige vrienden der Zending, tot de moeder-gemeente behoorende, op verzoek der Zending-Commissie, mij met het grootste gedeelte der rente geholpen hadden, dan had de Spaarbank welligt de bond opgezegd en de goederen of gebouwen der gemeente laten verkoopen. Door een zeer grooten aandrang in mijn hart om eene collecte-reis te gaan doen aan de Goudvelden, vroeg ik in de maand Februari van dit jaar de H. E. Zending-Commissie toestemming, en na dezelve bekomen te hebben ben ik in het begin van Maart daarheen vertrokken. Ik heb de Goudvelden en ook Bloemfontein bezocht. De Heere heeft boven bidden en denken mijne pogingen bekroond. Ik ben terug gekomen met eene som van £503 14s. De renten en assurantie voor 1889 heb ik door andere middelen bijeen gebracht. De Bond met onkosten nog te samen £517 14s., is nu afbetaald. Er is mij nog £70 à £80 toegezegd. Als de edele gevers mij deze som zenden, zullen wij dezelve besteden aan reparatie van gebouwen. Nadat ik een paar jaren in Beaufort was, werd de behoefte sterk gevoeld—aan een school-gebouw. De blanke gemeente had een erf in vroeger jaren van het Gouvernement gekregen, de helft voor een kostershuis en de andere helft *voor een school voor de Heidenen*. Ik deed aanzoek bij den Kerkeraad om dat halve erf, en het antwoord was, dat het niet meer dan billijk was ons dien grond te geven met de renten van twee jaren, daar men dat erf als tuin verhuurde, en zoo deed de Kerkeraad afstand van dien grond aan de Heidenen, tot welke mijne gemeente vooral als een gereformeerd lichaam behoorde. Er staan nu op dien grond twee degelijke wel ingerichte school gebouwen, door de gemeente zelf gebouwd, met een weinig collecten van anderen. Deze gebouwen zijn wel een £600 waard. De gemeente bezit nu een Kerkgebouw, dat 500 zitplaatsen bevat, eene pastorie, twee schoollokaalen, een aantal huurkamers en een Kerkhof, en dat alles zonder schuld.

De gemeente telt 200 leden, maar meer dan 1,000 menschen komen onder bearbeiding. De catechisatien, twee maal in de week, en ook des Zondags gehouden, worden door 40 leerlingen bezocht. De Zondagschool telt 150 leerlingen, en de dagschool onder leiding van Miss E. de Villiers en Miss Garitz 78. Miss de Villiers heeft gedurende den tijd van 27 jaren met veel ijver en getrouwheid in deze school gearbeid. Zij heeft getracht hare leerlingen naar Jezus te leiden. Wegens ziekelijkheid heeft zij onlangs hare betrekking moeten neerleggen. Br. Teske schrijft omtrent haar: "Nooit kan ik haar vergelden voor alles, waarin zij mij tot steun is geweest, en wat zij met haar onderwijs en ook met haren invloed voor des Heeren zaak heeft gedaan." Er wordt twee maal in de week avondschool ge-

houden, en iederen Zondagmiddag zangschool. Des Zondags middags houdt een der Kerkeraadsleden der Zendinggemeente Godsdienst in de gevangenis. Br. Teske schrijft voorts : "In de laatste jaren is de gemeente zeer gezegend met een geschikten en ontwikkelden Kerkeraad, bestaande uit twee ouderlingen en drie diakenen. De bedestonden worden goed bezocht. Twee biduren worden door mijne vrouw geleid, en behalve ons Zondagsmorgen bidunr komen wij nog 4 avonden in de week tot het gebed samen, wanneer ik ook Bijbellezingen houd. Over het geestelijk leven onder de geloovigen kan ik door Gods genade niet klagen, alhoewel wij andermaal naar een tijd van herleving verlangen, zoo als de Heere ons zoo menig malen in vroeger jaren heeft geschonken. In de jaren van mijn arbeid alhier heb ik vele zegeningen mogen ondervinden in de bekeeringen van zielen, waarvan sommigen reeds de eeuwige rust zijn ingegaan, en anderen nog leven, die door ondervinding eene levende belijdenis afleggen voor hetgeen zij in den Christus bezitten, en wier wandel door Gods genade hunne belijdenis bevestigt. Voorleden jaar hadden wij het verlies van een ouderling, Johannes van Vliet, een Makaties, te betreuren, een man, wiens Godzalige wandel tot een voorbeeld was voor allen ; en die door blanken en gekleurden met een, naar zijn graf gedragen werd. Er is evenwel nog veel te doen. Er zijn velen, die wel de Godsdiensten bijwonen, maar nog geen leden zijn, of die nog onbekeerd zijn. Er zijn anderen, die vroeger eene degelijke belijdenis hebben gedaan, maar die vervallen zijn."

ELANDSKLOOF.

Deze Zendingsstatie ligt in het gebergte tusschen Ceres en Clanwilliam, op een afstand van ongeveer tien uren rijdens van de eerstgenoemde, en acht uren van de laatstgenoemde plaats. In het jaar 1861 verzochten eenige Godvreezende inwoners van het Koude Bokveld de Zending Commissie om hier zending werk te laten doen onder de vele kleurlingen, die in de gebergten woonden, en meestal een roekeloos en onzedelijk leven leidden—dikwijls onder den invloed van honigbier. De Commissie kocht de bovengenoemde plaats en het gelukte haar in 1863, den Eerw. heer A. G. le Roux, die nu nog daar arbeidt, tot zendeling op die statie aan te stellen.

Er staan nu op de statie benevens de woningen der kleurlingen een net Kerkgebouw dat 400 zitplaatsen bevat, een doelmatig schoolgebouw, eene geriefelijke leeraarswoning met eenige buitengebouwen en een kleine watermolen. Er rust nog

eene kleine schuld van £85 op het Kerkgebouw, voor het overige is alles betaald.

De gemeente telt nu 160 leden. Ruim 400 zielen wonen op de statie, en bijna zoo velen, die op de omliggende boerenplaatsen wonen, komen onder bearbeiding.

Br. le Roux houdt geregeld iederen Zondag twee diensten, Maandag avond catechisatie, Dinsdag avond Bijbellezing, Woensdag avond biduur, en Vrijdag avond zang- en avondschool. De Zondagschool voor kinderen wordt door 40 bijgewoond, en die voor volwassenen ook door een aanzienlijk aantal. De dagschool telt 80 leerlingen. De opkomst van de dagschool is soms zeer gering, daar de kinderen uitgaan moeten om te werken. Dit is vooral het geval in den ploeg- en oogsttijd.

Deze statie is ook tot zegen voor de blanke bewoners van die buurt. Verscheidenen van hen wonen de Godsdienstoefeningen van Br. le Roux bij. Hij houdt soms buitendiensten voor hen zoo wel als voor gekleurden, bezoekt hunne kranken en spreekt soms nu en dan een woord op hunne begrafenissen. Sommigen van hunne kinderen bezoeken zijne school en ontvangen van hem Godsdienstonderwijs ter voorbereiding voor de aanneming. Hij heeft in den regel eenige kostleerlingen bij zich aan huis.

Br. le Roux zegt met het oog op zijn zes-en-twintigjarigen arbeid alhier: "Het werk werd niet zonder moeilijkheid begonnen en voortgezet. In het begin waren de menschen hier zeer behoeftig en onhandig, en nu hebben wij bekwame werklieden, die overal gevraagd worden. Wij hadden weinig hulp van andere plaatsen en zelfs voor geregelde bazaars is hier geen kans. Doch de Heere heeft ons geholpen. Hem zij de eer! Wat veel er toe bijgedragen heeft, dat ons werk voorspoedig is geweest, en onze gebouwen ons weinig gekost hebben, is, dat onder Gods bestuur een kleurling uit Wellington, Anthon genaamd, zich alhier heeft neer gezet. Hij is met mij opgegroeid. De gemeente leed een groot verlies toen hij eenige jaren geleden plotseling stierf. Hij was een goede werkman, oefende goeden invloed op de gemeente uit, en was velen op Godsdienstig en maatschappelijk gebied tot zegen. Hoewel zonden in de zwartste kleuren zich soms onder onze menschen openbaren, en er gedurig veel te wenschen overblijft, zoo kan ik toch met dankbaarheid zeggen, dat het werk niet ongezegend was. De Heer heeft ons dikwijls gezegend, soms in kleine opwekkingen, soms in stille bekeeringen, waarvan de vruchten te zien waren. Zijn naam zij geprezen!"

Deze gemeente ontvangt nog jaarlijks £100 uit de zendingskas.

MIDDELBURG.

De Zending gemeente aan deze plaats wordt door den Eerw. heer A. F. Weich bearbeid. Zij telt ongeveer 850 zielen, waarvan 160 leden zijn. Broeder Weich zegt: "Deze zielen wonen verstrooid over eene uitgestrektheid van omtrent 45 mijlen van noord tot zuid en 50 mijlen van oost naar west." Het Evangelie wordt aan degenen, die de kerk op het dorp bereiken kunnen, elken Zondag 's morgens en 's avonds verkondigd, aan anderen brengt de Zendeling van tijd tot tijd de blijde boodschap op de buitenplaatsen. Elken Woensdag avond houdt hij op het dorp eene korte preek of eene Bijbellezing. Twee maal in de week houdt hij catechisatie. Dingsdag avonden voor jongelieden en 's Donderdag avonds voor bejaarden. Een gemeente biduur wordt elken Zondag namiddag gehouden, en eens in de maand ook een bidstond voor de uitbreiding van Gods koningrijk. Mej. Weich houdt Maandag avonden een biduur met de vrouwen. Dit biduur wordt beter bijgewoond dan dat van Zondagmiddags. Aangaande de diensten op de buitenplaatsen zegt broeder Weich: "Deze diensten (een gedeelte van het werk, dat ik als zeer noodzakelijk beschouw) worden wegens omstandigheden, waarover wij niet beschikken kunnen, niet zoo dikwijls gehouden, als wij wel gaarne zouden wenschen. Van harte hopen wij, dat hierin eene verandering ten goede moge komen. Zal er niet een of ander Zending vriend, die dit leest, gevonden worden, die een paar half-versleten tuigen, of een paard, dat door hem maar zelden gebruikt wordt, ten dienste van de Zendinggemeente te Middelburg wil afstaan?" Huisbezoek wordt, voor zoo ver broeder Weich, die zelf aan het hoofd van de dagschool staat, er tijd toe vinden kan, geregeld en met vrucht gedaan.

Omtrent de ZONDAGSCHOOL schrijft Br. Weich: De lessen, die wij in onze Zondagschool gebruiken, zijn de eenvoudige, maar heerlijke lessen van den kinderbijbel. Hoe anderen er ook over denken, wij beschouwen die als de geschiktste voor eene Zondagschool in eene Zending Gemeente. Onze gemiddelde opkomst is 75, waarvan 22 jongens zijn, en de rest meisjes. De jongens zijn verdeeld in twee en de meisjes in vijf klassen. Deze klassen worden gehouden door mijne vrouw en zes leden der Zending gemeente. Ik zelf houd toezicht over de geheele school, en aan het einde ondervraag ik de kinderen over het behandelde."

DE DAGSCHOOL

Wordt door ruim 50 kinderen bezocht. Br. Weich wordt in deze school door twee assistenten geholpen. Hij is ook er in geslaagd op eene buitenplaats eene kleine school tot stand te brengen, waarin een meisje uit zijne gemeente, door hem zelf daartoe opgeleid, onderwijs geeft.

Deze gemeente heeft een ruim kerkgebouw en eene pastorie. Op deze laatste rust er nog eene schuld van £100. Daar de gemeente nog geen school-lokaal heeft, wordt de dagschool in de kerk gehouden.

ZUURBRAAK.

Deze Zendingstatie is gelegen tusschen Swellendam en Heidelberg, aan den voet van de Langebergen en langs de Buffeljachts Rivier. Deze plaats was vroeger een Hottentots kraal, doch werd later door het Gouvernement tot een dorp uitgegeven en aan de bewoners tot eigendom geschonken. Zij is ruim 6,000 morgen groot. Het volk, dat hier woont, stamt af van de Hottentotten en de vroegere slaven. Zij vinden vooral hun bestaan uit tuinen, zaailanden en vee. Sommigen werken ook op de omliggende boeren-plaatsen.

Het Zendingwerk wordt hier verricht sedert het jaar 1811, en is altijd in handen van het Londensche Zending Genootschap geweest tot in het jaar 1875, toen het werk op verzoek der gemeente in de handen der Binnenlandsche Zending-Commissie onzer kerk overging. Onder de Zendelingen van het Londensch Genootschap die hier gearbeid hebben worden genoemd de Eerw. heeren Pacalt, Wimmer en Helm. Sedert de overname door onze Commissie hebben hier gearbeid de B.B. Karremaker, Pauw en Rossouw. De laatstgenoemde is er nog werkzaam. In 1879 kwam de Engelsche Kerk zich hier vestigen, en bearbeidt nu een deel van de inwoners van Zuurbraak. Het getal zielen, dat bij onze kerk gebleven is, is omtrent 500, waarvan 150 lidmaten zijn.

GODSDIENSTOEFENINGEN

worden er vier maal in de week in de kerk gehouden. Des Zondags komen er van 150 tot 300 menschen ter kerk. De sacramenten worden geregeld bediend. De catechisatie-klas en de drie Zondagscholen worden in den regel door een aanzienlijk aantal kinderen bijgewoond. Er wordt ook elke week een biduur met de mannen en ook een met de vrouwen gehouden.

Aan het hoofd van de

DAGSCHOOL

staat de heer Kretzen, met drie assistenten aan zijne zijde. Iets meer dan 100 kinderen bezoeken deze school, waaraan ook eene naaischool voor meisjes verbonden is. Deze school ontvangt uit 's lands kas eene toelaag van £60 per jaar.

Br. Rossouw bezoekt ook soms leden zijner gemeente, die op boerenplaatsen in de rigting van Fort Beaufort wonen. Bij die gelegenheden preekt hij voor hen in boerenwoningen. Aan vaste eigendommen heeft deze gemeente een kerkgebouw, een schoolgebouw, eene pastorie, en eene onderwijzers woning. Deze eigendommen zijn betaald. In verband met het werk te Zuurbraak wordt er ook iets te

BARRYDALE

gedaan. De kleine gemeente alhier telt omtrent 80 zielen, waarvan 30 leden zijn. Zij heeft een klein kerkgebouw, waarop geen schuld is. Eens in de maand gaat Broeder Rossouw daar preeken, voor het overige houdt Ds. Pienaar, de predikant van Barrydale, eens in de week eene Godsdienstoefening met die kleine gemeente. In het kleine kerkgebouw wordt ook dagschool gehouden, welke door 20 leerlingen bezocht wordt.

CERES.

De bloeiende Zendinggemeente aan deze plaats heeft een zielen-tal van ruim 400, waarvan bijna 200 leden zijn. Van dezen nemen 122 deel aan het Avondmaal. De Eerw. heer D. Reinecke arbeidt hier met vrucht sedert 1882. Deze gemeente houdt hare openbare eerediensten in een ruim Kerkgebouw, dat jaren geleden door de Ned. Geref. gemeente van Ceres tot Zending Kerk gebouwd werd. Zij heeft echter ook in 1884 van de Municipaliteit een stuk grond voor een Kerkhof ten geschenke gekregen, en in 1886 een ander stuk van de regering. Op dit laatste stuk staat nu een doelmatig schoolgebouw van 23 x 45 voeten, dat bijna afbetaald is, en het eerste stuk is behoorlijk ommuurd.

Br. Reinecke staat zelf aan het hoofd van de dagschool en wordt door zijne echtgenoote en eene assistente geholpen. Hij heeft op de boeken de namen van 112 leerlingen, en de gemiddelde opkomst naar school is 110. In de Zondagschool arbeiden benevens den superintendent, 14 onderwijzers en onderwijzeressen, aan 120 leerlingen. In zijne Catechisatie klasse heeft Br. Reinecke 50 discipelen. De opkomsten naar de openbare eerediensten en de gewone bidstonden zijn zeer bemoedigend.

Wij laten Br. Reinecke verder zelf spreken: “Het werk te

CERES ROAD

wordt nog voortgezet. Ik ga eenmaal per maand geregeld daarheen op een Zondag, en heb dan twee diensten en eene Catechisatie-klas. Eene jonge dame, Miss Scott, daar woon-

achtig, helpt mij met het onderwijzen der Catechizanten gedurende mijne afwezigheid. Zoo ben ik tot hiertoe in staat geweest 10 personen van daar te doopen, en tot lidmaten aan te nemen. Er is zegen op het werk daar, al is het dat de Satan schijnt te denken, dat Ceres Road hem alleen toebehoort. De Heere heeft daar, die Hem liefhebben.

Ik ga nu en dan uit in het district om onder de kleurlingen op de plaatsen te arbeiden. In Februari l.l. ging ik 10 uren ver van het dorp, en had 5 diensten op verscheidene plaatsen, iedermaal met eene opkomst van omtrent 50 personen. Van de 27 nieuwe leden, onlangs gedoopt en aangenomen, waren 14 buitenlieden. Op de plaatsen Modderfontein, Tafelberg, Rietfontein, Kromfontein, en Molen Rivier heb ik mijne voornaamste blanke helpers en bemoedigers in dit heerlijk werk.

Onze gemeente is beide geestelijk en tijdelijk aanmerkelijk gevorderd gedurende de laatste jaren, en dit schrijven wij grootendeels toe aan het gezegend werk der onthouding. De Heere heeft dit werk trots allen tegenstand zoo gezegend onder ons, dat wij geleerd hebben, daarop te zien als een der krachtigste middelen door den Heer gebruikt, in onzen tijd, om de uitbreiding van Christus Koninkrijk onder de gekleurden te bevorderen."

Deze gemeente brengt ruim £150 per jaar bij een voor hare gewone uitgaven. Zij ontvangt uit de Zendingskas eene bijdrage van £30 p.a., en krijgt ook nu en dan giften van Zendingvrienden te Ceres.

BEACONSFIELD.

Deze gemeente, in 1881 gesticht, was eerst eene Independente. Verscheidene pogingen werden aangewend om een eigen leeraar te krijgen: doch te vergeefs. Eindelijk wendden de voorgangers der gemeente zich naar Ds. A. P. Kriel, predikant der Ned. Geref. Kerk aldaar. Ds. Kriel wilde zich echter met de gemeente niet bemoeien, zoo lang zij Independent bleef. Zij besloot, derhalve, in eene gemeentevergadering, in het begin van 1882 gehouden, zich bij de Ned. Geref. Kerk aan te sluiten. Op haar verzoek nam de Binnenl. Zending Commissie onzer Kerk haar op. Op raad van Ds. Kriel, die voor zoo ver hij tijd er toe vinden kon deze gemeente maanden achtereen bearbeidde, werd de Eerw. F. J. Ochse in October 1884 als leeraar dezer gemeente aangesteld. De Commissie gaf hier eene jaarlijks bijdrage van £50, drie jaren lang. Nu geniet de gemeente geene ondersteuning meer uit de Zendingkas. De gemeente bestond toen uit 14 leden, met een aanhang van 150

personen, en kwam des Zondags tot de openbare eeredienst bijeen in een ijzeren kerkgebouw, door haar zelf gebouwd en betaald. Kort na de aankomst van br. Ochse werd een aanvang gemaakt met het bouwen van eene woning voor hem, welke spoedig voltooid was en omtrent £300 kostte. De gemeente nam snel in ledental toe, meestal door de inlevering van lidmaats certificaten van Ned. Gereformeerde, Independente, Luthersche, Wesleyaansche en Episcopaalsche gemeenten uit alle deelen der Kolonie. Broeder Ochse schreef hieromtrent:—"Zulk een mingsel uit verscheidene en verschillende genootschappen kon niet anders dan groote wrijving en moeielijkheden veroorzaken, vele malen verergerd door de eigenaardige omstandigheden der Diamantvelden, en ach, de zuchten en tranen en bekommernissen der eerste paar jaren! Doch de Heere regeert. Toen de moeilijkheden en ergenissen ten toppunt gestegen waren, kwam er een zeer schielijk einde aan en eene aangename omkeering ten goede. De menschen begonnen goed samen te werken, en het werk begon aangenaam en gezegend te worden. Nu zijn er geene sporen van de vorige moeielijkheden te merken, maar integendeel tamelijk veel geestelijk leven, en de opkomsten in de kerk 's Zondags zijn nu zeer bemoedigend, vooral 's avonds, wanneer de kerk altijd goed gevuld is, zoodat er soms niet zitplaatsen genoeg zijn voor allen." Het ledental was toen (Maart 1889) omtrent 150, en zielental 250.

Br. Ochse schreef verder:—"De Zondagschool is nog niet, wat zij moet wezen, deels door gebrek aan bekwame onderwijzers, deels door de vele afleidingen voor de kinderen op straat. De opkomst is zeer ongeregeld, varieerende tusschen 50 en 80; doch het gaat nu veel beter dan een paar jaren geleden. De dagschool is nu in een bloeienden toestand, doch hiermede werd voorheen ook veel gesukkeld, vooral wegens onbekwame onderwijzers en gebrek aan een behoorlijk schoollokaal. Vele pogingen om de school op te richten mislukten; doch eindelijk gelukte het de gemeente eenen bekwamen onderwijzer, D. Sampson van Somerset West, te krijgen in den loop van 1888, die de school zeer goed bestuurt. Hij wordt op bekwame wijze geholpen door eene jonge dochter van een der gemeenteleden, Johanna Christian. Toen het bleek, dat de school zoo goed vooruitging, begon men met het bouwen van een groot schoollokaal, dat in het begin van dit jaar geopend werd. De school word nu bezocht door 90 tot 100 kinderen. Doch hier gaat het ook maar zoo als met alle andere dingen op de Diamantvelden, een gedurig komen en gaan, en de kinderen blijven niet lang genoeg om goed en doelmatig onderwezen te worden. Zoodra de kinderen groot genoeg worden om te werken, worden zij uit de school genomen.

Godsdienstige bijeenkomsten in deze gemeente zijn als volgt: 's Zondags, openbare eerediensten in den voormiddag en avond; Donderdag avond, biduur, waaraan mannen en vrouwen deelnemen; Woensdag avond, Bijbelklas voor de Zondagschool onderwijzers, en andere jonge lieden die dezelve wenschen bij te wonen; Vrijdag avond, zangschool voor het koor, dat 's Zondags avonds in de kerk zingt. Aanneming vindt gewoonlijk eenmaal 's jaars plaats, voorafgegaan door zes maanden catechisatie."

In verband met het Binnenlandsche Zendingwerk te Beaconsfield kan ook genoemd worden

DE BASUTO GEMEENTE.

Deze bestaat sedert 1876, en was in het begin eene bloeiende gemeente. Vroeger behoorden tot deze gemeente ook Kaapsche kleurlingen, die zich later bij de gemeente van br. Ochse aansloten. Nu bestaat zij uitsluitend uit Basutos. Toen br. Ochse in 1884 te Beaconsfield kwam, begon hij ook op verzoek van Ds. Kriel, die zich het lot dezer kleine herderlooze kudde aangetrokken had, onder deze Basutos te arbeiden. Hij vond er toen 40 kerkgangers, waarvan 15 leden waren. Dezen kwamen bijeen in een klein ijzeren kerkgebouwtje, dat 50 zitplaatsen bevatte. Br. Ochse heeft, voor zoo ver hij tijd daartoe vinden kon, deze kleine gemeente bearbeid, en werd daarin geholpen door den heer J. de Kock, een lid van Ds. Kriels gemeente. Omtrent het werk in deze gemeente schreef br. Ochse: "Het is vooral aan den ijver van een eenvoudigen, doch zeer deugdzamen en Godvreezenden ouderling (Basuto), Petrus Stoffel genaamd, te danken, dat deze gemeente niet verder achteruit gegaan is. Hij houdt zelf Godsdiensten, biduren en catechisatie, en heeft nu weer 12 jongelingen gereed voor de aanneming.

Deze Basuto gemeente zal waarschijnlijk in de toekomst voor rekening van de Studenten Zending Vereeniging te Stellenbosch bearbeid worden. (Sedert bovenstaande geschreven was heeft de Br. Ochse zijne betrekking als Zendeling der Neder. Ger. Kerk neergelegd, en is tot de Baptisten overgegaan.)

EBENEZER GEMEENTE IN DE KAAPSTAD.

Deze gemeente werd in 1838 door den Eerw. heer M. G. Vogelgezang gesticht en door hem bearbeid tot in Juli 1859, toen hij plotseling overleed, Het Kerkgebouw der gemeente in de Rose Straat werd onder bestier van Eerw. Vogelgezang

gebouwd. Mej. de Wed. J. F. Serrurier heeft £150 voor het bouwfonds bijgedragen, en £30 voor het aankoopen van een muziekinstrument tot gebruik bij Godsdienstoefeningen gegeven. Van 1859 tot 1863 hebben in deze gemeente, ieder voor een korten tijd, gearbeid de Eerw. heeren Cachet, de Worm, Ruijtenbeek, en Witstein. Toen werd tot leeraar beroepen de Eerw. heer Roth, die hier is blijven arbeiden tot in 1874, toen hij terugkeerde naar Holland. De Eerw. heer J. Knobel is nog in datzelfde jaar zijn opvolger geworden en diende de gemeente tot dat hij in 1887 ook plotseling overleed. De gemeente beriep na den dood van Eerw. Knobel den Eerw. heer T. Dreyer, die toen onder toezicht van den Kaapstadschen Kerkeraad als onderwijzer en Zendeling te Roggebaai arbeidde. Deze wilde echter het beroep niet aannemen ten zij de gemeente —die tot hiertoe eene Independente geweest is—zich bij de Ned. Geref. Kerk aansloot. De gemeente verzocht hierop de Binnenlandsche Zending-Commissie der Ned. Geref. Kerk haar tot eene Zendinggemeente op te nemen. De Commissie voldeed aan dit verzoek, en zoo werd de Eerw. heer Dreyer op den 16 November 1888 als leeraar dezer Ned. Geref. Zendinggemeente voorgesteld. Br. Dreyer heeft dadelijk een gebouw, dat naast het Kerkgebouw gelegen is, voor school-lokaal aangekocht, en in orde laten brengen. Dr. Dale heeft meubelen gegeven. De dagschool, waarvan Br. Dreyer zelf de hoofdonderwijzer is, telt 369 leerlingen; de gemiddelde opkomst is 308. De gemeente heeft 237 leden, en de Zondagschool wordt door 50 kinderen bijgewoond. Deze gemeente ontvangt geene ondersteuning uit onze Zendingkas.

In verband met deze gemeente wordt er ook onder de bandieten aan het Breekwater gearbeid. Br. Dreyer houdt aldaar iederen Zondag morgen eene Godsdienstoefening voor circa 300 gevangenen. Hiervoor ontvangt hij uit des lands kas £30 p.a.

ZOAR.

Deze Zendingstatie, in het district Ladysmith gelegen, werd in het vorig jaar door de Binnenlandsche Zending Commissie van het Berlijnsch Zending Genootschap overgenomen. De broeder J. Knobel is hoofdonderwijzer in de dagschool, en verricht tevens het predik en herderlijk werk in de gemeente, terwijl de leeraar van Ladysmith eens in de maand de statie bezoekt om de Sacramenten te bedienen. Van de 422 zielen, die tot deze gemeente behooren, zijn 119 leden. De Zondagschool wordt

door 80 kinderen bezocht, en de dagschool door 56. Br. Knobel houdt driemaal in de week Godsdienstoefening, d.w.z. twee malen des Zondags en ook Woensdag avond. Hij bearbeidt ook de kleine Zendinggemeente te Calitzdorp. Deze broeder ontvangt geen ondersteuning uit onze kas, maar krijgt eene jaarlijksche toelaag van de gemeenten Ladysmith en Calitzdorp. (Sedert bovenstaande geschreven is, is de Bro. Knobel geordend, na het examen voor Godsdienst onderwijzer te hebben afgelegd.)

KIMBERLEY.

De beide Zending Commmissien onzer kerk hebben in 1888 den Eerw. heer P. Teske, Zendeling te Beaufort West, naar deze plaats gezonden om te zien of hij uit de kleurlingen alhier eene gemeente stichten kon, en onder de Kaffers binnen en buiten de zoogenoemde "compounds" een werk tot stand kon brengen. Met onvermoeiden ijver heeft deze broeder 6 maanden alhier gearbeid. Onder des Heeren zegen is het hem gelukt eene gemeente alhier te stichten, en een begin te maken met het optrekken van een kerkgebouw, dat ruim 300 zitplaatsen bevat. Hij heeft eene aanzienlijke som voor dit gebouw gecollecteerd. Het gebouw is nu voltooid, doch er rust nog een weinig schuld op. De Eerw. F. Schonken bearbeidt nu deze gemeente, die 80 leden en een aanzienlijk aantal aanhangers telt. Hij wendt ook pogingen aan om met behulp van Kaffer Evangelisten onder de Kaffers in de compounds te werken. Hij is bezig een dagschool tot stand te brengen, en de Zondagschool heeft 50 leerlingen. Van de Buitenlandsche Zending Commissie ontvangt br. S. eene bijdrage van £50, en van de Binnenlandsche een van £35 per jaar.

CALVINIA.

De Binnenlandsche Zending Commissie heeft hier onlangs een werk onder de kleurlingen begonnen. De jonge broeder Robert Blake staat aan het hoofd van dit werk. Hij bearbeidt in de dagschool 70 leerlingen, en in de Zondagschool 60. Des Zondags houdt hij Godsdienstoefening voor een aanzienlijk aantal kleurlingen. Het ledental der gemeente is ruim 70, en het zielental meer dan 300. De plaatselijke leeraar bedient de

Sacramenten. Het gebouw waarin deze gemeente bearbeid wordt, is 50 x 18 voeten groot, en behoort den Kerkeraad der blanke gemeente toe, maar is opzettelijk voor eene Zendingkerk gebouwd.

WERKKRINGEN DIE ONDER EEN PLAATSELIJK BESTUUR ZIJN, MAAR ONDERSTEUNING UIT DE ZENDINGKAS GENIETEN.

MONTAGU.

Wijlen Dr. S. Hofmeyr heeft eenige jaren geleden eene kleine Zendinggemeente alhier van de Wesleijanen overgenomen. Met die gemeente nam hij ook over, voor eigen rekening, een Zendelings-huis, een Kerkgebouw, en een aantal huurkamers. Hij stelde den Eerw. heer Geyer (die sedert overleden is) aan om die gemeente te bearbeiden en gaf hem de woning en het Kerkgebouw ten gebruike. Uit de opbrengst der gemeente, een bazaar jaarlijks voor het Zendingswerk gehouden, eene bijdrage van £48 p.a. uit de kas der Binnenlandsche Zending en de huurpenningen voor de kamers ontvangen betaalde hij het salaris van den Zendeling, de renten voor het kapitaal opgenomen op de gebouwen, en andere onvermijdelijke uitgaven. In den regel—zoo vernemen wij—heeft hij uit eigen zak veel voor deze zaak gegeven. Na het overlijden van den Eerw. Geyer heeft eerst de heer Krum daarna de heer C. H. Siebert deze gemeente bearbeid. Deze laatste arbeidt er nog.

Onlangs heeft de heer Alexander Kriel, een ouderling van de gemeente Montagu, het bovengenaamd vaste eigendom met de daarop staande gebouwen op de verkooping van de goederen van wijlen Dr. Hofmeyr gekocht, en verhuurt nu de woning en het kergebouw aan de Zendinggemeente.

De gemeente telt nu ongeveer 100 leden en 400 zielen. De opkomsten naar de avonddiensten zijn bemoedigend. De Zondagschool wordt door 30 kinderen bijgewoond.

De dagschool wordt in het kerkgebouw gehouden. De heer Siebert heeft eene assistente die hem helpt om de 70 leerlingen, die zijne school bezoeken, te onderwijzen. Hier komen blanke zoowel als bruine kinderen ter school. Eene jonge dame, die hiervoor uit Gouvernements kas eene kleine toelaag ontvangt, geeft de meisjes onderwijs in handwerk.

Een uit de 5 voorstanders in de gemeente gaat om de 14 dagen naar eene buitenplaats om de aldaar wonende kleurlingen het Woord Gods te brengen.

FRANSCHE HOEK.

De Kerkeraad van Fransche Hoek schrijft aangaande het Zendingwerk aldaar het volgende:—

"De kleurlingen in deze gemeente woonachtig, p.m. 800 zielen, beschouwen zich allen als tot de Ned. Ger. Kerk behoorende, d.w.z. diegenen die eenigsins 'kerkgaan.'

Hier is nog geene afzonderlijke Zendinggemeente gesticht, ofschoon er al dikwijls over gesproken is geworden. Allen worden bearbeid door den plaatselijken leeraar; zij wonen de diensten in de kerk bij, en de Sacramenten worden hun daar bediend.

Hun ledental kan geschat worden op p.m. 200. Er is een erf met groot gebouw aan de Ned. Ger. Kerk behoorende, dat bepaald ten dienste der gekleurden is. Des Zondags avonds wordt er door den leeraar voor hen gepredikt.

Er wordt Zondagschool gehouden door een 12-tal blanke jonge broeders en zusters: getal leerlingen omtrent 100; en ook de dagschool wordt daarin gehouden, en bijgewoond door tusschen 50 en 60 kinderen.

Er wordt ook op plaatsen in drie wijken der gemeente Zondagschool gehouden door blanken, die echter niet zoo goed bijgewoond worden. Door de nabijheid van al de boerenplaatsen tot de kerk kan elke gekleurde in de gemeente gemakkelijk geregeld onder de prediking des Woords komen, doch het blijft echter waar, dat er velen zijn, die nooit de kerk bezoeken, en dus gelijk de woeste Heidenen zonder Godsdienst leven."

De Zending Commissie draagt uit hare fondsen jaarlijks £20 bij tot ondersteuning van dit werk.

SIMONSSTAD.

De Binnenlandsche Zending Commissie geeft aan den Kerkeraad der Ned. Ger. gemeente aan deze plaats £48 per jaar voor de bearbeiding van kleurlingen en de ondersteuning van scholen, waarin ook arme blanke kinderen onderwijs ontvangen. Ruim 180 zielen, waarvan 75 lidmaten zijn, komen geregeld onder bearbeiding. Een 50 tal bruine kinderen bezoeken de verschillende dagscholen, en 70 de verschillende Zondagscholen in de

gemeente. In de stad is er een Zondag- en een dagschool, waarin verscheidene bruine kinderen onderwijs ontvangen. Te Kalkbaai wordt de plaatselijke leeraar in de bearbeiding der kleurlingen geholpen door den hoofdonderwijzer der publieke school, den heer W. van Alphen. Te Noordhoek, waar ook vele kleurlingen wonen, houdt de heer Tulleken, hoofdonderwijzer, als de leeraar niet zelf tegenwoordig is, geregeld Godsdienstoefening voor hen. Te Silo wonen de kleurlingen de diensten bij, welke van tijd tot tijd door den leeraar aldaar gehouden worden; hunne kinderen bezoeken de school van Miss Malherbe. Aan Vischhoek is er eene bloeiende Zondagschool voor gekleurde kinderen.

PALMIETRIVIER.

Deze plaats ligt in de gemeente Somerset West, aan de overzijde van Sir Lowry's Pass. De Binnenlandsche Zending Commissie heeft hier een vast eigendom, waarop een schoolgebouw en eene onderwijzerswoning staan. De heer J. le Roux, die hier arbeidt, ontvangt uit de Zendingkas eene jaarlijksche bijdrage van £25. Hij arbeidt aan blanken zoo wel als aan gekleurden. Hij houdt hier iederen Zondag morgen Godsdienstoefening, 's namiddags heeft hij Zondagschool, en daarna leidt hij een biduur. In de dagschool heeft hij in den regel van 30—40 leerlingen.

PORTERVILLE.

Hier arbeidt de plaatselijke leeraar met veel liefde en opoffering aan de kleurlingen. De kleine Zendinggemeente telt 34 leden, en ruim 150 zielen komen onder bearbeiding. Dezen komen elken Zondags 's morgens en 's avonds tot eene Godsdienstoefening bijeen in hun eigen kerkgebouw, dat ruim 300 zitplaatsen bevat. Twee avonden in de week komen zij bijeen tot het gemeenschappelijk gebed, en twee avonden tot Bijbellezing, zangoefening en catechisatie. De Zondagschool wordt door 40 kinderen bijgewoond. De dagschool, welke 35 leerlingen telt, staat onder de leiding van Mej. C. van der Merwe, De Zending Commissie geeft hier een bijdrage van £15 p.a.

PRINS ALBERT.

De Zendinggemeente aan deze plaats staat onder toezicht van den plaatselijke Kerkeraad der Ned. Ger. Kerk, maar ontvangt uit onze Zendingkas eene jaarlijksche toelaag van £30. In vroegere tijden werden de kleurlingen alhier te samen met de blanken bearbeid; maar in 1861 gaf de heer J. R. G. Luttig den Kerkeraad een gebouw, waarin de kleurlingen afzonderlijk konden worden bearbeid. Sedert dien tijd wordt in dat gebouw hun het Evangelie gepredikt, de sacramenten bediend, en hunne kinderen onderwezen. De BB. Hook, Andriessen en Tul'eken hebben de een na den ander onder hen gearbeid. Nu zijn zij onder bearbeiding van den Godsdienstonderwijzer, A. J. Kropholler, die ook aan het hoofd van de dagschool staat. Jongejufv. L. de Beer is zijne assistente. De dagschool wordt door 75 kinderen bezocht; doch de Zondagschool slechts door 45. De gemeente telt 105 leden, en circa 400 menschen komen onder bearbeiding. Br. Kropholler rapporteerde onlangs dat kleurlingen op de buitenplaatsen in deze gemeente nog niet bearbeid worden, en dat eene onthoudingsvereeniging op het dorp velen in zijne gemeente tot zegen is geweest.

VILLIERSDORP.

Ds. de Wet, de leeraar de Ned. Ger. Kerk aan deze plaats, schrijft aangaande het Zendingwerk, dat daar verricht wordt: —Hier bestaat geene Zendinggemeente, daar het aantal gekleurden, die op het dorp wonen zeer gering is, en degenen die zich op de buitenplaatsen bevinden meestal dezulken zijn, die te Genadendal of andere plaatsen tehuis behooren en slechts tijdelijk bij de boeren werken. Echter wordt er op het dorp geregeld Zendingwerk gedaan. Er wordt namelijk iederen Zondag avond voor de gekleurden, die gemiddeld ten getale van 20 opkomen, door den plaatselijken leeraar of onderwijzer, eene korte Godsdienstoefening of eene Bijbelklas gehouden. Slechts een zestal, ongeveer, zijn leden onzer Kerk, waarvan twee geregelde avondmaalgangers. Zij gebruiken dit sacrament samen met de blanken, doch zitten op eene afzonderlijke bank achter af. Ook zijn er eenige zitplaatsen in de kerk bepaaldelijk voor gekleurden. Op een paar boerenplaatsen worden de gekleurde dienstboden door Christenvrienden uit Gods Woord onderwezen.

Op het dorp bestaat er eene Zendingschool onder toezicht des Kerkeraads, die gewoonlijk door 40 kinderen bezocht wordt,

waarvan het grootste gedeelte blanke arme kinderen zijn. Hier vervalt dus het bezwaar van sommigen, dat de Binnenlandsche Zending Commissie niet genoeg arbeid aan arme blanken besteedt."

De Zending Commissie geeft ter ondersteuning van dit werk £30 p.a.

ABERDEEN.

De Zendinggemeente alhier, tot in het vorig jaar door den Eerw. heer Willemse bearbeid, is nu vacant. Zij wordt echter door den plaatselijken leeraar, Ds. Celliers, bearbeid. Iederen Zondag morgen leest een Kerkeraadslid uit de gemeente van Ds. Celliers een preek voor, en des avonds preekt Ds. Celliers voor hen. De gemeente heeft 50 leden, maar veel meer personen komen onder bearbeiding. De Zendingschool wordt door eenige leden der blanke gemeente gehouden, onder toezicht van den onderwijzer der dagschool. De dagschool wordt door ruim 40 kinderen bijgewoond. Deze gemeente ontvangt uit de Zendingkas eene jaarlijksche bijdrage van £15.

III.

GEMEENTEN WELKE ONDER TOEZICHT VAN EEN PLAATSELIJK BESTUUR STAAN, EN GEENE ONDERSTEUNING VAN DE ZENDINGKAS ONTVANGEN.

KAAPSTAD.

Hier bestaan drie gemeenten uit kleurlingen in verband met de Ned. Geref. Kerk: 1. De St. Stephens gemeente, met een zielental van 2,650, waarvan 700 leden zijn. Deze is bij onze Synode ingelijfd en wordt derhalve niet meer als eene Zendinggemeente beschouwd. 2. De Ebenezer gemeente met hare 237 leden, die onder toezicht der Binnenlandsche Zending Commissie staat, en waarvan wij reeds het een en ander mede-

gedeeld hebben. 3. Het Zuid Afrikaansche Zendingsgenootschap* heeft hier ook eene gemeente, die in het

ZUID AFRIKAANSCH ZENDINGSGESTICHT

in de Langestraat tot hare openbare eerediensten bijeen komt. Aangaande de stichting van het Zuid Afrikaansche Zendinggenootschap zegt de Eerw. heer Van den Bos, die nu als Zendeling van dat genootschap deze gemeente bearbeidt, het volgende: In het jaar 1795 werd het Londensche Zendingsgenootschap gesticht, en twee jaren later het Rotterdamsche Genootschap. De rapporten van deze genootschappen bereikten ook onze Kolonie, en ook hier werden vele harten opgewekt om het Zendingwerk te beginnen onder de heidenen, die hen omringden, en waarvan de meesten zich toen in slavernij bevonden. Spoedig deed eene gelegenheid zich voor om aan het werken te gaan. Tengevolge van eene overeenkomst tusschen het Rotterdamsche en het Londensche Genootschap besloot laatstgenoemde een Zendingwerk in Afrika te beginnen, en met dit doel werden vier Zendelingen hierheen gezonden, namelijk de Eerw. heeren Dr. Van der Kemp, Kicherer, Edmunds en Edwards. Zij kwamen hier aan op den 31sten Maart 1799, en werden hartelijk verwelkomd. De brief, welke zij met zich brachten, werd eerst aan de predikanten der Ned. Geref. Kerk, de Wel-Eerw. heeren Serrurier, Fleck en Von Manger vertoond, daarna van den kansel afgelezen, en vervolgens aan de Zendingvrienden in onderscheidene deelen der Kolonie bekend gemaakt. De belangstellenden kwamen in de Kaapstad onderscheidene keeren bij een om over deze zaak te spreken. Op eene vergadering onder voorzitterschap van den Wel-Eerw. heer Vos van Tulbagh gehouden, werd besloten 10 directeuren aan te stellen en dus een genootschap te stichten met het doel, "om het rijk van Christus uit te breiden onder de heidenen en minder verlichten, zoo binnen als buiten de grenzen dezer Kolonie."

De Godsdienstige bijeenkomsten werden aanvankelijk gehouden in private huizen der belangstellende vrienden, totdat in het jaar 1801 door eene zekere Mej. Muller het gebouw werd aangekocht, gelegen op den hoek van Lange- en de Houtstraat en ten gebruike van het Z. A. Z. Genootschap afgestaan. Spoedig echter werd dat gebouw te klein voor de toenemende getallen, die de Godsdienstoefeningen bijwoonden, en zoo werden de gebouwen aangekocht ter plaatse, waar het Gesticht nu staat en plechtig aan des Heeren dienst gewijd op den 15den Maart 1804 door den Wel-Eerw. heer Serrurier.

---

* Dit genootschap telt onder zijne leden ook personen, die tot de Luthersche Kerk behooren.

De gemeente werd echter eerst in het jaar 1819 gesticht, en de Wel-Eerw. heer Beck tot haren eersten leeraar benoemd.

Toen het Genootschap op den 13den November van het vorige jaar (1888) zijnen 89sten verjaardag vierde, bestond het bestuur uit Eerw. P. Smeer, de heeren J. H. Hofmeyr, J. J. z., G. H. de Wet, J. H. Pentz, Hugo H. Marais, J. G. Mocke, A. de Roos Eckhard, G. T. Vos, N. T. Maskew, H. B. Keytel, T. J. Hofmeyr, en C. J. F. Theron. De gemeente telde toen 527 leden, waarvan ruim 280 deelnamen aan het Avondmaal. De gewone Godsdienstoefeningen, Zondagsmorgen en avond en Woensdag avond, worden goed bezocht. Ook de bidstonden worden door een aanzienlijk aantal bijgewoond. De opkomsten naar de Zondagschool zijn ongeregeld, toch komen er ruim 200 kinderen. De avondschool word door een 40 tal volwassenen en kinderen bezocht, de catechisatieklas door 90, en de dagschool door ruim 160. Miss Heckroodt, die 20 jaren lang als eerste assistente in deze dagschool gearbeid heeft, legde onlangs hare betrekking neer, en in hare plaats werd benoemd Miss M. van Breda.

De Ned. Geref. gemeente van de Kaapstad telt onder hare leden een aanzienlijk aantal kleurlingen, die getrouw door de verschillende leeraren bearbeid worden. Omtrent de evangeliesatie der kleurlingen door de Kaapstadsche gemeente, zegt Dr. Kotzé, de eerste leeraar dier gemeente : "Omtrent hetgeen er tot evangelisatie der kleurlingen hier ter stede door onze kerk gedaan wordt kan dienen, wat de gemeente der Kaapstad betreft, dat dit werk meer indirekt dan direkt geschiedt door de zoogenaamde kerk- of wijkscholen. Vier zulke scholen zijn in doeltreffende wijken opgericht, zoo als te Papendorp, Hanoverstraat, Roggebaai en bij de Nieuwe Kerk. Zij zijn onder toezicht des Kerkeraads, die daartoe eene schoolcommissie heeft aangesteld, aan dat lichaam verantwoordelijk. Niet lang geleden heeft de Kerkeraad voor iedere wijk Zendingcommissiën benoemd, om met behulp des leeraars of der leeraren meer bepaaldelijk in deze behoefte te voorzien, waar zulks goedschiks geschieden kan. Bij de kinderen, die deze scholen bezoeken, worden ook Mahomedaansche gevonden. Zoo wordt het brood op het water geworpen, om na vele dagen nog gezien te worden."

MALMESBURY.

Ds. Rabie, de predikant van Malmesbury, geeft het volgende verslag van de geschiedenis en den tegenwoordigen toestand der Zendinggemeente alhier :—

De Zendinggemeente te Malmesbury.

Het Zendingwerk onder de gekleurden, woonachtig in het district Malmesbury, werd sedert de stichting der blanke gemeente in 1745 in vereeniging met haar door hare leeraren verrigt. De gekleurden werden gedoopt en aangenomen en als leden der blanke gemeente beschouwd. In het jaar 1850 werden er meerdere pogingen aangewend door de bemoeijingen van den Edelen heer Albertus N. Rowan, den tegenwoordigen Inspector van Publieke Scholen, om de verwaarloosde bruine kinderen door avondscholen onder bearbeiding te brengen. En het was in dezen tijd, toen de heer Rowan zich per brief tot den Eerw. Edwards, Zendeling te Stellenbosch, had gewend, om zich het lot der bruinen te dezer plaatse aan te trekken, dat de Wel-Eerw. G. W. Stegmaan, thans leeraar te Glen Lynden hier juist met dat doel aankwam. Door zijne bemiddeling kreeg men den Eerw. A. Keet, wien de vrienden der Zending eenen geruimen tijd bleven ondersteunen. Door laatstgenoemde werd de plaats, de tegenwoordige Episcopaalsche Zendingstatie Abots Dale aangekocht om het werk meer uit te breiden. Door geldelijke moeijelijkheden zag hij zich eindelijk genoodzaakt het werk op te geven en viel de plaats in handen der Episcopaalsche Kerk. De Zendingvrienden hadden zich tot een plaatselijk Zendinggenootschap gevormd. Na den Eerw. Keet arbeidden hier nog de Eerw. heeren Ruitenbeek, Vanbergen en Witstein. Vooral gedurende den arbeid van laatsgenoemde ontstond er eene onaangename wrijving tusschen de plaatselijke Zending Commissie en den kerkeraad der blanke gemeente. Dit en het verlies der Zendingstatie had een' verbazenden nadeeligen invloed op het werk, en scheen de zaak ook soms voor goed verloren. Meer dan de helft van de kleine bruine gemeente was tot de Episcopaalschen overgegaan, die dan ook geen steen onaangeroerd lieten blijven om proselieten te maken en hun werk naar de zeekust uit te breiden, onder de honderden heidens, die de Heer aan de Ned. Geref. Kerk had toevertrouwd, maar die hare roeping zoo jammerlijk verwaarloosd had. Alle hoop was opgegeven, en er scheen weinig kans te bestaan, dat er verder iets van wat eens een bloeijend Zendingwerk moest zijn, te regt zou komen. Het Zendinggenootschap was opgebroken. Ds. le Febre Moorrees met den Eerw. Kerkeraad der blanke gemeente besloot nu weder om als vroeger de overgeblevenen in de Moedergemeente op te nemen. Het duurde echter niet lang, of een deel der blanke gemeente verzette zich hiertegen, en kwam het eindelijk zoo ver, dat de Kerkeraad zich genoodzaakt zag een afzonderlijk Gesticht daar te stellen, waarin de gekleurden hunne voorregten konden genieten. Hiertegen verzetteden

zich verscheidene van de gekleurden weder, en kwam het zoo ver, dat de Ring van Tulbagh tusschen beiden moest treden.

Zoo stonden zaken in 1881. In dit jaar besloot de Eerw. Kerkeraad der Moedergemeente met zijnen leeraar, Ds. C. Rabie, opvolger van Ds. Moorrees, zich het lot der gekleurden meer aan te trekken. De broeder Daniel Joubert, Godsdienstonderwijzer, die met zoo veel zegen te Moorreesburg had gearbeid, werd den 30sten October, 1881, beroepen tegen een salaris van £150 per jaar en vrije woning. Hij liet zich dit beroep gevallen; en op den 1sten Februari, 1882, kwam hij alhier aan met zijn gezin. Het kerkgebouw of Zending gesticht en woonhuis zagen er zeer bouwvallig uit; de gekleurde gemeente verstrooid; overal was er wantrouwen op te merken ter oorzake der mislukking van vroegere werkzaamheden onder hen; en bovendien heerschte er voor een groot deel vooroordeel onder de blanken tegen de gekleurden. De Zendingschool was bij de aankomst van dien broeder reeds eene maand gesloten.

Op de kerkboeken stonden de namen van 260 leden, die aangenomen waren, en dit getal was moeijelijk te vinden; doch met de hulp des Heeren door medewerking van eene plaatselijke Zendingcommissie, van welke de leeraar der blanke gemeente voorzitter was, ging onze broeder Joubert voort, te midden van groote moeijelijkheden tot het jaar 1884.

Het was in dit jaar, dat de Heer èn de blanke èn de gekleurde gemeente met eene uitstorting des Heiligen Geestes begenadigde, en traden wij een nieuw tijdperk van zegen in. Ieder jaar sedert de aankomst van den broeder Joubert werd door de pogingen van de plaatselijke Zendingcommissie eene bazaar gehouden ter tegemoetkoming van het werk. En was het aantal helpers weinig in het begin, nu nam het getal toe. Ook bij de gekleurden ontstond er meerdere belangstelling. Geen wonder dan ook, dat er een verlangen van den kant der gekleurden uitging om tot eene afzonderlijke gemeente gesticht te worden. Met toestemming van den kerkeraad der blanke gemeente werd de gemeente in de maand November, 1884 door den Afgevaardigde der Synodale Zendingcommissie, Ds. E. de Beer, gesticht met een eigen kerkeraad en tot Consulent Ds. C. Rabie. Dit was een dag van vreugde en blijdschap, niet alleen voor de vrienden der Zending, maar vooral voor den broeder Joubert.

Bij de eerste Gecombineerde Kerkeraadsvergadering werd de broeder Joubert eenparig tot leeraar der gemeente beroepen, en op den avond van den 28sten December van datzelfde jaar werd hij voor de gemeente geordend. Aan die ordening namen deel de Consulent, Ds. Neethling en Professor Marais. Ds. Neethling sprak eene ernstige rede uit naar aanleiding van het woord:— "Steek af naar de diepte."

Deze gebeurtenis maakte eenen diepen indruk op de gemeente. Zij sloten zich meer aan elkander, het wantrouwen viel weg, en velen, die nog buiten stonden, kwamen zich aansluiten bij haar. Men hoorde sedert dien tijd weinig meer zeggen: "Ik behoor aan de blanke gemeente."

De kerkeraad der blanke gemeente nam in zijne eerstvolgende vergadering het besluit de gebouwen, school en woonhuis aan de gekleurden aftestaan voor dienst van het Zendingwerk, zoo lang die gemeente zou blijven behooren aan de Ned. Geref. Kerk in Zuid Afrika. Het werk begon zich al meer en meer onder de zegenende hand des Heeren uit te breiden, zoodat het oude kerkgebouw, zoowel voor de gemeente als voor de school, te klein werd.

De behoefte werd gevoeld een nieuw gebouw te hebben.— Middelen waren er niet om hierin voorziening te maken. De kerkeraad der gekleurden begon zich de zaak met zijnen leeraar zeer aan te trekken. Zij hielden gemeentevergaderingen en baden dikwijls om uitkomst. Zij werden door hunne vijanden gesmaad wegens dit gebouw zonder een hoeksteen, en de Heer gaf uitkomst. Velen boden hulp aan. Velen gaven geld. Klippen werden gebroken, baksteenen gevormd, het fondament gelegd voor de geringe som van £9. Het vooruitzicht bleef nogtans donker, totdat de leeraar de blijde tijding ontving, dat er een legaat van £25 door wijlen de Wed. Loedolf aan de gemeente vermaakt was. Men besloot zoodra er £50 bijeen was met het werk te beginnen. En deze som kregen zij dadelijk bijeen door vrije giften en eene gemeentebazaar. De hoeksteenlegging vond plaats op den 10den Februari 1888. Hieraan namen deel Di. J. H. Neethling, C. Rabie en D. Botha. Deze gebeurtenis was voor de gemeente eene plegtige. Er was een geest om te werken. Men hielp met blijmoedigheid, en was men binnen weinig meer dan eene maand, 18den Maart 1888, in staat het gebouw aan den dienst des Heeren te wijden. Er was nu plaats voor meer dan 400. Hierdoor was alle moeijelijkheid te boven gekomen, en de oude smaad weggenomen. Het gebouw staat er als een Ebenhaezer, want de Heer had geholpen.

Ook was er nu meer ruimte voor de school die intusschen zeer was toegenomen. Te Groenrivier was er, in verband met dit werk, ook een Zendingschool in 1881 geopend. Dit werk is tot hiertoe zeer gezegend geweest. Verscheidene der gekleurden aldaar woonachtig werden gedoopt.

Zoo als de gemeente thans bestaat telt zij circa 325 leden. Het zielental is onbekend, maar het arbeidsveld is groot. In de school op het dorp zijn 170 kinderen, en te Groenriver een 40 tal. Nog meer buitenscholen zouden eene groote aanwinst zijn voor de gemeente.

Het is moeijelijk te zeggen, wat de toekomst van de gemeente zal zijn. Zij is eene hoopvolle, zoover wij zien kunnen. Het hangt veel af van tijd en omstandigheid, maar bovenal van den zegen des Heeren. In onze dagen beginnen velen naar andere plaatsen te trekken. Ook dit kan medewerken ten goede. Hoe veel kan er niet nog gedaan worden? Hier en daar is er belangstelling bij de blanken op te merken in het heil der arme gekleurden. Het gansche disdrict van Malmesbury ligt open en onbearbeid. Wel is waar, wij hebben een tal kleine Zendingschooltjes aan de Baai van de Episcopaalschen en de Zendingstatie Mamre; maar er zijn nog honderden gekleurden zonder bearbeiding. Zal God dit werk niet een uitgangspunt kunnen maken? Wie zal ons helpen? Het werk is groot, arbeiders en geld weinig. Er is gebrek aan vervoer van den Zendeling om rond te komen. Wij willen wachten op Hem die gezegd heeft: "Bidt den Heere des Oogstes," en "Mijne is het goud en mijne is het zilver," "De Heere zal voorzien."

CALEDON.

De kleine Zendinggemeente alhier was vroeger eene Independente, en werd toen bearbeid door wijlen den Eerw. heer Knobel. Bij zijn heengaan werd zij door den kerkeraad der Ned. Geref. gemeente overgenomen, en heden nog wordt zij onder toezicht van dien kerkeraad bearbeid. Hoe wel het ledental slechts 40 is, komen er toch velen onder bearbeiding. Op het dorp bearbeidt de plaatselijke leeraar hen en te Hermanus Pietersfontein, zoowel als op andere buitenplaatsen, predikt de Zendeling, de Eerw. heer Van Zijl hun het Evangelie. Op het dorp wonen 60 kinderen de dagschool bij en 30 de Zondagschool. Te Hermanus Pietersfontein zijn ook vele arme blanken onder bearbeiding. De Zendingcommissie heeft tot in het vorige jaar ter ondersteuning van dit werk £12 per jaar gegeven.

COLESBERG.

Ds. Scholtz, de plaatselijke leeraar, geeft het volgende bericht over het Zendingwerk alhier :—

Te Colesberg is er sedert het jaar 1885 eene Zendinggemeente gesticht in verband met onze kerk. Voor dien tijd was het werk in de handen van de Wesleyanen en Episcopalen. De Wesleyanen

lieten den Ouderling P. Joubert en den Leeraar toe om nu en dan Godsdienst waar te nemen voor de kleurlingen. Tegen het einde van 1884 kwam er een verzoek in van een aantal kleurlingen gerigt aan den Kerkeraad. Zij wilden zich onder de zorg van onze kerk plaatsen. De Kerkeraad besloot aan hun verzoek te voldoen. Eene Directie werd aangesteld bestaande uit drie leden van den Kerkraad en drie uit de gemeente met den Leeraar als Voorzitter ingesloten. De eerste vergadering van de Directie werd gehouden op den 28sten Februari, 1885, toen er met eens besloten werd een kerkje te bouwen, dat dienen moest voor school en kerk.

Deze gemeente bestaat nu uit 382 zielen, waarvan 89 leden zijn. Uit de gemeente zijn er twee voormannen gekozen als opzieners om voor de geestelijke belangen der gemeente te zorgen en opzigt te houden, en vier mannen om de geldelijke belangen te behartigen, namelijk met goedkeuring der Direkteuren.

De Voormannen nemen des Zondags ochtends de dienst waar en houden biduren. De Br. P. Joubert houdt opzigt over alles. Hij zorgt voor den dienst des avonds, en bezoekt de gemeente. De Leeraar preekt zoo dikwijls mogelijk—minstens eens in de maand, soms alle veertien dagen des avonds. De sacramenten worden door hem uitgedeeld. Er bestaat eene dagschool, die ondersteuning krijgt van de Regeering. Aan het hoofd staat Thomas Mzozoana met zijne echtgenoote. Het getal kinderen op de boeken is 107. Het rapport van den Inspector voorleden jaar is zeer gunstig.

Des Zondags middags wordt er door een der voormannen eene Zondagschool gehouden, die bezocht wordt door omtrent 40 kinderen. Deze gemeente ontvangt geene ondersteuning van de Binnenl. Zendingcommissie. Het gebouw behoort aan den Kerkeraad. De Br. P. Joubert heeft op zich genomen de kosten van het gebouw te dragen. De leden der gemeente betalen maandelijks ep den eersten Zondag in de maand 1s., en elk schoolkind ook 1s. per maand. Nu de gemeente gesticht is zijn 69 kinderen gedoopt en 25 volwassenen; en 15 paren in het huwelijk bevestigd.

In de buitenwijken wordt zeer weinig gedaan aan de kleurlingen. Sommigen van de Voormannen gaan soms naar buiten om op de plaatsen Godsdienst te houden; en andere kleurlingen komen nu en dan, aangespoord door hunne heeren, naar de kerk des Zondags.

Jammer dat hier nog niet een Zendeling arbeidt, die al zijnen tijd aan de belangen dezer gemeente wijden kan.

VICTORIA WEST.

De Zendinggemeente alhier telt 500 zielen, en van dezen zijn 75 leden. Zij staat onder het bestuur van eene directie van 15 leden der blanke gemeente, waarvan der leeraar dier gemeente de voorzitter is. Zij houdt hare Godsdienstoefeningen in een stevig kerkgebouw, dat 300 zitplaatsen bevat en den Kerkeraad der Neder. Geref. gemeente toebehoort. Ds. Maeder, de predikant van Victoria West, schrijft: "In den tijd van Ds. Leibbrandt was er eene bloeiende Zendinggemeente, en deed de Eerw. Smeer aldaar dienst tegen een salaris van £300 per jaar. Na zijn vertrek, en in den tijd van Ds. Jordaan, is de gemeente al langzamerhand achteruit geraakt, en niettegenstaande dat Ds. Maeder, die zelf Zendeling is geweest, alle moeite aanwendt om de steeds kwijnende gemeente in stand te houden, schijnt zij maar niet vooruit te komen, omdat de Godsdienstonderwijzers, die aangesteld worden, niet hart genoeg hebben om het werk aanhoudend met volharding voort te zetten; de kleurlingen, die tot haar behoorden, naar de Diamantvelden of Goudvelden, een na den ander vertrekken, en die er overgebleven zijn heel in hun schik zijn om zonder eenige moeite aan hun kant en zonder kosten bediend te worden door den plaatselijken predikant en een catecheet, die meester speelt, en niet altijd door zijn ijver allen aanlokt, met name Adam Azia, en zonder wien ik toch niet kan klaar komen, omdat hij vrijwillig preekt, arbeidt en Zendingwerk doet daartoe aangemoedigd door een lid der Binnenlandsche Zendingcommissie. Terwijl er eenige leden zijn, die zeer sterk tegen de Zendingzaak zijn, omdat de schaapdieven hun zoo veel last geven, zijn er warme Zendingvrienden in mijne gemeente, en op 4 of 5 plaatsen bestaan er kleine Zendingschooltjes, die des avonds worden gehouden door den onderwijzer of onderwijzeres der derde klas of private school of door den boer zelf. Er bestaat hoop binnen kort een nieuwen Godsdienstonderwijzer te hebben, *en als het volk zelf meer gewillig ware*, dan zou hij goed kunnen bestaan, daar de Kerkeraad door middel van de directie de middelen tot zijn bestaan tracht te vinden en de plaatselijke leeraar *tijd, ziel, lichaam* en *geld* over heeft voor deze gemeente wier achteruitgang hem zeer te harte gaat."

De dagschool telt 40 leerlingen, maar er is nu geen Zondagschool.

HOPETOWN.

De heer S. A. du Toit, Koster der Ned. Ger. Kerk alhier, houdt elken Zondag avond eene korte Godsdienstoefening voor

de kleine Zendinggemeente, die 75 aanhangers en 9 leden telt. De plaatselijke Kerkeraad geeft den heer Du Toit een salaris voor zijn arbeid. De gemeente zelf brengt ook p.m. £10 per jaar bijeen voor gewone uitgaven. Eens in de week houdt een lid van de blanke gemeente een bidstond met eenige kleurlingen. De plaatselijke leeraar bedient de sacramenten. Nu de gemeente Hopetown vacant is, bestaat er geen dagschool, geen Zondagschool en ook geen catichisatieklas voor de kleurlingen. Het kerkgebouw, dat nog de Neder. Geref. gemeente toebehoort, bevat omtrent 100 zitplaatsen.

SUTHERLAND.

De Zendinggemeente aan deze plaats telt 600 zielen, waarvan 50 leden zijn. Zij heeft nog geen kerkgebouw, maar houdt hare Godsdienstoefeningen in het school-lokaal. Zij heeft echter een stuk grond, haar door Mej. N. Vlok geschonken, waarop zij een kerkgebouw optrekken wil. De plaatselijke leeraar der blanke gemeente, Ds. J. Truter, preekt iederen Zondag avond voor deze gemeente; hij catechiseert hare kweekelingen en neemt ze aan tot lidmaten; hij bedient de sacramenten, en bezoekt hare leden in hunne woningen. De Zondagschool wordt door 40 volwassenen en kinderen bijgewoond. De onderwijzeressen zijn Mej. Engela, Mej. Berning en Mej. Stegmann, allen leden van de moedergemeente. De dagschool, door 30 kinderen bezocht, wordt gratis door Jongej. J. Cloete gehouden. Des Zondags namiddags houden ook de echtgenoote van den Magistraat—de heer J. Ford—en de Procureur, H. van Eyk, eene korte Godsdienstoefening voor de verwaarloosden in de locatie. Sommige buitenlieden arbeiden aan de kleurlingen door middel van huisgodsdienst, Zondag- en avondschool, maar overigens wordt er niets aan hen gedaan, behalve wat de leeraar doet, wanneer hij op huisbezoek de plaatsen bezoekt.

MURRAYSBURG.

Hier bestaat sedert jaren eene Zendinggemeente, die vroeger onder de bearbeiding van de Zendelingen Schumann, Muller en Pienaar bloeide, doch nu, daar zij reeds een geruimen tijd herderloos is, in een kwijnenden toestand verkeert. Omtrent 2,000 kleurlingen kwamen hier onder bearbeiding. De gemeente telt echter maar 100 leden. De dagschool is ook, omdat de gemeente geen herder heeft, gesloten. De gemeente wordt

bestuurd door eene Directie, waarvan de leeraar der plaatselijke Neder. Geref. gemeente de permanente voorzitter is. Deze directie wendt nu pogingen aan om de vacature aan te vullen. Nadat het bovenstaande geschreven was, vernamen wij, dat de Godsdienstonderwijzer, Br. S. Celliers, tot Zendeling in deze gemeente aangesteld werd. De Zondagschool wordt geregeld gehouden door een aantal Christen-vrienden. Ruim 40 kinderen worden hierin onderwezen. De gemeente bezit geene vaste eigendommen, maar houdt hare openbare eeredieusten in een doelmatig Godshuis, dat de Moedergemeente toebehoort, en met dat doel gebouwd is. De moedergemeente houdt ook jaarlijks een Bazaar voor de belangen dezer Zendinggemeente. De Directeuren helpen den Zendeling om ook de kleurlingen, die buiten het dorp wonen, te bearbeiden. Zij zorgen voor vervoermiddelen, zoodat hij in de buitenwijken Godsdienstoefeningen houden en de kleurlingen bezoeken kan.

DORDRECHT.

De Zendinggemeente alhier wordt bearbeid door den leeraar der Ned. Geref. Kerk, geholpen door een lidmaat zijner eigene gemeente en twee leden van de Zendinggemeente. Zij telt 116 leeen en bijna 1,000 aanhangers. Het kerkgebouw, waarin zij hare Godsdienstoefeningen houdt, behoort den Kerkeraad der Ned. Geref. Kerk toe, maar is geheel tot gebruik aan haar afgestaan. Zij heeft nog geen eigen dagschool en ook geen Zondagschool. Sommige kinderen van leden dezer gemeente bezoeken de school der Wesleyanen. De plaatselijke leeraar ziet uit naar een arbeider voor dezen werkkring. Moge hij dien spoedig vinden. Op enkele buitenplaatsen arbeiden leden onzer kerk aan hunne dienstboden, en de voormannen der Zendinggemeente gaan nu en dan uit om op buitenplaatsen te arbeiden, en degenen, die van Godsdienstige voorrechten verstoken zijn, de blijde boodschap te brengen.

HANOVER.

Ds. A. Hofmeijr, predikant aan deze plaats, deelt het volgende mede:—Hier bestaat eene Zendinggemeente in verband met de Ned. Geref. Kerk. Zij ontvangt geene ondersteuning van den kant der Zendingcommissie. Zij heeft een eigen kerkgebouw, dat omtrent drie jaren geleden aanmerkelijk is vergroot. De onkosten, in verband met de vergrooting, zijn gedragen door de gemeente, geholpen door belangstellende vrienden

uit de blanke gemeente. Op omtrent zes pond na is de schuld afbetaald. Het ledental is gedurende de laatste elf jaren van 3 tot 34 aangegroeid. De gemeente staat onder een lichaam Directeuren, die te zamen met den plaatselijken leeraar voor hare belangen zorgen. Er wordt geregeld des Zondags drie diensten gehouden. De morgen en namiddag diensten worden òf door een gekleurden voorganger ôf door een der directeuren gehouden; de avonddienst in den regel door den plaatselijken leeraar of bij zijne afwezigheid door een der directeuren. De opkomst des avonds is zeer bevredigend; bij de andere diensten is zij geringer. Er is ook eene bloeiende Zondagschool in verband met deze gemeente waarin door eenige Christenvrienden uit de blanke gemeente onderwijs gegeven wordt. Ook is er eene dagschool in verband met deze gemeente. Tot het salaris van den Onderwijzer wordt door de gemeente jaarlijks £34 bij gedragen.

De gemeente bestaat reeds ettelijke jaren, maar heeft een tijd van verval en achteruitgang moeten doorloopen, in welken het gesticht gesloten is geweest. Ten tijde toen Prof. Marais leeraar te Hanover was, is er eene nieuwe werkzaamheid onder de kleurlingen aangevangen, en sedert dien tijd heeft zij niet alleen stand gehouden. maar ook gestadige vordering gemaakt, en is in bloei toegenomen.

CALITZDORP.

De Zendinggemeente aan deze plaats telt 60 leden. Zij heeft een vast eigendom waarop een net kerkgebouw en een woonhuis staan. Tot in September 1888 werd zij bearbeid door Ds. Barry, den plaatselijken leeraar der Ned. Geref. Kerk, geholpen door eenige Godvruchtige leden zijner gemeente. Sedert dien tijd maakt zij een deel uit van het arbeidsveld van Br. Knobel, onzen Zendeling te Zoar. Hij gaat daar eens in de maand preeken en ontvangt voor dit werk van den Kerkeraad van Calitzdorp £25 per jaar. Dit bedrag wordt gevonden uit collecte en de opbrengst van struisvogels, door eenige Zendingvrienden gegeven. Ds. Barry zelf bedient de Sacramenten. Twintig kinderen bezoeken de Zondagschool. Men hoopt spoedig eene dagschool in verband met deze gemeente tot stand te brengen. Eenige vrome menschen op buitenplaatsen woonachtig, arbeiden ook aan de zielen van hunne dienstboden.

PHILIPSTOWN.

Ds. Du Toit, predikant der Ned. Geref. Gemeente alhier, heeft, geholpen door eenige warme Zending-vrienden in zijne gemeente, aan deze plaats eene bloeiende werkzaamheid onder de kleurlingen tot stand gebracht. De gemeente door hem gesticht staat onder toezicht van een aantal directeuren en telt ruim 103 zielen, waarvan 32 leden zijn. De Zondagschool telt 20 leerlingen en de dagschool 26. Hij zelf bearbeidt de gemeente en wordt daarin geholpen door eenige van de directeuren. De gemeente heeft een eigen kerkgebouw, dat meer dan 100 zitplaatsen bevat. Leden van de blanke gemeente hebben veel tot de oprichting van dit gebouw bijgedragen. De gemeente is niet alleen zonder schuld, maar heeft £30 in de kas.

BRITSTOWN.

De Kerkeraad der Ned. Geref. Kerk heeft hier onder zijn toezicht eene Zendinggemeente, die ruim 100 zielen telt, waarvan 35 leden zijn. De zaken dezer gemeente worden door een Bestuur geregeld, waarvan de plaatselijke leeraar de voorzitter is. De heer Schumann, Hoofdonderwijzer in de Publieke School, die tevens Godsdienstonderwijzer is, houdt geregeld Godsdienstoefening voor de gemeente. Wij vernemen echter dat de jonge broeder Minnaar, die onlangs zijn Godsdienstonderwijzersexamen afgelegd heeft, door den Kerkeraad tot Zendeling in deze gemeente benoemd is. De Zondagschool wordt door 20 kinderen bezocht. De gemeente heeft nog geen eigen kerkgebouw. Op de buitenplaatsen wordt er weinig voor de Godsdienstige belangen der kleurlingen gedaan.

LADY GREY.

De Zendinggemeente alhier bestaat uit de Hollandsch-sprekende kleurlingen en eenige "oorlamsche Kaffers." De Kaffers in het dorp worden door de Wesleyanen bearbeid. Deze gemeente telt 200 zielen waarvan 72 leden zijn. Zij staat onder toezicht van een plaatselijk bestuur, waarvan de plaatselijke leeraar, Ds. Ross, de voorzitter is. Haar kerkgebouw is op dat bestuur getransporteerd. Aan het hoofd van de dagschool, die door 53 kinderen wordt bezocht, staat een gecertificeerde onderwijzer, die met vrucht arbeidt. Een eigen leeraar heeft deze gemeente nog niet; doch zij wordt getrouw bearbeid door Ds. Ross, den broeder-ouderling Cloete, en vijf van hare voorgangers. Twintig kinderen wonen de Zondagschool bij. In het afgeloopen jaar werden er 12 kinderen en 7 volwassenen gedoopt, en 10 personen tot lidmaten aangenomen.

BURGERSDORP.

Ds. Cormack, de predikant der Ned. Geref. Kerk aan deze plaats, heeft hier onder zijn toezicht en bearbeiding eene kleine Zendinggemeente, bestaande uit 150 zielen, waarvan 45 lidmaten zijn. Eenige voorstanders der gemeente helpen Ds. Cormack in de bearbeiding dezer kudde, zoodat er benevens de gewone prediking ook geregeld biduren gehouden worden, en huis- en krankenbezoek geschiedt. Omtrent 35 leden nemen deel aan het Avondmaal, en de gemiddelde opkomst naar de openbare eeredienst is 75.

STEIJNSBURG.

De Zendinggemeente alhier staat onder toezicht van den plaatselijken Kerkeraad, en daar zij nog geen eigen leeraar heeft, wordt zij door den leeraar der Moedergemeente, Ds. W. Boshoff, bearbeid. Zij telt 200 zielen waarvan 30 leden zijn. De opziener, Timothy Santhom, is catechizeermeester en Zondagschoolonderwijzer. De Zondagschool wordt door 10 kleurlingen bijgewoond. De dagschool telt 27 leerlingen. Een kleurling, J. Slater, is hier de onderwijzer. Er worden iederen Zondag drie diensten gehouden en een in de week.

VENTERSTAD.

Aldaar staat de Zendinggemeente onder toezicht van den plaatselijken Kerkeraad. Daar zij te klein en te arm is om een eigen leeraar te onderhouden, wordt zij door Ds. Pepler, den predikant van Venterstad, bearbeid, die echter hierin veel hulp van den heer Dames, lid zijner gemeente, geniet. De gemeente heeft een klein gebouw, waarin zij tot hare Godsdienstoefeningen bijeenkomt, en waarin ook Zondag en dagschool gehouden wordt. Zij telt 228 zielen, waarvan 39 personen lidmaten zijn. De heer Dames houdt eene catechisatieklasse welke door 11 personen bijgewoond wordt, en Jan Abrahams en Sebina Manuel, twee leden der Zendinggemeente, houden Zondagschool voor 12 leerlingen.

RICHMOND.

Ds. A. Moorrees, predikant alhier, deelt het volgende aangaande de Zendinggemeente ter dezer plaatse mede. Dit bericht kwam, nadat het bovenstaande reeds geschreven was, daarom wordt het hier eerst opgenomen :—" Kort na de stichting eener gemeente der Neder. Ger. Kerk alhier, werd de aandacht

van den Kerkeraad gevestigd op de noodzakelijkheid van de geestelijke bearbeiding der kleurlingen, die alhier woonachtig waren. In de eerste jaren van het bestaan der gemeente werden afzonderlijke plaatsen voor hen aangewezen in het kerkgebouw, en werden de gedoopten en aangenomen lidmaten tot het gebruik des Heiligen Avondmaals toegelaten. In het jaar 1850 besloot de Kerkeraad de opbrengst van de verkooping van het oude kerkgebouw te geven en een stuk grond aftestaan voor het bouwen van een gesticht. Er werd eene directie, benoemd met den toenmaligen leeraar der blanke gemeente, Ds. J. F. Berrangé, als voorzitter, die op den 18den Augustus 1851 hare eerste vergadering hield.

In 1853 besloot de directie de Zendinggemeente te plaatsen onder beheer van den Kerkeraad, en in hetzelfde jaar bood de heer A. Burger aan als onderwijzer en oefenaar der kleurlingen werkzaam te zijn. Dat werk heeft hij met veel ijver en volharding gedurende vijf jaren gedaan, totdat in 1858 de Eerw. P. Smeer, thans werkzaam in de Ned. Ger. gemeente te Papendorp, tot oefenaar en onderwijzer werd benoemd. Van dien tijd af begon de Zendinggemeente met rassche schreden vooruittegaan, zoodat zij nu bijna 200 leden, met 985 zielen, telt. Het gesticht, dat 3 of 400 personen bevatten kan, behoort aan den Kerkeraad der Ned. Ger. gemeente, en onlangs is een gebouw aangekocht om als woning te dienen voor den Zendeling. Het salaris van den Zendeling is £120 per jaar, waartoe £50 uit de kerkekas wordt afgestaan, terwijl het overige met bazaars en collecten wordt bijeengebracht.

In verband met de Zendinggemeente bestaat er een dagschool. die wegens de drukkende tijden, een tijd lang gesloten was, maar nu weer met een 40 tal leerlingen heropend is. Het salaris van den onderwijzer bedraagt £60 p.a., waarvan de helft door het Gouvernement als toelaag wordt gegeven.

Om den Zendeling behulpzaam te zijn in het toezicht houden over de gemeente, worden er zoogenaamde "voorstanders uit de gemeente gekozen, maar het bestuur berust bij eene directie, de leden waarvan jaarlijks door de directeuren en oud-directeuren uit de Nederduitsche Gereformeerde gemeente gekozen worden, welke directie onderworpen is aan het toezicht en bestuur van den plaatselijken Kerkeraad. Zij komt vier maal des jaars bijeen, behandelt alle zaken, die de belangen der gemeente aangaan, met uitzondering van tuchtzaken, die bij den Kerkeraad behooren, en is behulpzaam bij het collecteeren van de noodige fondsen, het bestellen van diensten in de buitenwijken, enz.

De kleurlingen, die buitenaf wonen, worden zooveel mogelijk door den Zendeling bearbeid, die geregeld elk jaar, in elke wijk der gemeente, op geschikte plaatsen Godsdienstoefening houdt.

Deze diensten worden in den regel door de kleurlingen op de naburige plaatsen, met toestemming hunner meesters, bijgewoond. Op zijne reis door de gemeente, en na de Godsdienstoefening, wordt door hem de gelegenheid waargenomen om met de zielen persoonlijk te spreken, en hen met den weg der zaligheid bekend te maken.

Het Zendingwerk wordt gedaan door den heer J. V. McLean, en de tegenwoordige onderwijzer der Zendingschool is de heer Joseph Noble, vroeger hulponderwijzer in de Zendingschool te Middelburg."

ADELAIDE.

Op dit dorp wordt het Zendingwerk door de Schotsche Presbyteriaansche Kerk gedaan ; doch te Glen Lynden, eene buitenstatie in de gemeente, is er eene kleine Zendinggemeente tot de Nederduitsche Gereformeerde Kerk behoorende. Zij werd in 1860 door den plaatselijken leeraar, Ds. G. W. Stegmann, gesticht en heeft nu een zielental van 150, waarvan 40 leden zijn. Deze gemeente houdt hare eerediensten in een oud kerkgebouw der Ned. Geref. gemeente, door deze aan haar afgestaan. Zij wordt door den plaatselijken leeraar der Ned. Geref. Kerk bearbeid, maar deze wordt geholpen door twee Kaffer Evangelisten, die het Evangelie in het Hollandsch zoo wel als in de Kaffertaal verkondigen. Deze Evangelisten worden bezoldigd uit de opbrengst der gewone collecten bij de Godsdienstoefeningen.

RIEBEEKSKASTEEL.

Ds. J. S. Hauman, de leeraar der Ned. Geref. Kerk aan deze plaats, bearbeidt alhier eene kleine Zendinggemeente, in 1884 door hem gesticht. Het kerkgebouw waarin Ds. Hauman 's Zondags namiddags het Evangelie aan deze gemeente verkondigt, bevat omtrent 200 zitplaatsen. Vijftig personen zijn leden dezer gemeente, en tusschen 2 en 300 kleurlingen komen hier onder bearbeiding. De dagschool, waarin Miss Hendriks aan 25 kinderen onderwijs gaf, is nu gesloten. Eene Zondagschool voor kleurlingen bestaat hier niet.

VAN RHIJNSDORP.

Hier werd op den 1sten Augustus van het jaar 1874 eene Zendinggemeente gesticht door Ds. W. P. Rousseau, toen leeraar der Ned. Geref. Kerk te Clanwilliam. Zij heeft nu een ledental van 79, en ruim 400 aanhangers. Een 50-tal volwassenen en kinderen, in 4 klassen verdeeld, ontvangen geregeld onderwijs

in eene Zondagschool. Eene dagschool bestaat er nog niet. Ds. D. Rossouw, de plaatselijke leeraar, bearbeidt deze gemeente en wordt geholpen door eenige leden zijner gemeente. De kleurlingen hebben de gelegenheid om de Godsdienstoefeningen der blanken bij te wonen; doch de sacramenten worden hun in een afzonderlijk gebouw bediend, en in dat gebouw wordt er ook eens elken Zondag voor hen gepredikt. Voor dit gebouw, dat den heer Van Rhijn toebehoort, betalen zij een huur van £10 per jaar. Zij hebben een batig saldo van £70 in handen. Ds. Rossouw hoopt dat deze kleine gemeente later haar eigen zendeling en haar eigen kerkgebouw hebben zal. Hij schrijft aangaande de kleurlingen tot deze gemeente behoorende:—"De aard van een tamelijk groot aantal hunner toont aan, dat hunne afstamming eenigzins verschilt van den gewonen Koranna of Boschjesman van deze streken. Oude bewoners zeggen, dat in vroegere tijden hier vele Duitschers en Engelschen rondliepen, en dat de betere klassen van gekleurden van hen afstammen. Van dezen is er ook iets te maken. Voor sommigen van de anderen hebben eenige Zendelingen reeds den moed opgegeven. De zedelijke toestand der gekleurden alhier is beter dan men van hen verwachten zou. Zij weten wat het is onder tucht te staan en ontzag voor hunne meerderen te hebben. Zonden als dronkenschap en onzedelijkheid moet men onder hen verwachten; doch zij steken gunstig af bij de bewoners van Zendingstaties en dorpen, die meer voorrechten hebben dan zij. Sommigen hunner stellen veel belang in de openbare eeredienssten. Zij komen elken Zondag twee of drie uren ver om de kerk bij te wonen, en geven ook voor bazaars en collecten naar vermogen."

Uit de verslagen van Rings Zending Inspectoren blijkt, dat er ook nog kleine Zendinggemeenten zijn te Fraserburg en Amandelboom; doch het is ons niet gelukt de noodige inlichtingen van daar te krijgen.

IV. Werkkringen op plaatsen, waar men nog geene gemeente uit de kleurlingen gesticht heeft, omdat het aantal te klein is, of omdat de kleurlingen als leden der blanke gemeente bearbeid worden.

Wij geven hier meestal uittreksels uit de verslagen van Rings-Zending Inspectoren.

Kaapstad.—Tot de Neder. Gereformeerde gemeente in de Kaapstad behooren vele kleurlingen; en groote aantallen kinderen van kleurlingen, waaronder ook kinderen van Mahomedanen, wonen de dagscholen en Zondagscholen dezer gemeente bij.

Bovendien houdt de heer J. J. Hofmeyr, lidmaat der Ned. Geref. Kerk, met een aanzienlijk aantal onderwijzers en onderwijzeressen, eene Zondagschool voor een groot aantal verwaarloosde kinderen. Wij hebben vernomen dat op deze wijze ongeveer 200 onder bearbeiding komen. Ook arbeiden de jonge broeders van de Nieuwe Kerk Werkers Vereeniging in de Rosestraat, *Porter Reformatory* en elders door middel van Zondagscholen en biduren onder de verwaarloosden.

Te Durbanville zijn ook verscheidene kleurlingen leden der blanke gemeente, en worden dus tezamen met de blanken bearbeid. Op het dorp worden twee Zondagscholen voor kleurlingen in private huizen gehouden. Op tien buitenplaatsen worden de kleurlingen geregeld in Zondagscholen bearbeid, en op twee plaatsen wordt er ook in de week voor hen Bijbelklas gehouden.

Philadelphia.—Hier worden op het dorp een 30 tal kleurlingen des Zondags namiddags in de Zondagschool en in eene korte Godsdienstoefening bearbeid, beurtelings door den leeraar en den onderwijzer, den heer P. D. Immelman. Op de plaats Blauwblommetjeskloof komen ruim zoo velen onder bearbeiding. Op 12 buitenplaatsen arbeiden zoo vele kinderen van God aan meer dan 80 zielen in Zondag en avondscholen.

Worcester.—Er wordt door eene zuster der gemeente eene Zondagschool gehouden voor 20 Mahomedanen en 20 of 30 verwaarloosde kinderen. Des Zondags wordt er in eenige achterplaatsen Godsdienstoefening gehouden voor hen, die niet naar kerk gaan, en eens in de maand houdt de leeraar, Ds. W. Murray, Godsdienstoefening te Hex River East statie voor een 50 tal kleurlingen.

Goudini.—Hier worden de kleurlingen door den plaatselijken leeraar bearbeid. Des Zondags namiddags wordt er Godsdienstoefening voor hen gehouden, en iederen Dingsdag avond eene bijeenkomst ter hunner verstandelijke en geestelijke ontwikkeling. In de gemeente bestaat de navolgingswaardige gewoonte klassen op te richten, ten einde de kleurlingen te onderwijzen, en met Gods Woord bekend te maken.

Te Swellendam zijn omtrent 150 kleurlingen leden der blanke gemeente. Deze worden met hunne kinderen te zamen met de blanken bearbeid. Op het dorp zijn er twee Zendingscholen, waarin 75 gekleurde kinderen onderwijs ontvangen. In de buitenwijken worden de kleurlingen, die niet tot andere kerkgenootschappen behooren, door Br. C. Matthews, die onder toezicht des Kerkeraads staat, bearbeid. Zijn salaris wordt gevonden uit vrijwillige bijdragen.

Somerset Oost.—Ds. Hofmeyr schrijft van daar, dat het Binnenlandsche Zendingwerk op het dorp gedaan wordt door het Londensche Zendinggenootschap, de Wesleyanen, de

Engelsche Presbyterianen en de Plymouthisten, maar voegt het volgende daarbij :—"Onder de bedienden op de buitenplaatsen in ons district is de kerkeraad onzer gemeente in den laatsten tijd begonnen te arbeiden. Lang reeds bestond de behoefte er aan en de begeerte daartoe; maar het ontbrak aan den regten man tot dit werk. Eenigen tijd geleden heeft de Heere ons den begeerden man geschonken in een lid onzer gemeente. Afrikaan van geboorte, zoo opgevoed dat hij vroeger met goed success onderwijs gaf en zoo bekend met de Hollandsche, Engelsche en Kaffer talen, dat hij ze met gemak spreekt; een man, die door de liefde des Heeren gedrongen, met lust het Evangelie brengt tot die onkundigen, en het zich tot eene eere rekent door den Heere alzoo gebruikt te worden. Vooreerst arbeidt hij nog maar in zijne onmiddelijke omgeving, daar de middelen niet gevonden zijn om hem geheel en al tot dit werk af te zonderen. Spoedig echter hopen wij in staat te zijn hem behoorlijk te bezoldigen, en dan de geheele gemeente te doen doorgaan van plaats tot plaats."

RIEBEEK OOST (Albanie).

Een klein aantal kleurlingen wordt hier door den heer B. Roux, onder toezicht van den plaatselijken Kerkeraad bearbeid. Die broeder is blind, maar is toch in staat het Evangelie met vrucht te verkondigen. Hij ontvangt van Christen-vrienden in de gemeente van Ds. Rousseau £1 per maand voor hetgeen hij doet. Eenige kleurlingen bereiden zich nu voor de aanneming tot lidmaten voor. Eenige jonge lieden houden ook geregeld Zondag en avondschool voor de kleurlingen. Omtrent het werk, dat op de buitenplaatsen gedaan wordt, schrijft Ds. Rousseau :—"Er werd een tijd geleden geregeld in een deel van de gemeente gearbeid door middel van een kleurling die bij de Wesleyanen "local preacher" was, maar ook door ons gebezigd en betaald werd. Hij kreeg £1 per maand. Doch wegens wangedrag, later aan het licht gekomen, moesten wij hem bedanken. Op het oogenblik wordt er niets in dit opzicht gedaan, hetwelk zeer te betreuren is. De Wesleyanen gaan echter door middel van hunne Evangelisten overal in de wijken rond, en zoo wordt het Evangelie aan onze bedienden gebracht."

Barkly Oost.—De Zending Inspector van den Burgersdorpschen Ring zegt in zijn verslag van 1888 van het Zendingwerk alhier het volgende :—"Hier bestaat nog geene Zendinggemeente in verband met de Ned. Geref. Kerk. De leeraar onzer kerk arbeidt echter onder de Kaffers op het dorp. Hij wordt in dit werk geholpen door een kleurling die elken Zondag de dienst waarneemt in het Zendingsgebouw. Nu en dan preekt

de leeraar voor hen in den namiddag. Er zijn eenige leden van de Zendinggemeente van Dordrecht overgekomen, zoodat er vooruitzicht is over een tijd eene kleine Zendinggemeente te stichten in verband met onze kerk."

Maraisburg.—Alhier bearbeidt de plaatselijke leeraar, geholpen door zijnen koster, de kleurlingen. Alleen eens in de week—iederen Zondag avond—wordt er voor hen Godsdienstoefening gehouden. Twee Kerkeraadsleden hebben verleden jaar den leeraar beloofd, hem in de bearbeiding der kleurlingen te zullen helpen.

Paarl.—Ofschoon er aan deze plaats twee groote en bloeiende gemeenten uit de kleurlingen bestaan, eene Independente en eene tot de Kerk van Engeland behoorende—zoo zijn toch 225 kleurlingen leden der blanke gemeente. Dezen worden door den plaatselijken leeraar bearbeid. Maar bovendien arbeidt onder toezicht van den Kerkeraad aan hen de Eerw. heer D. J. de Villiers. Hij is hoofdonderwijzer van de Zendingschool, die door 68 kinderen bijgewoond wordt. De Zondagschool onder zijne leiding telt 80 leerlingen, en in het gesticht in de Noorder Paarl, waar hij geregeld des Zondags de Godsdienstoefeningen waarneemt, komen ruim 300 kleurlingen onder zijne bearbeiding. Behalve dit werk, dat op het dorp gedaan wordt bestaat er nog in Groot Drakenstein, te Pniel, eene bloeiende Zendinggemeente onder de bekwame leiding van den Eerw. heer J. Stegmann. De kleurlingen, die in deze buurt bij de wijnboeren arbeiden, komen bijna allen hier onder het geklank van de blijde boodschap. Deze statie behoort echter niet tot onze Kerk.

Piquetberg.—Uit het verslag van den Zending Inspector blijkt, dat de plaatselijke leeraar alhier iederen Donderdag avond en ook om de veertien dagen 's Zondags avonds eene Godsdienstoefening voor kleurlingen houdt, en dat eene bloeiende Zendingschool op het dorp door 50 bruine kinderen wordt bezocht. "*Te Moorreesburg* wordt op een buitenplaats 's Zondags namiddags voor een klein getal kleurlingen Godsdienstoefening gehouden door den hoofdonderwijzer, en op een paar plaatsen worden de kleurlingen des avonds onderwezen."

Warrenton.—Ds. N. Hofmeyr schrijft van daar: "Hier is nog geene gemeente uit de kleurlingen gesticht, maar onze Schoolmeester, de heer J. N. Cambell, houdt iederen Zondag namiddag voor hen eene Godsdienstoefening, die door 20 á 30 bijgewoond wordt.

De meesten van de werkkringen hierboven genoemd zijn zeer klein, omdat andere kerkgenootschappen het grootste gedeelte van het werk doen. Zoo b.v. arbeiden te Durbanville de Episcopalen, te Worcester het Rhijnsche-Zendinggenootschap;

digt bij Philadelphia de Moravisehe broeders, in de nabijheid van Ladismith het Berlijnsehe genootschap; te Riebeek Oost de Wesleyanen, enz., enz.

In 43 uit de 100 gemeenten der Ned. Geref. Kerk in deze Kolonie wordt er niet direet Binnenlandseh Zendingwerk verricht, in de meeste gevallen omdat dit werk door andere Kerken gedaan wordt. Te Stellenboseh b.v. arbeiden Zendelingen van het Rhijnsehe Genootschap, Wesleyanen en Episeopalen. Te Tulbagh doet het Rhijnsche Genootsehap het Binnenlandsehe Zendingwerk; te Laingsburg het Berlijnsehe Genootsehap; in Namaqualand de Wesleyanen, enz., enz. In de Oostelijke Provineie vooral wordt er veel tot Evangelisatie der kleurlingen door Congregationalisten, Wesleyanen, Episcopalen en anderen gedaan. In sommige gevallen ondersteunen leeraren en andere leden onzer Kerk het Binnenlandsche Zendingwerk, dat door andere genootsehappen wordt verrieht. Te Willowmoore, om een voorbeeld te noemen, worden de kleurlingen door Eerw. Horseroft, den Independenten leeraar van Uniondale, bearbeid. Deze heeft hier eene kleine gemeente van 40 leden, eene Dagschool, die door 30 kinderen bezoeht wordt, en eene Zondagsehool, waarin 40 kinderen onderwezen worden; doch Ds. Beyers, de leeraar onzer Kerk aldaar, houdt geregeld eenmaal in de week eene Godsdienstoefening voor hem.

Uit de volgende interessante mededeeling van Ds. Roos van Alexandria zal het blijken, hoe er op meer dan eene plaats gearbeid wordt, en hoe van de zijde van onze Kerk het werk van andere Kerken ondersteund wordt.

Alexandria, 11 April 1889.

Er wordt te Alexandria en in het distrikt Zendingwerk onder de kleurlingen gedaan; hoofdzakelijk, zoo niet uitsluitend, door andere genootschappen. Op het dorp bestond, toen ik hier in 1869 kwam eene gemeente, hoofdzakelijk uit Hottentotten en Basterds zamengesteld, en behoorende tot de "Congregational Union." Destijds en ook verseheidene jaren vroeger werd zij bearbeid door thans wijlen Eerw. N.. Smit, leeraar der Independenten (kleurling) gemeente te Grahamstad, die haar alle drie of vier maanden bezoeht, om de Sacramenten te bedienen. Vóór 1854, toen de Wel. Eerw. A. Smith, leeraar der Ned. Geref. gemeente te Uitenhage, eenige malen in het jaar Alexandria bezocht, hield hij ook voor de kleurlingen Godsdienstoefening.

De Kerkeraad der Ned. Geref. Kerk alhier, op wien de dorpsgrond getransporteerd is, gaf aan de gemeente een paar erven, waarop zij in 1873 een net houten gebouw oprichtte, met zitplaatsen voor een paar honderd personen.

In 1874 kreeg zij een eigen leeraar, den Eerw. W. Oates, die

hier circa 6 jaren met zegen arbeidde, totdat hij naar Somerset Oost vertrok, en door den Eerw. J. Read jr. werd opgevolgd, die in 1885 naar Katrivier beroepen werd. Gedurende dien tijd hadden ook verscheidene Kaffers zich bij de gemeente aangesloten.

Het bleek echter, dat zij niet in staat was, na het vertrek van de Eerw. heer Read, een eigen leeraar verder te bezoldigen, zelfs niet met behulp van eene toelaag uit de kas der Congregational Union.

Sedert dien tijd en tot heden is de Eerw. heer S. Helm van Grahamstad haar consulent, die ongeveer vier malen in het jaar haar bezoekt, en de Sacramenten bedient. In den tusschentijd houd ik, zoo dikwijls ik er tijd toe vinden kan, voor de gemeente Godsdienst, en bedien ik af en toe, op verzoek van den Eerw. heer Helm, het Heilig Avondmaal.

Er is geregeld elken Zondag Godsdienstoefening, waarbij, bij afwezigheid van een leeraar, een of ander diaken of lid dier gemeente voorgaat, gelijk zulks gedurende de laatste 20 jaren of langer geregeld is geschied. De Catechisatie en Zondagschool wordt ook door de diakenen dier gemeente gehouden, en telt thans ongeveer 30. Eene dagschool, eenige jaren geleden gehouden, is later opgegeven, doch onlangs heropend met circa 20 kinderen.

De gemeente telt thans 182 leden, terwijl er van 15 tot 20 kinderen jaarlijks gedoopt worden.

Op eene plaats ongeveer 10 mijlen van hier in de richting van de zee is er eene Zendingwerkzaamheid in verband met het Wesleyaansche Genootschap. Zij wordt door den Wesleyaanschen leeraar van Salem af en toe bezocht, terwijl een Kaffer "local preacher" er arbeidt.

Tusschen hier en Port Elizabeth binnen de grenzen van dit distrikt is ook eene Zendinggemeente te Namaga bestaande uit Kaffers en Hottentotten, behoorende tot de "Congregational Union" en door leeraren der Independenten gemeente te Port Elizabeth maandelijks bezocht. Ook daar leidt een harer diakenen bij afwezigheid van den leeraar de Godsdienstoefeningen. Voor de kleurlingen in de richting van Zandvlakte en Zuurberg wordt van tijd tot tijd door een der voorgangers van Namaga Godsdienst gehouden. Een rondgaande Kaffer Evangelist arbeidt onder de Kaffers langs den spoorweg, en er zijn ook langs dien weg boerenarbeiders op plaatsen in de nabijheid van het spoor gelegen, tot bekeering gekomen. Op de buitenplaatsen over het algemeen genomen wordt niet geregeld aan de kleurlingen gearbeid; doch de meesten zijn binnen het bereik van bovengenoemde staties en kunnen ze desverkiezende bezoeken."

STATISTIEK.

Vatten wij nu alles te zamen, dan hebben wij de volgende resultaten. Op 12 van de 14 plaatsen waar de Binnenlandsche Zending Commissie *onmiddelijk* door ondersteuning en toezicht werkt, arbeiden geordende zendelingen, terwijl op twee er van ongeordende mannen werken. Op deze twee plaatsen worden de Sacramenten door de plaatselijke leeraren bediend. Deze 14 gemeenten tellen te zamen 9,919 zielen waarvan 3,619 leden zijn. De Dagscholen dezer gemeenten worden door 1,749 kinderen bezocht, en de Zondag Scholen door 1559.

De Commissie geeft ondersteuning uit de Zendingkas aan 8 werkkringen, die onder toezicht van plaatselijke besturen staan. Op twee dezer plaatsen arbeiden gexamineerde godsdienstonderwijzers. De heer Siebert te Montagu en de heer A. J. Kropholler te Prins Albert. Op de andere zes doen de plaatselijke leeraren het werk, maar worden daarin geholpen door onderwijzers en onderwijzeressen. Op deze 8 plaatsen komen 2200 zielen onder bearbeiding, en van dezen zijn 570 leden. In de Dagscholen ontvangen 410 kinderen onderwijs en in de Zondagscholen 365.

Er zijn 23 zendinggemeenten, die onder toezicht van plaatselijke besturen staan, en die geene ondersteuning uit onze Zendingkas ontvangen. In slechts drie van deze gemeenten arbeiden er geordende Zendelingen, nl. de Eerw Van den Bos in het Zuid Afrikaansche Gesticht in de Kaapstad, de Eerw. D. Joubert te Malmesbury, en de Eerw. P. van Zijl in de gemeente Caledon. In twee arbeiden er Godsdienstonderwijzers. In de overige gemeenten tot deze klasse behoorende doen de plaatselijke leeraaren der Ned. Geref. Kerk het werk. Meestal worden zij in dit werk geholpen door onderwijzers en onderwijzeressen, Kerkeraadsleden en andere godvruchtige leden hunner gemeenten. Een en twintig van deze Zendinggemeenten tellen te samen 9,760 zielen, waarvan 1,850 lidmaten zijn. Ongeveer 815 kinderen ontvangen onderwijs in de Dagschool en 732 in de Zondagschool—(van Fraserburg en Amandelboom hebben wij geene opgaven ontvangen).

In nog 13 gemeenten onzer kerk wordt er door leeraren en lidmaten aan de kleurlingen gearbeid; doch zij maken hier geene afzonderlijke gemeenten uit, en daar wij geene statistieke opgaven van al deze plaatsen ontvangen hebben, kunnen wij niet zeggen, hoevelen op deze wijze onder het geklank van het Evangelie komen. Onder de arbeiders in deze werkkringen zijn twee Zendelingen—Eerw. Smeer in de Kaapstad en Eerw. D. de Villiers aan de Paarl—en één Godsdienstonderwijzer, de heer Thomas Haylett, ook in de Kaapstad.

De Binnenlandsche Zendingcommissie werkt *onmiddelijk* op 14 plaatsen en *middelijk* op 8; te samen dus op 22 plaatsen. Deze 22 werkkringen tellen 12,119 zielen, 4,189 leden, 2,166 school kinderen, en 1,924 leerlingen der Zondagschool. Tellen wij hier 9,760 zielen, 1,850 leden, 815 schoolkinderen, en 732 leerlingen in de Zondagschool, die in de 3rde klasse van werkkringen bearbeid worden, dan vinden wij het volgend totaal, 21,879 zielen, 6,039 lidmaten, 3,085 schoolkinderen en 2,656 leerlingen in de Zondagschool. En nemen wij aan, dat te Amandelboom en Fraserburg ruim 300 menschen onder bearbeiding komen, dan zien wij, dat de Ned. Geref. Kerk langs de nevensgaande wegen aan meer dan 22 duizend kleurlingen het Evangelie verkondigt. Wij gelooven niet, dat onze schatting te hoog is als wij zeggen, dat in de 13 werkkringen tot de 4de klasse behoorende ruim 3,000 menschen onderwijs uit Gods Woord ontvangen. Voegen wij dit aantal bij het bovengenoemd getal, dan hebben wij een totaal van digt boven de *25,000 kleurlingen, die door de Ned. Geref. Kerk bearbeid worden.

Zoo velen worden bearbeid, *maar hoe velen gaan verloren, omdat niemand hun den weg der zaligheid aanwijst?* Ja *hoe velen?* Lezer, hoe velen zijn er in uwe buurt, in uw dorp, in uwe gemeente, die in diepe ellende voortleven, omdat niemand zich over hunne zielen ontfermt omdat niemand hun de blijde boodschap brengt?

Laten wij God danken voor wat er reeds gedaan wordt, voor iedere gift, die voor de Binnenlandsche Zending gegeven wordt, voor elken Zendeling, die in dit arbeidsveld werkzaam is; voor elk kind van God, dat op de eene of andere wijze eene poging aanwendt om kleurlingen naar den Zaligmaker te leiden; maar laten wij Hem toch ook bidden om meer en meer onze oogen te openen opdat wij den nood van de verlorengaanden rondom ons mogen *kennen*, en doen mogen, wat wij kunnen om hen uit dien nood te redden. De oogst is ook hier groot, en de arbeiders weinigen." "*Bidt dan den Heer des oogstes dat Hij arbeiders in Zijnen oogst uitstoote.*"

---

* Hierbij zijn niet gerekend de 2,650 zielen en 700 lidmaten van de St. Stephens Gemeente in de Kaapstad.

DE BUITENLANDSCHE ZENDING ONZER KERK.

Omtrent deze Zending schrijft haar Secretaris als volgt :—

Zij dagteekent haar ontstaan van eene gebeurtenis ter Synode van het jaar 1857, die mij steeds als merkwaardig is voorgekomen. Er bestond eene Commissie van de voornaamste predikanten der Kerk, die ver van elkander als in de Kaapstad en te Swellendam woonden en elkander heterogeen waren, als Dr. Heijns en Ds. van der Lingen.

Deze Commissie rapporteerde een saldo in de Spaarbank van £317, en dat het haar was gebleken, dat de tijd om Zendingwerk te doen nog niet voor de Geref. Kerk gekomen was. Dit werd niet zonder blijken van afkeuring gehoord en de Moderator, (Dr. Faure, geloof ik), stelde voor, dat het Rapport in handen eener Commissie, uit de voornaamste ontevredenen zaamgesteld, zou worden gesteld ten fine van rapport.

Dezen waren Ds. Hofmeyr (nu Professor), Ds. A. Murray en mijn persoon. Maar uit voorzigtigheid werd Ds. Albertijn, van Caledon, bij hen gevoegd. De eerste drie waren toen jong. De Commissie kwam zaam in het diep gevoel, dat de Heer haar tot een allerernstigst werk geroepen had. Ds. Albertijn werd tot Convener gekozen, en na eenige gezegende, biddende bijeenkomsten, bragt de Commissie rapport uit—ik dank God, dat mijne pen dat schrijven mogt !—dat de Commissie van oordeel was, dat wel verre van geen tijd, het hoog, en meer dan tijd was, dat zich de Kerk aangordde tot dit allerheerlijkst en allernoodigst werk, en beval aan, dat de Zending (tot nu toe slechts Binnen-) ook Buitenlandsch gedreven zou worden.

Dit viel als een donderslag in de vergadering. En nooit vergeet ik 't gelaat van Ds. van der Lingen, die zeide : Hij stelde voor, dat de mannen, die dit . . . verslag hadden voortgebragt, zouden worden aangesteld om het uit te voeren. De Moderator vroeg, of de B.B. dit voorstel, dat besluit was geworden, ondernemen wilden ten uitvoer te brengen. Wij vroegen tijd tot na de pauze—gingen alleen, baden en ondernamen het.

Het heeft ons nooit berouwd. Het heeft ons nooit aan de fondsen ontbroken. Wij hebben duidelijk de liefderijk bestierende Hand opgemerkt en bewonderd. Natuurlijk zijn er ook fonten geweest. Wij hebben ons in enkelen bedrogen ; maar wij hebben in anderen ook des te meer zegen en vreugde gehad. In 't geheel is 't eene baan van zegen en voorspoed geweest.

Aan de Buitenlandsche Zending konden wij niets doen, totdat Dr. Robertson ons uit Europa twee zendelingen zond—de Predikanten Gonin en McKidd. De eerste uitgaaf op de boeken voor die Zending, behalve tot r iskosten is voor Ds. McKidd,

Augustus 1861—" op salaris £5." Voor Ds. Gonin was op Feb. 1862—£24.

In Juli van dat jaar is Ds. A. Murray naar Transvaal vertrokken, en kort daarop vestigde zich Br. McKidd te Zoutpansbergen en Br. Gonin aan de Pilaansbergen. De eerste kocht zich de plaats Goedgedacht, die uitnemend tot 't werk gelegen was. 't Is eene van de schoonste plaatsen in Zuid Afrika. Ten noorden grenst zij aan eene schoon bergketen, de Zoutpansbergen, in welks kloven en op welks hoogten eene menigte Kaffers in zonden, in de diepste onkunde leefden. Ten zuiden zag zij op de ellende der Bamalietzie-Kaffers. Zij is welbewaterd en vruchtbaar; zij ligt waar niemand en allerminst een zendeling, 't oor voor de ellende van zondaars sluiten kan. Het onverwacht sterven van Br. McKidd, niet heel lang na dat van zijne dierbare vrouw, Hessie Bosman, moet in het begin van 1865 zijn voorgevallen. Zij liggen naast elkander te Goedgedacht onder den grooten doornboom, die ook de Kerk overschaduwt.

Br. McKidd had aan de Commissie zijne kostbare plaats vermaakt. Gelukkig was Br. Stephanus Hofmeyr kort tevoren daar heen gegaan, als kinderzendeling, gesalaricerd door de kinderzending, wier eerste ontvangst door den Penningmeester is geschied in April 1865—" van Burgersdorp, eenige kinderen, 7s. 6d." Hij nam nu 't werk op zich en toonde zich van God toegerust. Rondom hem had zich het geslacht der Buisen versameld, dat in zekere mate Christelijk kon worden geacht.

In 1871 deed ik eene reis tot naar Goedgedacht. Op den terugweg leidde de Heere mij om de van ons afgelokte gemeente in dat district naar onze Kerk terug te voeren en namens de Commissie Br. Hofmeyr verlof te geven om ook haar te bedienen. De vreugde was groot—de uitslag hoogst gezegend.

Middelerwijl was Ds. Gonin bij Rustenburg bezig zich eenen werkkring te zoeken en voor een groot deel geleid door Commandant, nu President Kruger, kocht hij zamen met den Bakhatla Kapitein of Koning Gamajan de plaats van genoemde Heer Kruger, genoemd Sauls Poort, aan de westzijde van de Pilaansbergen—aldus genoemd naar diens vader, den grootvorst van den stam Pilaan, een man van het edelste Kaffrbloed. Daar ging Ds. Gonin zich nederzetten—een man, die stil, maar doordringend en volhardend naar zijnen aard arbeiden zou.

Ongeveer 1867 zond de Zending Commissie om 't werk onder de Bakhatla uit te breiden den heer P. Brink, die zich met zijne beminnelijke jonge vrouw Wimmie Kroep bij Engeland's kraal vestigden en daar arbeidden. Daar stierf zij na eenige jaren met hem te hebben gearbeid.

Nu was er bij Gamajan zulk eene ontevredenheid ontstaan met de Transvaalsche Regering dat hij plotseling zijne plaats

Sauls Poort verliet en meer dan drie schoften ver in de Kalliharri, niet ver van waar Secheli woont, zich ging nederzetten. Het meerder en rijker deel van zijn volk wist hij met zich te krijgen door vooraf al het vee derwaarts te doen heen drijven. Die te zeer aan de Zending gehecht of zoo arm waren dat zij geen vee bezaten, bleven te Sauls Poort. Zij maakten eenige duizenden uit. Bij dezen bleef Ds. Gonin arbeiden, en zijn arbeid bleef niet ongezegend.. De school, gehouden door zijne dochter Fanny en Miss Truter was tot zegen en zijne prediking en onderwijs verspreidden niet alleen kennis, maar leidden in vele gevallen tot bekeering. Maar ongelijk aan 't werk van Br. Hofmeyr in 't Zoutpansburgsche dat velen herlevingen genoot, ging het hier alles kalm en stil toe.

Br. Brink besloot toen zich te Mochuli te vestigen, terwijl de arbeid te Engelands Kraal, waar de broeder van Gamagan genaamd Chumancham, hoofdman was, door een Evangelist werd voortgezet. Gamagan stierf en in zijne plaats regeert zijn zoon ~~Linam~~, een man voor arme Kaffers van buitengewoon Linchu goede geaardheid.

In den aanvang van 1879 ging derwaarts de Br. Roux, en nam zijne standplaats in te Mabieskraal, waar hij ernstig maar naar allen schijn vruchteloos heeft gearbeid tot voor ongeveer 6 of 7 maanden toen vooral onder de jonge mannen eene ernstige heilsbegeerte openbaar werd. Nog onlangs schrijft hij: "Ik ben nog bezig met oogsten."

Weinige jaren geleden is Br. Brink onverwacht tot zijne rust ingegaan. 't Verlies was groot. Hij scheen na een 20 jarigen arbeid volkomen toegerust tot al de eischen van 't groote en zware werk. De Koning hield veel van hem. Toch stierf hij te Rustenburg na een kort maar smartelijk lijden.

In zijne plaats verkregen wij op de beste getuigenissen eenen man, die zijn ontslag had genomen van de Berlijnsche Zending, en begeerde bij ons in dienst te treden. De Broeder Beijer, onderteekende onze formulieren en vestigde zich te Mochuli, rijk toegerust met alle kennis en met ondervinding opgedaan in eenen dienst van jaren. Tot zijne hulp arbeidde in de school en op andere wijzen aldaar de Zusters Mary Murray en Debora Retief.

Anderhalve dag zuidwaarts van Mochuli ligt eene Groote Kafferstad van de Bakhatla, waar de goede Leoke (Lot) een Evangelist, vele jaren beproefd en trouw bevonden, arbeidt; terwijl een ander op "Englands Kraal," die niet ver van Sauls Poort ligt, geplaatst is.

Br. Beyer heeft onder toezigt en met behulp van Br. Gonin, sinds hij bij ons arbeidt een Gezangboek en het korte begrip in de taal dier Kaffers overgezet, en met behulp van de Commissie doen drukken. Hij heeft zich een nieuw huis gebouwd dat hem

£105 heeft gekost, van gebakken steen, waaraan de arbeid door hem en zijne kinderen is gedaan. De Commissie heeft uit de kas slechts £50 gezonden en heeft uitgenoodigd dat de overige £55 worde bijgedaan door degenen, wier hart de Heere daartoe beweegt.

De Zending en KORANNALAND is eigenaardig in haar ontstaan. Men had in de streken der Kareebergen een bidstond, aan welks hoofd stond de Br. Ouderling Kuhn, vader van den leeraar van Willistown, die onlangs door zijnen eigen zoon is gedood. Hij was een man, wiens waarde niet ligt wordt uitgesproken. De B.B. die zamen baden, gevoelden dat zij ook moesten werken; en daar de Korannas hun des tijds (1870) gelijk vroeger kwaad deden ontstond er bij hen de Christelijke wensch hun het Evangelie te brengen. Zij verbonden zich tot een groot deel van het salaris van eenen zendeling, en boden het de Commissie aan voor 6 jaren. De Commissie nam het aan en zond daarheen den Br. Christiaan Schröder, die aldaar, deze vele jaren, met uitzondering van eene korte wijle, dat hij Zendeling te Witsies Hoek is geweest, trouw heeft gearbeid. Behalve den geestelijken arbeid heeft hij een Zending huis, eene goede kerk gebouwd, en bouwt een tweede op eene buitenstatie. Hij heeft eene molen gebouwd, het water der Rivier (de Oranje) uitgehaald, in een voor van 1¾ uur te paard lang, zonder bezwaar voor de kas en met 9s. balans ten goede.

Sinds den laatsten Koranna oorlog is het eigenlijk geene Zending onder de Korannas meer. Zij zijn verdwenen en in hunne plaats wonen de bastaards, die eene aanzienlijke gemeente vormen, het meerderdeel van het salaris van hunnen Leeraar betalen en eenige scholen onderhouden.

Onze geheele Zending heeft nu:—

Geordende Zendelingen:

Aan de Zoutpansbergen—BB. Hofmeyr en Helm ...	2
Aan de Pilaansbergen—BB. Gonin, Roux en Beijer ...	3
Aan de Koranna Zending—Br. Schröder	1
	6

Helpers ongeordend:

Aan de Zoutpansbergen	1
Jonge Dames in Scholen—Misses Murray, Retief, F. Gonin en Truter	4
	5

Inboorlingen :

Onderwijzeres—Elsje, te Zoutpansbergen	... ...	1
Evangelisten—te Zoutpansbergen	... ...	22
„ —aan de Pilaansberg	... ...	2
Hulp-Onderwijzeressen do.	... ...	2
		27

Het werk is met grooten voorspoed bekroond. Het werk heeft zich vooral vrienden gemaakt uit de omwonenden, die vroeger, velen althans, vijandig waren; van dezen zijn velen tot bekeering geleid. Van onze gekleurden zijn velen tot volle satisfactie van hunne Commandanten ook in den oorlog geweest. En vooral kan men zien dat 't Evangelie onder de Bamalietzie en Bakhatla rijpe en ook nog rijpende vruchten draagt.

Met heilwensch,

Uw Broeder,

J. H. NEETHLING.

10 April 1889.

9
14
19
1
4
7
47

ZIJN DE BOEREN VIJANDEN DER ZENDING?

REFERAAT

gehouden te ZWOLLE, 18 October 1900,

VOOR DEN

Zendingsbond van Predikanten in de provinciën Overijsel en Drente,

DOOR

C. SPOELSTRA,

Ned. Herv. Pred. te Heinoo.

ZWOLLE. — H. TULP.

1901.

J. S.

Over „de Boeren en de Zending" werd, in het vorig jaar, een en ander door ons medegedeeld; op het locale Zendingsfeest te Nijverdal, (Hemelvaartsdag); op het Christelijk Nationaal Zendingsfeest te Middachten (4 Juli) en op het plaatselijk Zendingsfeest te Heinoo (21 Aug.) Ongeveer in den tegenwoordigen vorm werd dit opstel door ons voorgelezen op eene vergadering van den Zendingsbond van Predikanten *in de provinciën* Overijsel *en* Drente, *gehouden te Zwolle*, 18 *Oct. j.l.*

Op veler zeer gewaardeerd verzoek werd het door ons ter publicatie toegezonden aan de Redaktie van het Nederlandsch Zendingstijdschrift. Het eerste gedeelte van het opstel verscheen dan ook in de eerste aflevering van den Twaalfden Jaargang. Tot onze groote smart evenwel moest de uitgave van ons eenig en uitmuntend geredigeerd Zendingstijdschrift, bij gebrek aan belangstelling, worden gestaakt. Daar het nog onzeker is of het Comité voor Nederlandsche Zendingsconferenties opnieuw een Zendingstijdschrift in het leven zal roepen, — wat wij voor de zaak der Zending vurig zouden wenschen! — nemen wij de vrijmoedigheid ons opstel in zijn geheel als afzonderlijke uitgave te publiceeren.

Moge het iets bijdragen, om de schandelijk belasterde Boeren, zoo noodig, óók in hunne verhouding tot den Zendingsarbeid in Zuid-Afrika, beter te begrijpen en te waardeeren.

C. S.

Heinoo, Juli 1901.

ZIJN DE BOEREN VIJANDEN DER ZENDING?

Het mag overbodig heeten, M. H., dat ik U het eerste woord van mijn onderwerp verklaar. Het woord „Boeren" wordt in de laatste maanden door millioenen uitgesproken; in de moderne talen heeft men het onveranderd overgenomen; door de geheele beschaafde wereld wordt het verstaan; in onze gesprekken bekleedt het de voornaamste plaats; onze schoolkinderen stellen er levendig belang in; onze godsdienstoefeningen gaan bijna nooit voorbij, zonder dat wij der Boeren worstelstrijd althans in het gebed hebben gedacht; als wij bidstonden houden voor onze stamverwanten in Zuid-Afrika, dan verdringen honderden en duizenden elkander in de kerkgebouwen; als wij aan het ontbijt het oorlogsnieuws verslinden, dan bidden wij voor hen; en des avonds, nadat wij de laatste berichten gelezen hebben en ons ter ruste begeven, dan gedenken wij die Boeren voor den troon der genade; of, als wij, met innerlijke ontferming over hen bewogen, vaak den slaap niet vatten kunnen, en eindelijk, peinzensmoede, het kloppend hoofd ter ruste vleien, dan is onze laatste bede:

„Geef, God des rechts, de zegepraal aan 't recht!"

Het is dus volkomen begrijpelijk, wanneer ook op de Zendingsconferenties en in de zendingssamenkomsten het bloedig drama van Zuid-Afrika niet wordt vergeten; dat er onderwerpen worden behandeld, die in rechtstreeksch of in zijdelingsch verband staan met die ontzettende reuzenworsteling en dat ook aan het Transvaalsche Volkslied eene plaats onder onze Zendingsfeestliederen wordt ingeruimd.

Niet genoeg kan ik er dankbaar voor zijn, dat het mij vergund wordt tot U te spreken over de *Boeren* en de *Zending*. Gij zult het volkomen kunnen verstaan, dat een Leeraar, wien het voorrecht te beurt viel in hun midden te leven en te arbeiden, gaarne elke gelegenheid aangrijpt, om sympathie te wekken voor hen en voor hunnen heiligen worstelstrijd. Doch met des te meer vrijmoedigheid behandel ik van deze plaats mijn onderwerp, omdat het mijne innige overtuiging is, dat, *óók voor de Zending*, zoo machtig veel afhangt van de vraag: of onze Zuid-Afrikaansche stamverwanten als overwinnaars uit den strijd zullen te voorschijn komen; *gelouterd* wel; *vernietigd* niet; of het machtig ideaal van Paul Kruger ooit werkelijkheid worden zal: eene confederatie van vrije, onafhankelijke Boerenrepublieken, met oud-Hollands vlag; oud-Hollands taal; oud-Hollands recht; oud-Hollands God!

Het zou mij niet verbazen, wanneer velen Uwer met mijne gevolgtrekking niet volkomen instemden. Wel geeft gij toe, dat de worstelstrijd der verbonden republieken tegen het perfide Albion onze volle sympathie verdient; maar wat betreft der Boeren houding tegenover de Kaffers in het algemeen en de Zending in het bijzonder, dáárover hebt ge zóóveel ongunstigs gehoord en gelezen, dat ge, in dit opzicht, bepaald tegenover hen staat.

Maar is het dan nog noodig iemand, in onze dagen, te vermanen, dat hij maar niet voetstoots mag gelooven alles wat hij hoort; dat hij niet alles wat hij in „de krant" leest, als een evangelie mag aannemen; dat hij scherpe kritiek moet oefenen — zelfs op zendingsstatistieken?

Zooveel kan ook den meest naïeven en lichtgeloovigen mensch thâns toch wel duidelijk zijn geworden, dat deze afgrijselijke oorlog tegen de Boeren vooraf is gegaan en gevolgd wordt door een zondvloed van leugen en laster; dat niets te gemeen, niets te afschuwelijk is geweest om de Boeren te bezwadderen; dat *Cecil Rhodes*, en onder zijne leiding heel de gecharterde kliek, een deel van hunne reusachtige, in Afrika „gewonnen" fortuinen, besteed hebben en nog steeds aanwenden, om dag- en weekbladen en tijdschriften van allerlei kleur om te koopen, ten einde de publieke opinie tegen de Boeren in het harnas te jagen; — dat zelfs Reuter's kabeltelegrammen niet te vertrouwen zijn, en de Engelsche censor alle berichten zóó precies in het tegendeel weet om te keeren, dat de spraakmakende gemeente, voor iemand, die met de waarheid hopeloos in conflict geraakt is, geen grooter smaad weet, dan de beschuldiging: „*hij liegt als — een Engelsch telegram.*"

De Boeren worden aan de ééne zijde ten hemel toe verheven; aan de andere zijde ter helle toe nedergestooten. Voor den een zijn zij het kort begrip van al wat groot, vroom en edel is; voor den ander, de samenvatting van alle denkbare kwaad Zóóveel is intusschen zeker: het Engelsche volk, de Engelsche christenen zijn zóó lang en zóó stelselmatig misleid, dat zij, *die niets anders lezen dan Engelsch*, bijna niet anders kunnen, dan tegen de Boeren zijn, en als wij berichten van Engelsche christenen lezen, die volmaakt met de waarheid in strijd zijn, mogen wij wel bidden: „*Vader, vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen.*"

Onder de beschuldigingen, die den Boeren naar het hoofd worden geslingerd, is er één, die telkens terugkeert: *dat zij wreed en meedoogenloos zijn voor de kleurlingen, en vijanden der zending.*

De talentvolle Redacteur van het Nederl. Zendingstijdschrift heeft in den vorigen jaargang (afl. 1, blz. 54 en verv.) een bloemlezing gegeven van Engelsche opinies op dit punt. Het meest verachtelijke onder die aantijgingen is het woord van *Andrew Douglas:* „Wanneer de heilige kruistocht, die wij thans voeren tegen de Boeren, eindelijk hunnen onvermijdelijken val brengt, dan zal dit de *triumf der zendingszaak* zijn."

Meent evenwel niet, dat dergelijke dingen nu pas gezegd of ge-

schreven worden, en dat dergelijke uitlatingen alleen te verklaren zijn uit het feit, dat elke oorlog noodwendig de laagste hartstochten ontketent. Neen, lees bijv. wat de bekende WARNECK schrijft 1) — na gewezen te hebben op den hardnekkigen strijd tusschen het Hollandsch en Engelsch element — „Dieser Gegensatz hindert aber nicht, dasz holländische und englische Kolonisten, die sich gemeinsam als Afrikaner bezeichnen, *in der Politik der Unterdrückung der Eingeborenen einig sind.* Diese Politik ist so alt wie die Südafrikanische Kolonisation und bildet auch eine dunkle Partie in der Geschichte der Kolonialpolitik, *die, wohin wir auch kommen, an blutigen und schmutzigen Blättern so reich ist.*" Ook elders moeten de *blanke indringers* (S. 210) het gedeelte ontgelden. Trouwens deze professor in de zendingsgeschiedenis behoort ook al weer onder de feilbare menschen, wier boeken men niet lezen mag, zonder het *hoor* en *wederhoor* in toepassing te brengen. Indien wij ons niet vergissen, berust de opinie van Warneck gedeeltelijk op hetgeen hij uit *Engelsche bronnen* haalde

Doch het medegedeelde is niets in vergelijking van wat ge vindt in het bekende werk van *Dietel*, hetwelk meer lasteringen over de Boeren bevat, dat het bladzijden telt. 2)

Dit weinige zij voorloopig genoeg, om bij U de overtuiging te wekken, dat Engelsche boerenhaters alles in het werk hebben gesteld, om eerst de publieke opinie en straks de geschiedenis te vervalschen, met het noodlottig gevolg, dat zelfs vele niet-Engelsche christenen, ja zelfs overigens hoogst achtbare geleerden, het spoor zijn bijster geraakt. En op allen, die van goeden wille zijn, rust de heilige verplichting der waarheid getuigenis te geven.

Op politiek gebied is er, met vereenigde pogingen, kort voor en gedurende dezen oorlog, reeds ontzaggelijk veel gesproken en geschreven ter weerlegging van Engelsche onwaarheden. Allen die een weinig op de hoogte zijn van de literatuur van den dag in betrekking tot Zuid-Afrika, weten nu, dat men, tot recht verstand van den oorlog tusschen Engeland en de Boerenrepublieken, terug moet gaan in de geschiedenis, tot het begin der negentiende eeuw, om daardoor de overtuiging te verkrijgen, dat wij hier te doen hebben met één hoofdstuk slechts uit de historie van den honderdjarigen oorlog tusschen het Angelsaksisch en het Hollandsch element; met een *eeuw van onrecht.*

Welnu, *om den tegenzin der Boeren tegen de* (lees: een zeker soort van) *Zending* te verklaren, is het beslist noodzakelijk, onze studie

1) In zijn bekend en beroemd werk: »*Abriss einer Geschichte der protestantischen Missionen*", Berlin, M. Warneck, 1899. Funfte Aufl., S. 213. De zesde druk is inmiddels reeds in 1900 verschenen, en werd in het Zendingstijdschrift (afl. 4) aangekondigd

2) *Missionsstunden* von *R. W. Dietel.* Viertes Heft: *Sud-Afrika.* Dritte Aufl. Leipzig 1899.

aan te vangen bij het jaar 1799, toen de eerste zendelingen van het Londensche Zendelinggenootschap in Zuid-Afrika aankwamen.

De *eerste* vraag, die beantwoord moet worden, is deze: hoe waren de genootschappen, die in Zuid-Afrika zending gingen drijven, ontstaan? De *tweede:* welke waren de beginselen dier genootschappen zoowel als die der zendelingen? De *derde:* Was het te verwachten, dat deze „nieuwigheden" slechts als zoodanig tegenkanting zouden ondervinden, of stonden zij vierkant over tegen de denkwereld en het principe der Boeren?

Het kan geen kwaad, vooral voor hen die met Zendelinggenootschappen dwepen, te onderzoeken hoe, d. w. z. uit welke geestesstroomingen deze geboren zijn. Zij het mij vergund hier een gedeelte te citeeren uit het meesterlijk opstel van Dr. A. Kuyper: *De crisis in Zuid-Afrika.* 1)

„Het liberalisme van het eind der vorige eeuw, weinig ingenomen met den moreelen, socialen en politieken staat van de menschheid uit die dagen, had gemeend zijn ideaal te moeten zoeken, niet in den beschaafden mensch, maar in den natuurmensch, wiens simpel, zwervend bestaan werd opgeschilderd tot idylle. *Vrijdag* van *Robinson Crusoë* was de held der gesprekken en elke verdrukking van de wilden van over de zee leek majesteitsschennis jegens de menschheid. Daarom deed iedereen zich voor als beschermer en weldoener van den inboorling, zoowel op staatkundig gebied — de deïsten met hun *Aborigines Societies* — als op godsdienstig terrein — de christenen met hun *Missionary Societies.* En nu schonk het bezetten van de Kaap hun de eerste gunstige gelegenheid om hun denkbeelden te verwezenlijken. De Hottentot — dat was wèl het natuurkind dat ze vereerden. En juist daardoor moest de Boer, die dat natuurkind in slavernij hield, hun toeschijnen als de gezworen vijand van het menschelijk geslacht."

Tot zooverre de Amsterdamsche Hoogleeraar.

Welnu, zelfs al zou men willen opmerken, dat de geloovigen dier dagen toch ook door hoogere beginselen werden geleid, bij het oprichten hunner Zendelinggenootschappen, toch moeten wij toegeven, dat èn zij die uitzonden, èn zij die gezonden werden, te veel kinderen huns tijds waren, dan dat zij zich hadden kunnen ontworstelen aan de ziekelijk-philanthropische stroomingen, waarvan zulk een ontzaglijke zuigkracht uitging. Ten bewijze hiervoor diene, dat de eerste zendelingen van het Londensche Zendelinggenootschap in Zuid-Afrika kwamen met de theorie; let wel · *niet*, dat de beste uit de inboorlingen na gekerstend te zijn, misschien na verloop van langen, langen tijd, geleidelijk op nagenoeg denzelfden voet konden worden gebracht, waarop de beschaafde blanke christenen stonden, maar dat ze, zoo als ze daar reilden en zeilden, geestelijk en maatschappelijk met de blanken gelijkstonden. Door dit bepleiten van

1) Uit de »Revue des deux mondes", vertaald door G. K. Elout. Eerste druk. Amsterdam 1900, bladz. 16.

gelijkheid en gelijkstelling tusschen barbaren en beschaafden, geraakten zij spoedig in botsing met de kolonisten. 1).

Doch daar was meer. Er stonden hoogere belangen op het spel. Gij herinnert U, dat het *Ned. Zendelinggenootschap*, reeds bij zijne oprichting, hier te lande niet slechts sympathie, maar ook principieelen tegenstand ondervond. 2) Op de vergadering van de Zuid-Hollandsche Synode, gehouden te Schoonhoven in 1801, verlangde men: „dat geene zendelingen, *werwaarts het ook wezen moge*, afgevaardigd worden, tenzij zij nauwkeurig in de Godgeleerdheid onderzocht zijn, de formulieren van eenigheid geteekend hebben, en behoorlijk geordend zijn, en dat vooral niemand als predikant zal gezonden worden, tenzij hij classicaal, zoowel in de talen, als in de godgeleerdheid strict geëxamineerd zij, *opdat onze zuivere Hervormde leer nergens gevaar loope van vervalscht te worden*." — Voorts werd geadviseerd: „Te verklaren, dat geen particulier genootschap van Hervormden, veel min van hervormde leeraren in ons vaderland zich het recht en de macht mag aanmatigen, om, tegen onze kerkorde aan, iemand tot eenigen openbaren dienst in de kerk, veel min tot de bediening der Sacramenten te qualificeeren en te ordenen, *tenzij door eene wettig vastgestelde Kerkelijke Vergadering* daartoe bekwaam geoordeeld en toegelaten."

Wij gevoelen, van gereformeerd standpunt, *moest* het optreden der zendelingen aldus beoordeeld worden. En is het dan te verwonderen, dat de Boeren in Zuid-Afrika, wier gehechtheid aan hunne *Ned. Geref. Kerk* bewonderenswaardig mocht (en mag) heeten, en die het gereformeerd beginsel waarlijk niet maar *pro memorie* uittrokken, in de zendelingen niet anders konden zien dan *ongeordende dwaalleeraren?* Ieder, die dit eerste tijdvak der zending in Zuid-Afrika, bestudeert; die onbevooroordeeld het hand aan hand optreden zoowel van het Londensche als van het Nederlandsche Zendelinggenootschap gadeslaat, zal rekening dienen te houden met de *principiëele bezwaren der Boeren*. Wellicht kan deze gedachte eenig licht werpen, op het feit, dat de arbeid van ons genootschap geen succes was, en men reeds in 1819 gevoelde, *Afrika door Afrikanen* voor Christus te moeten winnen. 3)

Dat de zuivere, gereformeerde leer wel eenig gevaar liep van vervalscht te worden, bewees met name Dr. Van der Kemp. Zijne vroegere godsdienstig-wijsgeerige gevoelens waren bekend genoeg

1) *George McCall Theal: Geschiedenis van Zuid-Afrika.* 's Gravenhage 1897, bladz. 197.

2) Vgl. het *Archief* voor de geschiedenis der Oude Holl. Zending I, 216, 218, II : 92, 93 v.v., 122 v.v. Voorts zie men den *tweeden* druk van: *Het Evangelie in onze Oost*, door *H. Dijkstra.* Eerste deel. Leiden 1900, bladz. 141 v.v., waar *het standpunt* van bedoeld genootschap en zijn *verhouding tot de kerk* worden uiteengezet.

3) Vgl. Dr. E. F. Kruijf, Gesch. van het Nederl. Zendelinggen. 1894, blz. 63 - 80.

uit zijne geschriften. 1) En dat, ook nà zijne bekeering, des Dokters theologie, van gereformeerd standpunt, meer te vreezen dan te loven was, bewijst de pertinente vraag van de Classis Amersfoort, op de Provinciale Synode van Utrecht, in 1800: 2)

„Dat zij verzoekt geïnformeerd te worden, alvorens op het verzoek van het Zendeling-genootschap iets te besluiten of het de gevoelens van den heer VAN DER KEMP, in zijne *Theodicé van Paulus* voorgesteld, en door Prof. Krom, in zijn ample voorrede aangeprezen, *al* of *niet* amplecteert, als gevoelens, die door zijne zendelingen vrij kunnen en mogen geleerd worden, dan of het die *gevoelens* als *strijdig met de aangenomen leer onzer Hervormde Kerk*, verwerpt, en belooft te zullen zorgen, dat dezelven door hunne Zendelingen nimmer geleerd noch verspreid worden, *naardien anders de Synode tegen de inkruiping en spargeering van zulke gevoelens ten sterkste zou moeten waken.*"

Wat dunkt u, waaruit zou men den tegenstand der Boeren tegen Dr. Van der Kemp moeten verklaren: uit *haat tegen de zending?* Of uit *waakzaamheid, dat hij en de zijnen geen valsche leeringen zouden verspreiden?*

Ook in andere opzichten gaven sommige zendelingen groote ergernis aan de Boeren. Eerst toch toonde READ zijne liefde tot natuurmenschen, door zich met eene Hottentotsche meid te verbinden; daarna nam VAN DER KEMP, op zijn ouden dag, de zeer jonge dochter van een slavenmeid tot vrouw. Door deze gebeurtenissen ging er eene huivering van afgrijzen door de zielen der Boeren, die van een dergelijke vermenging tot op den huidigen dag den grootsten afschuw hebben. Het oordeel van Paul Kruger's levensbeschrijver 3) over Van der Kemp is ongetwijfeld te kras, wanneer hij zegt, dat deze *„een zoodanig leven leidde, dat geen Boer voor hem respect kon hebben"* Doch wie VAN DER KEMP rechtvaardig wil beoordeelen, zal iets meer moeten lezen, dan hetgeen zijn bloedverwant mr. D. C. VAN DER KEMP over hem mededeelt 4), en hetgeen latere schrijvers aan deze bron ontleend hebben. Want daardoor krijgt men alleen

1) *Tentamen Theologiae Dunatoscopicae*, Lugd. Bat. 1775. — *Parmenides*, Edinburg. 1781.

2) Archief. II, pag. 125. sub 2⁰. Men gaf sub 1⁰. zijne verwondering te kennen, dat de titulatuur nu luidde: *Christelijk Zendeling-Genootschap* met achterlating van het woord *Gereformeerd*, waardoor eene wijde deur werd geopend voor de Remonstranten c. s.

3) Vgl. J. F. VAN OORDT: Paul Kruger en de opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek (Amsterdam-Kaapstad) zonder jaartal, pag. 14.

4) Eerst in eene voorlezing in 1847 door hem gehouden in de »Amsterdamsche afdeeling der Holl. maatsch. van Kunsten en Wetenschappen" in 1848 met enkele bijlagen uitgegeven bij J. H. en G. van Heteren, te Amsterdam, get. JOHANNES THEODORUS VAN DER KEMP. Deze schets ligt ongetwijfeld ten grondslag aan het grootere werk van denzelfden schrijver, in 1864 bij dezelfde uitgevers verschenen: »*Levensgeschiedenis* van den Med. Doctor Johannes Theodorus van der Kemp"

de éene zijde — die VAN DER KEMP en zijne vrienden ons toonen — onder de oogen. Het is beslist noodig, ter aanvulling en ter opheldering, *soms ter bepaalde weerlegging*, mede te deelen, wat de Kaapsche Archieven over hem bevatten. Twee geschiedschrijvers van naam, bewijzen ons hier goede diensten De eerste is THEAL, in het derde deel van zijn tot dusverre uit vijf deelen bestaand groot werk. 1) De tweede is Dr. J. W. G. VAN OORDT, die, in zijn werk over: *Slagtersnek* 2), eene ontzaglijke menigte officieele documenten, door hem als geschiedschrijver der Zuid-Afrikaansche Republiek bijeengebracht uit de Kaapsche archieven, tot een kunstig geheel wist te verwerken. Welnu, deze geleerde zegt over VAN DER KEMP de volgende hoogst merkwaardige woorden: 3)

„*Het kon niet anders of in Van der Kemp, den geloovigen christenzendeling*, MOEST DATGENE VAN VAN DER KEMP DEN DEÏST BLIJVEN, DAT MET ZIJNE BEKEERING BESTAANBAAR WAS. Deïsten, bij wie het gemoedsleven bovenaan stond, werden, in Van der Kemp's jonge dagen, vooral door Rousseau aangetrokken; en schoon de leer van 's menschen natuurlijke goedheid, die door Rousseau tegenover die der erfzonde gesteld werd, door Van der Kemp na zijne bekeering niet kon gehuldigd worden, — zoo als men hem dan ook, toen de dokter van het militaire hospitaal in de buurt hem over den gezondheidstoestand der vrouwelijke Bethelsdorpers onderhield, haar zondige geaardheid volmondig ziet erkennen, dan sluit dit niet uit, dat hij, ook als christen, *den mensch in den natuurstaat minder bedorven en meer vatbaar voor bekeering heeft kunnen achten*, dan den wereldling der beschaafde maatschappij. Dat dit met hem het geval was, dat ziet men uit zijne denkbeelden over menschelijke of wil men christelijke vrijheid." — — De schrijver deelt dan verder mede hoe de tuchteloosheid van Bethelsdorp donker af stak bij de gunstige resultaten der Moravische zending. Ook in andere opzichten stond Dr. Van der Kemp „*bewust of onbewust, een zamensmelting van christelijke denkbeelden en die der achttiende eeuw, waar de revolutie het resultaat van was*" — voor. Verzet tegen de machthebbers, luiheid, armoede, morsigheid, valsche getuigenissen — neemt men in dien kring waar. Ja, de Bethelsdorpsche zendelingen ontzagen zich niet kafferpraatjes te publiceeren in het tijdschrift van het Londensche Zendelinggenootschap, en hitsten het Britsche publiek tegen de Boeren op. „Zij appelleeren", zegt de schrijver, „niet aan een wettig gezag, maar aan de openbare meening van een publiek, bekend om zijn eigengerechtigheid en zijn vooroordeelen, en zij zaaien moedwillig en met vol bewustzijn een kwaad, dat ook nu, na zoovele jaren, welige oogsten levert. Maar kon men beter verwachten van lieden, die, onder den schijn van het Christendom te verkondigen, inderdaad, en althans Van der Kemp met volle bewustheid, want Read was te

1) *History of South-Africa*, vol. III, Londen, 1891, p. 50 v.v.
2) Amsterdam—Pretoria, J. H. de Bussy, 1892.
3) Bladz. 43 v.

ongeletterd om iets anders te doen dan zijn baas na te apen, — de denkbeelden van Rousseau hier zochten ingang te verschaffen? Zij waren trouwens ook, wat hun omgang met gekleurde meiden betrof, Rousseau's geestverwanten; ook deze leefde met een vrij gemeen schepsel, welks kinderen hij te vondeling legde omdat het hem te duur uitkwam ze den kost te geven." 1)

De grijze Dr. Van Oordt gaat, naar ons inzicht, in zijne volkomen verklaarbare indignatie te ver, doch hij is een te groot historicus, dan dat hij iets zou zeggen, hetwelk hij niet kan verantwoorden. Als de tegenwoordige oorlog voorbij is, naar wij hopen en bidden in het voordeel der Boeren, en de Regeering der Zuid-Afrikaansche Republiek er toe zou kunnen besluiten haren geëerden historieschrijver de vereerende opdracht te geven, tot *publicatie der bronnen*, door Dr. Van Oordt met stalen vlijt en jeugdige volharding uit de Kaapsche Archieven bijeengebracht, dan zal over meer dan éen punt een nieuw licht opgaan. Zooveel is intusschen reeds nu zonneklaar, — en voor onze conclusie is dit voldoende — *dat tot vervalsching der publieke opinie over de Boeren; dat, tot verdraaiing der historie, niet weinig hebben bijgedragen de zendelingen van het Bethelsdorpsche instituut.* Wij weten dat het door hùnne schuld is. die allerlei verhaaltjes van slaven en hottentotten lichtvaardig geloofden en zonder verder onderzoek tot de publicatie er van overgingen, dat de Boeren beschuldigd werden kleurlingen op afgrijselijke wijze te hebben mishandeld, ja zelfs vermoord. De Regeering gelastte een onderzoek. Meer dan duizend getuigen werden gehoord. Het geheele land geraakte in rep en roer. En van al die ontzettende aantijgingen bleek slechts éen enkele waar. De Rechters spraken de Boeren vrij. Die vrijspraak werd gedocumenteerd. Nog heden liggen die onwraakbare getuigenissen in de archieven der crimineele gerechtshoven. Geen historicus, dien naam waardig, zal aan de Bethelsdorpsche legenden dan ook maar iets ten nadeele der Boeren ontleenen. Maar de laster heeft haar ontzettend werk verricht — en na een eeuw blijft er nog veel van hangen. Haat en verbittering is er door gezaaid in duizenden harten. Weerzin tegen de zending; afschuw van zulke zendelingen moest er het noodlottig gevolg van zijn. En het zou ons niet verbazen, wanneer de Boeren voortaan met geen enkelen zendeling ook maar uit de verte in aanraking hadden willen komen.

Want zij waren gekwetst in hunne heiligste overtuigingen. De Londensche zendelingen behoorden tot het gehate ras, dat den Boeren hunne nationale vrijheid, hun taal, hunne eigendommen ontfutselde. De Regeeringspolitiek vertrad de rechten der blanken, waar zij heette op te komen voor die der kleurlingen. Maatschappelijk stond hetgeen de zendelingen beoogden, gelijk met een algeheele omkeering der Afrikaansche maatschappij. Vooral uit *zedelijk* oogpunt zouden de gevolgen allernoodlottigst kunnen worden. Naar de opvatting der Boeren behoorden de kleurlingen tot een *lager ras*, dat nòch in het

1) J. W. G. van Oordt, a. w. pag. 50.

huisgezin, nòch in de politiek, nòch in de kerk op gelijken voet kon worden behandeld met de blanken. 1) Zoodra de laatsten zouden toelaten, dat de lijnen, door den Schepper getrokken, werden uitgedoezeld, zou dat zijn tot groot nadeel van kleurlingen en blanken beide. Beide rassen zouden er door worden verlaagd. Een vloedgolf van onzedelijkheid zou alles met zich sleuren. En terwille van hunne kinderen, ter wille van het tijdelijk — èn eeuwig! — welzijn van kleurlingen en blanken, moest aan het drijven dezer zendelingen weerstand worden geboden.

De vinnigste tegenstander der Boeren kwam evenwel pas later ten tooneele. Dr. Van der Kemp toch werd grootelijks in de schaduw gesteld door den Superintendent van het Londensche Zendelinggenootschap, *The Rev. John Philip, D. D.* Hij kwam in Zuid-Afrika in het begin van 1819, op zijn 44e levensjaar. Deze zendeling koesterde de meest onwrikbare overtuiging, dat de kleurlingen in alles met de Europeanen moesten worden gelijkgesteld, en dat ze op schandelijke en wreede wijze zoowel door de blanke bevolking als door het Gouvernement werden behandeld. De Bethelsdorpsche legenden kregen nu eene tweede en vermeerderde uitgave in het sensatiewekkend boek van Dr. Philip: *Researches in South-Africa* 2). De grootste schanddaden werden hierin den Boeren ten laste gelegd en ook de Kaapsche Regeering kreeg er duchtig van langs. In nog geen tien jaren was dat genie in staat zich volkomen op de hoogte te stellen van *„the civil, moral and religious conditon of the native tribes";* kende hij de verhouding tusschen blanken en kleurlingen op zijn duimpje, en gaf hij den regeeringen aan de Kaap en in Engeland privaatles in het ontwerpen van wetten tot regeling van den nieuwen toestand. Persoonlijk ging hij naar Engeland om zijne beginselen te bepleiten. En wat waren de gevolgen? THEAL 3) zal het ons zeggen:

„De buitensporigste verhalen omtrent de kolonisten werden in omloop gebracht door mannen die den naam droegen van Christelijke leeraars — en niets was te grof om in Engeland te worden geloofd — *totdat dit zoover kwam, dat het woord* BOER *beschouwd werd als slechts een andere naam voor een onkundigen en wreeden onderdrukker van kleurlingen* 4). Het baatte niet dat de gouverneurs hierover anders rapporteerden, of dat de gerechtshoven die verhalen voor laster verklaarden; de machtige genootschappen veroordeelden de Boeren, en de machtige genootschappen vertegenwoordigden en leidden de publieke opinie in Engeland."

DR. PHILIP wist te bereiken, dat in Juli 1828 een ordonnantie werd uitgevaardigd, die *de Hottentotten en andere vrije kleurlingen* in alle opzichten, *op gelijken politieken voet met de Europeanen* plaatste.

1] Kuyper, t. a. p. pag. 19.
2] In two volumes. London: MDCCCXXVIII.
3] Geschiedenis van Zuid-Afrika, 's Gravenhage 1897, bladz. 221.
4] Wij cursiveeren.

Zoo werd de gewelddadige revolutionaire omkeering der Zuid-Afrikaansche maatschappij gecodificeerd in een rijkswet! Wel werd Dr. Philip bij zijn terugkomst aan de Kaap wegens laster vervolgd en veroordeeld; wel werd zijn boek door de rechters genoemd een valsch en kwaadwillig libel, maar de vriendjes in Engeland droegen de kosten en de Boeren betaalden het gelag 1). Want de kolonie werd overstroomd door troepen luie zwervelingen, zonder middel van bestaan, en die dus door diefstal, aanranding en dergelijke den geheelen maatschappelijken toestand onzeker maakten.

Bij al deze ellende kwam nu in 1834 de *afschaffing der slavernij;* zonder overgangsmaatregelen, ruw en onverwacht; die feitelijk hetzelfde was als „de verbeurdverklaring van 24 millioen guldens waarde van het eigendom eener kleine en niet welgestelde bevolking", en waardoor vele Boerenfamiliën tot den bedelstaf werden gebracht. En om de maat vol te meten, werden de Boeren in de oostelijke districten overgeleverd aan de genade van invallende Kafferhorden, tegen wier plundering en moord de Boeren zich per slot van rekening niet eens mochten verdedigen. „In weinige jaren tijds, zegt *Lion Cachet* 2), waren er ongeveer 500 woningen verbrand, 300 plaatsen verwoest, 60 wagens weggevoerd, en 300,000 stuks vee geroofd, eene schade veroorzakende van minstens drie en een half millioen gulden, gelijkstaande met bijna tien millioen volgens onze tegenwoordige geldswaarde." En dan tegenover deze Kaffers weer door de Regeering in het ongelijk te worden gesteld — en dat alles hoofdzakelijk door den kwaadwilligen invloed van dien Dr. Philip en „de Philippijnen", gelijk de Boeren diens aanhangers noemden; — neen, dat was te veel! dat was niet langer te dragen! *Gelijkstelling van blanken en kleurlingen kwam in de praktijk neer op verdrukking; op uitmergeling; op vernedering en smaad voor de blanken*, (evenals vrijheid, gelijkheid en broederschap tijdens de fransche revolutie niet anders dan door de guillotine kon worden bewerkstelligd, en „Recht voor allen" in onze dagen practisch neerkomt op afschaffing der standen, recht alleen voor den vierden stand en onderdrukking en smaad voor al wat door boven staat).

Het hier aangevoerde is voorloopig genoeg, om begrijpelijk te maken, hoe de Boeren in een man als Dr. Philip, geen evangeliedienaar, ja zelfs geen christen konden erkennen. En zoo iemand zich er over mocht verbazen, dat christenzendelingen op de bovenbeschreven wijze de zending een eeuw konden achteruitzetten en nameloos veel leed brengen over hunne blanke medechristenen, die bedenke, wat het christelijk Engeland in onze dagen durft bestaan

---

1) Men zie over het proces tegen Dr. Philip: *Theal' History*, etc. vol. III, p. 343 sq.

2) In den, na zijn dood verschenen, en terecht als zijn grafmonument gehuldigden, *derden druk* van: *De Worstelstrijd der Transvalers*. Amsterdam—Pretoria (zonder jaartal).

en overwege het forsche woord van Dr. Kuyper 1), die als stuwkracht van den huidigen oorlog in Zuid-Afrika aan het werk ziet: „*hetzelfde Methodisme van Dr. Philip(s)*, dat in 1835 den *grooten trek* deed worden, en dat thans, na ganseh een eeuw van mislukking, de sporen slaat in Chamberlain's imperialisme en dat de sehrilste rechtsverkrachting, — zoowel als den buitlust der gecharterde rijkaards — dekt met Christus' naam."

Het zal, na al hetgeen wij mededeelden, niemand verwonderen, dat op den 6den Juni 1837, toen de Eerste Algemeene Volksvergadering der Boeren te *Winburg* gehouden werd, benevens de bepaling, *dat slavernij niet zou worden geduld*, ook deze bepaling werd gemaakt:

„*Elk Lid der Maatschappij zal zich onder eede verbinden, geene correspondentie of connectie te hebben met het Londensche Zendelinggenootschap*". 2)

En als ge nu met ons den nadruk legt op het woord Londenseh, dan hebt ge meteen het antwoord op de vraag: of de Boeren vijanden der Zending waren? Dat antwoord luidt: geen vijanden der Zending in het algemeen, maar wel van dat soort „Zending" (!) hetwelk door Dr. Philip, en anderen, werd voorgestaan, in wien ze geen dienaar Gods konden zien, maar slechts de exponent eener heillooze politiek.

Dat ze geen vijanden der Zending waren bewees hun verleden.

Hoe het er tijdens de O. I. Comp. uitzag, leert ons het werk van A. Nachtigal: De Oudere Zending in Zuid-Afrika. 3) Uit dit in veel opzichten zeer bruikbare boek van dezen oud-zendeling, blijkt duidelijk, dat Zuid-Afrika zieh de vergelijking met andere landen niet behoeft te schamen. Toch zou het oordeel van dezen schrijver nog gunstiger geluid hebben, en op vele door hem meegedeelde feiten, zou een ander licht vallen, wanneer hij niet *zijn* maatstaf, maar die der gereformeerde vaderen had aangelegd. Het komt mij voor, dat bij de bestudeering van gegevens over de uitbreiding van Gods koninkrijk in het tijdvak der O. I. Comp., het volgende moet worden in acht genomen:

a. dat uit enkele, op ziehzelf staande gevallen, zieh geen algemeen oordeel laat opmaken;

b. dat de O. I. Comp. niet altijd verantwoordelijk is voor de zonden harer dienaren;

c. dat het Nederlandsche *Volk* niet synoniem is met de O. I. Comp., en dus niet aansprakelijk mag worden gesteld voor veel wat deze eompagnie heeft misdaan;

d. dat de Ned. Geref. kerken in O. Indie zoowel als in Zuid-Afrika niet gebeteren konden, tal van verkeerdheden, hun door oppermachtige, libertijnsch-Remonstrantsche regeerders opgedrongen;

e. dat voor onze gereformeerde voorvaderen de uitbreiding van Gods koninkrijk bestond *in het overplanten hunner Ned. Geref. Kerk*(en)

---

1) Bladz. 56 van zijn aangehaald werk: De Crisis.

2) Vgl. J. F. van Oordt, a. w., bladz. 37.

3) Amsterdam J. H. De Bussy 1893.

ook in de heidenlanden, en men hun dus grootelijks onrecht doet, wanneer men van hunnen veelzins bewonderenswaardigen arbeid op dit gebied, waarvan met name het Oud-Synodaal Archief en dat der Classis Amsterdam zoo welsprekend getuigen, *weglaat alles wat op de kerk betrekking heeft, en slechts publiceert het betrekkelijk magere restje van wat wij onder zending verstaan.* De „Zendingsarbeid" onzer Vaderen is één hoofdstuk slechts der *Kerkgeschiedenis* en mag daarvan niet worden losgemaakt. Wie dit vergeet, werkt wellicht onbewust, de dwaling in de hand, alsof de „Zending" pas met de negentiende eeuw aanvangt. 1) En het spijt ons te moeten zeggen, dat vooral WARNECKS oordeel over het tijdvak der O. I. Comp., ons in velerlei opzicht onverdiend voorkomt. 2)

Men vergunne mij deze kleine uitweiding; met het oog op Zuid-Afrika óók daarom van belang, omdat, gelijk gezegd is, het boek van den Heer *Nachtigal* wel in vele opzichten is aan te bevelen, doch slechts bruikbare materialen levert voor een hoofdstuk eener eventueele *Geschiedenis der Ned. Geref. Kerk.* Voorts zij het mij vergund, hier kortelijk te herinneren, hoe Dr. Van der Kemp c. s. in den beginne van vele Afrikaners de grootste bewijzen van sympathie ontvingen; hoe een brief van het Londensche Zendelinggenootschap aan de geloovigen in Kaapland door drie predikanten te Kaapstad (Serrurier, Fleck en Von Manger) en door Ds. Vos te Roodezand, 3) van den kansel werd voorgelezen; hoe door den rijken steun van vele zendingsvrienden (eene zekere weduwe teekende alleen voor *f* 15.000!) het mogelijk werd gemaakt dat den 21sten April 1799 werd opgericht: het „*Zuid-Afrikaansch Genootschap ter bevordering en uitbreiding van Christus' koninkrijk*"; terwijl er tevens, in verbinding hiermee, of zelfstandig, in het begin der negentiende eeuw genootschappen werden opgericht, (met het doel om de kennis des Evan-

---

1) De boven gegeven opmerkingen doelen zoowel op GROTHE's, overigens hoog gewaardeerd, Archief voor de geschiedenis der Oude Holl. *Zending*, als Dijkstra's verdienstelijk boek: »*Het Evangelie in onze Oost. De Protestantsche Zending* in het tegenwoordige Nederlandsch Indië, *van de eerste vestiging* tot op onzen tijd." Tweede druk. Immers tusschen de tegenwoordige »Protestantsche Zending" en de *vestiging* en *uitbreiding der Ned. Geref. Kerk in O I.* zoowel onder blanken als onder kleurlingen, ligt een te groot verschil van karakter en uitgangspunt, dan dat men ze in één adem kan noemen. Trouwens wij zouden br. Dijkstra bovendien met alle bescheidenheid willen vragen, met welk recht hij als opschrift boven zijn derde hoofdstuk plaatst: De Zendingsorganen en Zendingsmethode *der O. I. Compagnie* (!)? Was de Compagnie dan een Zendingsinstituut? Br. D. bedoelt ongetwijfeld: De Zendingsorganen en Zendingsmethode *der Ned. Geref. Kerk tijdens de O. I. Comp.*

2) Warneck: *Evangelische Missionslehre*, I, 28; II, 27. *Abriss* etc. S. S. 39 f. 65, 289.

3) Omtrent dezen merkwaardigen man leze men: Merkwaardig verhaal aangaande het leven en de lotgevallen van Michiel Christiaan Vos. Vierde druk. Amsterdam 1867.

gelies onder de heidenen te bevorderen) onder de leden der Ned. Gereformeerde kerk te Kaapstad, Tulbagh, Stellenbosch, Paarl en Worcester, waarvan het voornaamste was het Paarlsche Zendinggenootschap, opgericht in 1822; — hoe de afkeer van het Londensche genootschap werd gewekt en versterkt door de boven verhaalde omstandigheden, maar hoe bijv. de Zendeling KICHERER 1) bij de Boeren het grootste vertrouwen genoot, zoodat hij herhaaldelijk als leeraar der Ned. Geref. kerk werd beroepen; in 1806 werd bevestigd in de gemeente te *Graaff-Reijnet*, waar hij met veel zegen arbeidde tot 1814, vanwaar hij naar Tulbagh ging, en daar werkzaam was tot 1825; terwijl soortgelijke voorbeelden bestaan van J. EVANS, te Cradock in 1818; J. TAYLOR, te Beaufort in 1818 en Dr. GEORGE THOM te Tulbagh in 1818; waaruit blijkt dat de Boeren niet van zendelingen afkeerig waren, wanneer deze maar bekend stonden als tactvolle, betrouwbare mannen, die zich niet lieten gebruiken als *politieke agenten*, maar wier éénig doel het was Christus en Dien gekruisigd te prediken als den éénigen Heiland van kleurlingen en blanken beide; — hoe het hierboven gezegde nog verder bewezen wordt door het voorbeeld van M. PACALT, die een zendingsstatie grondvestte nabij het dorp *George*, en die, om zijn onberispelijk leven, door kleurlingen zoowel als blanken, als een heilige geëerd werd; terwijl Moravische, Wesleyaansche, Schotsche, Duitsche en Fransche zendelingen, die in later tijd aankwamen, meestal op den besten voet stonden met de kolonisten; — hoe er voor slaven in Kaapstad een aparte kerk was die nu nog bestaat en waar ik zelf meer dan eens voor kleurlingen preekte; en ook in Stellenbosch bijv. door Mr. Johan Nicolaas Desch, in 1798 en 1799, diensten waren voor kleurlingen; terwijl de zoon van den predikant BORCHERDS (deze kwam in 1785 in Zuid-Afrika, als leeraar der Kaapsche gemeente; werd in 1786 geplaatst te Stellenbosch, waar hij als emeritus-predikant stierf in 1831); ons verhaalt in zijne gedenkschriften, 2) dat ook slaven bij de godsdienstoefeningen van zijnen vader werden toegelaten. Hij zegt n.l.: „*They were also admitted in church, and some regularly attented service. The coloured people had their seats apart from the rest of the congregration, and alongside of the pulpit*," welke woorden schijnen te doelen op eene constante gewoonte, zoowel te Stellenbosch als in andere gemeenten; — hoe er verschillende voorbeelden van zijn, dat Boeren de zending zeer genegen waren; terwijl verreweg de meesten bij de huiselijke godsdienstoefeningen hunne slaven binnenriepen, eene goede gewoonte, die ouden van dagen in Zuid-Afrika zich her-

---

1) Vgl. Berichten van den predikant *Kicherer*, aang. zijne zending tot de Heidenen, Amsterdam MDCCCV.

2) *An Auto-Biographical Memoir* of Petrus B. Borcherds Cape Touwn 1861, page 182.

inneren als in hunne jeugd vrij algemeen gevolgd. 1) En wat betreft de *behandeling der slaven* en *van andere kleurlingen*, gij hebt zeker in allerlei geschriften uit deze dagen, zooveel voorbeelden daarvan gelezen, ter weerlegging van Engelsche lasterpraatjes, dat ik mij ontslagen mag rekenen van de noodzakelijkheid, hier te bewijzen, dat ook op dit punt de Boeren beter zijn dan hun faam.

Dat ze geen vijanden der Zending waren, bewees hunne edele houding jegens de Amerikaansche Zendelingen, die ze aan de wraak van den wreeden Selkats (Moselekatse) hebben ontrukt, en hen zoolang in hun kamp aan Zandrivier hebben verpleegd, tot dat zij weer veilig naar Natal konden terugkeeren. 2) Bovenal blijkt dit uit het feit, dat de eerwaardige vader LINDLEY, geruimen tijd, met toestemming van zijn genootschap onder de Boeren heeft gearbeid, tot in 1847; in welken tijd hij met en onder hen lange reizen deed; het Evangelie verkondigde en de Sacramenten bediende, zoodat hij onberekenbaar veel goeds heeft gesticht onder de leden der Ned. Geref. Kerk. Deze LINDLEY is de geestelijke vader van Paul Kruger, en nog altijd spreekt de grijze Staatspresident met groote warmte over zijn jongen tijd, toen het woord van dezen „zendeling" aan zijne ziele werd geheiligd. 3) Trouwens zóó groot was de ingenomenheid der Boeren met den trouwen Lindley, dat één hunner dorpen naar hem genoemd werd.

Bovendien — door dien wonderlijken, providentiëelen Trek, zijn de Boeren de pioniers geworden van beschaving en christendom; hebben ze, in plaats van de onzekerheid en het gevaar van elkaar uitmoordende volksstammen, drie vrije Republieken gesticht; — en al hadden ze niets anders gedaan dan dit, hunne verdienste voor de zending zou reeds onschatbaar zijn. Evenmin als men mag zeggen, dat onze voorvaderen niets voor de zending hebben gedaan, daar zij koloniën hebben gesticht en de kerk overgeplant, die de voorwaarde en het uitgangspunt is van verderen Zendingsarbeid, evenmin mag men zeggen, dat de Boeren niets voor de zending deden; want *zij hebben den weg der Zendelingen gebaand; zij hebben de vreedzame ontwikkeling der zending mogelijk gemaakt!*

Bij het licht der historie zijn vele handelingen der Boeren, die langen tijd onverklaarbaar schenen, volkomen duidelijk geworden en zij worden al meer op schier elk punt in het gelijk gesteld.

Of staat, om daarmede te beginnen, niet vaak *de Engelsche zending in dienst der Engelsche politiek?*

---

1) Merkwaardige voorbeelden hiervan vindt men in het manifest door het moderamen der Ned. Geref. Kerk tijdens dezen oorlog bij duizenden verspreid, getiteld: *The Truth about the Boer and his church.*

2) Vgl. Lion Cachet, a. w.. bladz. 149/50.

3) Vgl. J. F. v. Oordt, a. w., bladz. 47, de noot.

„Afrika", — zoo lezen wij 1) in een Engelsch blad — is een Britsche kolonie. Ik zal u vertellen, hoe Engeland koloniën maakt. Eerst stuurt het een zendeling uit, als de zendeling een heel mooi en vruchtbaar stuk land gevonden heeft, vergadert hij al het volk om zich heen en zegt: „Laat ons bidden!" en als alle oogen dan gesloten zijn, wordt de Britsche vlag geheschen!

De zendingsautoriteit bij uitnemendheid, WARNECK, 2) erkent dat, hoewel het verwijt onverdiend is, dat de Engelsche zendelingen *louter* politieke agenten zijn, het zich toch kwalijk laat ontkennen, dat Engeland de zending vaak gebruikt als wegbereidster van zijne annexatiepolitiek, en noemt dan als voorbeelden: *Zuid Afrika*, Nieuw-Zeeland en Witi. Hij waarschuwt de Zendelingen ernstig aan dezen landhonger toch geen voedsel te geven, omdat dit de ontzettendste gevolgen na zich sleept, al was het maar alleen den verklaarbaren weerzin dier volkeren, die bemerken, dat men niet hèn zoekt maar het hunne.

Welnu, ongetwijfeld heeft óók u bij het lezen van Dr. Kuyper's boven geciteerd Revue-artikel, de volgende passage diep getroffen:

„Men went er meer en meer aan, om het Britsche Rijk te vereenzelvigen met het Koninkrijk Gods, en zelfs *den Christus te verengelschen.* „God heeft het Britsche Rijk geschapen en grootendeels uitgebreid", zoo zegt een Engelsch blad, 3) „en tevens het christendom. Het ware imperialisme ziet in elke winst aan grond, een uitbreiding van de roemvolle taak om het Evangelie te verkondigen van den Engelschen Christus."

Walgt het u niet? — en vindt ge het niet verklaarbaar, dat de Boeren van dergelijke Engelsche Zendelingen niet weten willen?

Een andere vraag. *Hadden en hebben de Boeren geen gelijk, wanneer zij zich verzetten tegen de Engelsche zendingsmethode?*

Deskundigen doen het overal. Leest wat zendeling PENNINGS schrijft, in de Nederl. Zendingsbode (29 Sept. 1899), over het zonderling optreden van Engelsche zendelingen in Egypte, waarbij de Redactie aanteekent: „Uit hetgeen ons boven medegedeeld werd, kunnen wij alvast zien, *dat althans zulke Engelsche of Amerikaansche methode bij de prediking van het Evangelie in Egypte niet best is, en ook in onzen O. I. Archipel geen aanbeveling verdient.*"

Voorts herinner ik u aan wat Dr. L. Heldring schreef over: „*Inwendige zending in Jeruzalem en Palestina*" 4)

„Tegen de tot hiertoe door de Engelsche zendelingen gevolgde methode had GOBAT evenwel zeer ernstige bedenkingen, en daarom sloeg hij een anderen weg in, dan men tot dusverre had gevolgd.

1) Red. van *de Telegraaf.*
2) Missionslehre, III, 1, S. 51.
3) Greater Britain Messenger, 1899, July, August, p. 319 en 323.
4) *Lichtstralen*, 6e jaargang, afl. 1 en 2, bladz. 12.

Het scheen hem toe, *dat men te weinig rekening hield met den vollen eisch der bekeering en met den ernst der zonde.* Telkens ondervond men bittere teleurstellingen van hen, die tot het christendom bekeerd heetten te zijn, een bekeering die men zóó gemakkelijk had gemaakt, dat de Joden den Doop eenvoudig beschouwden, als een bewijs van toegang tot den disch, dien de Zendelingen gedekt hadden. De heldere blik van Gobat doorzag het gevaar, dat velen tot het christendom overgingen, om *enkel uitwendige voordeelen*, en hij stelde daarom de oprechtheid der bekeering op deze eenvoudige en practische proef: dat men eerst een handwerk leerde in een ambachtsschool, teneinde in staat te zijn, in eigen onderhoud te voorzien."

Ik zou het hier medegedeelde, soms met heel grappige voorbeelden uit eigen ervaring, kunnen illustreeren, om aan te toonen, dat de Engelsche zendingsmethode veelal de meest oppervlakkige is, die zich denken laat; zoo er al van methode mag gesproken worden. De inboorlingen veranderen dikwijls eenvoudig van kleed; zij apen hunne Engelsche modellen in alles na; gedragen zich i. e. w. bespottelijk; en het is dus niet te verwonderen, dat vele kaffers onbruikbaar geworden zijn, door hun verblijf op Engelsche zendingsstaties en schoolplaatsen; dáár hebben ze, op kosten der christenen, leeren luilakken, terwijl de *p'akkerswet*, waartegen zoo tevelde getrokken is, dit goede heeft, dat de kaffers er door worden gedwongen tot *werken*. De Boeren, en verreweg de meeste Europeanen, hebben dan ook liever 'n *„bare"* kaffer in hun dienst, dan 'n *„geleerde"* dito, want de laatste is vaak zóó parmantig en verwend, dat hij zich heusch aan geen werk, laat staan zwaar werk bezondigen zal. En waar de Britten er nu naar streven, om allen en alles te verengelschen, en zelfs geen flauwe poging hebben gewaagd, om de Boeren, die met hen aan denzelfden Teutonischen stam ontsprongen zijn, ook maar éénigermate te begrijpen; hoe willen zij daar een oog hebben voor de gulden wet: dat *de zendingsakker de zendingsmethode bepaalt;* dat met de talen, het klimaat, den aard van ieder volk, de politieke en sociale verhoudingen, het peil van beschaving, de zeden en de godsdienstige voorstellingen rekening dient te worden gehouden; — hoe zullen zij begrijpen, dat het christendom de persoonlijke individualiteit niet opheft, maar heiligt, en dat er derhalve geen sprake van mag zijn, om eenige volksindividualiteit te nivelleeren; 1) *dat elk volk zijn noodwendige plaats en zijn van God ontvangen taak heeft;* dat ieder volk zijn bepaalde volksaard moet behouden, en men dus christelijke *Chineezen*, christelijke *Hindoes*, christelijke *Kaffers*, christelijk *Batakkers* moet kweeken, — en geen Engelschen, of Duitschers of Hollanders moet maken van de inboorlingen, want dat dit uitloopt op bespotting van schepselen Gods, die door den Schepper zóó verschillend en zóó rijk zijn uitgerust, dat elke varieteit, naar Zijne bedoeling, moet blijven bestaan, om te kunnen ontwikkelen al wat God daarin als kiem

1] Warneck, Missionslehre, III, 1, in het zoo hoogst leerzame 28ste hoofdstuk: *Verschiedenartigkeit des Missionsgebiets*, S. 14 u. 15.

neerlegde. 1) Zoo hebben de Boeren dus ook in dit opzicht gelijk. De wijsheid wordt gerechtvaardigd van hare kinderen!

En wat nu de GELIJKSTELLING betreft, óók hierin hebben de diep verachte en gesmaadde Boeren weer verwonderlijk juist gezien.

Ook hier te lande is eene soortgelijke kwestie met het oog op Ned. Indië druk besproken.

Zoo heeft de Redactie der Nederl. Zendingsbode 2) een artikel gewijd aan: *„Gelijkstelling van Inl. Christenen met Europeanen"* — en waarschuwt er sterk tegen, als *„gevaar opleverende voor den christen-inlander zelven; voor de verbreiding van het Christendom, en voor het Hollandsch gezag in Indië."*

Voorts herinner ik aan het uitnemend referaat van Dr. J. W. Gunning, gehouden op de voorlaatste Zendingsconferentie 3) waarbij wordt gezegd, dat de eisch van gelijkstelling daarom zoo bedenkelijk is, *omdat, ondanks zijne bekeering tot het christendom, de inlander niettemin zijn landaard behoudt* De Schr. vervolgt dan:

„Het Evangelie brengt wel een band van broederlijke eenheid onder de volken, maar *heft de nationale verschillen niet op..... Verwezenlijking van het ideaal van gelijkstelling, zou gelijk staan met een bankroet van het beschavingswerk niet alleen, maar ook, wat erger ware, van het Evangelisatiewerk in Indië."*

En ik twijfel er niet aan of de talentvolle Director van het Ned. Zendelinggenootschap zal, door zijn reis naar en verblijf in Indië, in deze overtuiging niet weinig zijn versterkt. Men kent den boom aan zijne vruchten, en die vruchten moet men zien; men moet deze ingrijpende vraagstukken *in loco* bestudeeren, om goed te beseffen wat hier op het spel staat. Wie, al is het maar gedurende eenige maanden in eene half-heidensche, half-christelijke maatschappij, zijne oogen goed den kost geeft, bemerkt al spoedig, dat gelijkstelling van blanken en kleurlingen daarom vooral zoo noodlottig is, omdat het veelal wordt een gelijkstellen in alle denkbare kwaad; dat zeer vele „christenen" terugzinken beneden het peil van het heidendom; en de arme kleurlingen, door hunne aanraking met de „beschaving", vaak niets hebben gewonnen dan — de zonden en ziekten der „beschaafden."

Ten bewijze dezer bewering strekke de meer dan schandelijke behandeling, die de inboorlingen meestal ondergaan, in de mijnkampen van Kimberley en Johannesburg. 4) Trouwens het is niet te ver-

1] ibidem, S. 32 f.

2] 24 Nov. 1899, N⁰. 47.

3] Zie deze *Rede*, in zijn geheel opgenomen in het Nederl. Zendingstijdschrift, elfde jaargang, 1e afl., blz. 28—50.

4] Omtrent de toestanden aan den Witwatersrand kan men raadplegen, het werkje van schrijver dezes, getiteld: *Teedere zaken.* Een debat, over het prostitutie-vraagstuk in de Zuid-Afr. Republiek, met Dr. F. Vredenrijk Engelenburg, Editeur van »de Volksstem." *Derde* vermeerderde Druk. Amsterdam Höveker-Wormser.

Tevens zie men het oordeel van een Engelschman, aangehaald door *Cachet*, a-w., pag. 640, in de noot.

wonderen, dat in eene omgeving waar de blanken in gouddorst, speelwoede, dronkenschap en ontucht met elkander wedijveren, de kaffers voor tijd en eeuwigheid onberekenbare schade lijden. Het is zoo diep waar, wat een inspecteur der mijnen zeide, tot een zendeling, die in Johannesburg eens poolshoogte kwam nemen naar Kaffers van zijne zendingsstatie, die in de mijnen werkten: *„mijnheer, gij brengt ze ons als engelen, — en wij maken er duivelen van."* Zietdaar de wrange vruchten van *gelijkstelling, losgemaakt van het christendom!* En ik aarzel geen oogenblik, partij te kiezen voor het stelsel der Boeren.

Wij hebben nu reeds genoegzaam doen zien, dat er op de bewering: de Boeren zijn wreed voor de Kaffers en tegenstanders der zending heel wat af te dingen valt.

Nog gunstiger zal ons oordeel worden, wanneer wij nagaan, *hoeveel er door verschillende zendingsvereenigingen* in *Zuid-Afrika gedaan wordt.* Gemakshalve volgen wij hierbij *Warneck's* onvolprezen *„Abriss,"* (5[te] Aufl., S. 209 ff.) Het zou met het karakter van dit eenvoudig overzicht strijden, en tevens teveel vermoeien, wanneer wij telkens de desbetreffende literatuur citeerden. Wie er meer van wenscht te weten, verwijzen wij naar de noten van Warnecks geschrift en naar *Appendix A* van de Zendings-Encyclopaedie van Bliss.

In geheel Zuid-Afrika zijn er ongeveer $3^1/_2$ millioen kleurlingen. Daarvan zijn er wellicht 560.000 christenen, die staan onder de leiding van 'n 30 Engelsche, Duitsche, Hollandsche, Noorweegsche, Zweedsche, Finsche en Amerikaansche zendingsgenootschappen. Warneck stelt den arbeid in Duitsch-Zuid-West-Afrika als een speciaal duitsch belang voorop, doch wij laten dien, als voor ons doel van geen direct nut, rusten.

Het hoofdzendingsgebied in Zuid-Afrika is de *Kaapkolonie*, die, met haar annexen, (Britsch Kafferland, Griqualand West en Oost, Transkei, Tembu en Bomvanaland) volgens den census van 1891, in ronde getallen 1.150.000 kleurlingen en onder deze 392.000 christenen telt. Dit getal is nu natuurlijk reeds lang tot meer dan 400.000 geklommen.

De *Broedergemeente*, die in 1737 begon, maar pas sedert 1792 vasten voet verkreeg, heeft nu, in den Zuidwesthoek der kolonie 9 hoofdstations, met 10 000 christenen. Ver gescheiden van dit *Westelijk* gebied, heeft zij ook in het *Oosten*, onder de kaffers aan de *Kei* en door *Kaffraria* verspreid nog 10 hoofdstations, met meer dan 5000 christenen.

De arbeid van het in 1799 opgericht *Londener* Zendingsgenootschap, heeft in de Kaapkolonie geleid tot het stichten eener *Congregational Union*, die thans 50 gemeenten telt, met 10.000 avondmaalgangers en 35.000 aanhangers.

De *Wesleyanen* (1814) hebben in het westen 9 gemeenten met 6000

christenen; hun oostelijk arbeidsveld is verdeeld in 3 districten, met circa 70 gemeenten en over de 90.000 gedoopten.

Het *Rhijnsche* Zendelinggenootschap (1829) heeft 10 aanzienlijke gemeenten, die financiëel geheel zelfstandig zijn, met 15.000 christenen.

Het *Berlijnsche* Zendinggenootschap (Berlin I), wier eerste zendboden in 1834 in Zuid-Afrika landden, zijn sedert 1838 in de eigenlijke Kaapkolonie werkzaam en hebben thans 12 Kaapsche stations, die 2 Synoden vormen, de Kaapkolonie (in het Westen) en Kaffraria (in het Oosten), tezamen tellende 6800 christenen. Hierbij zijn niet gerekend *Kimberley* en *Pniël*, die bij de Synode van den Oranje-Vrijstaat zijn ingedeeld.

Van de 10 diocesen, die de *Anglikaansche kerk* in Zuid-Afrika heeft, zijn er drie in de Kaapkolonie: Kaapstad, Grahamstown en St. Johns. (Kaffraria). Alle Zuid Afrikaansche bisdommen staan in nauwe verbinding met de S. P. G. (*Society for the propagation of the Gospel in foreign parts.*) Daar men niet weet of men bij de Anglikanen met Kerk- of Zendingsarbeid te doen heeft, is 't moeilijk te bepalen, hoeveel kleurlingen in de drie parochiën tot hen behooren, willicht 30 à 40.000. Ook in Zuid-Afrika geven de Hoogkerkelijken anderen Zendingsgenootschappen vaak stof tot klagen. 1)

Behalve de reeds genoemde genootschappen, arbeiden in 't Oosten der Kaapkolonie ook nog: de *Vrije kerk van Schotland* en de *Vereenigde Presbyterianen.* De Vrije kerk heeft eene zuidelijke en noordelijke Kafferzending, aan beide zijden van de *Keij*, met 10 hoofd- en vele bij-stations, waarop 9500 gedoopten en over de 7000 leerlingen zijn. De beroemde instituten *Lovedale* en *Blythswood* behoef ik slechts in uwe herinnering terug te roepen, om de overtuiging bij u te versterken, dat de oude Schotsche degelijkheid zich ook in Zuid-Afrika niet verloochent. Aan déze zoowel als aan géne zijde van de *Keij* hebben ook de *Vereenigde Schotsche Presbyterianen*, wier arbeid eveneens het stempel van groote soliditeit draagt, hun zendingsterrein met 13 hoofdstations en meer dan 100 buitenposten. Een dier stations is *Emgwali*, waar, van 1857—1871, de bekende *Tiyo Soga* arbeidde. 2)

Wij gaan nu over naar *Natal* en *Zoeloeland* en vinden daar: de *American Board*, met 10 hoofdstations, 2000 Avondmaalgangers en 9000 aanhangers; — de *Wesleyanen* met 18 stations, 5500 Avondmaalgangers en 13000 aanhangers; de *Noorsche* zending plus die der *Zweedsche Staatskerk*, met 17 stations en ten naastenbij 2000 christenen; het *Berlijnsche Zendingsgenootschap* met 6 stations, en 2100 leden; de *Hermannsburgers* met 22 stations en 4000 leden; de *Anglikaansche*

1) Vgl. J. E. Carlyle: South Africa and its Mission Fields, [Londen, 1878] pag. 167—179. Dit boek zou een zeer bruikbaar compendium zijn, indien het niet zoo partijdig ware voor de Boeren.

2] Vgl. *Tiyo Soga*, de eerste Kafferzendeling. Naar het Engelsch van J. A. Chalmers door F. Lion Cachet. Amsterdam, Höveker & Zoon.

kerk met wellicht 4 à 5000 christenen; de *Vrije Schotsche kerk* met 2 stations en meer dan 2000 christenen.

Den arbeid in *Swaziland*, die pas in 't begin is, slaan wij over, om te komen tot de aanvankelijk zéér gezegende *Mission des Eglises libres de la Suisse Romande*, aan de Delagoa baai en in het noorden der Zuid-Afrikaansche Republiek, (*Spelonken*, hoofdstation Valdezia), met tezamen 1600 christenen. En deze kloeke Zwitsers herinneren ons tevens aan den uiterst voortreffelijken zendingsarbeid van het *Parijsche Genootschap*, hetwelk door zelfbeperking en isolement wonderheerlijke resultaten verkreeg, daar het nu 14 hoofd-, en 150-bijstations telt, met 10.000 Avondmaalgangers, 4000 catechumenen; 140 scholen en meer dan 7000 leerlingen; terwijl de Basoetoe-kerk, op haar beurt *zendingskerk* geworden, onder leiding van den heroieken *Coillard*, reeds vijf zendingsstations gesticht heeft aan de *Zambezi*.

Westelijk en noord-westelijk van Basoeto-land liggen de beide Boeren-republieken, wier worstelstrijd wij met smartelijke bewondering gadeslaan. Welnu, in den *Oranje-Vrijstaat* zijn er 10 Wesleyaansche stations met ongeveer 15 000 aanhangers; heeft de Anglikaansche kerk het bisdom Bloemfontein, met circa 1500 gedoopten; en heeft het Berlijnsch Genootschap zijn Vrijstaatsche Synode, waartoe 8 stations met 5600 gedoopten gerekend worden.

In *Transvaal*, waar art. 8 der grondwet luidt: *Het volk laat toe de uitbreiding van het Evangelie onder de heidenen* (*d. i. door zendelingen, binnen de grenzen der Republiek*), *onder bepaalde voorzorgen tegen misleiding*" — bevindt zich de hoofdzendingsarbeid in handen der Hermannburgers, sedert 1857, en van het Berlijnsche Genootschap, sedert 1859 werkzaam. In de drie districten, *Rustenburg*, *Marico* en *Pretoria*, hebben de eersten, *die door de Boeren-zelf in het land geroepen zijn*, 26 stations. „*Sie alle zusammen repräsentiren einen Christenbestand van* 36.000, *der sich jetzt jährlich um tausende mehrt*" schreef Warneck — vóór den oorlog.

Het Berlijnsche Genootschap heeft 27 stations met 17.000 christenen, onder zijne Synoden van Noord- en Zuid-Transvaal. De Anglikaansche kerk heeft hier weder een bisdom Pretoria, dat weinig belangrijks oplevert. Daarentegen organiseerden de *Engelsche Wesleyanen* — aldus genoemd in onderscheiding van de Zuid-Afrikaansche, die sedert 1832 eene zelfstandige kerk vormen, en zending „drijven" als *Wesleyan Methodist South Afr. Miss. Soc.* hier een, in drie secties verdeelden en over de geheele Republiek verspreidden zendingsarbeid, met 36.000 kerkbezoekers en 6000 leden, waarvan ongetwijfeld slechts een gering onderdeel uit kleurlingen bestaat.

Het zij ons vergund hier af te breken, daar wij voor ons doel genoeg bewijzen hebben bijeengebracht, voor de stelling, dat de arbeid van verschillende vreemde zendingsgenootschappen in Zuid-Afrika een zeer uitnemend resultaat heeft. Zeker, hunne taak is nog niet afgedaan; „*aber das Christentum ist doch unter einer nicht geringen Anzahl von Stämmen bereits eine solche Macht geworden, dasz in absehbarer Zeit sein Sieg ein allgemeiner sein wird*" — profeteert onze zegsman,

die volkomen op de hoogte is. Nu vraagt natuurlijk elk denkend mensch, die door Engelsche vooroordeelen zich niet heeft laten misleiden: *hoe zou de zending in Zuid-Afrika op zulke gunstige resultaten kunnen bogen, indien de Boeren*, die 65 à 75 procent van de blanke bevolking uitmaken, zeg dus $^3/_4$, *zoozeer met haat tegen allen evangeliearbeid onder de kleurlingen vervuld waren, als men ons wil doen gelooven?* Wat het Boerenelement, mits aaneengesloten en eendrachtig, vermag, ervaart Engeland sints maanden.

Wilden de Boeren dus Zending en Zendelingen op alle mogelijke wijze tegenwerken, *het zou in hun macht zijn.* Maar dat ze de zending geen kwaad hart toedragen, bewijst het schitterend resultaat waarop wij wezen. Zeker, er zijn hier en daar betreurenswaardige botsingen tusschen Zendelingen en Boeren voorgekomen. Doch die staan op zichzelf en wanneer ernstige historici als *Theal*, dergelijke gevallen onderzoeken als er een met *Livingstone* plaats had, verdwijnen de beschuldigingen tegen de Boeren als sneeuw voor de zon. Zoowel in de Engelsche koloniën als in de Boerenrepublieken is het Afrikaanderelement volstrekt niet tegen de zending. Integendeel. Tot op het tijdstip van den ontzettenden verdelgingsoorlog door het christelijk Engeland tegen de Boerenrepublieken ondernomen, ontwikkelde de Zendingsarbeid zich rustig en ongehinderd. Wat meer zegt, de Boeren en hunne verachte regeeringen hebben in menig opzicht de Zending bevorderd. Voor Godsdienstige doeleinden worden in de republieken gaarne kosteloos prachtige stukken gronds afgestaan, voorrechten waarin verschillende zendelingen ongetwijfeld hebben gedeeld. En naar hij mij persoonlijk eenmaal verzekerde, overdacht Dr. Mansvelt, de superintendent van Onderwijs, wiens ijverige werkzaamheid en nimmer rustende energie op de Parijsche Wereldtentoonstelling terecht is gehuldigd, een ontwerp van wet, waarbij de Regeering subsidie zou verleenen aan goed georganiseerde Zendingsscholen, waar Hollandsch het medium van onderwijs was. — Het is dan ook opmerkelijk, *dat slechts Engelsche en verengelschte zendelingen redenen meenen te hebben zich over de Boeren te beklagen, terwijl hun getuigenis volkomen geneutraliseerd wordt door dat van niet-Engelsche zendelingen, die in de Boerenrepubliekcn arbeiden.* Hetzelfde feit dus als met de klachten der Uitlanders aan den Rand, de arme stumpers, die het even naar hebben als — de „gevangene" van het Vaticaan!

Wij doen een paar grepen uit wat ons onder de oogen kwam.

Een Zweedsch Zendeling te Ekutuleni, legt de volgende verklaring af: *„Nergens maakt de zending in Zuid-Afrika zoo groote vorderingen, als onder de volken, die door de Boeren onderworpen zijn. Zij zelve steunen de Zending ijverig!"* (Uit „De Geref. Kerk" van 28 Febr. 1900.)

De predikant Chr. Rimmel, die een tijdlang onder de Boeren leefde, zegt van hen: „Wat hun wreedheid aangaat tegenover de zwarten, dit moge van enkelen waar wezen, maar men heeft geen recht het geheele volk daarnaar te beoordeelen. De houding van den Boer tegenover den Kaffer, is die van een man, met een strengen, vasten wil. Men kan zich moeilijk voorstellen, op hoe lagen trap van ont-

wikkeling en beschaving de naturel in Z.-Afrika staat. Eenigszins op gelijken voet of vertrouwelijk met hem omgaan, zou de deur openzetten voor mishandeling en moord, gelijk Transvaal die dikwerf beleefde. De houding der Boeren, vast, kortaf en streng, vloeit dus niet uit wreedheid voort, maar uit verstandige voorzichtigheid." [Uit „De Kerkel. Courant" van 17 Maart 1900.]

Over de Boeren en de Zending schrijft de *Deutsche Reichspost*: *Een feit blijft het, dat de Hermannsburger zendelingen zich nooit over de Boeren hebben te beklagen gehad.* Zou dit toeval zijn? En wanneer de Boeren tegenwoordig [?] de zwarten met ijzeren vuist [?] onderworpen houden, zoo moet men om der wille van de billijkheid toch ook in het oog houden, *hoe deze meer dan eenmaal door de Engelschen tegen hen opgehitst werden.*"

De Roomsche pastoor O. HARRE te Stellendam in Kaapland, schrijft over de Boeren het volgende: „Ik zoowel als mijn dienstknecht zijn steeds met de grootst mogelijke vriendelijkheid door de Boeren behandeld geworden. Wanneer ik eene kamer noodig had, om met mijne gemeenteleden de mis te vieren, dan is deze mij altijd met de meeste bereidwilligheid afgestaan.

In elk Boerenhuis wordt elken avond een hoofdstuk uit de Heilige Schrift gelezen, en ook gezongen en gebeden, en dit niet alleen des Zondags, maar elken avond. Men ging daarmede door of er gasten aanwezig waren of niet. Alleen wanneer de gastheer niet wist, van welke godsdienstige gezindheid de vreemdeling was, vraagde hij dezen vooraf, of hij liever naar zijne slaapkamer wilde geleid worden. Zeer dikwijls werd ik verzocht, uit den Bijbel voor te lezen, en het gebed uit te spreken, hetwelk ik natuurlijk steeds gaarne gedaan heb. Des Zondags rijdt elke familie naar de kerk; en waar de afstanden te groot zijn, komen de buren uit den omtrek van een of twee uren op een bepaalde hofstede samen, om daar gemeenschappelijk een godsdienstoefening te houden. Maar elk huisgezin rijdt minstens tweemaal in het jaar naar de kerk, al is men zeer ver daarvan verwijderd. Zulk een tocht duurt dikwijls onderscheidene dagen, zoodat de kerkgangers een week of langer in den wagen en in de tent doorbrengen. Met zulke kerkbezoeken is steeds de viering van het Avondmaal verbonden. *De Boeren zijn Protestanten en ik ben een Roomsch priester, maar ik spreek juist zooals ik de Boeren gevonden heb!* Ik wensch daarbij nog, dat ik alle booze lasteraars en verachters der Boeren een klein deeltje van hunlieder zoo uitstekende karaktereigenschappen kon mededeelen; dat kan genen wellicht recht nuttig zijn."

De Redactie van de „Heraut" (1 Juli 1900) uit welk blad wij bovenstaand citaat letterlijk overnamen voegt er aan toe: *„Deze getuigenissen zijn met vele anderen te vermeerderen."*

Door de Redacteur van het Zend.tijdschr., 1899, 1, werd reeds gewezen op het feit, dat Generaal *Joubert* zich herhaaldelijk over de groote beteekenis der zending heeft uitgelaten, zóó bij de inwijding van de prachtige kerk der Hermannsburgerzending te Bethanie; zoo bij den

terugkeer van zijne expeditie tegen den wreeden *M'pefo;* zoo in een toespraak als voorzitter eener vergadering van de afdeeling Pretoria van het Britsch- en Buitenlandsch Bijbelgenootschap, waar, door de meeste predikanten van Pretoria, ook door schrijver dezes, een enkel woord werd gesproken.

En wat *Oom Paul* betreft, wie herinnert zich niet het verhaal van diens bezoek, in 1884, aan het zendingshuis der Berlijnsche zendingsvereeniging, waar hij zich, naar het getuigenis van Direktor Wangemann zoo volkomen thuis gevoelde. 1) Indien de president geen sympathie had gekoesterd, voor het werk der Berlijnsche zendelingen in Transvaal, zou hij hun zendingshuis eenvoudig onbezocht hebben gelaten. Hij is gelukkig te weinig in aanraking geweest met de „westersche" beschaving, om belangstelling te huichelen voor personen en zaken, waarvoor hij niets gevoelt!

In een antwoord, door hem in 1882 op eene requisitie bij de Presidentsverkiezing gegeven, schreef President *Kruger* o. a. over de naturellen:

„In de toekomst ligt mijne hoop, dat het eenmaal door Gods zegen zoover zal komen, *dat orde, werkzaamheid en godsvrucht ook den Kaffer tot een gelukkig en tevreden onderdaan der Zuid-Afrikaansche Republiek zullen maken."* 2)

En als ge bovendien nog hadt kunnen beluisteren, hoe op Kruger's verjaardag, in den vroegen morgen, de leerlingen der zendingsscholen te Pretoria hem liederen kwamen toezingen, en wat door den grijzen Staatspresident daarop geantwoord werd; — als ge, met mij, het zeldzaam voorrecht hadt genoten, den President, des gevraagd, *zijne meening over de zending te hooren uiteenzetten*, gij zoudt met diepen eerbied vervuld worden, niet slechts voor zijne spreekwoordelijke Bijbelvastheid, maar bovenal voor dien helderen blik, voor dat warme, vrome hart, vol liefde voor de uitbreiding van het Koninkrijk Gods!

De Boeren en *de Zending* vormen dus geen schrille tegenstelling, maar staan tot elkander in steeds beter wordende verhouding. Ware nu de zendingsarbeid grootendeels in Engelsche handen, wij zouden, *als reactie op de wandaden van dit diep gezonken „christenvolk"*, de zending in Zuid-Afrika wederom een eeuw achteruit zien gaan. Doch, *hoewel de moreele schade door Engeland aan de zending in Zuid-Afrika berokkend niet in woorden, noch in cijfers, is weer te geven*, kunnen wij niet anders dan Gods ontferming danken voor het feit, dat er tal van vreemde genootschappen op den zendingsakker werken, die het volle vertrouwen en de warmste sympathie der Boeren bezitten. En wat ons vooral met goede hope vervult is dit: *de eigen zonen en dochteren der Afrikaners ontwikkelen in het zendingswerk zulk een zeldzame energie, dat zij de beste der vreemde zendingsgenootschappen spoedig*

---

1) Zie het art.: »Oom Paul te Berlijn" in de 's Gravenh. Kerkbode van 20 Januari 1900.

2) J. F. van Oordt, a. w., bladz. 385.

zullen overvleugeld hebben. Wij schrijven dit toe, aan het o. i. zeer toe te juichen, *verlaten van het genootschappelijk stelsel*, zoodat wij hier te doen hebben, met den *zendingsarbeid der Ned. Geref. Kerk in de Kaapkolonie en dien harer dochters in Natal en de beide Boerenrepublieken.*

Een zeer vluchtige schets van dien arbeid, hebben wij, als het beste, voor het leste bewaard. (1) En dan wensch ik met nadruk te herhalen, dat deze zending zuiver kerkelijk is; of gelijk het vroeger genoemd manifest het uitdrukt: *„Our mission work is carried on by the church, for the church, through the church."*

Van de „Wetten en Bepalingen voor het Bestuur der Nederduitsche Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika", (Kaapstad, 1894) handelt de geheele *zesde afdeeling* (bldz. 84—94) *over de zending*, en bij het lezen van de *Handelingen* der (laatste) Negentiende Vergadering van de Synode der Nederd. Geref. Kerk van Zuid-Afrika, gehouden in de Kaapstad, op Donderdag den 14[den] October 1877 en volgende dagen, gevoelt ge met brandende schaamte, hoe de Zuid-Afrikaansche Dochter der Hollandsche Moederkerk in gehoorzaamheid aan het Woord Gods óók t. o. v. het Zendingsbevel een diep beschamend voorbeeld geeft.

De Ned. Geref. Kerk in Zuid-Afrika, verdeelt haar Zendingswerk in twee deelen: eene *Buitenlandsche* en eene *Binnenlandsche Zending.*

„De Binnenlandsche Zending zal in zich sluiten den arbeid onder de verachterde en van kerkelijke voorrechten verstoken geloofsgenooten, alsmede onder degenen, die binnen de perken der Kerk met het Christendom onbekend zijn", zegt art. 198 der kerkwet. Bedoeld zijn, de in alle steden en dorpen temidden der blanken wonende kleurlingen, en wel dezulken, die Hollandsch spreken, wat zij nagenoeg allen doen. (2)

De Buitenlandsche Zending strekt zich uit tot heidensche volksstammen buiten de kerk, of waar zij ook in heidensche maatschappijen leven (art. 199.)

Voor deze twee takken van Zendingsarbeid nu worden door de Synode benoemd, eene Buitenlandsche en eene Binnenlandsche Zendings-Commissie. Het verband tusschen de gemeenten en deze Zendingsdeputaten bestaat in Rings-Zendings-Commissiën, waarbij men moet opmerken, dat het woord *Ring* in de Zuid-Afrikaansche kerkwetten overal ongeveer gelijkluidend is met ons woord *Classis.*

Het „buitenlandsche" arbeidsveld ligt in Transvaal, in Mashonaland, Bechuana-land, en het Meerendistrict in Centraal-Afrika; heeft ongeveer 35 Zendelingen en Zendeling-helpers, en een aantal inlandsche Evangelisten, en breidt zich gaandeweg uit.

De „binnenlandsche" Zending sluit alles in zich, wat wordt gedaan

1) De mededeelingen door mij vroeger over dit onderwerp gedaan, heb ik aangevuld uit het reeds geciteerde manifest van de leden van het Moderamen der Ned. Geref. Kerk van de Synodale Zendings-commissie en van de H.H. Professoren van het Theol. Semarie te Stellenbosch: *The Truth* etc.

2) »The Home Mission includes all that is done by us amongst the Dutch speaking coloured natives in the Colony." (The Truth, etc., pag. 25.)

onder de Hollandsch-sprekende kleurlingen in de Kaapkolonie. *Vijf-en-dertig* van deze gemeenten, maken tezamen uit eene *zendingskerk*, die een aantal parochiën omvat; een eigen Synode en eigen kerkeraden bezit, die hunne eigene zaken besturen, maar onderworpen zijn aan de controle van de Binnenlandsche Zendings-Commissie der Ned. Geref. Kerk. Een en ander is geregeld volgens de Kaapsche kerkwetten. Verscheidene Zendingsgemeenten zijn evenwel nog niet georganiseerd; en derhalve tot zoolang ook nog niet gerechtigd als erkende gemeenten deel te nemen aan de Algemeene Vergadering der *zendingskerk*, die jaarlijks in omvang en beteekenis toeneemt. Dit blijkt ook uit Warneck's meermalen aangehaald werk, die het aantal der tot de Ned. Geref. Kerk in de Kaapkolonie behoorende kleurlingen schat op ver over de 25.000.

Maar de Moederkerk doet dan ook ontzaglijk veel om dezen dubbelen zendingsarbeid mogelijk te maken. De Ned. Geref. kerk in de Kaapkolonie, die 98.144 Avondmaalgangers en 223.000 zielen telt, (bedoeld zijn hier alleen *de blanken*) contribueerde in 1899 voor de Zending 10.150, pd. st. (f 121.800), d. i. meer dan twee shillings (f 1.20) per avondmaalganger en ongeveer 11 stuivers per hoofd.

Het aantal zendelingen door de kerk in Zuid-Afrika onderhouden, is ongeveer 60, plus een gelijk getal Evangelisten en leekenhelpers. Men houde hierbij in het oog, dat dit alleen in de Kaapkolonie wordt gedaan, en niet insluit het werk der Transvaalsche, Vrijstaatsche en Natalsche kerken.

Evenmin zijn in deze som begrepen de contributies voor *locaal zendingswerk*, d. w. z. *in en door de afzonderlijke gemeenten*, (meestal onder leiding hunner Leeraren!) die geen steun ontvangen uit de Generale Kas. (Sit venia verbo) Terwijl zij dus bijdragen tot de meer uitgebreide Zendingswerkzaamheden der kerk, besturen zij hunnen eigenlijken gemeentelijken Zendingsarbeid en vinden de daarvoor noodige gelden uit hunne eigene, gemeentelijke collecten. Er zijn voorbeelden van, dat er langs dezen weg door sommige gemeenten meer dan 100 pd. St. (f 1200) bijeengebracht wordt

En voegt men hier nu nog bij, wat door leden der Ned Geref. kerk wordt bijgedragen tot het instandhouden van den arbeid op vreemde, d. w. z. Europeesche of Amerikaansche Zendingsstatiën, dan zou men tot nog veel hooger cijfer geraken!

Ten bewijze van den omvangrijken Zendingsarbeid diene, dat men zich met deze officiëele colleges niet tevreden gesteld, maar allerlei Zendingsvereenigingen in en ten bate der kerk gevormd heeft. Zoo werd in 1889 opgericht een *Vrouwen-zendingsbond*, met de bedoeling om zeer bepaald een leekenpersoneel van onderwijzers en inlandsche evangelisten te ondersteunen. De Theologische Studenten-Zendingsvereeniging doet op dezelfde wijze weer veel voor de Opleidingsschool voor Evangelisten in *Natal*. De Jongelings-Vereenigingen in de Kaapkolonie, waarvan er ongeveer een 70-tal officiëel met de kerk verbonden zijn, ondersteunen weer gemeenschappelijk een buiten-

landsch zendeling. Voorts draagt ook een *Kinder*-zendingsbond niet weinig bij, terwijl de vereenigingen voor *Christian Endeavour* zoowel als de *Christian Students Union* — die alle studenten, ook niet-theologen omvat! — uit de reien van leeken en studeerenden zeer velen onweerstaanbaar henentrekken naar het ontzaglijk zendingsveld van het Donkere Werelddeel, zoodat Zuid-Afrika door den Heere schijnt voorbestemd te zijn om ook Centraal- en Noord-Afrika voor Jezus te winnen! — Van de Theologische Studenten te Stellenbosch is in de laatste jaren meer dan een, na afgelegd „proponents"-examen, zich verder voor de Zending gaan bekwamen, terwijl de kerkwet verstandig genoeg is, te bepalen (art. 212): „Die zich aan het zendingswerk wijden, nadat zij den status van Candidaat tot den Heiligen Dienst hebben verkregen, zullen *gelijke rechten en voorrechten hebben met Predikanten.*" —

En wat nu speciaal ter navolging kan strekken voor onzen *Zendingsbond van Predikanten* is het feit, dat er in de Ned. Geref. Kerk van Zuid-Afrika bestaat eene *Predikanten-zendingsvereeniging*, waarvan Leeraren lid zijn, die zich verbonden hebben, jaarlijks *uit eigen zak*, iets bij te dragen voor de zaak des Heeren onder de Heidenen, en dat deze Vereeniging de *Nyasa-Zending* heeft gesticht. Eén onzer Afrikaansche collega's heeft van dien arbeid een zeer talentvolle schilderij opgehangen, in zijn boek: *Nyasaland en mijne ondervindingen aldaar.* (Amst. Kaapst., *Dusseau*).

Zij ten slotte nog aangestipt, dat er te *Wellington* in de Kaapkolonie een Opleidingshuis bestaat voor Zendelingen der Ned. Geref. Kerk, hetwelk bij onze vaderlandsche opleidingsscholen niet behoeft achter te staan, waar menig zendeling iets heeft medegekregen van dien heiligen geestdrift, dien wij allen in den ook ten onzent zoo bekenden en geliefden *Br. Andrew Murray* hebben bewonderd.

Het laat zich verwachten, dat het voorbeeld der Moederkerk in de Kaapkolonie bezielend moest inwerken op de dochterkerken in *Natal*, *Oranje-Vrijstaat* en *Transvaal.* Neemt men in aanmerking, dat de Kaapkolonie een paar honderd jaren langer bestaat dan de Boerenrepublieken; en dat deze de zoo duurgekochte vrijheid voortdurend met de wapens in de vuist moesten verdedigen; dan verbaast men er zich over, dat, temidden van oorlogen en geruchten van oorlog, de leden der Ned. Geref. kerken toch nog aan Zendingsarbeid konden denken. De kerken in Natal en in de Boerenrepublieken zijn sedert 1862 geheel zelfstandig. Het ligt voor de hand, dat de geheele inrichting geschoeid is op Kaapsche leest, doch gewijzigd naar de locale omstandigheden en dat derhalve ook hier *de Zendingsarbeid van de Kerken uitgaat.*

In *Natal*, waar naar den aard der zaak, de *Ned. Geref. Kerk* niet groot is, (zij telt er 5 gemeenten, met ongeveer 5000 zielen) is er een *plaatselijke zending*, overal waar gemeenten of consulentschappen zijn; heeft de kerk eene zelfstandige zending onder de inboorlingen van het district *Umvoti*, terwijl men ook met de zendelingen der

Vrije Schotsche Kerk hand aan hand werkt — en een opleidingschool voor inl. Ev. bezit.

In den *Oranje-Vrijstaat*, waar de Ned. Geref. Kerk 36 gemeenten telt, met ongeveer 34.000 leden en 80.000 zielen, (*blanken*) wordt weer overal plaatselijke Zendingsarbeid verricht door of onder leiding van den predikant of consulent, met inlandsche helpers. Bovendien zijn er drie geheel zelfstandige zendingsgemeenten, Witzieshoek, Ventersburg en Bloemfontein, die tezamen ongeveer 1000 leden en 6000 zielen tellen. En eindelijk ondersteunt de Kerk twee zendelingen in Centraal-Afrika.

De Vereenigde Gereformeerde Kerk in de Zuid-Afrikaansche Republiek 1) (welker officiëele naam luidt: „Nederduitsche Hervormde òf Gereformeerde Kerk in de Zuid-Afrikaansche Republiek" en die ontstond uit eene vereeniging van al de vroegere Nederduitsch Gereformeerde en Hervormde Gemeenten,) *telt ongeveer* 40 *gemeenten* (van *blanken*) *met tezamen* 31.000 *gemeenteleden en circa* 70.000 *zielen*. Ook deze kerk heeft eene Algemeene Synodale Zendingscommissie, met plaatselijke vertakkingen. De *Kerkwet* schrijft t. o. v. de zending het volgende voor:

„De Kerk acht het als haren heiligen plicht om te arbeiden aan de uitbreiding van het Koninkrijk Gods door de zending onder de heidenen. Deze Zendingsarbeid geschiedt in gehoorzaamheid aan het bevel van den Heere Jezus Christus (Matth. 28 : 19) en is tegelijk zoowel plicht als voorrecht van allen, die den zegen des Evangelies genieten." — „Er zal eene *Zendingscommissie* zijn, wier doel het is, om de belangstelling in den Zendingsarbeid op te wekken en de medewerking en geldelijke bijdragen van de Kerk te vragen." — „Het is zeer wenschelijk, dat de Zendings-Comité's gevormd worden in verband met de Kerk." — „Het wordt aan alle kerkeraden dringend aanbevolen, om het zoover te brengen, dat jaarlijksche bijdragen hun worden toegezonden." — In verband nu met genoemde Vereenigde Gereformeerde Kerk arbeiden er vijf Zendelingen, en zijn er vijf Zendingsposten gevestigd: 1 te Pretoria; 1 te Middelburg, waar de zendeling met 3 Evangelisten arbeidt; 1 te Potchefstroom; 1 te Wakkerstroom met 8 Evangelisten en 1 te Vrijheid met 3 Evangelisten.

Wat laatstgenoemde gemeente betreft, wordt het jaarlijksch bedrag, noodig voor het onderhoud van den zendeling en diens helpers, zijnde 178 pd. st. (f 1236.—) geheel door haar bijeengebracht. Er waren hier drie Boeren die zelfs den grond en eene woning gaven voor een Evangelist, die tot eene andere Zendingsvereeniging behoorde, en bovendien waren er verschillende landhoeven, waarvan de eigenaars of bewoners onderwijs gaven aan de inlanders.

De arbeid in het ressort *Waterstroom* kan van grooten zegen gewagen. Gedurende zeven jaren werden er 800 Zoeloe's gedoopt.

---

1) Tot deze Kerk behooren de ook in ons land zoo bekende en geëerde Di. Bosman en Van Broekhuijzen te Pretoria, Meijring te Johannesberg, enz.

Velen dezer Zoeloe's waren met het Christendom bekend geworden door Evangelisten die door de Boeren van het Zendings-Comité van Utrecht (Transvaal) of van elders (in Transvaal) geheel onderhoudon werden.

Ds. A. Murray, (aan wiens mededeelingen in „The Christian", overgenomen in de 's Gravenhaagsche Kerkbode van 24 November 1900 wij deze dingen ontleenen) heeft zelf een zoon, die als zendeling in Transvaal arbeidt onder de inboorlingen. Gedurende 4 of 5 jaren voor diens aanstelling als zendeling, ontvingen bedoelde inboorlingen godsdienst- en ander onderwijs van Evangelisten, voor wier onderhoud de Boeren zorg droegen.

Uit bovenaangehaald manifest voeg ik hierbij nog het volgende: Zekere districten in Transvaal worden gekenmerkt door een toenemenden ijver voor de verbreiding van het Evangelie. *Wakkerstroom* en *Utrecht* zijn bepaalde middelpunten van Zendingsarbeid, terwijl de Boeren hartelijk met hunne leeraren medewerken om dat werk te doen slagen.

De buitenlandsche Zending der Ned. Geref. Kerk in de Kaapkolonie bezit in Transvaal verscheidene stations en buitenposten; hunne Zendelingen worden door de naburige Boeren geëerd en geacht; het werk der Moeder- wordt als dat der Dochterkerk geliefd en gesteund. Een treffend voorbeeld hiervan werd gegeven door de Vereenigde Kerk, die een harer uitnemendste jonge Leeraren, Ds. P. Stofberg, afstond om als opvolger van den zoo diep betreurden *Willy Neethling* te *Mochudi* (Bechuanaland) dienst te doen. Toen de Leeraar dit offer bracht, bood zijne oude gemeente (uit enkel Boeren bestaande) aan, om *zijn salaris als zendeling* te betalen. 1)

Op een paar Zendingsposten der Ned. Geref. kerk zij het ons nog vergund de aandacht te vestigen. De eerste is die te *Sauls Poort*, op den Magaliesberg, ongeveer 40 Engelsche mijlen van het dorp Rustenberg in eene noordwestelijke richting. Hier arbeidt sedert 1862 met grooten zegen een Zwitser van afkomst, Ds. H. Gonin. Ofschoon hij zijne hoogbegaafde echtgenoote verloor, blijft deze veteraan trouw op zijn post, en is een sieraad voor de Zending der Ned. Geref. kerk, die daar voor duizenden ten zegen is. 2)

De tweede is die in de *Zoutpansbergen*, in het uiterste noorden van het gebied der Zuid-Afrikaansche Republiek. In 1862 werd hier

---

1) Deze Broeder Stofberg is door een Engelsch officier van zijne Zendingsstatie met drie zendingszusters weggevoerd, omdat hij Linchwe, den kaffervorst, ontraden had de Engelschen te helpen. Nadat Mochudi van zijn geestelijke leiding op deze wijze was beroofd, werden de kaffers van Linchwe op gewelddadige wijze geprest den Engelschen allerlei diensten te verleenen. Ds. Stofberg wordt in Holland verwacht en zal ons zeker vele bijzonderheden mededeelen van der Engelschen meedogenloos optreden.

2) Ds. H. Gonin is hertrouwd met eene dochter van Ds. Neethling, te Stellenbosch, den grijzen Zendingspatriarch van de Kaapkolonie.

door een zendeling der Ned. Geref. Kerk, den heer *Mackidd*, het station *Goedgedacht* aangelegd. Eerst verloor deze broeder zijne echtgenoote, daarna stierf hij zelf in 1865, en werd opgevolgd door den Heer *Stefanus Hofmeijr;* die zoowel onder de blanken als onder de kleurlingen eenen onberekenbaren zegen heeft verspreid. Men kan dezen merkwaardigen man met het volste recht noemen den *Apostel der Zoutpansbergen.* Want niet alleen dat hij onder de verspreidde leden der Ned. Geref. kerk het Evangelie verkondigde; niet alleen dat men hem een zetel aanbood in de Synode der Vereenigde Kerk; maar hij heeft met zooveel zegen onder de Kaffers gearbeid, dat een deel ervan werd geplaatst onder leiding van zijn schoonzoon *Ds. Daneel;* die 14 *staties en bijstaties* met evenzoovele Evangelisten onder zijne leiding heeft; terwijl het andere deel, waartoe ook wel 25.000 behooren evenals het eerste, bewerkt wordt door Br. *Stéfanus Hofmeijr* en *Ds. S. P. Helm*, die een groot aantal evangelisten tot hun dienst hebben. Wie een zeer interessant en hoogst leerzaam boek wil lezen, koope het geschrift van Br. *Stéfanus Hofmeijr*, getiteld: *Twintig jaren in Zoutpansberg.* 1)

Wij eindigen ons overzicht. Wie, na lezing van het door ons in zeer vluchtige schets bijeengebrachte, nog volhoudt dat de Boeren vijanden zijn der Zending, moge het verantwoorden voor dien God, Die lust heeft tot waarheid in het binnenste en Die ook tegen de lasteraars zoo heiliglijk toornt.

Wat mij betreft, mijn hart wordt nog steeds ontroerd, bij de gedachte aan wat ik persoonlijk van den zoo uitnemenden arbeid der Ned. Geref. Kerken in Zuid-Afrika mocht aanschouwen. Ik heb deelgenomen aan Zendingsbidstonden te Stellenbosch en Wellington; ik heb het voorrecht gehad tweemaal op een Zendingsfeest in Zuid-Afrika te spreken, eenmaal bij Stellenbosch en eenmaal te *Worcester;* en ik heb door geheel Zuid-Afrika waargenomen een steeds toenemend besef van roeping voor en een heilig verlangen naar de uitbreiding van Gods Koninkrijk. 2)

Afrika voor de Afrikaners! Die leuze geldt ook op geestelijk gebied, daar de Heere den arbeid in Gods Koninkrijk, onder kleurlingen en blanken, in de allereerste plaats verwacht van — en heeft toevertrouwd aan de *Hollandsch-sprekende afstammelingen van Geuzen en Refugié's.*

Die arbeid is hun plicht. Die arbeid is ook hun recht. Van dien arbeid behooren zij de leiding te hebben. *Niemand heeft het recht iets*

---

1) Kaapstad, J. H. Rose & Co. 1890.

2) Welk een droevige uitzondering hierop maakt de zich noemende, slechts 4 leeraren tellende, *Ned. Herv. Kerk in de Z. A. R.* is door mij aangetoond in mijne brochure: *Van Zoeterwoude naar Pretoria.* Haat tegen de Zending was daar slechts een der gevolgen van het verlaten van God en Zijn Woord.

op dat gebied te doen, zonder het hun te vragen, met hen te overleggen, en zich bij hen aan te sluiten.

Wanneer de Afrikaners aan de spits staan, moet dit het Koninkrijk Gods ten goede komen. Zij zijn gewend aan het klimaat. Zij kennen de volksstammen. Zij hebben vaak spelenderwijs, als kinderen, een of meer Kaffertalen geleerd. *Zij hebben groote natuurlijke gaven — en groote geestelijke voorrechten.* Hunne nuchtere, flegmatieke natuur bewaart hen voor overschatting, en wijst hun de juiste methode aan, gelijk dat zonneklaar blijkt uit alle Zendingsstaties waar Afrikaners aan het werk zijn; gij gevoelt onmiddelijk: ja, dat is het, wat Afrika noodig heeft; dat is de juiste opvatting der dingen, die slagen moet — en slaagt! En, wat toch ook van niet weinig beteekenis is, *de leiding van den Zendingsarbeid, het toezicht op de Zendelingen* is niet een wassen neus, daar het op duizenden mijlen afstands van het Zendingsterrein moet geschieden, door menschen, die, als regel, nooit een voet in Afrika hebben gezet, maar *berust in handen van mannen vol des geloofs en des heiligen Geestes; berust bij eene* KERK, *die hare vertakkingen over geheel Zuid-Afrika heeft.* En terwijl de kosten van vreemde missies meestal fabelachtig hoog zijn, kunnen de Ned. Geref. Kerken met hetzelde geld minstens driemaal zooveel uitrichten; en bijv. alleen reeds voor het reisgeld, dat vreemde Genootschappen noodig hebben om de Zendelingen met hunne gezinnen op de plaats hunner bestemming te krijgen, of zieke en zwakke zendelingen en de leden hunner familie te laten repatrieeren — kunnen de Afrikaners verschillende zendelingen onderhouden — daar alles uitstekend en uiterst zuinig wordt beheerd.

Daarbij komt nog, dat, terwijl het *Engelsch* als *Zendingstaal*, ook volgens *Warneck*, totaal *onbruikbaar is, der Boeren taal over geheel Zuid-Afrika wordt verstaan.*

Een ider nasie het syn Taal,
Ons praat, van Kaap tot in Transvaal,
Wat almal maklik kan verstaan,
Wat gaat die ander tale ons aan?
Ons praat, so's Pa en Ou-Papa
Die Landstaal van Suid-Afrika.

De kleurlingen drukken zich bijna zonder uitzondering in Kaapsch-Hollandsch uit. Vele Duitsche, Engelsche en andere vreemde zendelingen leeren dit idioom aan, en preeken in die taal, en laten er hunne liturgieboeken in drukken. Ja, gelijk een zendeling uit Duitsch Zuidwest-Afrika mij persoonlijk verzekerde, wordt aldaar door nieuwe zendelingen, die langen tijd noodig hebben, om de taal der Hottentotten te leeren, gedurende al dien tijd en ook later dikwijls in het Hollandsch gesproken.

O, het *is* in het belang der zending, dat onze Zuid-Afrikaansche stamverwanten zegepralen; het is in het belang der zending, dat

niet de booze geest van Zuid-Afrika: Cecil Rhodes, triumfeert, maar *Prins Willem de Eerste redivivus, Paul Kruger!*

Ach, mijn hart bloedt onder al de gruwelen; onder al de ellende van dezen oorlog, en ik kan niet anders dan sidderen, voor den droevigen nasleep ervan, óók voor de zending. 1) Mijne ziel is diep ontroerd, als ik denk aan de schuld van het protestantsche Engeland — en ik bid God, dat Hij dit volk tot bekeering moge brengen.

Toch zal ook uit dit kwade, op 's Heeren tijd, het goede voortkomen.

De groote ontdekkingsreiziger, *Bartholomeus Dias*, die in 1486 het eerst in Zuid-Afrika voet aan wal zette, richtte daar een kruis op, ten teeken dat hij het land in bezit nam voor zijnen Koning. Dat was eene profetische daad. Ook Zuid-Afrika behoort aan — en is in bezit genomen door den gekruisigden Christus. Het land, dat in duisternis zat, het donkere werelddeel bij uitnemendheid; het stiefkind onder de werelddeelen, *zal een groot licht zien!*

HEINOO, 28 Januari 1901.

1) Bij wat wij boven omtrent Br. Stofberg verhaalden, kan men voegen wat zendeling Van Aken en zijn helper Josias Maluleke, uit Natal, van de Engelschen hebben geleden. En wat het Orgaan der Salatiga-Zending onder den titel: *De Zuid-Afrikaansche oorlog en de Duitsche Zendingsvereenigingen* mededeelt, is hartverscheurend. Terwijl wij dit laatste stuk corrigeeren, komt ons de »Nederlander" van 9 Oct. 1901 in handen. Onder het opschrift: *De Boeren en de Zending* deelt het tal van bizonderheden mede, over de verwoesting van *Botschabelo*, de kroon en den roem der Duitsche Zendingsposten. Wij kunnen ons moeilijk weerhouden, om deze diep-treurige bewijzen van Engelsche *zendingsliefde* (!!!) hier als Bijlage af te drukken. Doch deze dingen vereischen eene afzonderlijke behandeling. Wij verblijden ons daarom zeer, dat Ds. B. TEN KATE, van Rotterdam, op de a.s. Zendingsconferentie zal spreken over den *Zuid-Afrikaanschen oorlog en de Zending*. De slotsom van ons gemeenschappelijk onderzoek zal moeten luiden: *Niet de Boeren zijn vijanden der Zending — maar de Engelschen.*